

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

БАЛКАНОЛОШКИ ИНСТИТУТ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
КЊИГА 34

ЂОРЂЕ С. КОСТИЋ

ПАВЛЕ Ј. ШАФАРИК
О НОВОЈ СРПСКОЈ
КЊИЖЕВНОСТИ



БЕОГРАД 1988

**БОРБЕ С. КОСТИЋ
ПАВЛЕ Ј. ШАФАРИК О НОВОЈ СРПСКОЈ
КЊИЖЕВНОСТИ**

УДК 886.1/2.(091)/„7“.

ISBN 86-7179-002-9

SERBISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
UND KÜNSTE

INSTITUT FÜR BALKANOLOGIE

SONDERAUFLAGEN
BAND 34

DJORDJE S. KOSTIĆ

PAVLE J. ŠAFARIK
ÜBER
DIE NEUE SERBISCHE
LITERATUR

Herausgegeben von
RADOVAN SAMARDŽIĆ
Mitglied der Serbischen Akademie der Wissenschaften
und Künste
Direktor des Instituts für Balkanologie

Redaktion
dr Miodrag Stojanović
dr Dinko Davidov
Dr Dragoljub Dragojlović

Angenommen in der I. Sitzung des wissenschaftlichen
Rates des Instituts für Balkanologie von 23. März 1988.

BELGRAD 1988

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

БАЛКАНОЛОШКИ ИНСТИТУТ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
КЊИГА 34

ЂОРЂЕ С. КОСТИЋ

ПАВЛЕ Ј. ШАФАРИК
О НОВОЈ СРПСКОЈ
КЊИЖЕВНОСТИ

Одговорни уредник
Академик РАДОВАН САМАРЦИЋ
Директор Балканолошког института

Редакција
др Миодраг Стојановић
др Динко Давидов
др Драгољуб Драгојловић

Примљено на I седници Научног већа
Балканолошког института 23. марта 1988. године

БЕОГРАД 1988

Монографија је штампана захваљујући средствима која је обезбедила
Републичка заједница науке Србије

PC
1400.6
.23
K86
1988

Рецензенти

Проф. др *Јован Деретић*
Проф. др *Милорад Живанчевић*

Идејно решење амблема преузето из
Revue internationale des Etudes Balkaniques

На основу мишљења Републичког секретаријата за културу СР Србије
број 413-834-02, ова књига је ослобођена посебног пореза на промет
производа и услуга у промету

1730
1840

СА Д Р Ж А Ј

Предговор	7— 12
Нова српска књижевност у оквирима словенских литература	13— 62
Ситнији књижевно-публицистички и научни текстови (1817—1833)	63— 78
Расправа о текућим литерарним токовима	79— 96
Ситнији књижевно-публицистички и научни текстови (1833—1842)	97—110
Енциклопедијски преглед српске књижевности	111—118
Биографско-библиографска историја српске књижевности	119—184
Закључак	185—194
Zusammenfassung	195—206
Извори	207—220
Библиографија Шафарикових радова о новој српској књижевности	207—214
Из литературе о Шафарикy и новој српској књижевности	214—220
Регистар имена	221—229

ПРЕДГОВОР



Из обимног научног и публицистичког опуса П. Ј. Шафарика, из многобројних делатности којима је утро пут истраживањима нашег културног и књижевног наслеђа, издвојио сам његово бављење новом српском књижевношћу.

У Шафариковом целокупном научно и књижевном опусу српска књижевност 18. и првих деценија 19. века представља једну заокружену и систематизовану целину. Он јој је пришао као историчар књижевности и културе, али је истовремено и сам суделовао у њеном развоју. О њој је писао али се и сам нашао међу личностима које и данас можемо сврстати међу њене ствараоце. Јер једној литератури не припадају само они који њу пишу већ и они који о њој пишу. У њу су уврштени списатељи који су објављивали романи, приповетке, наравоучителне повести, весела позорја, стихотворенија, али уз њих и сви они који су пратили њене токове трудећи се да је систематизују, периодизују, критички преиспитају или књижевно-историјски размотре. Личност, П. Ј. Шафарик, о којој ће на наредним страницама бити више речи припада, наравно, другој групи стваралаца.

О Шафарику је у нашој науци о књижевности доста писано. Проучавани су контакти Шафарика са српским књижевним и културним радницима, истакнут је његов значај као директора и професора гимназије у Новом Саду, указано је на све фамилијарне трагедије кроз које је пролазио за четрнаест година боравка у нашим крајевима и у нијансама су оцртани његов карактер и личност. Константин Јиричек и Сима Н. Томић први су дали свеобухватније прегледе Шафарикова живота и рада и захваљујући грађи којом су располагали поједини делови њихових студија и данас су основа од којих се мора поћи у даљим мукотрпним истраживањима

једне од најзначајнијих епоха српске књижевности. Потоњи прилози Васе Стајића и архивска грађа коју је презентирао Алекса Ивић употпунили су познавање Шафарикове педагошке делатности. У наше дане, најзад, Борбе Живановић је, трагајући за најважнијим моментима из првих година Шафариковог бављења у Новом Саду, склопио заокружену целину којој је тешко било шта додати.

Али, када се из обимне литературе о Шафарику издвоје радови везани за његову делатност на новој српској књижевности може се закључити да она није још довољно истражена, испитана и критички размотрена.

Свестан чињенице да би свако бављење животом Шафарика, подстицајима за настанак неких радова и његово живљење у Новом Саду било само шетња утабаним стазама, без изгледа да се нешто ново и значајно дода, писац ових редова усредредио се стога само на Шафарикове прилоге о новој српској књижевности.

Шафарикови текстови, о којима ће бити речи, разнородног су садржаја, од историја књижевности до библиографског прегледа штампаних збирки народних песама, од објављенија на књиге до енциклопедијског приказа нове српске литературе. За овакву студију о Шафарику чинило се значајним трагати за изворима којима се користио, размотрити периодизацију српске књижевности и Шафариков допринос овој проблематици, испитати коришћене методе и утврдити, најзад, његов значај као историчара књижевности.

Ова студија рађена је у оквиру пројекта „Језичка и књижевна повезаност балканских народа кроз векове“ у Балканолошком институту Српске академије наука и уметности. Она је под називом *П. Ј. Шафарик и нова српска књижевност* одбрањена као докторска дисертација на Филозофском факултету у Новом Саду, фебруара месеца 1986. године, пред комисијом у саставу: проф. др Јован Деретић, проф. др Милорад Живанчевић и проф. др Боровоје Маринковић. Аутор изражава захвалност члановима комисије на критичким примедбама и сугестијама које су послужиле при коначном редиговању књиге за штампу. Посебну захвалност аутор дугује проф. др Боровоју Маринковићу који му је годинама пружао помоћ и храбрио га да истраје до краја.

Многобројна истраживања, без којих није било могућно израдити овакву једну студију, аутор је обавио у Минхену где је боравио као стипендиста Фондације Александер фон Хумболт (Alexander von Humboldt-Stiftung). Писац ових редова изражава дубоку захвалност Фондацији Александер вон Хумболт, проф. др Петеру Редеру из Минхена као и особљу Баварске државне библиотеке (Bayerische Staatsbibliothek) из Минхена.

Аутор дугује захвалност проф. др Радовану Самарџићу, директору Института, др Миодрагу Стојановићу, руководиоцу пројекта, и библиотекару Лазару Ђурчићу, који су му пружили драгоцене савете током рада. Илустрације за ову књигу предусретљиво је снимио Предраг Милосављевић.



**НОВА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У ОКВИРИМА
СЛОВЕНСКИХ ЛИТЕРАТУРА**

GESCHICHTE
DER
SLAWISCHEN
SPRACHE UND LITERATUR

NACH
ALLEN MUNDARTEN

VON
PAUL JOSEPH SCHAFFARIK

DOCTOR DER PHILOS. PROF. AM GYMNASIUM DER GR. N. UN. GEMEINDE IN
NEUSATZ, DER PHILOL. GES. IN JENA MITGLIED.

O F E N
MIT KÖN. UNG. UNIVERSITÄTS - SCHRIFTEN
1 8 2 6.

Идеју о писању историје свих словенских језика и књижевности носио је Шафарик дуго у себи, а захваљујући богатој преписци могућно је данас реконструисати неколико најважнијих момената из његовог вишегодишњег студијског бављења словенским литературама.¹

Рад на књизи почео је „још у Јени“² прикупљањем грађе „за кратку историју словенских књижевности у свим нарјечима“³ са пописом приручника који су за то били потребни, са речницима, граматикама, библијом, делима класичних писаца. У овом кратком спису рађеном „за своју потребу“⁴ треба свакако тражити заметке будућег великог дела. О концепцији самога списа и о распореду грађе није, на жалост, Шафарик оставио више података. Понешто о изворима дознаје се из једног писма упућеног Јану Колару. Шафарик је „спис набацао најпре у Јени, највише према Славину и Слованки Добровског“.⁵

Из овог Шафариковог набацивања грађе обликовала се вероватно прва редакција текста две године касније, у јесен 1819. У говору поводом почетка школске године у новосадској

¹ J. Emler, *Dopisy Pavla Jos. Safarika Janu Kollarovi*, *Casopis Musea království českého*, Prag 1873, sv. 2, 119—147; sv. 4, 382—407; 1874, sv. 1, 54—90; sv. 2—3, 278—299; sv. 4, 414—426; 1875, sv. 2, 134—152; V. A. Francev, *Korespondence Pavla Josefa Safarika. Vzájemné dopisy P. J. Safarika s ruskými učenici (1825—1861)*, Prag 1927, knj. 1; 1928, knj. 2; V. Bechyňová, Z. Hauptová, *Korespondence Pavla Josefa Safarika s Františkem Palackým*, Prag 1961; A. Matovčík, *Listy Pavla Josefa Safarika Martiňovi Hamuljakovi*, Martín 1965. О Шафариковом раду испрпније су писали: K. Jireček, *P. J. Safarik mezi Jihoslovany*, Osvěta, Prag 1895, čís. 5, 398—404; čís. 6, 489—506; čís. 7, 583—600; čís. 8, 691—706; čís. 9, 773—800; čís. 10, 869—892; čís. 11, 978—994; čís. 12, 1061—1072; K. Суботић, *Које су прилике створиле Шафарикову Историју српске књижевности*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 33—52; С. Н. Томић, *Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1899, књ. 198, 1—30; K. Paul, *Pavel Josef Safarik. Život a dílo*, Prag 1961, 105—110; Б. Живановић, *Шафарик у Новом Саду — „изгнанство“*, [у зборнику]: *П. Ј. Шафарик 1795—1861*, Нови Сад 1963, 52—55.

² Б. Магарашевић, *У спомен Павлу Јосифу Шафарику*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 12.

³ V. Bechyňová, Z. Hauptová, *Korespondence*, 36.

⁴ J. Emler, *Dopisy*, 1873, sv. 4, 383.

⁵ *Ibid.*, 383.

гимназији саопштава јавности да је „написао историју словенског језика и књижевности свих наречја, али ово последње још није угледало света.“⁶ Ова редакција текста послужила је, чини се, као основа будућем делу и он је у Новом Саду наредних неколико година почео „овај спис проширивати“.⁷

И док двадесетих година прошлога века траје међу Србима „несрећни бој око језика“⁸ Шафарик интензивно прикупља „библиографију словачку (Словака у Угарској) и српску“⁹ која треба да му послужи као „основа за историју књижевности“.¹⁰

Крајем фебруара 1825. године привео је крају дугогодишњи рад на делу *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Ако је могућно у потпуности се поуздати у речи исписане Јану Колару, „пре три дана сам га најзад довршио и начисто преписао“,¹¹ рукопис је био завршен 24. фебруара поменуте године. Преостало је још само да се током штампања понешто допуни или коригује и да се након годину дана, у месецу марту 1826, књига коначно нађе у рукама читалаца.¹²

Од 1817. године, када је обавестио Франтишека Палацког да сакупља грађу за кратку историју словенских језика и књижевности свих наречја, па до краја фебруара 1825, када је завршио рукопис и када је многе делове „изнова обрадио“,¹³ остала је иза Шафарика непуна деценија мукотрпног рада, деценија испуњена многобројним колебањима, трагањима за изворима и неколиким редакцијама текста. Али када је књига предочена читаоцима пред Шафариком се отворила могућност за даљни научни рад, почела је нова епоха у његовом стваралаштву.

2.

Када је Шафарик приступио писању историје словенских језика и књижевности, што је изазвано „снажно пробуденом националном словенском свешћу“,¹⁴ могао је да констатује да нема дела, сем једног рада Јернеја Копитара, које може послужити као узор.¹⁵ У широко замишљеном прегледу словен-

⁶ В. Стајић, *Грађа за културну историју Новог Сада*, Нови Сад 1951, 373.

⁷ J. Emler, *Dopisy*, 1873, sv. 4, 383.

⁸ V. Běchynova, *Z. Hauptova, Korespondence*, 66.

⁹ *Ibid.*, 66.

¹⁰ *Ibid.*, 66.

¹¹ J. Emler, *Dopisy*, 1873, sv. 4, 393—394.

¹² K. Paul, *P. J. Šafarika Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Prag 1926, 1.

¹³ J. Emler, *Dopisy*, 1873, sv. 4, 394.

¹⁴ Б. Живановић, *Шафарик у Новом Саду*, 53.

¹⁵ J. Kopitar, *Patriotische Phantasien eines Slaven*, *Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*, Wien 1810, №. 9, 87—93.

ских језика и књижевности Шафарику су свакако највећи проблем задавале литературе Јужних Словена. Оне нису до тад исцрпно испитиване и код њих је могао да нађе тек заметке историјско-књижевних прегледа.¹⁶ Код осталих словенских народа сличне невоље није имао, руску, пољску и чешку литературу обрадио је „према већ постојећим историјама књижевности“.¹⁷

Када је реч о српској литератури Шафарик је располагао само са неколико текстова сличног садржаја Јернеја Копитара,¹⁸ Јозефа Добровског¹⁹ и Јана Чапловића²⁰ писаних на немачком језику и штампаних у другој деценији 19. века.

За прилоге Ј. Копитара²¹ карактеристично је, прво, његово истицање Доситеја Обрадовића као родоначелника нових литерарних стремљења код Срба²² и, друго, сврставање нове српске књижевности у токове и оквире аустријске,²³ идеју коју ће тридесетих година 19. века у потпуности развити Франц Сартори.²⁴

¹⁶ Осим неколико мањих радова ни до данас није објављена исцрпна библиографија јужнословенских историја књижевности. Уп.: D. Kapretanič, *Povijesti književnosti, priručnici i opći radovi o jugoslovenskim književnostima*, Književni godišnjak, Zagreb MCMLXI, 313—318; *Spisak istorija književnosti i leksikona*, Leksikon pisaca Jugoslavije, I, A-Dž. Novi Sad 1972, 728—731; *Spisak istorija književnosti*, Leksikon pisaca Jugoslavije, II, Đ-J, Novi Sad 1979, 693—695.

¹⁷ Б. Живановић, *Значај боравка П. Ј. Шафарика у Новом Саду за развој славистике*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1968, књ. XXXIV, св. 3—4, 233.

¹⁸ J. Kopitar, *Patriotische Phantasien*, 87—93; J. Kopitar, *Beiträge zur Übersicht der serbischen literatur in dem österreichischen Kaiserstaats*, Vaterländische Blätter, für den österreichischen Kaiserstaat, Wien 1811, №. 65, 387—391; №. 95, 573—575; Прилози прештампани: J. Kopitar, *Kleinere schriften*, Wien 1857, 61—70; 135—146; J. Kopitar, *Serbica*, Нови Сад, 1984, 65—77; 126—139.

¹⁹ J. Dobrowsky, *Serbica*, Slovanka, Prag 1814, 210—223.

²⁰ J. v. Csaplovics, *Slavonien und zum Theil Croatien. Ein Beitrag zur Völker-und Länderkunde. Theils aus eigener Ansicht und Erfahrung (1809—1812), theils auch aus späteren zuverlässigen Mittheilungen der insassen*, Pesth 1819.

²¹ О Јернеју Копитару и његовом раду вид.: J. Pogačnik, *Jernej Kopitar*, Ljubljana 1977; J. Pogačnik, *Bartholomäus Kopitar. Leben und Werk*, München 1978; S. Bonazza, *Bartholomäus Kopitar. Italien und der Vatikan*, München 1980; J. Погачник *Јернеј Копитар и културно-политичка генеза јужних Словена*, [у књизи]: J. Копитар, *Serbica*, Нови Сад 1984, 7—44.

²² J. Копитар, *Serbica*, 72, 127.

²³ *Ibid.*, 126.

²⁴ З. Константиновић, *Интересовање за Србе у почетној фази Аустријске компаратистике*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1977, књ. XXV, св. 1, 87—91.

Ј. Добровски²⁵ помера почетак нове српске књижевности ближе средини 18. века и проширује круг писаца које и данас проучавамо у њеним оквирима.²⁶

Од амбициознијих претходника Шафарика, који су европској читалачкој публици представљали нову српску књижевност, истиче се својим радом Ј. Чапловић²⁷ прилогом о њој на преко тридесет страна путописа кроз Славонију и Хрватску.²⁸ Чапловићево дело је једна компилација текстова неколицине аутора, од преведених одломака из књиге Л. Бојића до овде наведених радова Ј. Копитара и Ј. Добровског али и први покушај да се српска књижевност проучи биографско-библиографски.

И поред свих грешака у датирању, насловима као и именима аутора без пописа њихових радова Чапловићева књига била је драгоцен извор потоњим истраживачима стога што они нису имали увек прилику да лично прелистају сва дела српске литерарне продукције.²⁹

Од аутора у чијој је средини Шафарик живео и радио пажњу привлаче двојица, Павле Соларић³⁰ и Лазар Бојић.³¹ Рад П. Соларића,³² у својој бити каталог једне штампарије,³³ деценијама је био најважнији извор за штампарску делатност

²⁵ О Јозефу Добровском вид.: *Josef Dobrovsky 1753—1829. Sbornik stati k stemu výroci smrti Josefa Dobrovskeho*, Prag 1929; *Dobrovsky Josef 1753—1953. Sbornik stati k dvoustetu vyroci*. Prag 1953; Н. Борбевић, *Допринос Јосефа Добровског упознавању Европе с нашом културном традицијом*, Зборник за славистику, Нови Сад 1973, св. 4, 9—28.

²⁶ J. Dobrowsky, *Serbica*, 219—223.

²⁷ О Јовану Чапловићу вид.: V. Janković, *Jān Caplović, Život, osobnost, dielo*, Turčin sv. Martin 1945; Д. Панковић, *Српске библиографије 1766—1850*, Београд 1982, 29—32, 138—139.

²⁸ Наслов поглавља је: *Nachrichten über Schriftstellerei und Literatur der Serbler*, Bd. II. 265—297.

²⁹ Уп.: Д. Панковић, *Српске библиографије*, 29—32.

³⁰ П. Соларић, *Поминакъ книжескiй о Славено-Сербскомъ въ Млеткахъ Печатанiю, великому и благословесному Славено-Сербскому народу и мудрiмъ его свакога званiя Предстателемъ и Просвѣтителемъ*, Венеција 1810.

³¹ Л. Бојић, *Памятникъ мужемъ у славено-сербскомъ книжеству славнымъ*, [Беч] 1815.

³² Исп.: N. Andrić, *Život i književni rad Pavla Solarića*, Rad JAZU, Zagreb 1902, knj. 150, 103—194; М. Пантић, *Соларић, Крељановић, Апендини*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1957, књ. XXIII, св. 1—2, 22—42; V. Erčić, *Sa znancima ostalim*, Godišnjak Istorijaskog arhiva, Šabac 1970, knj. VIII, 91—144.

³³ Соларићева књижица разматрана је као библиографија (Д. Панковић, *Српске библиографије*, 20—26, 129—131), али и као књижарски каталог (Љ. Дурковић—Јакшић, *Библиографија српских књижарских каталога до 1945*, Библиотекар, Београд 1956, бр. 3—4, 211—229).

Димитрија Теодосија, његових често збуњујућих датирања и загонетних прештампавања.³⁴

Књижица Л. Бојића³⁵ први је покушај писања историје нове српске књижевности. Својом концепцијом и обрадом грађе она је ипак ближа оновременим делима која су варирала између историја књижевности и биографија знаменитих личности.³⁶ Л. Бојић је објавио попис, њему знаних, преминулих и живих српских књижевника, дао периодизацију српске књижевности по Ј. Добровском и штампао животописе Доситеја Обрадовића (за ту прилику превео је радове Ј. Копитара са немачког језика³⁷), Јована Рајића (аутор биографије архимандритове лично је знаменити митрополит Стефан Стратимировић³⁸), Атанасија Стојковића и Григорија Трлајића.

3.

Приликом расправљања о концепцији књиге *Geschichte* (1826) потребно је указати на једног његовог претходника, са њим „почиње нова епоха у словенској књижевности“,³⁹ који је први дао „истина сажето, али садржински пун, преглед“ словенских литература.⁴⁰ Реч је, наравно, о Јернеју Копитару, кустосу Царске библиотеке у Бечу, који је 1810. године штампао кратак преглед историје словенских језика и књижевности на

³⁴ Исп.: М. Панџић, *Штампар старих српских књига Димитрије Теодосије*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1960, књ. XXVI, св. 3—4, 206—235; А. Бурчић, *Два издања Месеџслова 1765. год. и неки проблеми око књига штампаних код Димитрија Теодосија*, Библиотекар, Београд 1961, св. 4, 312—315; В. Сечански, *Још нешто о млетачкој штампарији Димитрије и Пана Теодосије*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1978, књ. XLIV, св. 1—2, 76—85; А. Бурчић, *Повез српских књига штампаних у штампарији Димитрија Теодосија*, Зборник Музеја примењене уметности, Београд 1982—83, св. 26—27, 19—23.

³⁵ О аутору вид.: М. Анђелић, *Лазар Бојић, први српски библиотекар*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1968, књ. XXXIV, св. 3—4, 291—298; Д. К. Петровић, *Лазар Бојић, писац прве књиге есеја у српској књижевности*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1971, књ. XIX, св. 3, 567—569; Д. Панковић, *Српске библиотекарске, 26—29; 131—132.*

³⁶ Исп.: И. Тартаља, *Почеци рада на историји опште књижевности код Срба*, Београд 1964; Н. Љубинковић, *Концепције историја књижевности српскохрватског језичког подручја у деветнаестом веку (од Лазара Бојића до Буре Шурмина)*, Научни састанак слависта у Вукове дане 1979, Београд 1980, књ. 9, 217—225.

³⁷ Исп.: Ј. Копитар, *Serbica*, 93—99; 100—114; 115—122.

³⁸ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952, 159—167.

³⁹ V. Jagić, *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar*, Berlin 1885, 335.

⁴⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 70.

немачком језику.⁴¹ Тим саставом је Ј. Копитар „придобио велики број пријатеља“⁴² и зато га је неколико година касније прерадио и поново издао под насловом *Blick auf die slavischen Mundarten, ihre Literatur und die Hilfsmittel sie zu studieren*.⁴³ Копитаров кратак преглед био је „од дубоког деловања на целокупан словенски свет“⁴⁴ и убрзо је преведен, допуњен и штампан у „Новинама српским“, које су у Бечу уређивали Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић,⁴⁵ а једно издање забележено је и на чешком језику.⁴⁶

Великих разлика између два издања на немачком језику нема, понегде су извршене само мање допуне, а из првог је, приликом прештампавања, изостављено последње поглавље.⁴⁷ Концепција овог кратког прегледа историја језика и књижевности словенских народа, а то је оно што нас у овом трнутку највише интересује, идентична је у оба издања.⁴⁸

У првих пет тачака кратког прегледа представио је Ј. Копитар читаоцима Словене, словенске језике, поделио их на југоисточне и југозападне,⁴⁹ указао на додирне тачке две гране и историју старословенског језика.⁵⁰ Наредне три тачке, шеста, седма и осма, посвећене су јужнословенским књижевностима,⁵¹ девета руској,⁵² а последње три чешкој,⁵³ пољској⁵⁴ и књижевности Лужичких Срба.⁵⁵

⁴¹ J. Kopitar, *Patriotische Phantasien eines Slaven*, 61—70; J. Kopitar, *Serbica*, 65—77.

⁴² V. Jagić, *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Südund Westslaven*, Berlin 1897, 272.

⁴³ J. Kopitar, *Blick auf die Slavischen Mundarten ihre Literatur und die Hilfsmittel sie zu studieren*, Wiener allgemeine Literaturzeitung, 1813, №. 34, st. 535—542; №. st. 552—553.

⁴⁴ V. Jagić, *Briefwechsel*, 335.

⁴⁵ Погледъ на диалекте Славенске, ново Књижество, и спомоћна средства къ познанију новомъ, Новине сербске, Беч 1815, чис. 183, 730—732; чис. 184, 735—736; чис. 186, 743—744; чис. 187, 747—748; чис. 188, 751—752; чис. 190, 759—760.

⁴⁶ Исп.: *Kopitar Bartholom*, Oesterreichische National-Encyclopädie, Wien 1835, Bd. 3, 256; K. Paul, *P. J. Safarik a Bartholomej Kopitar*, Prag 1938, 30.

⁴⁷ И још нешто што би у Аустрији требало пожелети (J. Копитар, *Serbica*, 76—77).

⁴⁸ О односу овог кратког прегледа Јернеја Копитара и Шафарикове књиге указали су у неколико махова: K. Paul, *P. J. Safarik a Bartholomej Kopitar*, 30; Б. Живановић, *Срби и пољска књижевност*, Београд 1940, 71; K. Paul, *Pavel Josef Safarik*, 108—109.

⁴⁹ J. Kopitar, *Serbica*, 65—66.

⁵⁰ *Ibid.*, 66—70.

⁵¹ *Ibid.*, 70—72.

⁵² *Ibid.*, 73.

⁵³ *Ibid.*, 73—74.

⁵⁴ *Ibid.*, 74—75.

⁵⁵ *Ibid.*, 75.

Литературама народа јужне Европе дао је Ј. Копитар шири простор и приказао их у три засебне целине. У оквиру шесте тачке, *Литература новијег словенског језика у Панонији*,⁵⁶ аутор се осврнуо на књижевност Словенаца и Хрвата, ограничавајући ову последњу у оквиру такозване „провинцијалне Хрватске“,⁵⁷ сводећи на тај начин, хрватску књижевност на кајкавску. Наредна тачка носи наслов *Литература католичких Словено-Срба*.⁵⁸ Они имају „сва три дијалекта — дубровачки, босански и славонски“⁵⁹ и „пишу латинским словима по разним теутонским системима комбиновања“.⁶⁰ У последњој целини, она ме овде посебно интересује, штампаној под насловом *Литература грчких Словено-Срба*⁶¹ дат је укратко преглед нове српске књижевности од Доситеја Обрадовића.

Ј. Копитар је кратак преглед словенских језика и књижевности израдио из једног приступа који се може дефинисати као језичко-вероисповедно-просторни. Аутор је, на првом месту, филолог. За њега је најважније којим су дијалектом писали књижевници и оцене о њима изриче само на основу тога. Срби су, на пример, „запостављали свој домаћи дијалекат и давали предност црквеном и ученом језику“,⁶² све док се није појавио „словенски Анархазис“⁶³ Доситеј Обрадовић, који је почео да пише на „свом новосрпском језику“.⁶⁴ Стога токове нове српске књижевности Ј. Копитар проучава тек од појаве Доситеја Обрадовића. Исти је приступ и код осталих књижевности, код руске или чешке, на пример, где аутор међу штампаним књигама трага прво за речницима и граматикама.⁶⁵

Наредна два аспекта, вероисповедни и просторни, карактеристични су за Копитаров приступ литературама Јужних Словена. Он их је поделио према вероисповедној припадности, на православне и католике, и омеђио их просторно на јужну Угарску, Далмацију, делове Босне, унутрашњу Хрватску око Војне границе и Славонију између Драве и Саве, на оне територије, дакле, које су потпадале под Аустријску монархију.⁶⁶

Поменути аспекти Копитаровог приступа имају једну заједничку карактеристику коју он нигде није дефинисао и детаљно образложио али она је присутна и очигледна, без обзи-

⁵⁶ *Ibid.*, 70.

⁵⁷ *Ibid.*, 70.

⁵⁸ *Ibid.*, 70—72.

⁵⁹ *Ibid.*, 70.

⁶⁰ *Ibid.*, 70.

⁶¹ *Ibid.*, 72.

⁶² *Ibid.*, 72.

⁶³ *Ibid.*, 72.

⁶⁴ *Ibid.*, 72.

⁶⁵ *Ibid.*, 73, 74, 75.

⁶⁶ Ј. Копитар у разматраном раду није дао преглед књижевности оних народа који су живели јужно од Саве и Дунава у Турској.

ра да ли се овај кратки преглед разматра у његовом целокупном опусу или се посматра сам за себе. Прилог је написан у духу ауторовог аустрофилства, дакле његових политичких погледа на проблеме Јужних Словена од којих је већина живела на територији Монархије. Ј. Копитар је подручје, које нас овде највише интересује, рашчланио „етнички, језички и културно“,⁶⁷ а залагао се за „језичко-културно отцепљење српског народа од Руса“⁶⁸ и „језичко сједињење Срба и Хрвата“.⁶⁹ Ово је разлог што се Јернеј Копитар бави језицима и књижевностима Јужних Словена веома исцрпно. Тако су, уосталом, настале и његове карантинске и панонске теорије, а књижевности појединих региона, Дубровника и Далмације, Босне и Славоније, једнострано разматране у оквирима *Литературе католичких Словено-Срба*.⁷⁰

Копитаров рад први је покушај да се све словенске књижевности прикажу читалачкој публици са свим засебностима, али у оквирима једне заједничке целине. Концепција приказивања словенских књижевности и језика Ј. Копитара задржала се у науци све до половине прошлог века са мањим варијацијама и за већину прегледа словенских књижевности на немачком језику преко знаменитог Шафариковог дела.

Припремајући књигу *Geschichte (1826)* Шафарик у основи усваја концепцију приказивања словенских језика и књижевности Ј. Копитара, али чини и корак даље од свога претходника: разрађује је и проширује. Он у уводном поглављу дели Словене у две велике групе, на југоисточне и северозападне,⁷¹ а сходно овоме и њихове књижевности.⁷² Када је у питању северозападна грана, Шафарик је, у односу на Ј. Копитара, издвојио у засебну целину језик и књижевност Словака,⁷³ док се у поглављу о јужнословенским народима огледају и највеће разлике у приступу између двојице аутора.

Шафарик је, као и Ј. Копитар, у три већа одељка изнео књижевности јужних Словена. У првој целини приказани су „језик и књижевност Славосрба грчког обреда“,⁷⁴ којима су придодати и Бугари, у другој језик и књижевност „католичких Славосрба (Далматинаца, Босанаца, Славонаца) и Хрвата“,⁷⁵ у трећој „Историја словеначког језика и књижевности“.⁷⁶

⁶⁷ Ј. Погачник, *Јернеј Копитар и културно-политичка генеза*, 9.

⁶⁸ *Ibid.*, 27.

⁶⁹ *Ibid.*, 27.

⁷⁰ Ј. Копитар, *Serbica*, 70—72.

⁷¹ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1826, 22—26.

⁷² *Ibid.*, 81—288; 289—490.

⁷³ *Geschichte der Sprache und Literatur der Slowaken*, 370—398.

⁷⁴ *Ibid.*, 191—325.

⁷⁵ *Ibid.*, 226—270.

⁷⁶ *Ibid.*, 271—288.

Разлика између двојице аутора огледа се у Шафариковом проучавању језика и књижевности Бугара, што је и први пут да се, у оваквим прегледима, пише о бугарској књижевности.⁷⁷ Словеначки језик је, такође, са свим својим карактеристикама и дијалектима представљен као засебност, док је код Ј. Копитара овај језик описан заједно са кајкавским дијалектом. Највећа разлика је, најзад, у погледу књижевности насталих у Дубровнику, Далмацији, Славонији и Босни. Њих Шафарик, уствари, разматра заједно са хрватском књижевношћу, јер њихове литературе се не могу лако раздвојити.⁷⁸ Ако се овде, наравно, изузме књижевност Босне, која је у средњем веку имала своје особености⁷⁹ онда Шафариково виђење има далекосежне последице. Непуних десет година пре почетка Илирског покрета и везивања хрватске књижевности у шире токове покушао је да укаже на тешњу повезаност литература које су се развијале у различитим регионима.

Приказивању словенских језика и књижевности пришли су Ј. Копитар и Шафарик као филолози. Првобитну концепцију Шафарик је, даље, развио надграђујући је новијим истраживањима, нарочито Јозефа Добровског на плану језика. Књижевностима народа југоисточне Европе дато је запажено место у књизи, у њима су тражене засебне структуре које су се узајамно прожимале, праћен је историјски развој и дат преглед савремених књижевних токова. Усвајањем Копитарове концепције приказивања словенских језика и књижевности Шафарик је преузео и неке недоумице тако честе у проучавањима културних баштина јужнословенских народа, које ни сам није успео да превазиђе. Надградио је Копитаров језички аспект, али за остала два, вероисповедни и просторни, није успео да пронађе права решења, није, дакле, нашао одговор за преостала два који су, у основи, имали политичку карактеристику.

4.

Концепција Шафарикове књиге на коју сам овде указао у тесној је вези с методом и предметом његовог истраживања, о чему је већ понешто писано у нашој науци о књижевности, од стране Симе Н. Томића⁸⁰ и Иве Тартаље,⁸¹ и указао је у

⁷⁷ *Ibid.*, 223—225.

⁷⁸ У овоме одељку Шафарик је обрадио далматинско-хрватску, глагољску и дубровачку књижевност као и литературе католичких босанаца и славонаца, 226—270.

⁷⁹ Уп.: Д. Драгојловић, *Историја средњовековне босанске књижевности*, Књижевна историја, Београд 1983, књ. XVI, св. 61, 87—128; св. 62, 213—258; 1984, књ. XVI, св. 63, 491—522.

⁸⁰ С. Н. Томић, *Књижевни и научни рад*, књ. 198, 17—18.

⁸¹ И. Тартаља, *Почеци рада на историји опште књижевности код Срба*, Београд 1964, 15.

оба случаја на радове немачког историчара књижевности Лудвига Вахлера.

„Ја нисам имао среће, њега лично за учитеља да имам, али кроз његове радове постао ми је више него учитељ, прави духовни отац“.⁸² Ове речи Шафарика о Л. Вахлеру, исписане у једном од многобројних дописа крајем двадесетих година 19. века, указују на потребу да се о „духовном оцу“ нешто више каже и да се у њиховим радовима нађу неке додирне и заједничке црте.

Јохан Фридрих Лудвиг Вахлер је рођен 1767. године у Готи.⁸³ Студирао је на најпознатијим универзитетима, у Јени теологију у Гетингену филологију, да би затим био професор у Ринтелну, Марбургу и Бреслау, где је осам година пре смрти 1830. изразио жељу да Шафарик дође у исти град за професора универзитета.⁸⁴ Његов дугогодишњи рад је изузетно плодан, бавио се историјом, књижевношћу, теологијом, а био је и уредник многобројних часописа.⁸⁵

Зигмунд Лемпицки сврстава Л. Вахлера у онај круг немачких научника који „се налазе дубоко у традицији историја књижевности старог начина писања“⁸⁶ и њима је она „једна еминентна национална наука која треба да уздиже народно просвећивање“.⁸⁷ Од многобројних Вахлерових књига немачка наука о књижевности истиче данас две. Једна се убраја у националне,⁸⁸ а друга, која је у жижи мога интересовања, у опште историје књижевности.⁸⁹ Вахлерова књига *Handbuch der Geschichte der Literatur* била је врло популарна у време

⁸² Н. Rösel, *Dokumente zur Geschichte der Slawistik in Deutschland*, Berlin 1957, 8.

⁸³ К. Goedeke, *Grundriß zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*, Leipzig—Dresden—Berlin, MDCCCXCVIII, Bd, VI, 315.

⁸⁴ Н. Rösel, *Dokumente*, 8—14.

⁸⁵ Вид.: К. Goedeke, *Grundriß*, 315—317; S. v. Lempicki, *Literarhistoriker*, [u]: *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, Berlin, 1926—28, Bd. 2, 235; G. Knoop, *Die Gesamtdarstellungen der deutschen Literatur bis zu Wilhelm Scherer*, Münster 1952, 121, 122 (Dissertation); R. F. Arnold, *Allgemeine Bücherkunde zur neueren deutschen Literaturgeschichte*, Berlin 1966, 79, 113, 191, 264; K. J. Bartel, *German Literary History 1777—1835. An Annotated Bibliography*, Bern—Frankfurt am Main 1976, 29—30; 145—155.

⁸⁶ S. v. Lempicki, *Literarhistoriker*, 235.

⁸⁷ *Ibid.*, 235.

⁸⁸ L. Wachler, *Vorlesung über die Geschichte der deutschen National-Literatur*, Frankfurt am Main 1818—1819. Вид.: К. Goedeke, *Grundriß* 315; R. F. Arnold, *Allgemeine Bücherkunde*, 119.

⁸⁹ L. Wachler, *Handbuch der Geschichte der Litteratur*, Frankfurt am Main 1822, Th. 1; 1823, Th. 2; 1824, Th. 3, 4; *Handbuch der Geschichte der Litteratur*, Leipzig 1833. О односу П. Ј. Шафарика према Лудвигу Вахлеру упоредити и: К. Paul, *P. J. Šafarik a J. E. Purkyně*, [u knjizi]: *Sborník »J. E. Purkyně«*, Prag 1937, 286—7; K. Paul, *Pavel Josef Šafarik*, 107.

када је написана,⁹⁰ па се и данас оцењује као „врло поуздан“⁹¹ приручник у својој области.

Предмет истраживања Л. Вахлера у књизи *Handbuch der Geschichte der Litteratur* јесте духовна култура.⁹² Њена историја „представља верно и у узајамној вези чињенице које предочавају развитак и образовање људских снага у односу на науку и уметност“.⁹³ Л. Вахлер дели историју на општу и посебну. Прва „тежи да из чињеница и узрока објасни настајање, развитак и преображај“⁹⁴ духовне културе код свих народа и у свим епохама. Посебна, или национална, историја духовне културе бави се само једним народом у његовом историјском развоју или појединим епохама тога развоја.⁹⁵

Без обзира којом се од ових историја стваралац бавио потребно је духовну културу, према Л. Вахлеру, проучити применом три методе. Синтетичком ће се дати „тачан преглед порекла, развоја, напретка и пропадања“⁹⁶ свих феномена који се истражују. Аналитичком ће се „представити историја стања и обраде појединих наука“.⁹⁷ Последња, етнографска, метода бави се обичајима народа.⁹⁸ Када се она споји с претходне две гарантује се „најплодоноснији успех“.⁹⁹

Л. Вахлер дели историју на неколико епоха.¹⁰⁰ У свакој од њих потребно је, према њему, дати „општи поглед на стање духовне културе, указати на карактеристике епохе, испитати границе и правце духовно научног развоја“, описати живот народа, проучити државу и религију, упознати се са школством и утицајем претходних епоха. Треба, даље, у најважнијим цртама описати развитак језика, уметности и науке и истаћи значај најважнијих стваралаца и њихових дела.¹⁰¹

⁹⁰ Вид.: *Literaturgeschichte, Allgemeines Repertorium der neusten in- und ausländischen Literatur*, Leipzig 1822, Bd. IV, 443; 1823, Bd. II, 401; 1829, Bd. I, 279.

⁹¹ R. F. Arnold, *Allgemeine Bücherkunde*, 79.

⁹² Л. Вахлер користи термин литерарна култура (literarische Cultur) који је у немачкој науци о књижевности био уобичајен с почетка 19. века. Он је означавао сваку писану и штампану реч из свих области духовног стваралаштва људи, од теологије до права, од белетристичких радова до медицинских текстова. Термин духовна култура који овде употребљавам адекватан је Вахлеровом литерарна култура. Он је више у духу нашег језика и већ се устао у употреби.

⁹³ L. Wächler, *Handbuch der Geschichte der Litteratur*, Frankfurt am Main 1822, Th. 1, 3.

⁹⁴ *Ibid.*, 4.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*, 48.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

Ове теоријске поставке развио је Л. Вахлер у сва четири обимна дела своје књиге *Handbuch*. Он се исцрпно позабавио духовним културама свих народа, наравно, у зависности од грађе којом је располагао. У једном општем уводу указао је на важнија средства која поспешују развој литературе, а то су штампарије, периодичне публикације, учена друштва, библиотеке. Затим је духовне културе описао кроз неколико епоха, истичући увек у уводним деловима појединих поглавља важније моменте из историје народа којим се бави, дајући уз то, у кратким цртама, описе њихових живота и обичаја. У другом делу оваквих поглавља разматрао је стање појединих наука и књижевних творевина.

Када се изнесене поставке Л. Вахлера посматрају у односу на Шафарикову књигу *Geschichte* (1826), није тешко одгонетнути зашто је у горе цитираном писму немачки колега назван „духовним оцем“.

Предмет истраживања Шафарика у књизи *Geschichte* (1826) такође је духовна култура, тачније духовна култура словенских народа. Књижевност у културном развоју једног народа има веома значајну улогу. Она ће, када се у потпуности испита, бити „мерило за оцену духовног нивоа образовања“ појединих словенских грана.¹⁰²

Духовне културе словенских народа и њихове књижевности као мерила за оцену тих вредности могу се, према Шафарика, правилно предочити само ако се испитају и матерњи језици појединих грана. Што се матерњи језик више користи, то и књижевност има могућности за бржи и значајнији напредак. Један од најважнијих задатака истраживача словенских култура је, стога, испред свега „матерњи језик и његову судбину тачно научити“.¹⁰³ Жалосно је, подвлачи Шафарик, што многи словенски народи немају „граматике својих наречја“ и што је још увек „искључено студирање матерњег језика и литературе на већини високих школа“.¹⁰⁴

Шафарик разликује општу и националну књижевност. Прва је од великог утицаја „на духовно образовање појединих људи и, са тим, на развој наука и уметности“,¹⁰⁵ док историја националне књижевности утиче на „подстицај једне разумне љубави према нацији и на осветљавање литерарне делатности“,¹⁰⁶ самим тим и на даљи развој ових стваралачких чинова.

¹⁰² *Ibid.*, 58.

¹⁰³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, VI.

¹⁰⁴ *Ibid.*, VI

¹⁰⁵ *Ibid.*, III

¹⁰⁶ *Ibid.*, III

Већ из ова три наведена става Шафарика могу се уочити неке додирне тачке између његових схватања и погледа Л. Вахлера.

И један и други баве се, прво, духовним културама народа, а књижевностима дају у тим проучавањима запажено место, јер се њима и мери вредност разматраних култура. Л. Вахлер, друго, на многим странама књиге *Handbuch*, као и Шафарик, инсистира на познавању језика и њиховом изучавању. Језиком се успостављају везе између различитих култура и што је он развијенији то је и мерило вредности културе, а то је књижевност, на вишем ступњу.

Овде се мора, посебно, подвући чињеница карактеристична за Шафариков однос према Л. Вахлеру. Методолошке поставке Л. Вахлера, о чему је горе било речи, Шафарик није образлагао у књизи *Geschichte* (1826), већ их је практично примењивао.

У уводном делу књиге *Geschichte* (1826) Шафарик усваја и примењује синтетичку методу Л. Вахлера којом испитује порекло, развитак и напредак духовних култура словенских народа. У историјском развоју тражене су заједничке одлике које спајају и повезују етнички разне гране Словена, а испитана су и међусобна прожимања, мањи или већи утицаји једних грана на друге. Етнографском методом он објашњава карактер Словена, њихову религију и поделу на неколико грана. Сходно истицању значаја језика изнео је општи поглед на старословенски језик и његово гранање по редакцијама. Као и Л. Вахлер и Шафарик ће се позабавити помоћним средствима која подстичу развитак књижевности. Читаоци су упознати са библиотекама, ученим друштвима периодичним публикацијама и штампаријама словенских народа. Шафарик, дакле, у уводу пружа општи поглед на духовну културу Словена тридесетих година 19. века.

Поједина поглавља Шафарикове књиге *Geschichte* (1826) обликована су по узору на сличне целине у Вахлеровом делу *Handbuch*. Објаснићу тај поступак на трећем одељку првог дела Шафарикове књиге, у којем је, под насловом *Geschichte der Sprache und Literatur der Slawoserben griechischen Ritur*, обрађена српска књижевност.¹⁰⁷

Шафарик у двадесетом параграфу пише о пореклу Срба, њиховом развитуку и успону и паду српске државе. Испитује затим, у наредном параграфу, карактер српског језика, а у новој целини, у двадесет другом параграфу, прати судбину духовне културе Срба у историјској перспективи. У последњој

¹⁰⁷ *Historisch-etnographische Vorbemerkungen*, (*Ibid.*, 191—201); *Charakter der serbischen Sprache*, (*Ibid.*, 201—205); *Schicksale der serbischen Sprache und Literatur*, (*Ibid.*, 205—216); *Uebersicht der neusten serbischen Literatur*, (*Ibid.*, 216—222).

целини, у двадесет четвртном параграфу разматра ниво духовног стања српског народа у 18. и у првим деценијама 19. века, разматра књижевност која то стање најбоље и одражава.

5.

Трагати за изворима и литературом којом се аутор с почетка 19. века користио представља данас, свакако, један од најмучнијих проблема за истраживаче. Многи писци, па и они чија сам имена овде већ помињао, служили су се, у оно време, њима општепознатом грабом. Приликом цитирања наводити су скраћенице, чешће свако своје, те нам данас предстоји да уложимо много труда у њихова дешифровања, а често се догађа и то да, и поред најбоље воље, нека издања остану непозната. Како се и Шафарик придржавао овога обичаја ја сам покушао да из таме 18. и првих деценија 19. века изнесем на светлост дана изворе и грабу од којих је он обликовао поглавље о српској књижевности.

У предговору књиге *Geschichte (1826)* објаснио је Шафарик свој однос према граби којом се служио. Он се користио „многобројним монографијама, писменим и усменим саопштењима познавалаца проблематике, периодиком, рецензијама“¹⁰⁸ и све изворе „означио“¹⁰⁹ је у књизи. Чини се, у првом тренутку, да аутор поступа онако како бисмо и очекивали од реномеа који је његов научни рад пратио. У напоменама се налази прегршт података о коришћеној литератури од радова историчара и путописаца, до дела филолога и историчара књижевности.

Али, у наставку предговора треба обратити пажњу на речи да је он из извора „дословно позајмљивао“, сматрајући да је „боље истинито и добро са туђим него погрешно и ружно са сопственим речима дати“.¹¹⁰

Ово „позајмљивање“ из разних извора, другим речима компилација, и уклапање делова грабе у замишљену целину једна је од најважнијих и најкарактеристичнијих значајки Шафариковог приступа изворима и коришћеној литератури.

На овај компилативни карактер Шафарикове књиге први је у својој рецензији указао Јозеф Добровски.¹¹¹ Њему, наравно, није било тешко да запази и препозна своје прилоге објављене по периодичним публикацијама и књигама.

¹⁰⁸ *Ibid.*, VII

¹⁰⁹ *Ibid.*, VI—VII

¹¹⁰ *Ibid.*, VII

¹¹¹ J. Dobrovsky, *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, von Paul Joseph Schaffarik, Doctor der Philosophie, Professor am Gymnasium der gr. n.un. Gemeinde in Neusatz, der philologischen Gesellschaft in Jena Mitglied, Ofen, 1826. 8. 524 Seiten., Jahrbücher der Literatur, Wien 1827, Bd. 37, 1—28.

У нашој науци о књижевности Шафариковим односом према изворима исцрпније се позабавио једино Борђе Живановић. Он је утврдио колико се „Шафарик придржавао Бенџковског“ у трећем одељку другог дела приказујући пољску књижевност,¹¹² док је у прегледу руске књижевности Шафарик „начинио извод“ из књиге Николаја Греча „уз врло мале додатке и измене“.¹¹³

Исти поступак, што до сада није било познато, применио је Шафарик и у трећем одељку првог дела књиге, на оним страницама на којима је расправљао о српској књижевности. Стога ћу овде више пажње посветити Шафариковим изворима и његовом односу према грађи.

Шафарикови извори могу се поделити у две веће целине. У првој су они које је користио у двадесетом, двадесет првом и двадесет другом параграфу, дакле у оним деловима где је описан историјски преглед српске духовне културе, а у другој су утврђени извори за библиографски преглед литерарних токова 18. и првих деценија 19. века.

Изворе прве целине сврстао сам у три групе. У првој је литература бележена у напоменама испод текста, понегде и у самом тексту, у другој су парафразирали прилози разних аутора, а у трећој су, најзад, преписани делови из предлогака без упућивања на изворе.

Напомене испод текста о српској књижевности испунио је Шафарик многобројним белешкама о широј литератури, о оној прикупљеној и прегледаној током рада на књизи. У двадесетом параграфу, у опису историјско-етнографских карактеристика српског народа, наведени су радови Шафарикових претходника који су писали о Србима, њиховој прошлости, успонима и падовима. Набројана су ту, дабогме, најпознатија имена европске науке 18. и 19. века, као што су Јохан Стритер, Филип Окиева, Лудвиг Гепхарди, Алексеј Шимек, Франц Пејачевић, Фортунат Дурих, Јохан Христијан Енгелс и Аугуст Лудвиг Шлецер.¹¹⁴ Уз њих су, наравно, забележена и имена људи

¹¹² Б. Живановић, *Георгије Магарашевић 1793—1830*, Нови Сад 1976, 180.

¹¹³ Б. Живановић, *Магарашевић и Шафариков преглед руске књижевности*, Зборник за славистику, Нови Сад 1975, св. 7, 161.

¹¹⁴ J. G. Stritter, *Memoriae populorum ad Danubium etc. e scriptoribus historiae Byzantinae, I—III*, Petrograd 1771—1778; P. ab Ochiewia, *Epitome vetustatum Bosniensis provinciae*, Anconae 1776; L. A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, Leipzig 1781, Th. 3; A. M. Schimek, *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama*, Wien 1787; F. X. Pejacevics, *Historiae Serviae seu colloquia XIII de statu regni et religionis Serviae ab exordio ad finem, sive a saeculo VII. ad XV. Opus posthumum*. Sumptibus Matthaei Franc. Kerticza, Colocae 1799; F. Durich, *Bibliotheca Slavica antiquissimae dialecti*

из наших крајева. Дела понеких од њих остала су у рукописима, као, на пример, архиепископа Данила II или Борба Бранковића,¹¹⁶ док су радови Павла Ритера Витезовића, Христовора Жефаровића, Павла Јулинца, Јована Рајића, Атанасија Нешковића и Димитрија Давидовића штампани у 18. и првим деценијама 19. века.¹¹⁶

У засебној напомени нотирана су дела из којих су црпљени статистички подаци,¹¹⁷ а читаоцима је скренута пажња и на многобројне путописне белешке као изворе за дубље упознавање народа о којем је писано.¹¹⁸

Обимна литература запажа се и у осталим параграфима о српској књижевности, нарочито у оним деловима где се расправља о српском језику, његовим одликама и развоју. Ту се најчешће среће име Вука Караџића, његових граматика, речника и полемичких текстова, као и значајних прилога. Ј. Копитара.¹¹⁹

communis et ecclesiasticae universae slavorum gentis, Vindobonae DMCCXCV; J. Ch. Engel, Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer, Halle 1801, Th. 3; Nestor. Russischen Annalen in ihrer slawonischen Grundsprache. Vergleichen, übersetzt und erklärt von A. L. Schlözer, Göttingen 1802—1809, Th. 1—5.

¹¹⁶ Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских; Б. Бранковић, Хронике.*

¹¹⁶ P. Riter Vitezović, *Stematographia sive armorum illyricorum delineatio, descriptio et restituito*, Већ 1701; *Стематографија. Изображеније оружјѣ илирскихѣх*. Изрезази у бакру Христофор Жефаровић и Тома Месмер. Приредио Динко Давидов, Нови Сад 1972; П. Јулинац, *Краткоє введење въ историю происхождения славено-сербскаго народа, Венеција 1765; А. Гепхарди, Краткая Серблии, Рации, Босны и Рамы кралевствъ исторія, Беч 1793; Ј. Рајић, Историја разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ, Беч 1794—1795; А. Нешковић, Историја славенно-болгарскогъ народа из Г. Раича Историје и њѣкихъ историческимъ книгъ составленна и простимъ языкомъ списанна за сынове отечества, Будим 1801; Забавникъ за год. 1821. Уред. Димитрије Давидовић, Беч.*

¹¹⁷ *Historisch-topographische Beschreibung von Bosnien und Serbien*, Wien 1821; *Штатистическое описание Сербіе*, Будим 1822.

¹¹⁸ Д. Н. Бантиш-Каменски, *Путешествіе в Молдавию, Валахию и Сербию*, Москва 1810; J. Csaplovics, *Slavonien und zum Theil Croatien*, Pesth 1819; H. v. Reimer, *Reisen der kaiserlichen russischen Gesandtschaft an der Pforte im Jahre 1793*, Petrograd 1803; J. M. Freiherr von Lichtenstein, *Reisen durch das österreichische Illyrien, Dalmatien und Albanien im Jahre 1818*, Meissen 1822; J. Boscovich, *Reise von Constantinopel durch Bulgarien nach Lemberg*, Leipzig 1799; E. Broen, *Reisen*, Nürnberg 1711; Vialla de Sommières, *Voyage historique et politique de Monténégro*, Paris 1820.

¹¹⁹ Исп.: В. Караџић, *Скупљени граматички и полемички списи*, Београд 1894, књ. 1; 1894—95, књ. 2; В. Караџић, *О језику и књижевности, I*, Београд 1968; Ј. Копитар, *Kleinere Schriften*, Већ 1857; Ј. Копитар, *Spisov. II. Del. Srednje doba. Doba sodelovanja v »Jahrbücher der Literatur« 1818—1834*, Ljubljana 1944, knj. 1; 1945, knj. 2; Г. Добрашиновић, *Копитар и Вук*, Београд 1980; Ј. Копитар, *Serbica*, Novi Sad 1984.

За све радове ове прве групе, за наведену литературу у напоменама, може се констатовати да њихов избор није случајан. Шафарик је прикупио и одабрао најзначајније и најпознатије текстове европске и српске науке 18. и првих деценија 19. века, инсистирао је на бележењу најшире литературе од значаја за тему.

У другу групу ове прве целине сврстао сам изворе и грађу коришћене на тај начин што је из појединих предложака писац црпео податке, парафразирао реченице, преносио их и обликовао у једну заједничку целину. Овакав поступак запажа се у готово целом поглављу о српској књижевности, али такве делове није увек лако утврдити. Шафарик је и у овим случајевима, обично у напоменама или у самом тексту, указао на изворе али не и то како се односио према њима. Потребно је, стога, овде с неколико примера објаснити његов поступак.

Карактеру српског језика посветио је цео двадесет први параграф књиге *Geschichte* (1826) и у њему је, на основу Вуковог предговора *Српском рјечнику*, дао преглед српских наречја, преведећи оригинални текст на немачки језик:

„1) Ја сам овђе Српски језик раздијелио на три нарјечија (као што је сам по себи раздијелен), т. ј. ЕРЦЕГОВАЧКО, којим говоре сви Србљи, који живе по Ерцеговини, по Босни (као Грчкога, тако и Турског закона) по Црној гори, по Далмацији, по Рватској и по Србији озго до Мачве, до Ваљева и до Карановца; РЕСАВСКО, којим говоре Србљи по Браничеву, по Ресави, по Лијевчу и по Темнићу и горе даље уз Мораву, по најји Параћинској, по Црној ријечи и по крајини неготинској; и СРЕМАЧКО, којим говоре Србљи по Сријему, по Бачкој, по Банату, по горњој Маџарској и по

»H. Wuk Stephanovič nimmt drei Mundarten, die hiernach besser Unterarten, heissen würden, des Serbischen a. Er theilt nämlich das Serbische. 1) in das *Hercegowische*, welches von den in Hercegowina, Bosnien (sowhol christlichen, als mohammedanischen Bosniaken), Montenegro, Dalmatien und Kroatien, ferner von den in Serbien in dem Mačwaer Landstrich bis nach Waljevo und Karanowac wohnenden Serben gesprochen wird; 2) in das *Resawische*, welches den Serben in den übrigen Theilen Serbiens, namentlich in dem Landstrich Braničewo, and der Resawa, in dem Landstrich Lewač, an der obern Morawa, im Parat'iner Bezirk und am Schwarzbach bis nach Negotinei eigen ist; 3) in das *Syrmische*, welches in Syrmien und Slawonien, in Bačka, Banat und Mittelungern, ferner

Србији око Саве и око Дунава (до Мораве)“.

(В. Караџић, *Српски рјечник*, Беч 1818, XVI)

Као што се види из цитата, разлике су занемарљиве, ако се, наравно, изузму уводне реченице. Шафарик је само сремачко наречје проширио на целу Славонију и средњу Угарску, а не и на горњу како то стоји код Вука.

Међутим, у даљем тексту, у Вуковим објашњењима поводом рефлекса јата, мења се Шафариков однос према оригиналу:

„Највећа је (и готово једина) разлика између ови нарјечја у изговарању слова Ћ, које се у Ерцеговачком нарјечју изговара на четири начина: а) Ће се на њему глас не отеже, онће га изговарају као је, н. п. бјелило, цвјетови, пјевати, рјечит, умјети, сјенина, вјечит и.т.д. б) у оваким ријечима послје д, л, н, т, претвори се д у Ћ, л у љ, н у њ, т у ћ, а остане само е, н. п. м. бед, бевојка, беца, разбољети се, кољено, љеса, позелењети, стићетисе, врћети и. т. д. в) а Ће би требало на њему глас отегнути, онће се изговара ије, н. п. бијело, ријеч, дијете (род. бета!), цвијет, сијено, вијек, пијевац, риједак (рјећи) и.т.д. (...) У Сремачком нарјечју изговара се двојако: а) (и највише) као е, н.п. вера, мера, речит, семе, певати, сејати, вејати, грејати; бело, реч, дете, редак и.т.д. б) као и, летети, вртити, стидитисе, видити, зеленитисе, разболитисе и.т.д.“

(В. Караџић, *Српски рјечник*, XVI—XVII)

in Serbien an der Sawa und Donau bis zur Morawa gang und gäbe ist.«

(P. J. Šafarik, *Geschichte* 1826, 202).

»Die grösste und fast einzige Verschiedenheit dieser Varietäten ist durc die Aussprache des Ћ (je) begründet, welches im Hercegowischen dreifach modificirt wird 1) als je, wenn es kurz ist, z.B. bjelilo, cwjetowi, pjewati, umjeti u.s.w.; wobei das д in дь, л in ль, н in нь, т in ћ, verändertert, und das je als ein reines ausgesprochen wird, z. B. дьед dĕd, кољено koljeno, позелънети pozelenĕti, врћети wrtjeti u.s.w.; 2) als ije, wo es lang ist, z.B. bijĕlo u.s.w.; 3) als i vor Я ja, z.B. sijati, grijati u.s.w. Derselbe Laut wird im Syrmisch-slawonischen nur auf zweifache Weise ausgesprochen: 1) als ein reines e, z.B. wera, mera, seme, pewati u.s.w.; 2) als ein i, z.B. letiti, wrtiti, widiti, razboliti se u.s.w.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 202).

Шафарик је Вукова објашњења сажимао испуштањем многобројних примера из оригинала. Преведени прилог је краћи али, и као такав, он носи у себи пуну информацију о српским наречјима. Већа разлика запажа се само у називу једног од говора. Код Вука је то „сремачко наречје“, код Шафарика »Syrmisch-slawonische«. Шафарик је, у овоме случају, усвојио термин који је у европској науци о књижевности и језику био уобичајен у 18. и првим деценијама 19. века.¹²⁰

Наредна два примера из ове групе парафразираних прилога односе се на штампарије у Бечу и Будиму. О овим издавачким центрима искористио је Шафарик, прво, податке Јована Чапловића:

»Eine andere Bemerkung ist historisch: dass nämlich im Jahre 1771 eine serbische Hofbuchdruckerei in Wien errichtet, und 1796 mit der königl. Universitäts-Buchdruckerei zu Ofen vereinigt wurde, wo in Folge eines Privilegii exclusivi alle altslavischen und serbischen Schul, — Volks — und wissenschaftlichen Werke gedruckt werden«

»da wurde auch die erste serbische Druckerei in Oesterreich, und zwar als Hofbuchdruckerei, in Wien im J. 1771 errichtet; die bald darauf an Kurzbeck und Nowakowić, nach 25 Jahren aber, im J. 1796, an die k. Universität zu Ofen überging, bei welcher da Privilegium und Monopol für alle altslawische und serbische Kirchen-Schul- Volks- und wissenschaftliche Werke bis jetzt verblieben ist«

(J. Čaplović, *Slavonien*, 297)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 212)

Шафарик је први део Чапловићеве реченице стилски преиначио. Други део је прецизнији када је реч о привилегији штампарије у Будиму, мада су Чапловићеве подаци проширени једним новим. Универзитетска штампарија у Будиму имала је право да објављује и црквене књиге.¹²¹

¹²⁰ ВИА.: J. S. Vater, *Litteratur der Grammatiken, Lexica und Wörter-sammlungen aller Sprachen der Erde nach alphabetischer Ordnung der Sprachen*, Berlin 1815, 102, 54, 102, 217—218; K., *Slavische Sprachen*, Allgemeines deutsche Real-Encyclopädie für die gebildeten Stände, Leipzig, 1820, Bd. 9, 191—192; J. S. Ersch, *Handbuch der deutschen Literatur seit der Mitte des Achtzehnten Jahrhunderts bis auf die neueste Zeit*, Leipzig 1822, Bd. 1, st. 271—276.

¹²¹ О штампаријама у 18. и с почетка 19. века исп.: Н. Гавриловић, *Историја ћирилских штампарија у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку*, Нови Сад 1974; Н. Zeman, *Der Drucker-Verleger Joseph Ritter von Kurzbeck und seine Bedeutung für die österreichische Literatur des 18. Jahrhunderts*, [у књизи:] *Die österreichische Literatur. Ihr Profil an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert (1750—1830)*, Graz 1979, T. 1, 143—178.

Сличан однос показао је Шафарик и према једној реченици коју је преузео од Ј. Добровског, а која се односи на будимску штампарiju:

»Die Buchdruckerey in Ofen eilte nun eine Verzeichniß der Slawo-Serbischen und Walachischen Bücher, mit merklich herabgesetzten Preisen, drucken zu lassen. In diesem Verzeichnisse vom J. 1796 stehen nun auch noch einige Bücher, die Kurzbeck in den ersten Jahren verlegt hatte...«

»Die Buchdruckerein in Ofen hat 1798 ein Verzeichniss der slawoserbischen Bücher drucken lassen, in welchen auch einige, die Kurzbeck verlegt hat, stehen. Seitdem enthält der Catal. libror. der Universitätsbuchdruckerei nur die ascetischen und Elementarbüchlein.«

(J. Dobrovski, *Serbica*, 212)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 212)

Текст Ј. Добровског је сажет, изостало је помињање влашких књига у каталогу. Но, једна недоумица ипак је присутна. Оба аутора су, наиме, цитирали каталоге, али с различитим годинама издања. Вероватно да Шафарик није имао прилике да види књижицу из 1796 године, коју је забележио Ј. Добровски, те је нотирао наредну из 1798.¹²²

И последњи пример из ове групе извора који се, наравно, може установити, односи се на парафразирање обимнијег чланка Ј. Чапловића о школству код Срба из његове књиге *Slavonien und zum Theil Croatien*.¹²³ Шафарик преузима из предлошка важније датуме о оснивању школа код Срба у 18. веку. Реч је, наравно, о школама основаним од стране митрополита Вићентија Јовановића 1733. и Стефана Стратимировића 1791. у Срем. Карловцима, као и о Богословији у истом месту, која је основана 1794. године. Овај рад Ј. Чапловића биће, у ствари, Шафарику и најважнији извор о школству, њега неће много допуњавати другим подацима, те ће му, стога, школа у Срем. Карловцима под Максимом Суворовим остати непозната.¹²⁴

Шафарик ће у краћем прилогу о школству навести извор,¹²⁵ али не и то како је из Чапловићевог оригинала поједине делове прилагођавао своје тексту.

¹²² Исп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964, 302-305/335; 313/349.

¹²³ Наслов поглавља из Чапловићеве књиге гласи: *Schulwesen der orientalischen Christen* и објављен је у другом тому књиге, стр. 230—264.

¹²⁴ О школи у којој је предавао Максим Суворов вид.: Р. М. Грујић, *Српске школе (од 1718—1739. г.)*. Прилог културној историји српског народа, Београд 1908.

¹²⁵ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 214.

»Um diesem Mangel an Unterrichts und Bildungsanstalten abzuhelpfen, fanden Se. jetzt regierende Majestät für gut, die Oberaufsicht über das gesammte Schulwesen der orientalischen Kirche, nämlich die der Serbler, Walachen, und Griechen, in einem Individuum zu concentriren, und haben dazu im J. 1810 den gewesenen Hofagenten Hrn. Urosius *Nestorovics*, einem gebornen Serbler, zum Ober-Inspector der Schulen, mit dem Titel eines königl. Rathes, und jährlichen Gehalt von 2000 fl. und Reisekosten, welche aus der Cammeralcasse von Zeit zu Zeit zahlbar angewiesen werden, ernannt«.

(J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. 2, 260)

»allein das grösste Verdienst um diese heilige Sache blieb unsers jetzt regirenden Landesherrn Majestät vorbehalten, der, um dem Mangel an Unterrichts- und Bildungsanstalten gänzlich abzuhelpfen, für gut fand, die Oberaufsicht über die Nationalshulen griechischen Ritus in Ungern in einem Individuum zu concentriren (1810), (bis 1825 Uroś v. Nestorowić, k. Rath), ihm die Bezirks-Directoren zu unterordnen (1812), und zur Bildung der Volksschullehrer, eine serbische sogenannte Schola praeparandorum zuerst zu St. Andreae (1813), dann nach Zombor verlegt (1817), zu errichten«.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 213—214)

У основи овога извода о школама код Срба запажа се да је Шафарик преузео поједине делове реченице из предлошка, а да је, истовремено, остале прилагођавао своме тексту. Он је, наиме, писао само о школама код Срба, избегао је да помене Влахе и Грке, а затим је читаоцима пружио исцрпнију информацију о Препарандији, њеном оснивању у Сентандреји и селидби у Сомбор.¹²⁶

Из ових неколико примера, које сам сврстао у другу групу извора прве целине, истакао бих важније карактеристике. Шафарик је, прво, често преписивао целовите реченице из својих извора. Неке од њих стилски је преиначавао на тај начин што их је сажимао, а делове реченица који се не уклапају у његову концепцију једноставно испуштао. Предлошке је допуњавао новим информацијама, надграђујући их, тако, чиме је пружао уобличенију слику проблема о којем је у том тренутку писао. Али, може се ипак рећи да Шафарик није увек прецизно упућивао на изворе. Ако се, наравно, изузме прилог о српским наречјима, преузет од Вука Караџића и уопштена белешка о школству код Срба, у остала два случаја извор није ни наведен. Стога та два примера, реч је о краћим при-

¹²⁶ Вид.: *Две стотине година образовања учитеља у Сомбору 1778—1978*, Сомбор 1978.

лозима Ј. Чапловића и Ј. Добровског, могу да се уврсте и у трећу групу Шафарикових извора.

Истакао сам већ да је Шафарик имао обичај да из својих предлогака пренесе целовите реченице и да, истовремено, не упути на извор из којег су оне преписане. Стога сам покушао да и у осталим деловима текста о српској књижевности утврдим да ли је то само случајност или је он тај поступак чешће примењивао. Зато сам у ову последњу трећу групу прве целине извора уврстио и два за које сам утврдио да су преписани из извора без навођења оригинала.

Указао сам горе на многобројне белешке о литератури којима је Шафарик испунио напомене двадесет првог параграфа расправљајући о историји Срба. Али, он нигде у тексту или напоменама не указује на предлогак из којег је преписао делове о историји Срба од 1015. године па до велике сеобе с краја 17. века. Реч је, како сам то утврдио поређењем, о једном делу прилога објављених у деветом тому енциклопедије »Brockhaus« изишлом шест година пре књиге *Geschichte 1826*.¹²⁷

»Nachdem die Servier eine Reihe von Jahren hindurch, zwar von eignen Fürsten (Shupans, Zupaw) regiert, unter der Oberherrschaft der östremischen Kaiser gestanden hatten, fuchten sie sich derselben (1150) unter dem Shupan Tschudomil, der sich mit den Ungarn gegen den griechischen Kaiser Manuel Comnenus verband, zu entreißen. Manuel kam deßwegen mit einem Heere nach Servien, schlug (1151) die Servier und machte im Zweikampfe den Shupan Tschudomil zum Gefangenen (s. Fesler's Geschichte der Ungarn u, 2r Bd.). Tschudomil unterwarf sich dem Kaiser aufs neue, und erhielt dadurch seine Freiheit wieder. Ein gleicher wiederholter Versuch der Servier, sich unabhängig zu machen,

»Nachdem die Serben eine Reihe von Jahren hindurch, obgleich von eigenen Fürsten regirt, unter der Oberherrschaft der oströmischen Kaiser gestanden hatten, suchten sie sich derselben (1150) unter dem Kg. Cedomil, der sich mit der Ungern gegen den griechischen Kaiser Manuel Komnenus verband, zu entreissen. Manuel kam desswegen mit einem Heere nach Serbien, schlug (1151) die Serben, und machte im Zweikampf den Zupan Cedomil zum Gefangenen. Cedomil unterwarf sich dem Kaiser aufs neue, und erhielt dadurch seine Freiheit wieder. Ein gleicher wiederholter Versuch der Serben, sich unabhängig zu machen, misslang ebenfalls. Der griechische Feldherr, nachmaliger Kaiser, Isaak An-

¹²⁷ *Servien*, Allgemeine deutsche Real — Encyclopädie für gebildeten Stände, Leipzig 1820, Bd. 9, 52—53.

mißlang ebenfalls, die griechische Feldhe herr, nachmalige Kaiser, Isaak Angelus schlug sie (1193) an der Morawa«.

(»Brockhaus«, Bd. 9, 52)

gelus, schlug sie (1192) an der Morawa«.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 193—4)

Из ових неколико реченица запажају се мале разлике између Шафариковог прилога и оригинала из којег је преузет текст. Он је изоставио литературу на коју упућује писац енциклопедијског чланка, изменио годину напада Исака Ангелуса,¹²⁸ одбацио у загради тумачење немачке речи, »der Fürst«. Остале разлике своде се на називе народа и личности. У енциклопедији су штампани »Servien« и »Servier«, код Шафарика »Serbien« и »Serben«, а приликом преписивања учинио је још једну омашку. Уз име Чедомил једном је написао »Kg. [König] Cedomil«, други пут »Zupan Cedomil«.

»In der Folge wurde Milutin Urosch, König von Servien, im Anfange des 14ten Jahrhunderts, von dem ungarischen Könige Carl I. gezwungen, einen Theil Serviens abzutreten. Doch andre Kriege, ewelche die Ungarn beschäftigten, hinderten sie an den servischen Angelegenheiten großern Antheil zu nehmen. König Stephan Duschan (regierte von 1336 an) unternahm mehrere glückliche Feldzüge gegen die griechischen Kaiser, und unterwarf sich einige benachbarte Provinzen. Er nahm den kaiserlichen Titel an, und theilte das servische Reich in versch verschiedene Statthaltern legte aber dadurch den

»In der Folge wurde Milutin Stephan Uroš II. (Nemanić VII. 1275—1321), König von Serbien, im Anfange des XIV. Jahrh. von dem ungrischen Könige Karl I. gezwungwn, einen Theil Serbiens abzutreten. Doch andere Kriege, welche die Ungern beschäftigten, hinderten sie an den serbischen Angelegenheiten grössern Antheil zu nehmen. Kg. Stephen Dušan Silnýj (Nemanić IX. 1336—1356) unternahm mehrere glückliche Feldzüge gegen die griechischen Kaiser, und unterwarf sich einige benachbarte Provinzen. Er nahm den Titel Car (1. Zar, welches Wort, bei den Slawen, gleich bei den Persern, von jeher einheimisch, nicht aus Caesar entstanden, folglich auch nicht durch Kaiser zu übersetzen ist), an, und theilte das Reich in verschiedene Statthalter-

¹²⁸ Шафарик је изоставио име и дело на које се позива аутор енциклопедијског прилога. Реч је о следећем писцу и његовом делу: Ignaz Aurel Feßler, *Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen*, Leipzig 1812—1825, knj. 1—10.

grund zu dessen Verfall und nachmaliger Auflösung».

(»Brockhaus«, Bd. 9, 53)

schaften, legte aber dadurch den Grund zu dessen Verfall und nachmaliger Auflösung».

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 194—195)

Оригинални текст поново је дословно преписан, мада су, сада, уочљивије Шафарикове интервенције у предлошку које су имале за циљ да се пружи нешто исцрпнија информација о овом периоду из историје Срба. Али, у допунама и објашњењима јављају се и неке нелогичности, као, на пример, када се набрајају Немањићи. У неколико претходних реченица Стефана Немању је, према Шафарику, наследио Стефан Немањић I, а његов брат био је »Wuk (Wolkan) Nemanić II«. У тексту се, затим, краљ Милутин помиње као „Неманић VI. 1275—1321“, а цар Душан као „Неманић IX. 1336—1356“. Шафарик је, очигледно, хтео да успостави неки редослед у лози Немањића, али му то, на жалост, није пошло за руком. Сувише се држао предлошка и од њега није желео одступити, а своје допуне није успео укомпоновати у туђи текст. Овде, наравно, треба изузети интервенцију у објашњењу речи цар:

»Von dieser Zeit an konnten die Servier sich dem türkischen Joche nicht wieder entziehen. Spätere Versuche deswegen wurden immer verderblicher für das Land, das in den Kriegen zwischen, Ungarns Beherrschern und der Pforte stets der unglückliche Schauplatz war. Nach der Schlacht auf dem Amselfelde (1447), in welcher Murad II über die Ungarn unter Hunnyan (s. Feßler a.a. O. II. S. 673 a.) siegte, wurde Servien den Türken gänzlich unterworfen, und von ihnen als eroberte Provinz behandelt. Von den eigentlichen Einwohnern blieben nur die gerinsten übrig; die alten, edeln Geschlechter wurden vertilgt...«.

(Brockhaus«, Bd. 9, 53)

»Von dieser Zeit an konnten die Serben sich dem türkischen Joch nicht wieder entziehen. Spätere Versuche deswegen wurden immer verderblicher für das Land, das in den Kriegen zwischen Ungerns Beherrschern und der Pforte stets der unglückliche Schauplatz war. Zwei Jahre nach Brankowić's Tode (1459), wurde Serbien von den Türken gänzlich unterworfen, und als eroberte Provinz behandelt. Von den eigentlichen Einwohnern blieben nur die geringsten übrig, die alten, edlen Geschlechter wurden vertilgt...«.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 195)

И последњи овде наведени одељак поткрепљује констатацију да је Шафарик дословно преписивао текст из предлошка и да је интервенисао само у изузетним случајевима. Као и у овде првом наведеном цитату из енциклопедије, тако је поштуио и у последњем изостављајући извор према којем је текст писан. Енциклопедијски прилог је, наиме, сачињен на основу мађарских извора и у њему се често истиче улога коју је мађарска држава играла у средњем веку на Балкану. Шафарик је ову њену улогу желео да сведе на праву меру и да, истовремено, подвуче континуитет српске државе, те је, стога, изоставио извор из енциклопедије, а уместо помињања имена Хуњадија коначан пад Србије везао је за годину смрти Георгија Бранковића, односно с догађајима после пада деспотовине.¹²⁹

Наредни пример, и њега сам сврстао у трећу групу, нашао сам упоређујући текст из Шафарикове књиге *Geschichte* (1826) с радом Павла Соларића о штампарији Димитрија Теодосија у Венецији.

„Пише таи часъ у Руссію, и додѹ му писмена С. Крилла и Московска; пише у Римъ, и додѹ му буквице С. Иеронма; прибавивши къ тому писмена Греческа, и човека Русса къ тому къ новомъ предпріятію, објависе Книгопечатателемъ Греко-Славенским“.

»Er schrieb nach Russland und bekam kyrillische, er schrieb nach Rom, und bekam glagolitsche Typen; und sofort richtete er seine griechisch-slawische Druckerei iein«.

(П. Соларић, *Поминак*, 54)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 211)

И поред неких изостављања из предлошка, за Шафариков текст није тешко утврдити извор. Он је у преводу задржао ритмичност реченице Павла Соларића и поред испуштених синтагми или, чак, целих уметнутих реченица. Као и у неколико претходних случајева и овде је предлогач сажет и из њега издвојено само оно што одговара деловима који му претходе или следе.

После свих наведених примера из прве целине, у коју сам сврстао све изворе и грађу коришћене у двадесетом, двадесет првом и двадесет другом параграфу књиге *Geschichte* (1826), може се, сада, извести један закључак, дати општа слика о Шафариковом односу према изворима.

¹²⁹ И у овде наведеном последњем паралелном цитату изостављено је поново име И. А. Феслера.

Шафарик је забележио врло исцрпно литературу о српској историји, народу и његовом језику. Ова литература је, према свим именима које сам горе поменуо, пажљиво одабрана и у годинама када је књига *Geschichte* (1826) настајала била и најважнија грађа за писање једног књижевно-историјског прегледа. Данас је, наравно, тешко одговорити на питање да ли је Шафарик имао прилике да свако нотирано дело лично прелиста, али у сваком случају, избору не могу да се ставе озбиљније замерке или примедбе да је, евентуално, испуштена нека од занимљивијих расправа.

Шафариков однос према изворима варира од преузимања грађе у целини до њене измене у мањем или већем обиму. Али, и у случајевима када је предложак мењао, када је реченице сажимао или парафразирао, није било тешко утврдити основни текст који је настао из пера другог аутора.

Делове прилога сажимао је Шафарик вероватно ограничен простором који му је за српску књижевност стајао на располагању. То сажимање, које се огледа у испуштању делова реченица или примера, као код оригиналног рада Вука Караџића, није се одражавало на целокупну слику коју је читалац могао да добије о једном проблему у поменутом примеру о српским наречјима. Но, у друга два случаја Шафарикова измена оригинала умањила је вредност новонасталог текста. Мислим, овде, на наведене радове Ј. Добровског и Ј. Чапловића. Из првог је изостављен податак да су у каталогу Будимске штампарије нотирани, поред српских, и влашке књиге, а из другог, из обимнијег текста Ј. Чапловића о школству код Срба, изостављен је помен о оснивању учитељских школа за Грке и Влахе. За овакав поступак може се наћи оправдање у томе да је пишчева пажња била посвећена само српском народу, његовој култури и књижевности, а све оно што се није уклапало у замишљену целину, једноставно је изостављено.

У прилог овој констатацији говори и Шафариково допуњавање измењеног текста новим информацијама. Овај поступак најбоље је изведен у прилогу Ј. Чапловића о привилегијама штампарије у Будиму. Предложак је наиме, проширен чињеницом да се привилегија односила и на објављивања црквених књига. Слично је учињено још у једном тексту Ј. Чапловића, у одељку о школству код Срба. Читаоци су исцрпније упознати са оснивањем препарандије у Сентандреји и њеној селидби у Сомбор. На првом месту су, дакле, опет оне чињенице које су у тесној вези са српском културом.

У трагању за изворима књиге *Geschichte* (1826) највише изненађује Шафариков однос према прилогу из енциклопедије »*Brockhaus*«¹ и књижици П. Соларића. Преузимање извора и преписивање предлошка био је у годинама када је Шафарикова књига настајала сасвим уобичајен поступак али се Шафа-

рику ипак морају ставити две озбиљније примедбе. Он, прво, нигде није упутио на оригинални текст и, друго, у преписивању није пажљиво поступао већ је чинио и необјашњиве грешке. Мислим, пре свега, на збрку у набрајању чланова лозе Немањића. Шафарик се сувише слободно односио према оригиналу када је то најмање било потребно.

За све поменуће делове Шафарикове књиге *Geschichte* (1826), за које сам успео да утврдим изворе може се констатовати да су компилаторског карактера. Неоригинални и некритички поступак огледа се у сажимању предлогака, у стилским изменама појединих делова, у издвајању чињеница које се не уклапају у замишљену концепцију. Делови првобитних радова чупани су из органског јединства и преношени у нову целину, у коју, опет, нису могли сасвим да се уклопе. Грешке које је током компиловања Шафарик и сам правило уочљиве су у новом тексту, јер нису могле да се обликују у целину како је то желео.

У другу целину сврстао сам оне Шафарикове изворе којима се служио током рада на двадесет трећем параграфу, у којем је објавио биографско-библиографски преглед нове српске књижевности.

Неке од ових извора навео је Шафарик у последњој напомени која се односи на српску књижевност на крају параграфа под насловом *Uebersicht der neusten serbischen Literatur*.¹³⁰ Међутим, како то нису сви извори које сам сврстао у ову целину, ја ћу прво на три примера објаснити Шафариков однос према њима, као и поступак који је он током рада применио, а затим ћу указати и на остале којима се користио.

О Емануилу Јанковићу исписује Шафарик и ове речи: »übersetzte mehrere Lustspiele aus Goldoni: Tergowci, Blagodarny syn, Roždannik, Zao otac newaljaao syn u.s.w.«.¹³¹ Утврђено је већ да је само прва књига из овога низа потекла од Карла Голдонија и да је преводилац Емануил Јанковић.¹³² За преостале три знали су само по имену Ј. Мушицки¹³³ и Шафарик, и овај их је прикључио остварењима италијанског аутора уз први део реченице, преузете, највероватније, од Ј. Чапловића.¹³⁴ Али, ни Шафарик ни Чапловић нису проверили извор

¹³⁰ Ј. Сапловић, *Slavonien und zum Theil Croatien*; Pesth 1819; П. Соларић, *Поминакъ книжескиѣ*, Венеција 1810; А. Бојић, *Памятникъ мужемъ*, (Беч) 1815; Г. Магарашевић, *Назначеніе Србски књига*, Србска летописъ, Будим 1825, ч. 1, 156—160. Р. Ј. Шафарик, *Geschichte*, 1826. 222.

¹³¹ Р. Ј. Шафарик, *Geschichte*, 1826, 219.

¹³² Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 181—183/193.

¹³³ Уп.: Д. Панковић, *Српске библиографије*, 213/155; 214/166.

¹³⁴ »Jankovits übersetzte einige Komödien von Goldoni« (Ј. Сапловић, *Slavonien*, bd. 2, 290).

из којег су узели податак. Ј. Копитар је, наиме, у два маха записао да је Емануил Јанковић превео комедије од Голдонија¹³⁵ а поменута двојица истраживача књижевне баштине усвајају овај суд без икаквих ограда. Шафарик је о Емануилу Јанковићу забележио и „конфузну информацију“¹³⁶ о трећој књизи из наведеног низа, о делу *Roždannik*, где је „помешао имена писца и издавача“.¹³⁷

И у случају Саве Мркаља Шафарик је без провере усвојио грешку својих претходника. Мркаљев „мали али веома садржајни спис“¹³⁸ односно наслов, поделио је на два дела, први, поводећи се за Ј. Чапловићем¹³⁹ насловио је *Azbukoprotres*, *Of. 810. 8.*¹⁴⁰ и приписао Јовану Дошеновићу, а други, са новом годином издања, *Salo debeloga jer, Of. 809. 8.* уврстио је међу списе Саве Мркаља.¹⁴¹ Тек неколико година касније исправио је Шафарик „ову заблуду“, а да је и у овом случају користио поузданије податке Јернеја Копитара¹⁴² сигурно не би пренео погрешну информацију Ј. Чапловића.

Међу књигама које је Шафарик навео налази се, како се то из наслова »*Pjesnu*«¹⁴³ прогумачити може, и збирка стихова Јована Рајића за којом је трагао и Димитрије Руварац који је, уз то, додао: „Не могах за њих ништа дознати“.¹⁴⁴ И овога пута послужио се Шафарик извором из друге руке. Наслов књиге коју очигледно није видео преузео је од Л. Бојића¹⁴⁵ и Ј. Чапловића¹⁴⁶ који су опет поступили као и он. Дело под овим насловом нашли су код Л. Мушицког. Л. Бојић је, наиме, из Шедијусовог часописа превео животопис Јована Рајића,¹⁴⁷ који је „окружница Стефана Стратимировића“ по-

¹³⁵ »Janković hat einige Comödien von Goldoni übersetzt« (J. Kopitar, *Patriotische Phantasien*, 91). »Janković hat einige Komödien Goldoni's und anderes übersetzt, die Referent aber auch nicht zur hand hat« (J. Kopitar, *Beiträge*, 387).

¹³⁶ Б. Маринковић, *Твораство по сродности или Емануил Јанковић*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад 1972, књ. 15, св. 1, 260.

¹³⁷ *Ibid.*, 262.

¹³⁸ Ј. Копитар, *Serbica*, 142.

¹³⁹ Набрајајући дела Јована Дошеновића Јован Чапловић је под бројем два забележио и следећи наслов: »*Verbanung des groben Jerr, oder ABC-Sichtung (Asbukoprotres) 1810. Ofen. 18. S. 8«* (J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. 2, 291).

¹⁴⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 221.

¹⁴¹ *Ibid.*, 222.

¹⁴² Вид.: P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 365/305; J. Копитар, *Serbica*, 135—137.

¹⁴³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 217.

¹⁴⁴ Д. Руварац, *Архимандрит Јован Рајић*, Срем. Карловци 1905, 105.

¹⁴⁵ Л. Бојић, *Памјатникъ*, 13.

¹⁴⁶ J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. 2, 270.

¹⁴⁷ [St. Stratimirović], *Todesfälle*, Zeitschrift von und für Ungern, Pesth 1802, 262—266.

водом архимандритове смрти,¹⁴⁸ али не у целини. Попис радова Јована Рајића преузео је из оде Лукијана Мушицког посвећене српском историчару, из две напомене,¹⁴⁹ те се тако наслов највероватније никада штампане књиге нашао и код Шафарика.

Из три наведена примера запажа се да се Шафарик у свом библиографском прегледу у многоне ослонио на рад Ј. Чапловића *Slavonien und zum Theil Croatien*.¹⁵⁰ Два тома Чапловићеве књиге били су Шафарик у током дугогодишњег рада на новој српској књижевности један од најважнијих извора. Ово се, донекле, може и разумети, јер је Чапловић као грађу користио најважније прилоге објављене с почетка 19. века о новој српској литератури. Он је и живео у средини о којој је писао те је тако могао да се исцрпније упозна са многобројним штампаним књигама, а његово дело било је, најзад, објављено на немачком језику, те се Шафарик њиме могао лако да користи. Али, слепо повођење за Чапловићем без даљњег проверавања извора, као што се горе из прва два примера види, одводило је на погрешан траг, те се, стога, догађало да се исте грешке преносе из књиге у књигу.

Други аутор о којем овде нешто више треба рећи јесте Л. Мушицки, односно његова позната и често помињана рукописна библиографија.¹⁵¹

У Шафариковој преписци из тих година, док ради на прикупљању грабе за књигу, често се спомиње, између осталих, и Л. Мушицки. Али, само у једном писму Јану Колару, колико сам то могао да утврдим, Шафарик потврђује да је „видео“ рукописну библиографију Мушицког и да Срби од 1741. године имају око 90 писаца и око 362 штампане књиге.¹⁵² Шафарик, на жалост, нигде не каже шта је све том приликом преписао из Мушицкова манускрипта, али већ наведен број књига и писаца наводи, ипак, на закључак да је понешто успео и да запише. Када сам упоредио дела забележена у Мушицковом манускрипту и Шафариковој књизи *Geschichte* (1826) нашао сам да су њих двојица нотирали деветнаест наслова који су остали непознати библиографима српске књиге, њиховим претходницима и савременицима.¹⁵³ Ово наравно још

¹⁴⁸ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952, 159.

¹⁴⁹ Л. Мушицки, *Ода юже блаженной гѣни Иоанна Раича*, Будим 1804, 4.

¹⁵⁰ Мислим овде првенствено на шесто поглавље Чапловићеве књиге под насловом *Nachrichten über die Schriftstellerei und Literatur der Serbler*, 265—297.

¹⁵¹ Вид.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, XIV—XVI; Д. Панковић, *Српске библиографије*, 32—50.

¹⁵² J. Emler, *Dopisy*, 1873, sv. 2, 144.

¹⁵³ Број је добијен поређењем онога што су нотирали Шафарик и писци, његови савременици, који су се бавили истом проблематиком. Исп.: Д. Панковић, *Српске библиографије*, 191—360/144 (Михаило Максимовић), 157 (Емануило Јанковић); 219 (Стефан Рајић), 224 (Георгије

увек није сигуран доказ да је Шафарик користио Мушицкову рукописну библиографију те се може прихватити констатација коју је изнео Душан Панковић, да нема никаквих доказа да је Шафарик „преписивао из рукописне библиографије Лукијана Мушицког, али нема потврде ни да је није користио“.¹⁵⁴

Д. Панковић је, у овде неколико пута цитираној књизи, констатовао да је Шафарик у свом прегледу српске штампане речи 18. и првих деценија 19. века „понајвише ишао за Георгијем Магарашевићем“,¹⁵⁵ односно, његовим кратким библиографским прегледом објављеном у првом броју „Летописа Матице српске“.¹⁵⁶ Стога се у најважније изворе ове друге целине, уз горе поменуте радове Ј. Чапловића и Ј. Мушицког може сврстати и овај рад Г. Магарашевића.

Када се Шафариков попис имена српских књижевника и њихових дела из двадесет трећег парагафа књиге *Geschichte* (1862) упореди с грађом коју пружају поменути извори не стиче се утисак „да је писац и видео све књиге које је описао“.¹⁵⁷ Проблем је свакако у Шафариковом бележењу наслова, у њиховом скраћивању. Стога је данас немогуће тачно утврдити коју је од нотираних књига из библиографског прегледа он стварно имао у рукама, коју је имао прилике да прелиста и опише.¹⁵⁸

За Шафариков однос према изворима ове друге целине, у коју сам сврстао оне коришћене за библиографски преглед српских књига, може се усвојити слична констатација изнета и за изворе прве целине. Мислим, наравно, на његов компилаторски поступак који се овде огледа у већем ослањању на радове претходника које није увек проверавао, већ их је прихватио у оном облику у којем су му дати. Такав однос према изворима карактеристичан је и у три горе наведена примера. Многобројне недоумице претходника преносио је Шафарик механички у своју књигу *Geschichte* (1826), што се, свакако, одразило на вредност његовог дела.

Петровић), 251 (Никола Лазаревић), 274 (Мојсеј Игњатовић), 283 (Атанасије Нешковић), 312 (Кирил Живковић), 315 (Георгије Михаљевић), 316 (Аврам Мразовић), 367 (Стефан Рајић), 382 (Николај Шимић), 387 (Атанасије Влаховић), 413 (Георгије Захаријадис), 416 (Аврам Мразовић), 486 (Атанасије Влаховић), 487 (Павле Кенгелац), 598 (Павле Соларић).

¹⁵⁴ Д. Панковић, *Српске библиографије*, 58.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 59.

¹⁵⁶ *Ibid.*, 50—54.

¹⁵⁷ *Ibid.*, 58.

¹⁵⁸ Проблем утврђивања наслова књига које је Шафарик стварно имао у рукама отежан је и многобројним штампарским грешкама које су уочљиве у целој књизи.

6.

Проблему периодизације, централном проблему „свих историјских испитивања књижевних феномена“,¹⁵⁹ посветио је Шафарик доста простора у књизи *Geschichte (1826)* трудећи се да успостави „мост између двају разнородних полова“¹⁶⁰ од којих су на једној страни друштво а на другој књижевно уметничко дело.

Одмах на почетку ових разматрања о Шафариковој периодизацији српске литературе мора се подвући да у њој има неких нелогичности и неусаглашености. Он је, наиме, покушао да у складу с предметом свога истраживања, духовном културом, изврши и периодизацију, прво, те културе, а затим и књижевности као њених мерила. Реченица којом је П. Ј. Шафарик изнео периодизацију у његовој књизи гласи:

„С Бранковићем може се прикладно закључити први период славо-српске књижевности, други или нови почиње са Жефаровићем и траје до наших дана“.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 211)

Имена двојице аутора у цитираном тексту није тешко разрешити. Реч је о Борђу Бранковићу и његовим *Хроникама*, осталим у рукопису, као и о Христофору Жефаровићу, односно његовој и Месмеровој *Стематографији*. Чини се, у првом тренутку, да Шафарик почетак нове српске литературе везује за бакрорезне отиске Христофора Жефаровића и Томе Месмера. Међутим, сматрам да је наведеном реченицом Шафарик поделио српску културу у два периода. Са Борђем Бранковићем, односно његовим *Хроникама*, заокружио је токове старе, а са Жефаровић-Месмеровом *Стематографијом* означио је почетак нових духовних стремљења српског народа у првој половини 18. века.

На овакву констатацију навело ме је, прво, да Шафарик у даљем тексту расправља о духовном стању српског народа, затим, друго, да на неколико места у овом трећем одељку првог дела књиге *Geschichte (1826)* истиче три фазе развитка нове српске литературе, о чему ће још бити речи, и да у њима нигде не спомиње Христофора Жефаровића. Најзад, треће, аутор најстарије српске штампане књиге у библиографском прегледу дела 18. и првих деценија 19. века јесте Захарија

¹⁵⁹ Д. Живковић, *Европски оквири српске књижевности*, Београд 1970, 366.

¹⁶⁰ *Ibid.*, 366.

Орфелин, с којим, по Шафарику, почиње прва фаза нове српске књижевности.

Шафарик, је, дакле, поделио српску културу и српску књижевност те ћу се ја, прво, задржати на његовом опису оних културних тековина српскога народа у 18. веку које је он у књизи највише и разматрао.

Као што сам већ рекао, Шафарик почетак нових духовних стремљења српског народа проучава од првих година пете деценије 18. века, од *Стематологије* Христофора Жефаровића и Томе Месмера која је „изражавала и одражавала савремене културне, уметничке и национално-политичке тежње српског народа у Аустрији“.¹⁶¹

Пошто се нова српска култура развија на тлу Аустријске монархије, он бележи и неколико датума који имају изузетан значај за њен развој. Једна је година 1755, „када је светлост науке доспела под Маријом Терезијом до њених храбрих и многовољених Илира“,¹⁶² а друга 1769, у којој је одржан народни сабор у Сремским Карловцима. Шафарик, дакле, подвлачи значај многобројних реформи царице Марије Терезије, која је „још од 1755. г., створила сталан систем за управљање целокупним народноцрквеним животом Срба у Монархији, који је фиксиран у Регуламентима 1770. и 1777“.¹⁶³ Реч је, наравно, о многобројним реформама које је царица спроводила међу Србима преко Илирске дворске депутације и њеног председника графа Колера.¹⁶⁴

Истицањем значаја реформи царице Марије Терезије за развитак нове српске културе Шафарик је још 1826. године био први историчар српске књижевности који је истакао потребу дубљег изучавања ове епохе. Овај поглед на значај реформи и њихових одраза међу Србима био је нов у науци у трећој деценији 19. века. Подвлачим одредницу нов, јер је, пре њега, Јернеј Копитар дао другачији поглед на српску културу претходног столећа.

Јернеј Копитар је истицао владавину Јосифа II, под чијим се жезлом, „захваљујући благотворном зрачењу и деловању реформације“,¹⁶⁵ и Доситеј Обрадовић дигао „до висина хуманистичких погледа“.¹⁶⁶ Он је, дакле, био присталица реформи

¹⁶¹ Х. Жефаровић, Т. Месмер, *Стематологија. Изображениј оружиј илирских*. Приредио Динко Давидов, Нови Сад 1972, 5.

¹⁶² P. J. Safarik, *Geschichte*, 1826, 211.

¹⁶³ М. Костић, *Западноевропска културноисторијска раскрсница Срба у XVIII веку*, Споменица у част новоизабраних чланова Српске академије наука и уметности, Посебна издања САНУ, књ. CCCLXXVII, Споменица, књ. 26, Београд 1964, 122.

¹⁶⁴ М. Костић, *Гроф Колер као културно-просветни реформатор код Срба у Угарској у XVIII веку*, Београд 1932.

¹⁶⁵ J. Копитар, *Serbica*, 93.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 93.

Јосифа II и њихову делотворност на српску културу често подвлачи у разним прилозима.¹⁶⁷ Такво виђење јозефинизма коначно је од српских историчара литературе уобличио Јован Скерлић, по коме Јосиф II „даје ново обележје целом свом добу“.¹⁶⁸

За разлику од Јернеја Копитара, Шафарик, у књизи *Geschichte* (1826), почетак нових духовних стремљења помера у прву половину 18. века. *Стематографија* Христофора Жефаровића и Томе Месмера представља први знак ових стремљења, а године 1755. и 1769, када су донесене многе одлуке које су се одразиле на народноцрквени живот Срба, показатељи су нових струјања у српској култури. Царица је у то време све чинила да би Србе отргла од руског утицаја и усмерила њихову културу западно-европским изворима.¹⁶⁹

У овим разматрањима о новим духовним стремљењима српскога народа у 18. веку Шафарик расправља и о неким делатностима који су „подстрекачи литерарне културе“.¹⁷⁰ Међу њих спадају, између осталих, штампарије, школе и периодичне публикације и свима ће се он, укратко, позабавити, приказујући стање духовне културе код Срба.

О свакој од штампарија у којој су објављиване српске књиге Шафарик ће изрећи по неколико речи. Поменуо је штампарију у Римнику,¹⁷¹ затим неколико бечких, Курцбека,¹⁷² Стефана Новаковића,¹⁷³ Димитрија Давидовића¹⁷⁴ и штампарију Јерменског манастира.¹⁷⁵ У Будиму су српске књиге издаване у Универзитетској штампарији,¹⁷⁶ а у Венецији код Димитрија и Пана Теодосија.¹⁷⁷ Као што се може закључити Шафарик је познавао важније штампарије. Изоставио је две у којима су штампане „Новине српске“, Јохана Шнирера и Шмитбауера, у Бечу,¹⁷⁸ као и он у Сремским Карловцима, где је Захарије Орфелин отискивао своје бакрорезне плоче.¹⁷⁹

¹⁶⁷ *Ibid.*, 91, 93.

¹⁶⁸ Ј. Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд 1966, 146.

¹⁶⁹ О значају поменутих година у контексту терезијанских реформи исп.: Д. Руварац, *Колер и Бернштајн о уређењу српских ствари*, Архив за историју Српске православне карловачке митрополије, Срем. Карловци 1912, 12—14; 28—29; 86—89; М. Костић, *Гроф Колер*, 42; Б. Смијелчевић, *Историја српске православне цркве*, Минхен 1966, књ. 2, 30—59; Б. Рајковић, *Српски народни сабор 1769. у Карловцима*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1872, књ. 114, 151—202.

¹⁷⁰ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 70—80.

¹⁷¹ *Ibid.*, 211.

¹⁷² *Ibid.*, 212.

¹⁷³ *Ibid.*, 214.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 214.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 214.

¹⁷⁶ *Ibid.*, 212.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 214—215.

¹⁷⁸ С. Шумаревић, *Штампа у Срба до 1839*, Београд 1936, 62, 71.

¹⁷⁹ Д. Давидов, *Српска графика XVIII века*, Нови Сад 1978, 160—

У попису српских школа Шафарик није био толико детаљан. Вероватно, стога, што се користио, као главним извором, Чапловићевом књигом *Slavonien und zum Theil Croatien*, била му је непозната школа под управом Максима Суворова у Сремским Карловцима.¹⁸⁰ Остале важније навео је у књизи. Мислим на школу у Сремским Карловцима из 1733. под Емануилом Козачинским,¹⁸¹ затим гимназије у Срем. Карловцима¹⁸² и Новом Саду, богословију у Срем. Карловцима¹⁸³ и Препарандију у Сентандреји и Сомбору.¹⁸⁴

Од периодичних публикација Шафарик истиче новине Стефана Новаковића,¹⁸⁵ с погрешном годином престанка излажења, и „Новине српске“ Димитрија Давидовића с првом годином штампања.¹⁸⁶

Пошто је подвукао границу између старе и нове културе, указао на дело које репрезентује нова духовна стремљења српског народа у 18. веку и у најважнијим цртама описао подстрекаче књижевног развитака, Шафарик се исцрпије позабавио литературом, односно почецима и токовима нове српске књижевности.

Он је појаву нове српске књижевности ограничио на „Србе у Аустрији“¹⁸⁷ а њен развитак посматрао „кроз формално раздвајање регионалног дијалекта од црквеног језика и уздизање првог за књижевни језик“.¹⁸⁸

Новим литерарним струјањима Шафарик прилази као филолог и, као такав, он књижевне токове 18. и првих деценија 19. века дели у три фазе.

Прва фаза почиње, по њему, „око 1764“¹⁸⁹ када су поједини писци међу Србима у Аустрији почели да „пробијају пут формирању језика и народа“.¹⁹⁰ Шафарик не именује писца, али јамачно је реч о Захарију Орфелину, његовим песничким остварењима и преводима.¹⁹¹

У наредној фази, другој, радом се истичу Јован Рајић, чији је језик црквенословенски с великим примесама србизама и турцизама,¹⁹² и Доситеј Обрадовић, први књижевник који је у ранг литерарног језика „подигао покрајински дијалекат“.¹⁹³

¹⁸⁰ Вид. нап. 124.

¹⁸¹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 213.

¹⁸² *Ibid.*, 213.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*, 214.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 214.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*, 212.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*, 61.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ Исп. З. Орфелин, *Песме*, Нови Сад 1983.

¹⁹² P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 212.

¹⁹³ *Ibid.*

Трећа фаза почиње од 1813. године радом Димитрија Давидовића и Вука Караџића на томе да се народни језик уздигне на степен књижевног.¹⁹⁴

Мора се овде скренути пажња на то да ова периодизација српске књижевности у три фазе према еволуцији језика није у потпуности потекла из Шафариковог пера, већ је он њу усвојио од Ј. Добровског, са извесним модификацијама. Ј. Добровски је, наиме, у публикацији »Slovanka« на овај начин периодизовао српску књижевност:

„Старија српска Литература може се закључити с Борбем Бранковићем, који је написао историју Срба у пет књига. У новијој се, пре свих, истичу од 1764 Захарија Орфелин и, одмах потом, Доситеј Обрадовић. Најновија почиње са овим веком“.

(J. Dobrovski, *Serbica*, 210)

Као што се из цитата види и Шафарик и Ј. Добровски слажу се у погледу трајања старе књижевности. Литературу у 18. веку Ј. Добровски назива „новом“, а Шафарик њу дели на „нову“ од Захарија Орфелина и „новију“ од Доситеја Обрадовића. Најновија српска књижевност, по Добровском, почиње почетком века, а по Шафарику у другој деценији истог века.

Шафарик, дакле, усваја периодизацију Ј. Добровског, а модификација коју сам помињао огледа се у томе што је он у 18. и првим деценијама 19. века нову књижевност проучавао кроз три фазе, за разлику од Ј. Добровског, код кога су присутне само две.

У овом Шафариковом расправљању о периодизацији српске књижевности и развиту нове, за протеклих нешто више од једног столећа, присутне су и неке недоследности. Књижевност од Захарије Орфелина дефинисао је као нову, а за „формирање и развитак“¹⁹⁵ новије заслужни су Јован Рајић и Доситеј Обрадовић. Међутим, термин „најновија“ јавља се у Шафариковој књизи *Geschichte* (1826) у два различита значења. Први пут њиме је означио трећу фазу од Вука Караџића и Димитрија Давидовића, а други пут, у двадесет и трећем поглављу користи исти термин и даје попис књига све три фазе, од 1764, од дела Захарије Орфелина, до 1825. године, до књига Јоакима Вујића.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*

Свакако да је ова недоследност збуњивала читаоце књиге *Geschichte* (1826), а објашњење за такав поступак може се, између осталог, наћи и у Шафариковом компилаторском поступку. Он ставове претходника, од којих је преузимао делове текста, није увек доводио у логички склад. Важније датуме понављао је у различитом контексту, а ни трајање појединих фаза није у потпуности разјашњено, није довољно указано на њихове узајамне везе и прожимања.

Филолошким приступом новим литерарним токовима код Срба сврстао се Шафарик у исти ред са својим претходницима на овоме пољу, са Ј. Копитаром и Ј. Добровским. Од њих се разликује, ипак, бољим познавањем проблематике, те је, стога, могао да њихове ставове разрађује и надграђује.

Изнету периодизацију српске културе и књижевности Шафарик ће задржати и у каснијим радовима о српској књижевности 18. и првих деценија 19. века, али она није у српској науци о књижевности разматрана онако како то и заслужује. Јован Скерлић, у познатом раду о проблемима периодизације српске књижевности, уопште не помиње овај Шафариков покушај из књиге *Geschichte* (1826),¹⁹⁶ а тек у трећој деценији нашега века Мита Костић ће почети озбиљније и студиозније да се бави епохом царице Марије Терезије у проучавању развитка духовне културе код Срба у 18. веку.¹⁹⁷

7.

У двадесет трећем параграфу књиге *Geschichte* (1826), последњем који ме овде интересује, под насловом *Uebersicht der neuesten serbischen Literatur*, донео је Шафарик имена српских књижевника и њихових дела од 1764. до године када је рад престављен читалачкој публици.

Шафарик је пописао „шездесет девет српских писаца и описао сто педесет и девет њихових дела“¹⁹⁸ а на крају имена још „чetrдесет петорице“¹⁹⁹ књижевника чија су презимена штампана латиницом али азбучним редом. Овај број треба свакако умањити за један, с обзиром на чињеницу да се име Стефана Новаковића налази у оба списка.

¹⁹⁶ Ј. Скерлић, *Подела нове српске књижевности на периоде*, [у књизи] Ј. Скерлић, *Писци и књиге*, Београд 1964, књ. 1, 27—54.

¹⁹⁷ Исп.: М. Костић, *Основи једне нове концепције XVIII века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1923, књ. 3, 247—251; М. Костић, *Западноевропска културноисторијска раскрсница код Срба у XVIII веку*, Споменица у част новоизабраних чланова САНУ, Посебна издања САНУ, књ. CCCLXXVII, Споменица, књ. 26, Београд 1964, 121—129.

¹⁹⁸ Д. Панковић, *Српске библиографије*, 57.

¹⁹⁹ *Ibid.*

Пошто је књига штампана на немачком, Шафарик је имена и презимена прилагођавао овом језику. Име Јован писано је као »Joann« или »Joh«. (Јован Рајић, Јован Берић, Јован Рукослав, Јован Мушкатиновић²⁰⁰), Павле као »Paul« (Павле Кенгелац, Павле Јулинац, Павле Соларић²⁰¹), Атанасије као »Athan.« (Атанасије Влаховић, Атанасије Стојковић²⁰²) итд.

Од сто тринаест имена књижевника до данас су истраживачима српске литературе остала непозната само два, »Laz. Kowačewić«²⁰³ и »Gabr. Stanisawlewic«.²⁰⁴ Њихова имена нисам нашао ни у једној познатијој историји књижевности и библиографијама 18. и 19. века. Највероватније да стога ове личности треба тражити међу онима које су биле мецене или су им поједина дела посвећена, ако, у крајњем случају, није реч о једној од многих грешака када је у питању српска књижевна баштина.

Недоследности у писању имена српских књижевника честе су код Шафарика. Ово се, наравно, може тумачити краткоћом времена, које је имао на располагању, као и ауторовим односом према изворима о чему је горе било речи. Почетком тридесетих година, током рада на књизи *Geschichte der serbischen Literatur*, исправиће Шафарик неке грешке из књиге *Geschichte* (1826), али ће, истовремено, правити и нове. Име »N. Sekereš«²⁰⁵ исписаће неколико година касније, правилно, Атанасије Sekereš,²⁰⁶ али ће зато »Raph. Rašković« забележити, погрешно, »Raphail Railović«.²⁰⁷ Неке недоумице око личности Василија Ковачића нису, на жалост, исправили ни потоњњи истраживачи српске књижевне баштине и оне су остале присутне и у наше дане.²⁰⁸

²⁰⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 217, 219, 221.

²⁰¹ *Ibid.*, 218, 219, 220.

²⁰² *Ibid.*, 220, 221.

²⁰³ *Ibid.*, 222.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 320/98.

²⁰⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 222; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 304/79. Уп. Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 42/29; V. Karanović, *Opera scriptorum latinorum natione serborum us. que ad annum MDCCCXLVIII typis edita*, Beograd MCMLXXXII, 33/147.

²⁰⁸ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 222. Презиме овога професора Препарандије у Сомбору често је бележено као Ковачевић. Чак ни сам Шафарик није био сигуран како да га нотира. Неколико година по објављивању књиге о којој је реч донеће га исправно као Ковачић (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 337/178), али ће неспоразуми код потоњњих истраживача остати и често ће од једне личности бити створене две. Стојан Новаковић презиме бележи као Ковачевић (Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 69/304), Димитрије Кириловић као Ковачић (Д. Кириловић, *Каталог*, 35/263), а код Душана Панковића су присутне обе варијанте (Д. Панковић, *Српске библиографије*, 263, 241, 244, 332). О Василију Ковачићу вид.: Р. Плавшић, *Василије Ковачић*, [у књизи:] *Две стотине година образовања учитеља у Сомбору*, Сомбор 1978, 453—454.

У већини случајева писце је наводио по години штампања дела, понегде је, наравно, одступио од овога принципа (Доситеј Обрадовић је пре Захарије Орфелина итд.). Уз нека имена исписао је и кратке биографске белешке, о Јовану Рајићу,²⁰⁹ о Доситеју Обрадовићу,²¹⁰ о Григорију Трлајићу,²¹¹ док је у осталим случајевима доносио само занимање или положај, »Paul Kengelac, Archim. von St. Georg«,²¹² »Paul Julinas, Officier«,²¹³ »Gabr. Kowačević, Buchländer in Zemlin«,²¹⁴ »Greg. Lazić, Prof. in Karlowic«²¹⁵ итд.

Наслове нотираних књига је скраћивао, за места издања користио се такође скраћеницама, уз године издања бележи последње три бројке, а понегде се среће број томова и, обично, формат дела.²¹⁶ Уз неке наслове напоменуто је да су преведени с немачког,²¹⁷ руског,²¹⁸ или грчког језика²¹⁹ као што су дата и имена аутора оригинала, али очигледно само у оним случајевима када је то на насловним листовима било већ штампано.²²⁰

По начину како је бележио књиге односно наслове, тешко је, наравно, изрећи суд о томе да ли их је све и видео, али сигурно да је неке од њих имао у рукама. Од свих наслова забележених у двадесет и трећем параграфу може се са сигурношћу тврдити да их је видео само двадесет шест, ако се овде не уброје радови коришћени као извори. Поменута цифра се добија када се упореде сва дела нове српске књижевности нотирана од стране Шафарика и његових претходника.²²¹

Када се овај преглед штампаних дела нове српске књижевности истргне из контекста целе књиге и испита у токовима

²⁰⁹ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1826, 217.

²¹⁰ *Ibid.*, 217—218.

²¹¹ *Ibid.*, 219.

²¹² *Ibid.*, 223.

²¹³ *Ibid.*, 219.

²¹⁴ *Ibid.*, 220.

²¹⁵ *Ibid.*, 222.

²¹⁶ »Magazin za djecu, W. 793. 2. A. Of. 806 ff. 2 Bde. 8« (*Ibid.* 218); »Žertva Abtaamowa (a. d. Gr.), 3te A. Of. 811. 8.« (*Ibid.*, 219); »Aždaja sedmoglawa, Of. 802« (*Ibid.*, 220); »Pčelar, Of. 810. 8« (*Ibid.*, 221).

²¹⁷ *Ibid.*, 218, 219, 220.

²¹⁸ *Ibid.*, 219, 221.

²¹⁹ *Ibid.*, 219.

²²⁰ Шафарик помиње следеће личности: Зимерман, Голдони, Плутарх, Изократ, Шрек, Вилад, Раф, Хуфеланд, Хердер, Кампе, Ајзман.

²²¹ Број књига које је Шафарик имао у рукама вероватно је већи, али овде су узете у обзир само оне књиге које његови претходници, Јернеј Копитар, Јозеф Добровски, Јован Чапловић, Лазар Бојић, Павле Соларић и Георгије Магарашевић, нису нотирали. Поређење је обављено према грађи коју је Душан Панковић објавио у хронолошком регистру: Исп.: *Српске библиографије*, 213—274/155, 179, 231, 338, 357, 403, 407, 421, 429, 482, 491, 530, 543, 559, 593, 610, 611, 612, 613, 614, 620, 621, 622, 626, 635.

српске библиографије 18. и првих деценија 19. века, као што је то у наше дане учинио Душан Панковић, може се само условно прихватити констатација, коју је изнео поменути аутор, да „почетни библиографски радови Павла Јозефа Шафарика немају значај научног рада првог реда“.²²² Подвлачим само условно, јер је овај, назвао бих га, библиографски слој Шафарикове књиге одраз, прво, концепције целог дела, а затим и методолошког приступа који је, у време, када је књига настајала, био уобичајен. Библиографски слој Шафарикове књиге посматран је једнострано, у насловима дела тражена је коректност бележења а у годинама издања тачност, и књиге су се нашле у хронолошком низу без дубљег и ширег испитивања.

Без обзира на овај махом библиографски преглед литерарних токова 18. и првих деценија деветнаестог века ја ћу се више задржати на њему и указати на важније карактеристике Шафариковог рада на новој српској књижевности.

Једну општу оцену нове литературе изнео је у уводним реченицама двадесет трећег параграфа књиге *Geschichte (1826)*, и ова општа оцена била је прва карактеристика Шафариковог прегледа нове српске књижевности.

Када се погледају производи српске књижевности „за последњих пола века“²²³ може се запазити да „су само мање области људског знања обрађене, неке прилично, друге оскудно а неке никако“.²²⁴ У новој српској књижевности највише се радило на теологији, педагогији, географији и песништву.²²⁵ Ову општу оцену Шафарик преноси са 18. и на прве деценије 19. века, а из ње се јасно да закључити да он трага за оним делима која су послешила утицај просветитељских идеја код Срба. Од радова оваквог карактера он посебан значај придаје делима историјског садржаја. Онима, дакле, у којима је приказан развитак српског народа и указано на буђење националне свести у 18. и почетком 19. века. Књиге Павла Јулинца, Јована Рајића и Димитрија Давидовића коришћене су као извори у трагањима за бити српског национа, његовим успонима и падовима, а поред *Хронике Борба Бранковића* и *Стематографија* Христофора Жефаровића имају за Шафарика јасно значење. Борбе Бранковић је с *Хроникама* покушао да на крају једне епохе да заокружену слику српског народа и његовог трајања, а Христофор Жефаровић је у том трајању и у том народу тражио надахнућа за узлете у нова духовна стремљења.

²²² Д. Панковић, *Српске библиографије*, 60.

²²³ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 216.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ *Ibid.*

Из Шафарикове опште оцене нове српске књижевности може се, такође, закључити да он пажњу посвећује многобројним теолошким делима, те је, стога, многе од њих и нотирао у библиографском прегледу. Мислим, овде, на радове Јована Рајића,²²⁶ Захарије Орфелина,²²⁷ Стефана Рајића,²²⁸ Кирила Живковића²²⁹ или Лазара Милетића.²³⁰ Уз њих су ту, наравно, и дела педагошког садржаја, али не само школских уџбеника, већ, на првом месту, она кроз које се радило на моралном уздизању и просвећивању народа. По Шафарику овде се истичу Доситеј Обрадовић,²³¹ затим Григорије Трлајић,²³² Викентије Ракић²³³ итд.

Шафариком инсистирање на делима просветитељског садржаја потиснуло је у други план његово бављење српском поезијом, чији значај није довољно испитао и пажљиво оценио. Ово се донекле запажа и у горе изнетој општој оцени нове српске књижевности где је песништво стављено на последње место, а потом и из самог библиографског прегледа. И у њему, наиме, читамо тек опште речи о многобројним остварењима српских песника: »einige oden« о Григорију Трлајићу,²³⁴ »salbungsvolle Oden und Gedichte« о Лукијану Мушицком,²³⁵ или »verschiedene Gedichte« о Атанасију Стојковићу.²³⁶ Песничка остварења поменутих аутора, а и других стваралаца, Шафарик наводи само овлашно, јер он и у овом слушају општу оцену о српској књижевности 18. века преноси и на прве деценије 19.

Са оваквим Шафариковим ставом данас се, наравно, не можемо сложити, јер је српска поезија у другој деценији 19. века у доба издавања „Новина српских“, добила огроман замах. Она је за тих девет година, колико су у многобројним додацима штампани стихови, утрла пут српској поезији.

Наредна, друга, карактеристика Шашариковог прегледа нове српске књижевности огледа се у његовом изостављању вредновања литерарних творевина. Судови као »ein thätiger Schriftsteller« за Павла Соларића,²³⁷ »lieferte mehrere gemeinnützige Schriften« за Аврама Мразовића²³⁸ или »ein fruchtbarer Schriftsteller« за Викентија Ракића²³⁹ нису вредносни

²²⁶ *Ibid.*, 217.

²²⁷ *Ibid.*, 218.

²²⁸ *Ibid.*, 219.

²²⁹ *Ibid.*, 220.

²³⁰ *Ibid.*, 222.

²³¹ *Ibid.*, 217—218.

²³² *Ibid.*, 218.

²³³ *Ibid.*, 219.

²³⁴ *Ibid.*, 218.

²³⁵ *Ibid.*, 218—219.

²³⁶ *Ibid.*, 220.

²³⁷ *Ibid.*, 218.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ *Ibid.*, 219.

судови у правом смислу те речи већ само опште оцене њихове многостране књижевне продукције. Шафарик у наведеним случајевима констатује стање без упуштања у то да писцима и делима нађе право место у новим литерарним токовима.

Шафариков однос према народном песништву истичем овде као наредну карактеристику његовог прегледа нове српске књижевности. За разлику од уметничког песништва, које је за њега у другом плану, народна поезија добија запаженије место у књизи чиме наставља своје интересовање, испољено „врло рано“²⁴⁰ за народне песме. У првој напомени двадесет трећег параграфа књиге *Geschichte (1826)* Шафарик говори о значају народне поезије која је преко Вуковог лајпцишког издања и превода Талфијеве²⁴¹ постала популарна широм Европе. Он, затим, нотира сва важнија дела Вука Караџића и подвлачи његов рад као и многобројна признања која је добио. Шафарик тако наговештава и нека од својих будућих интересовања, као што је прозодија народних песама којом ће трагати за заједничким одликама словенских језика.²⁴² Народна поезија је, дакле, та којој треба посветити више пажње, она заслужује веће интересовање и у њој треба наћи нова песничка врела.

Четврта карактеристика Шафариковог библиографског прегледа нових литерарних токова јесте проблем оригиналности српске књижевности. Овај проблем, на жалост, није детаљно разрађен, он је само оцртан и наговештен. Уз многе наслове налазе се белешке о томе да је дело преведено с једног од европских језика, а у неким случајевима, као што је то већ истакнуто, бележио је и имена аутора оригинала.²⁴³ Ово, рекао бих, често инсистирање на нотирању превода покушај је да се објасни колико нова српска књижевност није пронашла свој самостални израз. Она је, стога, приморана да се окрене широкој европској књижевној баштини и да у њој тражи узор и инспирације. Изнесено је, тако, на индиректан начин мишљење о проблемима оригиналности српске књижевности 18. и првих деценија 19. века. Указано је на потребу пажљивијег истраживања њених литерарних творевина и заморних компаративних проучавања, без којих се она не може у потпуности разумети.

Матерњим језицима словенских народа придавао је Шафарик изузетан значај. Трудио се да да своје виђење проблематике која га је током дугих деценија увек заокупљала, а

²⁴⁰ Б. Живановић, *П. Ј. Шафарик скупљач народних песама*, Ковчежић, Београд 1964, књ. 6, 177.

²⁴¹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 216.

²⁴² P. J. Šafarik, *Ohledy metrickeho veršovani illyrskych Slovanů*, Krok, Prag 1833, čl. 1, 21—43.

²⁴³ Вид. напомену 220.

којом се интензивно бавио и у годинама док је боравио у Новом Саду.²⁴⁴ Стога Шафариково бављење језиком истичем као наредну карактеристику.

Приступајући новој српској књижевности као филолог Шафарик је пажљиво повукао једну нит која се протезала од Захарије Орфелина преко Доситеја Обрадовића до Вука Караџића. Реч је, наравно, о језику и његовој употреби у књижевности.

Типови језика којима су се српски писци користили довели су до правог хаоса. Ствараоци су спутавани „анархијом у писању“²⁴⁵ као и „недоследностима у ортографији“²⁴⁶ што је све утицало на бржи и правилнији развитак књижевности. Матерњи језик не проучава се у школама, од основних до гимназија у Новом Саду и Сремским Карловцима као и у препарандији у Сомбору, те из клупа излазе литерате који користе типове језика онако како то њима одговара и, стога, књиженост од њих може да узбере мало зрелих плодова.

Овако Шафариково виђење употребе језика у књижевности наводи на закључак да је он присталица Вукове реформе. Али, ова констатација може се извести само на посредан начин. Шафарик се користи, наиме, многобројним Вуковим радovima да би читаоце упознао са проблематиком, али и не да отворено стане на страну српског лексикографа. С обзиром да је живео у атмосфери језичко-књижевних полемика морао, је на неки начин, да да своје виђење употребе језика у литератури и чини се да је, у том тренутку, пронашао најбоље решење. Покушао је да избегне полемичке тонове у књизи, те је констатовао и описао стање, дао један пресек употребе језика као неутрални посматрач. Избегао је, дакле, да се упушта у борбу и полемике, већ се издигао изнад њих. Свакако да се у овом случају правилно поставио у односу на своје многобројне присталице и положај који је у том тренутку у гимназији заузимао. Био је, свакако, свестан и чињенице да језик средине у којој је живео још не познаје тако добро да би могао да заузме став врхунског ауторитета.

Књижевност је за Шафарика, као што сам на то горе већ указао, мерило вредности културе једнога народа, она га

²⁴⁴ Вид.: Рад. Врховац, *П. Ј. Шафарик и српски језик*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1898, књ. 186, 85—112; М. Павловић, *Шафарик и проблеми историје српско-хрватског језика*, [у књизи]: *П. Ј. Шафарик 1795—1861*, Нови Сад 1963, 173—185.

²⁴⁵ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 212, 213.

²⁴⁶ *Ibid.*, 212. О проблемима језика с краја 18. и првих деценија 19. века вид.: А. Младеновић, *С. Мркаљ и његови претходници у реформи предвуковске ћирилице*, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Нови Сад 1967, књ. 10, 161—198; А. Младеновић, *Типови књижевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века*, [у зборнику]: *Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави*, Нови Сад 1973, 39—53.

репрезентује и указује на правце њених стремљења. Стога су Шафарику, у прегледу нове српске књижевности, најважнији они ствараоци који су радили, на једној страни, на буђењу историјске свести српскога народа, на другој они који су се борили за матерњи језик у књижевности и на трећој, најзад, писци који су делима утицали на просвећивање народа.

Прву групу стваралаца репрезентују Јован Рајић, својом четворотомном историјом, Христофор Жефаровић са *Стема-тографијом* итд.

Међу писцима који су заслужни за употребу народног језика у књижевности истичу се Захарије Орфелин, Доситеј Обрадовић, Димитрије Давидовић и Вук Караџић.

Трећој групи припадају књижевници који у разним областима, од дела теолошког садржаја (Јован Рајић, Викентије Ракић), преко природних наука (Емануил Јанковић, Атанасије Стојковић) и књига педагошког садржаја (Стефан Вујановски, Јован Берић), утичу на моралну и просветну изграђеност српскога народа.

8.

Указао сам, у досадашњем тексту, на најважније значајке Шафарикове књиге *Geschichte* (1826), а задржаћу се овде још на једној важној карактеристици. Реч је о рецепцији Шафарикове књиге све до половине 19. века и то превасходно на немачком језику, на којем је књига објављена, и где је оставила најдубље трагове.

Популарности Шафарикове књиге на немачком језику, и за читалачку публику која се њоме користила, од великог су значаја многобројне рецензије и белешке штампане по периодичним публикацијама широм Европе у другој половини треће деценије 19. века. Међу рецензентима књиге *Geschichte* (1826) истичу се имена Ј. Добровског, Г. Е. Бандткеа, А. Мицкијевича, Ј. Е. Пуркињеа итд.²⁴⁷ Од поменутих личности књига је и поред слабости које су истицане, — компилативни карактер дела, порекло Словена — оцењена врло високо.

Вредност књиге *Geschichte* (1826) није се доказала само кроз похвале већ и у томе што је постала једна од најважнијих приручника и извора када се расправљало о новој српској књижевности.

На Шафарикову књигу *Geschichte* (1826) први се позива, колико је то мени познато, Карл Ферстер у једној општој

²⁴⁷ Исп.: К. Paul, *Prehled tištěných prací Pavla Josefa Šafarika*, Bratislava, Bratislava 1931, čsl. 4, 685.

историји књижевности на немачком језику.²⁴⁸ Он истиче значај српских народних песама, које су Европи постале познате захваљујући издањима Вука Караџића и преводима Талфјева,²⁴⁹ а читаоцима се као најважнији информатор о новој српској књижевности препоручује управо ово Шафариково дело.²⁵⁰

Слично К. Ферстеру поступио је и други аутор, Карл Розенкранц.²⁵¹ Пошто „не разуме словенске језике“,²⁵² Карл Розенкранц упућује читаоце на књиге Ј. Вахлера и Шафарика.²⁵³

Двојица поменутих аутора приступају историји књижевности друкчије од Шафарика, они, уосталом припадају новим хтењима немачке науке о књижевности 19. века, која је свој процват доживела између 1830. и 1870. године, али је, ипак, за њих Шафарикова књига остала најважнији приручник за стицање знања о литературама словенских народа.²⁵⁴

Другачији однос према *Geschichte* (1826) запажа се у прерађеном издању дела *Handbuch der Geschichte der Litteratur* Лудвига Вахлера.²⁵⁵ Он се у новом издању исте књиге ослања на Шафариков рад и она је њему најважнији извор и приручник за упознавање са словенским и новом српском литературом. Ј. Вахлер усваја Шафарикову поделу Словена и, према њему, износи преглед њихових књижевности.²⁵⁶

Шафарикова књига користила је стручњацима и људима којима је књижевност животна преокупација, као код тројице горе наведених, али исто тако и појединим путописцима који су европској читалачкој публици приближавали културу народа југоисточне Европе. Најпознатији међу њима свакако је пруски официр Ото Дубислав вон Пирх, који је у јесен 1829. године боравио у Србији и објавио, годину дана касније, драгоцено сведочанство о младој Кнежевини.²⁵⁷ Пирхов приступ

²⁴⁸ K. Förster, *Abriß der allgemeinen Literaturgeschichte*, Dresden 1828, Bd. 2, 151. О аутору вид.: *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, Leipzig 1847, Sek. 1, T. 46, 392—394; *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1878, Bd. 7, 189—190.

²⁴⁹ K. Förster, *Abriß*, 151.

²⁵⁰ *Ibid.*, 151.

²⁵¹ K. Rosenkranz, *Handbuch einer allgemeinen Geschichte der Poesie*, Halle 1833, T. 3, 394—395. О аутору вид.: K. Weimar, *Zur Geschichte*, 310—312.

²⁵² K. Rosenkranz, *Handbuch*, 394.

²⁵³ *Ibid.*

²⁵⁴ Вид.: B. Hüppauf, *Literaturgeschichte*, 3—55.

²⁵⁵ L. Wachler, *Handbuch der Geschichte der Litteratur*. Dritte Umarbeitung, Leipzig 1833, T. 2, 245—246.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ O. D. v. Pirch, *Reise in Serbien im Spätherbst 1829*, Berlin 1830, 2, 161—177. О аутору вид.: Z. Konstantinović, *Deutsche Reisebeschreibungen über Serbien und Montenegro*, München 1960, 54—67.

новој српској књижевности у основи је библиографски. Преглед дела штампао је по струкама а израдио уз помоћ неколико прилога из „Летописа Матице српске“ и Шафарикове књиге, чији је садржај приказан врло исцрпно.²⁵⁸

Почетком четврте деценије прошлога века Шафарикова књига *Geschichte* (1826), или њени поједини делови, прерађивани су од стране неколицине аутора, и она је овако прерађена све до 1869. године, када је Шафариков син Војтех објавио ново издање, штампана три пута на енглеском и исто толико на немачком језику.

Први аутор из овога низа Франц Сартори, један од најпознатијих научника 19. века, објавио је у Бечу 1830. године књигу у којој су на једном месту приказане књижевности Аустријске монархије.²⁵⁹ Сартори је „једноставно пренео најновије прегледе који су тада постојали о историјама књижевности“²⁶⁰ и уклопио их у заједничку целину. Ређао је прегледе књижевности народа Монархије, покушавајући да дâ свој прилог дискусијама о аустријској књижевности.²⁶¹ Најбољи извор за српску литературу била му је Шафарикова књига *Geschichte* (1826) и из ње је пренео делове који се односе на Србе у Аустријској монархији. Из пописа стваралаца и њихових дела Сартори је забележио писце, изузимајући Вука Караџића, рођене на територији Монархије. У књизи Сартори, дакле, као и Ј. Копитар пре њега, просторно ограничава нову српску књижевност и своди је у оквире аустријске.

Неколико година касније, 1834, Шафарикова књига *Geschichte* (1826) појавила се и на енглеском језику. Ради се о томе да је немачка књижевница Талфј, преводилац српских народних песама, објавила у Америци један дужи чланак и у њему, први пут за енглеске читаоце, „износи општи преглед словенских језика и књижевности“.²⁶² Талфјев чланак „пред-

²⁵⁸ O. v. Pirch, *Rese*, 178—187.

²⁵⁹ F. Sartori, *Historisch-ethnographische Übersicht der wissenschaftlichen Cultur, Geistesthätigkeit und Literatur des österreichischen Kaiserthums und deren Bildungsstufen*, Wien 1830. О аутору вид.: F. Wernigg, *Zeugnis für Österreich in Literatur, Geschichte und Literaturkritik*, [u zborniku]: *Die Wiener Stadtbibliothek 1956—1966. Ausgewählte Beiträge*, Wien 1966, 55—56; H. Zeman, *Die österreichische Literatur und ihre literaturgeschichtliche Darstellung vom ausgehenden 18. bis zum frühen 19. Jahrhundert*, [u knjizi]: *Die österreichische Literatur. Ihr Profil an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert (1750—1830)*, Graz 1979, T. 2, 563—586.

²⁶⁰ З. Константиновић, *Интересовање за Србе у почетној фази аустријске компаратистике*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1977, књ. 25, св. 1, 87.

²⁶¹ *Ibid.*

²⁶² Н. Прибић, *Талфј и амерички књижевници*, Научни саставак слависта у Вукове дане 1974, Београд 1975, књ. 4, св. 1, 117.

ставља концизну и савршено јасну компилацију²⁶³ Шафарикове књиге.²⁶⁴ Исте године прештампан је и објављен као засебно издање.²⁶⁵

Друго издање Шафарикове књиге на немачком језику има интересантну предисторију. Анонимни приређивач књиге, потписао се иницијалима Е. в. О.,²⁶⁶ није упутио нигде на Шафарика, али ни на то да је текст, у ствари, преведен са енглеског језика. Е. в. О. је за немачку читалачку публику превео и приредио Талфјево издање Шафарикове књиге *Geschichte* (1826).²⁶⁷ Наравно да овај поступак није могао да остане непримећен и у оновременим рецензијама укаzano је на стварног аутора дела и његов изворник.²⁶⁸

Ново енглеско издање Талфјево књиге, прерађено и проширено, појавило се поново 1850. године,²⁶⁹ а само две године касније и оно је преведено на немачки језик.²⁷⁰ У новом издању дописала је Талфијева своју расправу о словенским народним песмама, али у основи књиге опет се налазио Шафариков приказ словенских језика и књижевности, који и после неколико деценија није изгубио своју вредност и актуелност.

Писана помно и стрпљиво Шафарикова историја из 1826. године дуго је у научним круговима Европе истицана као најважнији извор за познавање свеукупног богатства словенских језика и књижевности. Стога је за српску литературу од важности било то што ју је Шафарик унео у књигу, презентирао као самосталну целину, исправљајући о њој као о засебној структури једног ширег система. Српска књижевност 18. и 19. века нашла се у ризници осталих литература словенских, а

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ *Historical View of the Slavic Language in its Various Dialects. Special Reference to Theological Literatur, The Biblical Repository, Andover 1834, 328—532.*

²⁶⁵ *Historical view of the Slavic language in its various dialects. From the Biblical Repository conducted by Edward Robinson, Andover 1834.*

²⁶⁶ У науци ни до данас није разрешено ко се крије иза иницијала Е. в. О. Неки сматрају да иницијале треба разрешити као Е. в. Olbrecht (К. Goedeke, *Grundriß zur Geschichte der deutschen Dichtung*, Leipzig 1938, Bd. 13, 142—143; Н. Röhling, *Studien zur Geschichte der balkan-slavisches Volks poesie in deutschen Übersetzungen*, Köln—Wien 1975, 112—113). Међутим, у једној од оновремених рецензија нашао сам иницијале Е. в. О. разрешене као *Eduard von Olberg* (исп.: *Repertorium der gesammten deutschen Literatur*, Leipzig, 1837, Bd. 13, 392—393).

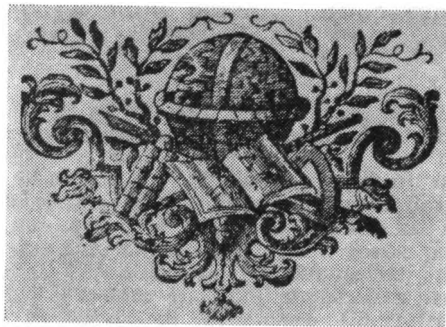
²⁶⁷ Е. в. О. *Geschichtliche Uebersicht der slavischen Sprache in ihren verschiedenen Mundarten und der slawischen Literatur*, Leipzig 1837.

²⁶⁸ Вид. рецензију у листу: *Repertorium der gesammten deutschen Literatur*, Leipzig 1837, Bd. 13, 392—393.

²⁶⁹ *Historical View of the Languages and Literatur of the Slavic nations with a Sketch of Their Popular Poetry*, New York 1850.

²⁷⁰ *Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der Slavischen Sprachen und Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volks-Poesie. Deutsche Ausgabe, Übertragen und bevorwortet von Dr. B. K. Brühl. Leipzig 1852.*

шире посматрано, и европских народа. Она је, у деценијама које ће наступити, све чешће помињана на страницама периодичних публикација и засебних књига, а имена спаситеља који су јој припадали почеће да се срећу и по најпознатијим енциклопедијама и лексиконима прошлога века. А, највеће заслуге за овај продор нове српске књижевности међу европску читалачку публику припадају свакако Павлу Ј. Шафарику и његовој књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*.



**СИТНИЈИ КЊИЖЕВНО-ПУБЛИЦИСТИЧКИ И
НАУЧНИ ТЕКСТОВИ (1817—1833)**

данія. Да ставимо така первую исповість:

„Заради сотворенія на мѣрѣтъ.“
 Божѣ гл. а. и в. Исперво направилъ Божѣ не-
 кѣго и земаѣта, а земаѣта кѣла тогѣкъ ѣшши
 невидима и неветрѣема (недоправина) и те-
 мнина кѣла надж вѣзната, и дѣхъ Божїи
 са носѣлъ берхѣ водыти. Божѣ шѣтъ днѣ оу-
 потребѣлъ за да направѣи сѣчката направѣа. Вѣ
 первѣмѣтъ дѣнь Божѣ направѣилъ свѣтлинѣта. Оу-
 вторѣмѣтъ тврѣдинѣта нечеснал. Вѣ третѣмѣтъ
 земаѣта сѣкъ сѣчкити нѣйни произрѣстенїѣта.
 Вѣ четвѣртѣмѣтъ солонцето, мѣселѣтъ и звѣз-
 дѣти. Вѣ пятѣмѣтъ дѣнь живѣтнити и фѣр-
 ковѣтити: сѣрѣчь рѣбѣти и птѣцѣти. Вѣ
 шѣстѣмѣтъ сѣчкити земнѣнни живѣтнѣи и чело-
 вѣкѣмѣтъ. Божѣ, поелѣ като сваршѣлъ сѣчкото,
 видѣлъ, какѣ сѣчко кѣлкото направѣилъ чѣ ѣ
 доврѣ. А вѣ седмѣмѣтъ дѣнь Божѣ си почѣнѣлъ
 ѣ сѣчкити своѣ дѣла.“ За тѣмѣмѣ глѣдѣю „по-
 лѣзни правѣвѣнїѣта, и благѣчѣстѣвнѣи размѣш-
 лѣнїѣта.“

12. „Обявленїе предчисленїя на сочи-
 ненїя пѣснословска Г. Іоанна Пачича, ц. к. пер-
 вогѣ капѣтана Коньичкогѣ, издаѣе Г. П. І.
 Шаффариѣ, Проф. у НСаду, у комѣ измеѣъ
 прочегѣ вели: „Мени служи на особѣпу
 радѣспѣ, чрезѣ прѣшлѣска ѣшношенїѣ то

у

У годинама када се школовао на познатим универзитети-ма Европе, у Кежмарку и Јени, када је у потрази за новим сазнањима посетио Хале, Лајпциг и Пожун, и у време када је друговао с Јаном Бенедиктом Блахославом и Франтишекком Палацким, заинтересовао се Шафарик за нова књижевна стремљења међу Србима.¹ Збило се то непуних десет година пре него што је књига *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* представљена читалачкој публици широм Европе.²

Прилог *Promluvení Slovanum*, штампан 1817. године у Бечу,³ по мом сазнању први међу Шафариковим радовима о новој српској књижевности, био је „увод испред песама“⁴ које је том приликом објавио. Шафарик је у њему изнео „своје погледе на народну поезију“ и „на значај скупљања и штампања“ народних песама.⁵

У овом кратком предговору дотакао се Шафарик и нове српске књижевности и набројао неколико њему познатих стваралаца. Своју пажњу усмерио је, прво, на српске народне песме. Њих скупља Вук Стефановић Караџић, оне имају „јед-

¹ О овом периоду Шафариковог живота најиспрвије су писали: К. Paul, *Pavel Josef Šafarik. Život a dílo*, Prag 1961, 13—44; Б. Живановић, *Шафарик у Новом Саду — изгнанство*, [у зборнику:] П. Ј. Шафарик (1795—1861), Нови Сад 1963, 42—106.

² О Шафариковом књижевном раду средином друге деценије 19. века вид.: К. Paul, *Pavel Josef Šafarik*, 13—124; М. Džubakova, *Pavel Josef Šafarik a ľudova slovesnost (Roky 1814—1833)*, Literaria. IV. 1960, Bratislava 1961, 79—118; Б. Живановић, *Шафарик у Новом Саду*, 42—66; V. Gašparikova, *K otazke vzťahu P. J. Šafarika k ľudovej poezii*, [u knjizi:] *Odkaz P. J. Šafarika*, Bratislava 1963, 125—137.

³ P. J. Šafarik, *Literatura, jazyk, spoločnosť*, Bratislava 1961, 28—31.

⁴ Б. Живановић, *Шафарик у Новом Саду*, 62.

⁵ *Ibid.*

ноставност и љупкост“ и веома су „сличне хомеровским“.⁶ Вредност српских народних песама, наставља Шафарик, високо су оценили Јернеј Копитар, Јохан Волфганг Гете и Јакоб Грим.⁷ Народне песме имају значај и за проучавање словенских језика, јер се „у њима чува и влада народни говор“.⁸ Тадашњи српски језик „живи у устима простог народа“ и, ако неко жели да га пренесе „на хартију“, може га „најбоље осетити и читати у народним песмама“.⁹

Поред ових мисли о народним песмама и њиховом значају за проучавање словенских језика вредно је и Шафариково помињање шесторице стваралаца, поред Вука Караџића и Лукијана Мушицког, савременика из српске књижевности. У духовном развоју словенских народа с краја 18. и првих деценија 19. века истичу се својим делатностима код Срба Јован Рајић, Емануил Јанковић, Павле Соларић, Атанасије Стојковић, Јован Дошеновић и Милован Видаковић.¹⁰

Помињање књижевника наводи на закључак да је Шафарик већ тада почео озбиљније да се занима српском литературом, иако, наравно, остаје још увек недокучиво колико ју је стварно познавао. Вероватно да је имена ових личности нашао у радовима Јернеја Копитара и пренео их у свој прилог.¹¹ Изнету мисао о предлошку потврђује један детаљ из Шафариковог текста. Реч је о констатацији да се „кроз Мушицког оживљава грчки Пиндар“,¹² коју је забележио и Јернеј Копитар.¹³

Но, без обзира на то колико се Шафарик послужио радом Јернеја Копитара и из њега пренео имена неколицине српских писаца, има у његовом прилогу извесне симболике. У годинама када се још школовао и стицао знања он је зацртао нека од будућих интересовања, а то су српске народне песме и песме осталих словенских народа. Њих ће и сам издати, о њима ће писати, а крајем четврте деценије прошлога века објавиће и исцрпну библиографију штампаних збирки.¹⁴

⁶ P. J. Šafarik, *Literatura, jazyk, spoločnosť*, 28.

⁷ *Ibid.*, 29.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*, 28.

¹¹ J. Kopitar, *Beiträge zur Übersicht der serbischen Literatur in dem österreichischen Kaiserstaats*, *Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*, Wien 1811, br. 65, 387—391; br. 95, 573—575; J. Kopitar, *Blick auf die slavischen Mundarten, ihre Literatur und die Hilfsmittel sie zu studieren*, *Wiener allgemeine Literaturzeitung*, Wien 1813, br. 34, st. 535—542; br. 35, st. 552—553.

¹² P. J. Šafarik, *Literatura, jazyk, spoločnosť*, 28.

¹³ J. Kopitar, *Blick*, st. 542.

¹⁴ Вид.: Б. Живановић, *П. Ј. Шафарик скупљач народних песама*, Ковчежић, Београд 1964, књ. 6, 111—129; Н. Борбевић, *Шафарик и наша народна поезија*, Зборник за славистику, Нови Сад 1973, св. 5, 174—179.

Шафариков интерес за језик остаће једна од његових преокупација до краја живота. Може се слободно рећи да готово не постоји рад, без обзира на обрађивану тему, у којем се није доткао проблема језика. Од *Promluvení Slovanum* преко књиге *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* и *Serbische Lesökerner*, па до постхумно објављеног дела *Geschichte der serbischen Literatur*, Шафарик се занимао језиком.¹⁵

У свом првом раду у којем се бави и новом српском књижевношћу Шафарик је поменуо само осам стваралаца. У књизи о словенским језицима и књижевностима број ће премашити стотину, а у манускрипту дела *Geschichte der serbischen Literatur* и двоструко више. Штуро ребање презимена књижевника прерасло је у обимне биографије и исцрпне библиографије.

2.

У овом разматрању Шафарикових прилога о текућој књижевној продукцији код Срба потребно је задржати пажњу и на његовој обимној преписци, коју је, из Новог Сада водио с колегама и пријатељима. Она садржи прегршт грађе за даљња проучавања његове разноврсне делатности и писања исцрпне биографије. Шафарикова писма пуна су интимних исповести пријатељу Јану Колару, сведочанство су мучних трагања за новим професорским местом и испуњена драгоценим белешкама о књигама које је припремао за штампу.¹⁶

За осветљавање Шафариковог рада на новој српској књижевности неколико његових писама из треће деценије прошлога века имају посебан значај. Из једних су црпљени подаци за краће информативне белешке о најновијим књижевним догађајима код Срба у руској периодици онога времена,¹⁷ док су друга два, послата Франтишкеу Палацком, обелодањена на страницама „Часописа Чешког музеја“.¹⁸

¹⁵ Вид.: Р. Врховац, *П. Ј. Шафарик и српски језик*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1898, књ. 186, 85—112; М. Павловић, *Шафарик и проблеми историје српскохрватског језика*, [у зборнику:] *П. Ј. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 173—185.

¹⁶ Исцрпни попис Шафарикове преписке видети у поглављу *Преглед најновијег књижевства илирских Славјана*, напомена 1.

¹⁷ V. A. Francev, *Korespondence Pavla Josefa Šafarika. Vzájemne dopisy P. J. Šafarika s ruskými učenici (1825—1861)*, Prag, 1926, knj. 1, 297—298, 307.

¹⁸ V. Bechynova, Z. Hauptova, *Korespondence Pavla Josefa Šafarika s Františkem Palackým*, Prag 1961, 71—76; 108—113.

Прва два писма, која сам поменуо, упутио је Шафарик 1825. и 1826. године руском научнику Петру И. Кепену, а овај је из њих пренео четири белешке о новој српској књижевности у часопис који је тих година уређивао у „Библиографске листове“.¹⁹

Њих двојица, Шафарик и П. И. Кепен, су се упознали приликом Кепеновог путовања по Србији и Хрватској и боравка, јуна месеца 1822. године, у Новом Саду.²⁰ Ускоро су почели да се дописују и Шафарик је Кепена обавештавао о своме раду на историји словенских књижевности, износио примедбе на Кепенов попис старих словенских штампаних књига, информисао руског научника о најновијим издањима српских стваралаца и јављао о судбинама појединих личности.

О Георгију Магарашевићу и „Летопису Матице српске“ писао је Шафарик у два маха Кепену. Прва вест потиче из оних година док су односи између Георгија Магарашевића и Шафарика били приснији и док је овај други своје радове штампао на страницама првог српског часописа:

»Einer von den Professoren an unserem Gymnasium, Georg Magarašewić (Магарашевичъ) gibt eine serbische Zeit schrift unter d. T. »Serbska Ljetopis« (Сербска Лѣтописъ) in Ofen 1825. heraus. Es erschienen 2 Hft 8°. Jährlich sollen 4 Hefte erscheinen. Ihre Hauptrubriken sind: 1.) Serbischer Schematismus; 2.) Piographien berühmter u. verdienter Serben; 3.) Skizzen aus der serb. Geschichte; 4.) Geograph. u. Statistik aller slawischen Völker; 5.) Beförderungsmittel der slaw. Literatur. 6.) Uebersetz. class. (griech. u. lat.) Schriftsteller ins Serbische; 7.) Originelle Gedichte und

„Сербска лѣтописъ. Подъ симъ заглавіемъ Г-нь Профессоръ Сербской Гимназиі въ Новомъ Садѣ (Neusatz, что въ Сирмиі) Г. Магарашевичъ, печатаетъ въ Офенѣ съ начала сего года повременное изданіе. Изъ обѣщанныхъ IV-хъ книжекъ двѣ уже поступили въ продажду. Главная цѣль сего изданія состоитъ: въ распространеніи свѣдѣній о Сербіи, какъ въ историческомъ отношеніи, такъ и въ отношеніи къ настоящему состоянію оной; въ усовершеніи Землеописанія и Статистики всѣхъ словенскихъ народовъ; въ споспѣшествованіи ихъ словесности, Словен-

¹⁹ Вид.: И Лешчиловскаја, *Руска периодика прве трећине XIX века о српској књижевности*, [у зборнику:] *Прилози проучавању српско-руских књижевних веза. Прва половина XIX века*, Нови Сад 1980, 180—182.

²⁰ Р. М. Цейтлин, М. В. Никוליца, *П. И. Кепен и его путешествие по Сербии и Хорватии и соседним с ними землям*, *Зборник за славистику*, Нови Сад 1979, св. 17, 61—87.

pros. Aufsätze; 8.) Slawische Bibliographie und Literatur; 9.) Originalbriefe ausgezeichneter serb. Literatoren; 10.) Alle rleie. Mehrere (worunter auch ich) haben dazu beige-steuert.«

скои Библиографи, Литератури вообше, и проч.“

(V. A. Francev, *Korespondence*, 297)

(Библ. лис. 1825, бр. 18, ст. 260)

Информација из Шафариковог дописа преведена је и стилски прерабена. Искрпно набројане рубрике часописа сажете су у једну реченицу и, кроз њу, изнет је циљ издавања „Летописа Матице српске“.

Наредне 1826. године пренео је П. И. Кепен из другог Шафариковог писма од 18/30. јануара још једну белешку о штампању четврте свеске часописа:

»Prof. Magaraschewitsch setzt sein Jahrbuch mit dem 4^{ten} Heft so eben fort«.

„Сербской лѣтописи, Периодическаго сочиненія, издаваемаго Г-мъ *Магарашевичемъ*, печатается нынѣ IV-я книжка“.

(V. A. Francev, *Korespondence*, 307)

(Библ. лис. 1826, бр. 40, ст. 600)

И наредна два прилога о српској књижевности, које је П. И. Кепен објавио на страницама „Библиографских листова“, потичу, у ствари, од Шафарика. Прва се белешка односи на Јована Рајића и ново издање његове знамените *Историје*:

»Raičische Geschichte v. Serbien wird dem Vernehmen nach in Ofen neu aufgelegt. Das Werk brauchte aber eine solide und vollständige Revi-

„Сказываютъ, что въ Офенѣ печатается новое издание *Раичевой Истории разныхъ Славенскихъ народовъ, наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ*, напеч. въ первый разъ въ Вѣнѣ, 1794 и 1795 г. Желателно, чтобы ето было не только новое, но и исправленное издание. Нельзя тутъ не указать на превосходное въ семь отношеніи твореніе *Енгеля: Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Ne-*

sion, oder lieber eine Umarbeitung«.

(V. A. Francev, *Korespondence*, 297

benländer (von J. C. v. Engel) Halle 1797—1804. IV. Ч. въ 4“.

(Библ. лис. 1825, бр. 18, ст. 260)

У основи Кепенове белешке пренете у „Библиографске листове“ очигледне су најважније мисли изнете у предлошку. Вест је само допуњена целовитим насловом Рајићевог дела и његовом односу према књизи Јохана Христијана Енгела. Шафариково мишљење о потреби издавања прерабене *Историје Јована Рајића* пренео је П. И. Кепен и у своју белешку.

Последња, четврта, информација, коју је П. И. Кепен издвојио из Шафариковог дописа од 30. маја 1825. године, тиче се Лукијана Мушицког:

»Hr. Mušicky, unser Horaz, scheint auf ewig verstummen zu wollen. Er befindet sich in Kroatien als Administrator. Seine literarischen Arbeiten sind wahrscheinlich für die Welt auf immer verloren«.

„Любители Сербской Словесности весьма сожалютъ о томъ, что *Горацій* ихъ, Архимандритъ Шишатовскаго Монастыря *Лукианъ Мушицкій*, который нынѣ находится въ Кроации, повсе умолкъ. Желательно, чтобы сей просвѣщенный пѣвецъ по крайней мѣрѣ нелишилъ насъ собранныхъ имъ свѣдѣній о Сербской Литературѣ, которыя мы сами имѣли случай видѣть у него въ Сирмиѣ“.

(V. A. Francev, *Korespondence*, 298)

(Библ. лис. 1825, бр. 18, ст. 260)

Као што се из паралелно наведених текстова може закључити предлошак је Шафариков. П. И. Кепен само ублажује његову претпоставку да је књижевна делатност Лукијана Мушицког за увек престала, а вест је допунио информацијом о своме сусрету са песником у Срему.

Шафарикови дописи о новој српској књижевности и њихово објављивање у „Библиографским листовима“ са уредничким интервенцијама П. И. Кепена намећу потребу да се за сличним белешкама трага и по осталим периодичним публикацијама из двадесетих година 19. века. Али, овакви прилози носе у себи проблем одређивања ауторства. Из горе наведена четири примера може се закључити да се Петар И. Кепен према предлошку односио слободно, прилагођавајући га осталим целинама. Он је, обрађујући вести из писама применио

исти поступак као и Шафарик у књизи *Geschichte* (1826). Стога четири наведене белешке о новој српској књижевности треба приписати обојици споменутих аутора, с тим што би име Шафарика било на првом месту.

Две од овде споменутих вести о новој српској књижевности, о „Летопису Матице српске“ и Лукијану Мушицком, прештамpane су у нешто скраћеном облику у четвртој књизи „Летописа Матице српске“ за 1826. годину. Шафарикове информације превалиле су тако интересантан пут. Из Новог Сада оне су, забележене у два писма, стигле до П. И. Кепена, а преко „Библиографских листова“ и „Летописа Матице српске“ поново се вратиле међу Србе кроз белешке Георгија Магарашевића.²¹

3.

Заокупљен радом на књизи *Geschichte* (1826) Шафарик није имао времена да се више посвети праћењу текуће књижевне продукције у Срба. Тек пуних десет година по штампању првог рада, половином 1826. године, а неколико месеци по објављивању поменуте књиге, када је постао већ познат широм Европе, издао је један краћи текст. Овога пута био је то позив читаоцима да се предплате на књигу стихова Јована Пачића под насловом *Објављеније предчисленија*.²²

И поред сачуване грађе тешко је данас одгонетнути шта је Шафарика навело да напише поменуто *објављеније*. На основу неколико штурних бележака из преписке произлази да су они одржавали контакте, али то није довољно да се изгради једна целовитија слика њихових односа, јер Шафарик помиње Ј. Пачића у својим дописима само у вези с његовим радом на *Имеслову*.²³

У науци је Шафариково објављеније прво испитано као позив на претплату на *Имеслов*, на другу Пачићеву књигу, а затим је и изражена сумња у његово ауторство.

Константин Лиречек, писац обимне студије о Шафарику, вероватно без увида у *Објављеније*, приписао је рад Шафарику,

²¹ *Смѣнице*, Сербска летопись, Будим 1826, част 4, 151.

Вид.: Б. Живановић, *Георгије Магарашевић 1793—1830*, Нови Сад 1976, 197.

²² П. Ј. Шафарик, *Обявление предчисленія на Сочиненія пьсно-словска Иоанна Пачича ц. к. первоѡ капетана коньчкого предчисленія*, Нови Сад 1826, [2]. Прешт.: (*Обявление предчисленія...*), Сербска летопись, Будим 1827, част 8, 180—182; Г. Добрашиновић, *Објављенија. Избор огласа на књиге и листове 1791—1871*, Београд 1974, 41—42.

²³ J. Emler, *Dopisy Pavla Josifa Šafarika Janu Kollarovi*, Časopis Musea kralovství českého, Prag 1874, sv. 2—3, 285; 1875, sv. 2, 141, 143, 144, 146, 148.

али као позив „на претплату на Пачићев Имеслов“.²⁴ За њим ће се први пут повести и један од најбољих познавалаца Шафариковог живота и рада, Карел Паул, али ће он ускоро и сам увидети своју заблуду.²⁵

Сумњу у ауторство објављенија изнео је у нас Младен Лесковац у коментару *Антологије старије српске поезије*. Он је, „по стилу судећи“, претпоставио да је *Објављеније* „писао сам Пачић“ а „Шафарик га је вероватно само потписао“.²⁶ Судећи по другом делу цитиране реченице М. Лесковац ни сам није био убеђен у своју тврдњу. Њему је, овом приликом, остала непозната преписка између Георгија Магарашевића и Јована Хаџића, која на проблем утврђивања ауторства баца нешто више светлости.

Поменутом преписком исцрпније се позабавио Борбе Живановић у својој студији о Георгију Магарашевићу у контексту поновног штампања Шафариковог *Објављенија* на страницама „Летописа Матице српске“.²⁷ У једном од писама Георгије Магарашевић обавештава Јована Хаџића да је Шафарик *Објављеније* написао на немачком језику и да га је за часопис превео Мојсеј Игњатовић.²⁸ На истом месту Георгије Магарашевић ће чак потврдити да је видео и оригинал али се њему „ни немачко не допада“.²⁹

Данас, наравно, немамо разлога, после читања Магарашевићевог дописа, да сумњамо у ауторство *Објављенија* на збирку песама Јована Пачића. Њега је, уосталом, међу Шафарикове радове уврстио и Карел Паул.³⁰

У целом *Објављенију* запажају се три засебне целине. У првој је реч о песништву и његовом значају, у другом Шафарик скреће пажњу на народне песме које су постале познате широм Европе и, у трећој, најзад, позива на претплату и оцењује збирку стихова Јована Пачића.

У првом делу *Објављенија* изнео је Шафарик неке опште мисли о значају песништва код свих народа света. Реч је овде, наравно, о уметничкој поезији која је код свих „земних народа први чин“.³¹ Песништво је то које „приутовљава, расплобава и оживљава земљу на великом позоришту жини народов,

²⁴ К. Jireček, *P. J. Šafarik mezi Jihoslovany*, Osvěta, Prag 1895, sv. 9, 782.

²⁵ К. Paul, *Prehled tištěných prací Pavla Josefa Šafarika*, Bratislava, Bratislava 1931, sv. 4, 686—687.

²⁶ М. Лесковац, *Антологија старије српске поезије*, Нови Сад 1964, 348.

²⁷ Б. Живановић, *Георгије Магарашевић*, 213.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ К. Paul, *Prehled*, 686.

³¹ П. Ј. Шафарик, *Објављеније*, 1.

на којој отечествене словесности проникнути имају“.³² Оно за Шафарика делује на људе развијајући у њима најлепша осећања, а један од најважнијих задатака песништва јесте да буде „вожд целих народова на путу к духовном благорадију“.³³

После ове похвале песништва аутор скреће читаоцима пажњу на велику популарност српских народних песама у Европи, а затим истиче рад на уметничкој поезији код Срба који најбоље репрезентује Јован Пачић.

Збирка стихова Јована Пачића „истинитим обогаштенијем процветајуште пјенословија словесности Србов взирати и сматрати се може“.³⁴ Јован Пачић има за српску књижевност онај значај који је Тиртеј имао за Грке, Жуковски међу Русима и Крупински међу Пољацима.³⁵ Алудира, затим, Шафарик и на Пачићеву дугогодишњу активност као војника чије је непријатељ „прса“ мачем разбио али, срећом, „не разби дух персију творца ових песама“.³⁶ Пачићеве песме прикупљене у књизи одликује „многоразличност содржанија ових стихова, живост предмета, богатство и раскош красодаванија“ и оне ће стога „источник чистог духовног увесељенија бити“.³⁷

Кратка и сажета оцена Пачићеве збирке проистекла је из Шафарикових истанчаних погледа на песништво. Он је у Јовану Пачићу препознао и осетио песника обдареног и у потпуности зрелог за објављивање обимне збирке која се наредне 1827. године и појавила међу читаоцима.³⁸ Јован Пачић је стихове исписивао повучен и у тишини без учешћа у многобројним полемикама. Он није брзоплето, тек зато да би му се име чуло, штампао засебне песме, већ је чекао у миру своје самоће, коју је као пензионисани официр имао на претек, да она у њему до краја сазри.³⁹ Пратећи књижевну продукцију код Срба Шафарик је, такође, увидео да су протекле године биле сушне за српску поезију и да је нова збирка средином двадесетих година прошлога века представљала празник песништва.⁴⁰

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ О Пачићевој збирци вид.: С. Петровић, *Студије о Пачићевом канцонијеру*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1975, књ. 23, св. 2, 209—248; 1976, књ. 24, св. 2, 221—251.

³⁹ О Јовану Пачићу вид.: М. Лесковац, *Јован Пачић. (Живот)*, Споменница у част новоизабраних чланова САНУ. Посебна издања САНУ, књ. CDLII, Споменница, књ. 55, Београд 1972, 45—56.

⁴⁰ О осталој песничкој делатности Ј. Пачића вид.: I. Póth, *Jovan Pačićs »Liedersammlung«*, *Studia slavica Academiae scientiarum Hungaricae*, Budimpešta 1960, том VI, св. 1—2, 145—167; И. Пот, *Песмарица Јована Пачића*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1974, св. 7, 191—203.

Али, Пачићеви савременици, и поред Шафарикове високе оцене, нису били задовољни Пачићевим стваралачким опусом. Појаву књиге пропратило је мук који она није заслужила и збирка стихова Јована Пачића брзо је потиснута у заборав, она није заузела оно место које јој је у српској књижевности припадало. Од свих Пачићевих савременика само је Шафарик осетио да се појавила „пјесничка појава изузетно занимљива“.⁴¹

4.

И поред тога што су крајем треће деценије 19. века већ сасвим захладнели односи између Шафарика и уредништва „Летописа Матице српске“ он се још једним прилогом огласио на страницама часописа. Овога пута упутио је позив српским књижевницима с молбом да га извести о себи и свом стваралаштву.⁴²

Тих година намеравао је Шафарик да приреди ново издање књиге *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Са жељом да поглавље о српској књижевности „к својој опширности и могућем совершенству“ доведе, замолио је све читаоце да „својим прилозима“ помогну у прикупљању грађе о преминулим и живим књижевницима.⁴³ Стога је у *Позиванију* објавио један упитник од шест тачака на који је требало одговорити.

Будуће сараднике је замолио, прво, за име и презиме списатеља, а затим је било потребно да напишу где се књижевник родио, колико је година живео, када је и где умро, каква је дела написао и где су она штампана и, најзад, да ли стваралац има нешто од рукописа и где се они чувају.⁴⁴ На крају је изразио уверење да се може поуздати у „понос народни“, подсећајући читаоце да помажући њему помажу и српској књижевности.⁴⁵

Данас, на жалост, не знамо колико је Шафарик добио одговора на своје *Позивање*, али ако је судити по грађи сачуваној у манускрипту *Geschichte der serbischen Literatur* многи читаоци „Летописа Матице српске“ одазвали су се његовој молби.

⁴¹ С. Петровић, *Студије*, 209.

⁴² П. Ј. Шафарик, *Позивање*, *Сербској лѣтопись*, Будим 1830, част 21, 150—152.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

5.

Поменуо сам, горе, два писма Шафарика упућена Ф. Палацком, у којима је он пријатеља известио о најновијим токовима у српској књижевности, и са њима се завршава ова прва целина Шафарикових кратких радова, радова кроз које је испитивао текућу књижевну продукцију.

Поменуту двојицу стваралаца везивало је искрено и дугогодишње пријатељство. Многобројна писма која су они изменили остала су драгоцено сведочанство о заједничким интересовањима, узајамном уважавању. Писма су испуњена драгоценим белешкама о њиховим књижевним и научним преокупацијама и она би остала сигурно приступачна само уском кругу читалаца да Франтишек Палацки није у два наврата обелоданио Шафарикове дописе на страницама часописа који је тих година уређивао.⁴⁶

Прво писмо упутио је Шафарик Ф. Палацком 29. марта 1829. године из Новог Сада, а редактор „Часописа Чешког музеја“ објавио га је наредне 1830. године.⁴⁷

Шафариково писмо доста је обимно. Он врло отворено расправља о неспоразумима који су владали међу тројицом великана европске науке, Ј. Копитаром, Ј. Добровским и Шафариком, информише Палацког о историјској топографији Јужних Словена, обавештава га да је прикупио мноштво старих рукописа и расправља о проблемима нове српске књижевности.⁴⁸

Већ прва реченица из последњег одељка писма вероватно је за многобројне читаоце часописа представљала изненађење, јер Шафарик је Палацком имао да јави о српској литератури „мало радосних вести“.⁴⁹ Следио је, затим, оштар осврт на неке појаве и личности српске књижевности.

Часопис „Летопис Матице српске“ под уредништвом Георгија Магарашевића за њега је „спис доста мизеран“.⁵⁰ Разлог је у томе што се сарадницима прилози не хоноришу а „редактор је лењ“.⁵¹ Часопис се тешко продаје, а Матица српска у Пешти издаје књиге које својим квалитетима само штете развоју књижевности.⁵² И Шафарикова мисао у овом делу писма — „немају Срби добрих књижевника“⁵³ — сигурно није могла да се допадне његовим суграђанима.

⁴⁶ О Палацком вид.: *Pamatnik na oslavu stych narozenin Františka Palackeho*, Prag 1898.

⁴⁷ *Z polednich Uher*, Časopis společnosti vlasteneckeho Museum v Čechach, Prag 1830, 231—234; Preš.: V. Běchynova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 71—76.

⁴⁸ V. Běchynova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 75.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

У наставку дописа осврнуће се Шафарик и на рад још тројице књижевника. Он спомиње Лукијана Мушицког, Симу Милутиновића Сарајлију и Вука Караџића.

О првом, о Лукијану Мушицком, бележи сличну тврдњу коју је неколико година раније изнео и П. И. Кепену, а овај је објавио у „Библиографским листовима“. Лукијан Мушицки је као песник „донекле мртав“,⁵⁴ а његови стихови, разбацани по многобројним публикацијама, нису још сабрани у једну књигу. Мушицки се у Карловцу као владика бави више духовним пословима него песништвом.⁵⁵ Сима Милутиновић Сарајлија, „најбољи српски песник“,⁵⁶ прикупио је велики број народних песама и спрема се да их штампа, док се Вук Караџић налази час у Земуну а час у Србији.⁵⁷

Шафарикова оцена рада Георгија Магарашевића као уредника часописа одраз је, највероватније, неких њихових неслагања у приступу послу којим су се бавили. Шафарик је током свога дугогодишњег боравка у Новом Саду био изузетно марљив. Написао је и штампао велики број разних чланака и књига те се таквом делатношћу издвајао од својих савременика у средини у којој је живео. Оцена вредности „Летописа Матице српске“ одраз је такође и два различита виђења уређивања часописа. Око концепције „Летописа Матице српске“ су се већ неку годину раније разишли у мишљењима те је Шафарикова оцена у допису само логични расплет неспоразума.⁵⁸

Од свих српских књижевника Шафарик је свога пријатеља обавестио о делатности само још тројице, њима и њиховом стваралаштву он је увек поклањао пажњу, а када се упореде и остали Шафарикови краћи прилози међу собом произлази да их је и највише ценио. О Лукијану Мушицком, Сими Милутиновићу Сарајлији и Вуку Караџићу писаће Шафарик чешће током четврте деценије 19. века, а они ће најзад, уз Доситеја Обрадовића, бити једини писци нове српске књижевности поменути 1842. године у кратком и сажетом прегледу литерарних токова 18. и првих деценија 19. века.⁵⁹

Шафариков допис који је Франтишек Палацки штампао на страницама „Часописа Чешког музеја“ изазвао је бурну међу Србима и аутору створио „велике неприлике“.⁶⁰ У Новом Саду се „надигла вика и грмљавина као да од тога зависи цео српски свет“.⁶¹ Свакако да Шафарику није био пријатан осврт који

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Вид.: Б. Живановић, *Георгије Магарашевић*, 197.

⁵⁹ P. J. Safarik, *Slowanský národopis*, Prag 1842.

⁶⁰ A. Matovčik, *Listy Pavla Josefa Šafarika Martinovi Hamuljakovi*, Bratislava 1965, 196.

⁶¹ *Ibid.*

је на његово писмо објавио Павле Стаматовић у „Српској пчели“⁶² и „Летопису Матице српске“,⁶³ али своје мишљење није променио и неколико година касније поновио је сличну оцену у писму од 30. децембра 1831. године, које је Ф. Палацки такође штампао на страницама „Часописа Чешког музеја“.⁶⁴

Ново писмо је краће од претходног те су и вести у њему сажетије. Шафарик је известио Ф. Палацког о колери која влада у Новом Саду, о сакупљању старих српских рукописа. Његове реченице о стању у српској књижевности јесу кратке али одсечне. Нови књижевни производи су „тако мизерни да је о њима срамота говорити“.⁶⁵ Вук Караџић је у Србији, а у Карловцу је Претнер отворио штампарију и објавио Доситејеву *Буквицу*.⁶⁶

Полемика око нове изјаве Шафарика о српској књижевности овога пута није било, она као да није допрла до књижевних кругова у Новом Саду и Пешти, али Срби су се са Шафариковим виђењем најновијих токова литературе упознали поново 1833. године у расправи *Преглед најновијег књижевства илирских Славјана*. Шафарик је у њој шире развио тезе изнете у овде два поменућа писма Франтишеку Палацком.

6.

Закупљен радом на историји словенских језика и књижевности, на књизи коју је објавио 1826. године, затим на прегледу литература Јужних Словена, утонуо у трагањима за пореклом Словена и прикупљањем старих штампаних и рукописних књига, као и радом на језику, Шафарик није имао увек времена да се исцрпије посвети текућој књижевној продукцији у Срба. Стога су његови овде разматрани радови разноликог садржаја, од кратког набрајања имена књижевника, преко *Објављенија* на књигу Јована Пачића до два писма уреднику „Часописа Чешког музеја“. Али, у овим разноликим прилозима има неколико значајки које је потребно издвојити.

Шафарик је први историчар српске књижевности који стваралаштву Јована Пачића посвећује пуну пажњу. То што његова оцена Пачићеве песничке збирке није наишла на прихватање код савременика није потребно тражити у погрешној оцени и slabим стиховима већ у разлозима који нису књижев-

⁶² *Смѣице*, Србска пчела или Нови цвѣтникъ за годину 1831, Будим, 123—125.

⁶³ *Смѣице*, Србскій лѣтописъ, Будим 1831, част 27, 154—156.

⁶⁴ *Z polednich Uher*, Casopis spolecnosti vlastenskeho Museum v Sechach, Prag 1832, 109—112; Preš.: V. Běchynova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 108—113.

⁶⁵ V. Běchynova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 112.

⁶⁶ *Ibid.*, 113.

ног карактера. Јован Пачић је платио данак многобројним неспоразумима и несугласицама које су владале у српској литератури, те је, стога, он брзо потонуо у заборав и тек у наше дане поново га откривамо, али као да заборављамо да га је Шафарик први успешно оценио.

У разматраним Шафариковим радовима потребно је истаћи и његово интересовање за стваралаштво још тројице књижевника. Вуков рад на језику и издавању српских народних песама, Шафарик је високо ценио. Лукијану Мушицком га је привлачило истанчано осећање за поезију којом се и сам бавио. Био је један од првих књижевника који је јавно написао да разбацане стихове Лукијана Мушицког треба скупити и објавити у једној књизи. Заслуге Шафарика су, најзад и у оцени стваралаштва Симе Милутиновића Сарајлије. Он је за кратко време изванредно упознао све добре особине, али и слабости, овог, по њему, најбољег српског песника. Осетио је Шафарик изузетну песничку надареност Симе Милутиновића Сарајлије, коју је увек подвлачио, али и његове муке са језиком и изразом.

**РАСПРАВА О ТЕКУБИМ ЛИТЕРАРНИМ
ТОКОВИМА**

СЕРБСКІЙ ЛѢТОПИСЪ

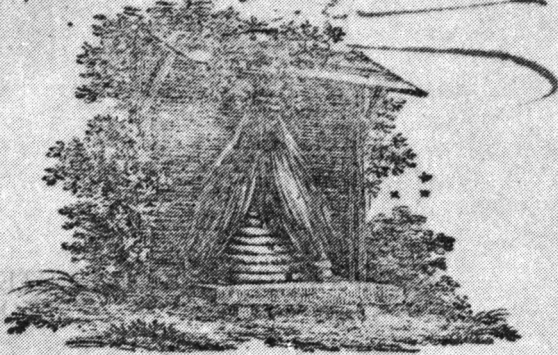
наставлѣнъ

ѲЕОДОРОМЪ ПАВЛОВИЧЕМЪ,
ЗАКЛ. АДВ. И СЛ. КРАШОВАЧ. ВАРМ. АССЕС.
За Годину
1 8 3 3

ЧАСТИЦА ЧЕТВЕРТА.

Отъ Пеште даж' до Черне Горе
Дѣлашеть прилѣжанъ сѣм' да сѣши.
Мушицкій.

Въ Къаіе Чрне Горе



Трошкомъ
МАТИЦЕ СЕРБСКЕ.

Serbische - Zeitschrift.

ГОДИНА ІХ. частица 35.

У ВУДИМУ
Писмены Крал. Всеучилыща Пештанскогъ.

1 8 3 3.

Децембра месеца 1832. године послао је Шафарик свом пријатељу и редактору „Часописа чешког музеја“ Франтишеку Палацком »*neke vesti o pojedinim literaturama ilirskih Slovena*«,¹ расправу која је већ наредне године штампана у Прагу,² а затим преведена и под уредништвом Теодора Павловића објављена у „Летопису Матице српске“ у три наставка.³

У науци је већ прихваћено да се ове „неке вести“ разматрају у контексту ауторове постхумно објављене књиге *Geschichte der südslawischen Literatur* из 1865. године. Мисао је први изрекао у предговору приређивач поменутог дела Јозеф Јиречек,⁴ па је она, без провере или упоређивања текстова, усвајана од потоњих истраживача који су се њоме бавили. Сима Н. Томић ће тврдити да је Шафарик у Праг послао „одломке“ из дела на којем је почетком тридесетих година прошлога века интензивно радио,⁵ а Драгиша Живковић сматра да су се читаоци с деловима књиге *Geschichte der serbischen Literatur* »upoznali već 1834. godine, kada је u 'Letopisu' (knj. 34—36) bio

¹ V. Bechynova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 141.

² *Prehled nejnovější literatury illyrských Slovenuv*, *Casopis Ceskeho museum*, Prag 1833, sv. 1, 3—55; sv. 2, 164—181. Расправа прештампана: P. J. Šafarik, *Sebrane spisy. Díl III. Rozpravy z obzoru věd slovanských*, Prag 1865, 261—316. О преводу на руски језик вид.: K. Paul, *Ctenak P. J. Šafarika o nejnovější literatury illyrských Slovanuv r. 1833*, *Casopis Národního musea*, Prag 1933, 161—171; И. Лешчиловскаја, *Руска периодика прве трећине XIX века о српској књижевности*, [у зборнику]: *Прилози проучавању српско-руских књижевних веза*, Нови Сад 1980, 186—187.

³ *Прегледъ найновіеігъ книжества Іллірски Славяна*, Сербскій лѣтописъ, Будим 1833, књ. 34, 1—28; књ. 35, 1—33; књ. 36, 1—19.

⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte der serbischen Literatur*, II Abtheilung, Prag 1865, XIII.

⁵ С. Н. Томић, *Књижевни и научни рад*, књ. 198. 28.

preveden odeljak o ilirskim književnostima«. ⁶ Исто мишљење запажа се и у радовима Каменка Суботића,⁷ Борба Магарашевића,⁸ Константина Јиричека,⁹ Карела Паула,¹⁰ као и код Живана Милисавца, који се почетком шездесетих година овога века помније позабавио Шафариковом сарадњом у „Летопису Матице српске“.¹¹

Изречене тврдње, међутим, само у неколико одговарају истини. Веза између расправе *Преглед најновијег књижевства илирских Славјана* и књиге *Geschichte der südslawischen Literatur* уочљива је само у првом делу прилога објављеног на страницама „Летописа Матице српске“, у његовом биографско-библиографском прегледу. Исти писци поменути су у оба дела, с тим што су животописни подаци прилагођени засебној расправи, краћи су и сажетији, а наслови дела не носе пуну библиографску информацију.

Међутим, критичка запажања аутора Шафарика, у првом делу, редови о литерарним стремљењима у Кнежевини Србији и, нарочито, последњи одсек, критички осврт на најновије токове књижевног стваралаштва у Срба, дају расправи елементе с којима се она може издвојити као засебан рад и посматрати, по концепцији и методологији обраде грађе, у контексту оновремених прегледа европских књижевности које су на немачком језику штампане у периодичним публикацијама.¹²

У уводном делу објаснио је Шафарик разлоге писања овакве једне расправе. Његова жеља је била читаоцима „кратко само, али истинито извјестије о најновијем књижеву у монархији Аустријској, изузимајући житеље Чешке и Моравске, живећи Славјана дати“.¹³ Ово кратко и „истинито извјестије“ је, према његовим речима, „само скоро изчисленије имена списатеља и њини књижевни производа, а не критичко размотреније самог књижевства“.¹⁴ Али, у делу расправе о новој српској књижевности Шафарик је у многоме одступио

⁶ D. Živković, *Počeci srpske književne kritike (1817—1860)*, Beograd 1957, 171.

⁷ К. Суботић, *Које су прилике створиле*, 50.

⁸ Б. Магарашевић, *У спомен*, 22.

⁹ К. Јиреček, *P. J. Šafarik mezi Jihoslovany*, čl. 12, 1066.

¹⁰ K. Paul, *Členak P. J. Šafarika*, 161—163; K. Paul, *Pavel Josef Šafarik*, 113—114.

¹¹ Ж. Милисавец, *Шафарик и „Летопис Матице српске“*, [у зборнику]: *П. Ј. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 107—127.

¹² Вид.: *Slavische Literatur in Ungarn in den zwey letzten Decennien*, *Intelligenzblatt der Allgemeine Literatur-Zeitung*, Jena 1803, Bd. 1, № 30, st. 249—253; *Uebersicht der magyarischen (national-ungarischen) Literatur im Jahre 1817*, *Allgemeine Literatur-Zeitung*, Halle 1803, Bd. 1, № 5, st. 33—34; *Nachrichten*, *Blätter für literarische Unterhaltung*, Leipzig 1829, № 300, 1199—1200.

¹³ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, књ. 34, 2.

¹⁴ *Ibid.*, књ. 34, 2.

од првобитно изнесеног плана, критички осврт на најновије књижевне токове у Срба истиче се као најважнија значајка. По томе се расправа издваја од свих осталих Шафарикових радова о новој српској књижевности, како од краћих прилога тако и од дела *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, из 1826. године, енциклопедијског прилога у књижици *Slovanský národopis*, из 1842, као и постхумно објављене књиге *Geschichte der serbischen Literatur*, из 1865.

2.

Књижевност јужнословенских народа, које поново назива Илирима,¹⁵ разматрао је Шафарик у три веће целине. Илири који живе у Далмацији, Босни, Херцеговини, Србији, Словенији и деловима јужне Угарске дели „у смотренију вјероисповеданија и књижевства на два одделенија“,¹⁶ на Илире „латинског“;¹⁷ чије је књижевности представио у првом делу,¹⁸ и Илире „грчког вјероисповеданија“,¹⁹ где су исцрпно размотрени токови нове српске књижевности.²⁰ У последњој целини обрађена је хрватска књижевност, која има „своје сопствено, од соседно сербског или илирског као и од Виндиског различито нарече“.²¹

Ова подела књижевности унеколико се разликују од оне о којој је већ горе било речи, од поделе у књизи *Geschichte* (1826) у којој се запажа тешња веза и прожимање хрватске и далматинске књижевности. У расправи о којој је реч хрватска књижевност је сведена, просторно, на границе Провинцијалне Хрватске, а подела по којој је приказана књижевност Илира у 1833. години задржана је и у каснијим Шафариковим радовима и у том облику присутна је и у постхумно штампаном делу *Geschichte der südslawischen Literatur* из 1865. године.

Грађа коју је Шафарик обрадио у расправи *Преглед* (1833) представља, у ствари, логични наставак историја књижевности јужнословенских народа, обрађених у књизи *Geschichte* (1826) од почетка до првих деценија 19. века. Стога је Шафарик у

¹⁵ О термину Илир и његовој употреби од стране Шафарика видети у овој књизи страну 129, напомену 52.

¹⁶ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, књ. 34, 3.

¹⁷ *Ibid.*, књ. 34, 3.

¹⁸ *Књижевство римокатолически Србаља или Илира, т. е. Далматинаца (одъ лѣта 1800) Бошњака, и Славонаца одъ лѣта 1828; Ibid.*, књ. 34, 3—29.

¹⁹ *Ibid.*, књ. 34, 4.

²⁰ *Књижевство Србјала грчког вѣроизповѣданія одъ лѣта 1825, Ibid.*, 1—33.

²¹ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, књ. 36, 1. Целина носи наслов: *Књижевство хорватско одъ године 1820; Ibid.*, 1—19.

новом делу у оквиру књижевности Далмације обухватио период од 1800. године, Босанаца и Славонаца од 1820, Срба од 1825, а хрватску литературу од 1820. па до почетка четврте деценије 19. века. У питању су, дакле, само најновији токови књижевности, а период испитивања варира од неколико деценија до неколико година.

3.

У расправи *Преглед (1833)* нова српска књижевност разматрана је у поглављу под насловом *Књижество Србаља греческог вјероисповеданија до лета 1825.*²² и у њој се уочавају четири целине.

У првој је дат попис писаца с насловима најважнијих дела која су ови објавили од 1825. до 1833. године,²³ у другој пажња је посвећена радовима насталим у 18. а прештампанам у првим деценијама 19. века,²⁴ док трећу попуњавају редови о штампаријама које су издавале српске књиге,²⁵ а четврта целина представља општу оцену нове српске књижевности за последњих неколико година.²⁶

У првом делу, у првој целини, биографско-библиографском, пописао је Шафарик четрдесет и девет књижевника, а од тога последњих пет наведено је само по имену, Филип Пејић, Стефан Стефановић, Владислав Стојадиновић Чикош, Јаков Живановић и Адам Драгосављевић.²⁷ Приликом прештампавања расправе у „Летопису Матице српске“ Теодор Павловић изоставио је име под редним бројем двадесет осам књижевницу Јулијану Радивојевић.²⁸ Шафарик је нотирао њен алманах „Талија“, Будим 1829, песму коју јој је посветио Јан Колар и рукописну збирку стихова.²⁹

Попис српских књижевника почиње Лукијаном Мушицким,³⁰ а завршава се именима већ поменуће петорице аутора. Уз име и презиме књижевника доноси године рођења и смрти,

²² П. Ј. Шафарик, *Преглед*, књ. 34, 1—33.

²³ *Ibid.*, 1—17.

²⁴ *Ibid.*, 17—19.

²⁵ *Ibid.*, 5, 19—22.

²⁶ *Ibid.*, 22—33.

²⁷ *Ibid.*, 17.

²⁸ Исп.: П. Ј. Šafarik, *Sebrane spisny*, 261—316.

²⁹ О српској књижевници вид.: К. Георгијевић, *Једна поштоватељица Доситејева — песникиња Јулка Радивојевић*, Ковчежић, Београд 1958, књ. 1, 128—130; С. Радовановић, *Алманах „Талија“ 1829*, Књижевна историја, Београд 1976, књ. VIII, св. 32, 659-660; Ј. Деретић, *Алманас Вуковог доба*, Београд 1979, 41—44.

³⁰ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, књ. 34, 2—3.

уколико су му оне биле познате, занимање и важнија дела.³¹ Неки наслови су због дужине сажимани, место издања писано је скраћеницама, у већини случајева дат је формат књиге и број страна као и по нека напомена да ли се ради о прози или поезији.³²

Уз дела за која је знао да су преводи наводио је име аутора или само језик оригинала.³³ Пажљиво је затим, пратио српску периодику, часописе, алманахе и календаре који су дати под именима аутора или оснивача с насловима, местима и бројем објављених свезака.³⁴

Посебну пажњу у овом биографско-библиографском прегледу привлаче белешке о рукописима појединих књижевника, што указује на чињеницу да је Шафарик био добро информисан не само са текућом књижевном продукцијом већ и са радовима који су тек настајали, иако, наравно, многи од њих никада нису стигли до читалачке публике.³⁵

За овај први део Шафарикове расправе може се закључити да се аутор трудио да нотира што већи број књижевних творевина које су објавили српски ствараоци. Иста пажња посвећена је периодичним публикацијама, многобројним самосталним књигама као и рукописној оставштини. Свако од ових дела има изузетну важност за развитак и свеопште сагледава-

³¹ „Рођењ около 1780“ (*Ibid.*, 4); „рођ. 1778, умр. 1829“ (*Ibid.*, 6); „умро 1830“ (*Ibid.*, 8); „Док. Права...“ (*Ibid.*, 9); „Парох у Санади“ (*Ibid.*, 12).

³² „Бой код Наварина, у Буд. 1829, 8. 38 стр.“ (*Ibid.*, 9); „Жертва на смрт, у Буд. 1830. 88, 80. стр.“ (*Ibid.*, 6); „Касија Царица, у Буд. 1827. 8. 252 стр.“ (*Ibid.*, 4); „издао неколико стихотворених сочиненија“ (*Ibid.*, 7); „кратко историческо извѣстје“ (*Ibid.*, 9); „едана Романъ“ (*Ibid.*, 16).

³³ „превео Виландовог Агатона, неколико Виргилиевы и Хорациевы стихотворенија“ (*Ibid.*, 6); „две драматическе игре съ немачкогъ преведене“ (*Ibid.*, 6); „превео съ немачкогъ“ (*Ibid.*, 10); „превео изъ Италианскогъ подречно дѣло шестерфила“ (*Ibid.*, 15).

³⁴ Шафарик је нотирао све важније периодичне публикације код Срба крајем треће и почетком четврте деценије 19. века. У питању су: „Даница“, Вука Караџића (*Ibid.*, 5); „Банатски алманах“, 1827—1829, Димитрија Тирола (*Ibid.*, 6); „Летопис Матице српске“ Георгија Магарашевића (*Ibid.*, 8); „Нови забавни календар“, 1830, Аврама Брајковића (*Ibid.*, 8); „Ружица“, 1827—1828, 1829, 1831, Атанасија Николића (*Ibid.*, 11); „Серпски славј“, 1827—1828, Атанасија Николића (*Ibid.*, 11); „Цвеће“ 1829, Георгија Лазаревића (*Ibid.*, 14); „Луна“ Јосифа Миловука, 1831 (*Ibid.*, 15); „Серпски родољуб“, 1832, Васиља Чокрљана (*Ibid.*, 16); „Серпска пчела“, 1830—1833, Павла Стаматовића (*Ibid.*, 16); „Домовни и општеполезни народни Календар“, 1831—1833 (*Ibid.*, 19). О овим периодичним публикацијама и неким непотпуним годинама издања упор.: М. Матицки, *Пре појаве српских алманаха и календара*, Научни сатанак слависта у Вукове дане 1978, Београд 1980, књ. 8, св. 2, 103—115; Ј. Деретић, *Алманаси Вуковог доба*, Београд 1979, 15—152.

³⁵ Шафарик је забележио рукописе Глигорија Лазића (*Ibid.*, 7); Георгија Магарашевића (*Ibid.*, 9) и Јосифа Миловука (*Ibid.*, 15).

ње нове српске књижевности и зато су она заједно представљена читаоцима.

Од дела која су остала у рукопису или су поново прештампана, а прва издања су доживела у 18. веку, навео је Шафарик она која, по његовом мишљењу, јесу „само знатнија“.³⁶ Забележио је тако ново издање знамените историје Јована Рајића,³⁷ затим *Христогигију*³⁸ и *Буквицу*³⁹ „славног“⁴⁰ Доситеја Обрадовића, неколико књига за црквену употребу,⁴¹ као и дело Јована Дамаскина,⁴² чији је наслов код потоњих истраживача изазвао доста недоумица, те се оно и данас у штампаним каталозима различито води.⁴³

У оквиру треће целине расправе *Преглед (1833)* задржаће Шафарик пажњу и на штампаријама у којима су објављиване српске књиге. Већ на почетку расправе, у оном делу где је писао о Лукијану Мушицком, истиче да је превод аустријске химне штампан у новоотвореној печатњи Јована Претнера у Карловцу,⁴⁴ додајући овоме да су српске књиге до тада објављиване само у Будиму и Бечу.⁴⁵ Када се у даљем тексту позабави штампаријама поред три поменуће написаће и дужи прилог о новој београдској изражавајући наду да ће скоро „и на други мести печатње српски завести се“.⁴⁶ Он је био добро упознат са радом београдске штампарије која је тих година основана „с најлепши како кирилически тако и латински писмени“.⁴⁷ Побројао је и књиге које су међу првима објављене у Београду, Гаврила Ковачевића, Јована Стејића, Николе

³⁶ *Ibid.*, 17.

³⁷ *Ibid.*, 18. Вид.: Д. Кириловић, *Каталог*, 65/547.

³⁸ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 18.

³⁹ *Ibid.*, 18.

⁴⁰ *Ibid.*, 18.

⁴¹ *Службеник*, Будим 1825. Код Шафарика година издања је 1826. (*Ibid.*, 19). Вид.: Д. Кириловић, *Каталог*, 68/567, *Молитви во время божественных литургии*, Будим, 1831 (П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 19). Вид.: Д. Кириловић, *Каталог*, 80/680.

⁴² П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 19.

⁴³ Дела Јована Дамаскина су под овим насловом забележена само на једном месту (вид.: *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519—1867*, Београд 1973, 154. У већини случајева књига се води под насловом другог дела, *Богословија* (Вид.: Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 140/670; В. Миросављевић, *Српске вероучевне књиге у Аустро-Угарској*, Богословски гласник, Ср. Карловци 1903, књ. IV, св. 6, 466; Д. Кириловић, *Каталог*, 70/579.

⁴⁴ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 3.

⁴⁵ Интересантно је да П. Ј. Шафарик није споменуо штампарију у Венецији о којој је иначе раније писао. Вид.: П. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1826.

⁴⁶ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 19—20.

⁴⁷ *Ibid.*, 20.

Стаматовића, Димитрија Тирола као и пробу „Српски новина“,⁴⁸ која је као периодична публикација „многоважни алат за рапространеније народњег изображенија“.⁴⁹

Закључујући прва три одељка расправе Шафарик подвлачи да је већ оваквим једним прегледом могуће „светлу и утепителну, али мрачну и жалостну страну“⁵⁰ нове српске књижевности упознати. Не бирајући речи јасно је и без увијања истакао ту „мрачну и жалосну страну“ српске књижевности с прелаза између треће и четврте деценије 19. века:

„За последњих осам година толико се гадногнусни тупоћувствени, шкодљиви романчића, театрални књижичица и забавни списанија изроило, колико нигда пребе; али у среди трновите, бурне шуме једва се тек једна и друга плодносна воћка види“.⁵¹

Исписујући ове оштре речи критике Шафарик се потрудио и да своје виђење детаљно образложи.

Критику упућује, прво, младим људима постављајући питање ко се међу Србима књигом занима. Све су то, одговор је његов, „млади, незрели људи“⁵² који су на лицеје или свеучилишта доспели и који из „неумерне жеље или користољубија“⁵³ запуштају студије и „читаве гомиле књига, обично преводе с немачког, често име првог сочителја не казујући издају“.⁵⁴ То је разлог што српска литература не даје лепше плодове и што су се због оваквих приучених писаца ућутали они који су ту књижевност требали да носе и постану њени предводници. Нова српска литература не може, дакле, имати вредност коју заслужује када су најпопуларнији писци „од части незрелог од части пак неуког ума“.⁵⁵

Због тих и таквих младих људи, који себе књижевницима називају, упутиће Шафарик оштру критику Матици српској, сматрајући да у књижевности, о којој пише, влада, захваљујући њој, трговачки дух. Ова културна установа издаје само

⁴⁸ *Ibid.*, 20—21. О штампарији у Београду као и књигама које су у њој објављене, као и о „Новинама српским“ видети: А. Раденић, *Из историје Србије и Војводине 1834—1914*, Нови Сад—Београд 1973, 11—71; Д. Панковић, *Српске библиографије*, 90—92; 287—289.

⁴⁹ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 22.

⁵⁰ *Ibid.*, 22.

⁵¹ *Ibid.*, 22.

⁵² *Ibid.*, 23.

⁵³ *Ibid.*, 23.

⁵⁴ *Ibid.*, 23—24.

⁵⁵ *Ibid.*, 24.

„недозреле романе и бабске приповетке“,⁵⁶ мислећи, на првом месту, на материјални добитак.

Последње странице расправе посветиће проблемима језика којима књижевници штампају многобројне књиге. У литерарним делима царствује „смеша“⁵⁷ језика и зато је велика заслуга Доситеја Обрадовића и Вука Караџића који су „безвукусну смешу прилежно удаљавати“⁵⁸ борећи се за „права сербског наречја“.⁵⁹ Српски ствараоци су дужни да се угледају на поменуте личности и потребно је да се држе „матерњег сербског наречја“.⁶⁰

Шафарикова критика најновијих токова српске књижевности није у нашој науци у књижевности прихваћена како то и заслужује. Расправа је названа „памфлетом“.⁶¹ Пребачено му је не само да је неправедан, „него у тренуцима огорчења не уме ни да научно посматра појаве око себе“.⁶²

У неспоразумима између Шафарика и људи у чијој је средини живео тражен је главни узрок његове оштре критике.

Шафарик у се сигурно може пребацити да није у потпуности мислио на неке чиниоце који су у тесној вези са српском књижевношћу прве половине 19. века. Реч је, наиме, о читалачкој публици која у његово време, па и у средини у којој је дуго живео и радио, није била на завидном нивоу. Она је радије читала романе које Шафарик назива јаловим него врхунска дела ондашње европске књижевности.

Једнострано посматрање расправе *Преглед (1833)* огледа се и у томе што нису довољно истакнуте Шафарикове мисли о књижевности, није подувчен његов однос према смислу у дејству књижевног дела. А у расправи су баш ови ставови изнети на неколико места те се она по томе издваја од свих радова о новој српској књижевности. Он ове ставове више никада неће поновити, као што то није учинио ни у једном претходном раду.

Шафарик истиче важност издавања побожних, моралних и поучителних дела, затим радова кроз које ће се популаризовати поједини занати или ће се разматрати економска проблематика. Са оваквим литерарним производима би се „сердце облагодарити, полезна вјежества међу људима распрострањити, пак тако право просвештенија народа поспешити могло“.⁶³

⁵⁶ *Ibid.*, 26.

⁵⁷ *Ibid.*, 27.

⁵⁸ *Ibid.*, 27—28.

⁵⁹ *Ibid.*, 27—28.

⁶⁰ *Ibid.*, 29.

⁶¹ *Ibid.*, Ж. Милисавец, *Шафарик и „Летопис Матице српске“*, 119.

⁶² *Ibid.*, 120.

⁶³ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 22.

Али о томе се нико не брине нико таква дела не издаје, „пах зато нико и не тражи“.⁶⁴ Треба се забринути, наставља Шафарик, што српски свештеници нису објавили сабране проповеди, библијске повести, молитве, књиге какве се код осталих народа југоисточне Европе штампају често.⁶⁵ Срби морају да се брину и за даљњи развитак науке, на којој је потребно много радити ради „напредка, моралног и народног просветенија“.⁶⁶

Са овог аспекта, моралног уздицања и народног просветивања, Шафарик издваја двојицу књижевника. Георгије Магарашевић, уредник „Летописа Матице српске“ и писац неколико књига јесте „ревносни делатељ на пољу народног књижевства“,⁶⁷ а Јосиф Миловук „ревносни потпомогаатељ српске словесности“.⁶⁸

Однос према дејству књижевног дела истакнут је поређењем творевина српског просветитеља Доситеја Обрадовића (реч је о *Ижици*, коју је Севастијан Илић издао 1830. године у Карловцу⁶⁹) са новим књижевним производима. Доситејева књижица је та „која како важношћу содржанија тако и беседе краткошћу читаве громиле нови српски списанија превозходи“.⁷⁰

У Шафариковој расправи оцене рада још тројице књижевника привлаче пажњу. Павле Берић је за њега „беспрекословно један од бољих списатеља српски[х]“.⁷¹ Нотирањем свих Берићевих превода, дела Хорација, Вергилија, Виланда и Волтера,⁷² Шафарик је указао на ауторе чија дела треба приближити најширем кругу српских читалаца.

Од књижевника који су своје радове почели да објављују у трећој деценији 19. века, а чије ће се име сретати и у потоњим Шафариковим прилозима о новој српској књижевности посебно место заузима Сима Милутиновић Сарај-

⁶⁴ *Ibid.*, 23.

⁶⁵ *Ibid.*, 23.

⁶⁶ *Ibid.*, 26—27.

⁶⁷ *Ibid.*, 8: Шафарик нотира да је Георгије Магарашевић био уредник и да је издао следеће књиге: *Писма Доситеја Обрадовића*, Будим 1829; *Дух списанија Доситејева*, Будим 1830; *Кратка всемирна Историја*, Будим 1831 (*Ibid.*, 8—9).

⁶⁸ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 14.

⁶⁹ *Ibid.*, 18.

⁷⁰ *Ibid.*, 18.

⁷¹ *Ibid.*, 6.

⁷² Ради се о стиховима Вергилија и Хорација које је Павле Берић штампао на страницама „Новина српских“ Димитрија Давидовића (Вид.: Б. С. Костић, *Новине српске за 1817. годину*, Књижевна историја, Београд 1981, књ. XIV, св. 53, 135/78, 79, 80, 81; 138/107, 108, 109, 110; Б. С. Костић, *Новине српске за 1818. годину*, Књижевна историја, Београд 1980, књ. XIII, св. 50, 309/1, 2, 5; 310/13), као и о романима: Виланд, *Агатон*, Будим 1820 (Вид.: Д. Кириловић, *Каталог*, 57/465); Волтер, *Задиг*, Будим 1828 (Д. Кириловић, *Каталог*, 72/601).

лија „без сумње, од први[х] српски[х] стихотвораца стране кирилическе“.⁷³ Он је у расправи уздигнут на пиједестал највећих српских песника без обзира што се „дивни његов Геније у борби живота и судбина“⁷⁴ није вино до врхунских остварења. Сима Милутиновић пати од „недостатка ученог воспитанија“,⁷⁵ а у изразу га спутава језик.⁷⁶

У расправи *Преглед* (1833) Шафарик је коначно уобличио свој однос према Вуку Стефановићу Караџићу.⁷⁷ Вук, „ревносни делатељ на пољу словесности сербске“,⁷⁸ тих година је издао „на подпору језика и литературе опет неколико полезни[х] списанија“.⁷⁹ Шафарик се расправом о којој је реч сврстао уз присталице Вука Караџића врло отворено. Неколико година раније, у књизи *Geschichte* (1826) избегао је да се упушта у полемике и уздигао се изнад тренутних неспоразума међу српским књижевницима, али од ове расправе, и у деценијама које долазе, он је сам позитивно оцењивао Вуково бављење језиком и издавање српских народних песама.

Када се овакво Шафариково виђење књижевних феномена и новије српске литерарне продукције, као и истицање аутора о којима је било речи посматра у токовима оновремених естетских и критичких мерила, онда се расправа може уврстити у слична остварења оних књижевника, као што су Јован Стејић и Јован Стерија Поповић, који су „о књижевности претежно писали с гледишта моралног уздизања и народног васпитања“.⁸⁰ Само на тај начин може се објаснити и разумеги једна Шафарикова доста општа негативна оцена српске књижевности треће и првих година четврте деценије. Својим јаловим романима и исто таквим театралним делима српски списатељи нису могли да утичу на морално уздизање народа, на његово просвећивање. Широки круг читалачке публике био је збуњен језицима којима су се књижевници служили, а у тој смеши језика нису ни сами ствараоци могли да се снађу.

Оно што у Шафариковој расправи одудара од претходника, а и каснијих, његових радова свакако су стил и лексика. Изрази као „худа и жалосна списанија“, „јалови романи“, „недотупави неки рукопис“, „гадногусни, тупоћувствени, шкодљиви романчићи“,⁸¹ приближавају Шафарикову расправу полемикама Вука Караџића, у којима се, најчешће, не бирају

⁷³ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 11.

⁷⁴ *Ibid.*, 11.

⁷⁵ *Ibid.*, 11.

⁷⁶ *Ibid.*, 11.

⁷⁷ *Ibid.*, 5.

⁷⁸ *Ibid.*, 5.

⁷⁹ *Ibid.*, 5.

⁸⁰ Д. М. Јеремјић, *Мерила раних мерилаца*, Врњачка Бања, 1974, 53.

⁸¹ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 22.

речи да би се омаловажиле личности и њихова дела. За расправу је, зато, у наше дане речено да је она сведочанство „о Шафариковој јако наглашеној субјективности и пристрасности“.⁸² Но, ова оцена може се усвојити само када се расправа посматра као одраз Шафариковог незадовољства средином у којој је живео и породичним проблемима који су тих година кулминирали у његовом животу.⁸³

Шафарикова расправа *Преглед* (1833) има свој логични развој и тако је треба протумачити. До оштре оцене нових књижевних продуката српских стваралаца није он дошао преко ноћи већ дугодишњим пажљивим праћењем свега што је у вези са новом српском књижевношћу.

Изречени судови код њега се запажају и раније, у другој половини треће деценије 19. века, у преписци са многобројним људима широм Европе. „Субјективности и пристрасности“ у њима нема, оне су изражене само у полемичком слоју расправе, а из поменутих преписке овакав закључак се намеће сам по себи.

Да бих ово појаснио задржаћу се кратко на Шафариковој кореспонденцији од 1826. до 1832. године и на појединим његовим ставовима изнетим у њој.

После изласка из штампе књиге *Geschichte* (1826) Шафарик је наставио са прикупљањем грађе за обимно дело о књижевности јужнословенских народа, како њихових старијих тако и новијих токова, те се, стога, трудио да пажљиво прати и најновију књижевну продукцију.

Већ крајем 1826. године, у писмима Вуку Стефановићу Карацићу⁸⁴ и П. И. Кепену,⁸⁵ негативно оцењује издање дубровачких писаца Јефтимија Поповића. Непуну годину после тога, у новом допису П. И. Кепену, исписује опоре речи о новој српској књижевности, „најновији продукти српских списатеља су све укупно незнатни“,⁸⁶ речи које су препознатљиве и у расправи. Сличан став поновиће и неколико година касније, у писмима Ф. Палацком⁸⁷ и А. Шишкову,⁸⁸ у време када интензивно ради на књижевности јужнословенских народа и када је расправа почела да се уобличава. Ова оштра оцена нове српске књижевности очигледна је, најзад, и у два писма које је Шафарик упутио Ф. Палацком почетком четврте деценије 19. века, која су објављена пре расправе на страницама „Часописа чешког музеја“.⁸⁹

⁸² Ж. Милосавац, *Шафарик и „Летопис Матице српске“*, 119.

⁸³ Исп.: К. Paul, *Pavel Josef Šafařík*, 47—74.

⁸⁴ Љ. Стојановић, *Вукова преписка*, Београд 1909, књ. IV, 632—633.

⁸⁵ V. A. Francev, *Korespondence*, 314.

⁸⁶ *Ibid.*, 319.

⁸⁷ V. Bechinova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 115.

⁸⁸ V. A. Francev, *Korespondence*, 922.

⁸⁹ Вид.: V. Bechinova, Z. Hauptova, *Korespondence*, 71—78; 108—114.

Расправа није, дакле, „памфлет“ који је сведочанство о Шафариковој „субјективности и пристрасности“ већ озбиљан научни рад и једно виђење нове српске књижевности које није довољно читано од стране српских стваралаца. То је виђење које се многим није допало због своје оштрине и бескомпромисног изношења ставова у којима се аутор није обазирао на могуће повређене сујете и несхватања. У расправи је Шафарик врло јасно изнео своје методолошке ставове и њих се држао од прве до последње странице у поглављу о новој српској књижевности.

Данас се, наравно, с неким Шафариковим ставовима не можемо сложити. Мислим, прво, на његову оцену рада Милована Видаковића и Јоакима Вујића, односно њиховог значаја за развитак српског романа и српске драме у 19. веку. Али, зато се мора признати да је Шафарик изванредно запазио песнички дар Симе Милутиновића Сарајлије, да је тачно оцењено вредност дугогодишњег рада Вука Стефановића Караџића, као и преводилачку делатност Павла Берића, његов труд око упознавања српске читалачке публике са књижевном баштином Европе. Шафарик је, најзад, био један од првих научника који су интензивније почели да се баве проучавањем књижевне делатности у Кнежевини Србији.

4.

Расправа *Преглед* (1833) узбуркала је духове српских књижевника. Први је, наравно, реаговао уредник „Летописа Матице српске“ Теодор Павловић. Свестан чињенице да се ово Шафариково дело неће свима допасти уредник је одмах на почетку изнео разлоге њеног превођења и штампања на страницама часописа.⁹⁰

Шафарикова расправа је, прво, једино што је за последњих неколико година написано о новој српској књижевности, и без обзира да ли се читаоци слажу или не са пишчевим ставовима она заслужује да се Срби са њом ближе упознају.⁹¹ Расправа се, друго, узајамно допуњује с библиографијом српских књига коју је, у неколико бројева раније, објавио Павле Берић⁹² и, најзад, треће, прештампавањем текста и његовим

⁹⁰ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 1—2.

⁹¹ *Ibid.*, 1.

⁹² П. Берић, *Славенско-српска библиографија од године 17.. до конца 1828, Сложена по Азбучном реду списатеља с Додатком назначенија они дѣла, која су без имена издателѣна изишле, Сербска лѣтописъ, Будим 1829, част 18, 107—122; Исп.: Д. Панковић, *Српске библиографије*, 50—54, 149—151.*

објављивањем на српском језику прилика је да уредник, и сам књижевник, изнесе своје виђење нове српске литературе.⁹³

У првом делу Шафарикове расправе, у библиографско-историјском, Т. Павловић је интервенисао у неколико махова у напоменама, али се ове примедбе своде више на кратке белешке и допуне са којима оригинални текст није постао ништа богатији. Уредник је искористио могућност да укаже на нека своја неслагања с аутором расправе. Мислим, овде, на првом месту на поређење „Летописа Матице српске“ и „Српске пчеле“ Павла Стаматовића,⁹⁴ затим на поговор у најновијој књизи Симе Милутиновића Сарајлије,⁹⁵ на уподицу о језику Вука Стефановића Караџића,⁹⁶ и заслугама Јосифа Миловука као књижевника.⁹⁷

Т. Павловић се, у другом делу расправе, сложио са Шафариковим оценама све док овај није истакао трговачки дух који влада у Матици српској и српској литератури.⁹⁸ На овоме месту исписао је речи „ово је љута неправда“.⁹⁹ Покушао је, дакле, да умањи значај Шафариковог става, али праве аргументе није могао да нађе.

Друго озбиљније неслагање између Шафарика и Т. Павловића настало је око употребе језика у књижевности. Шафарик је изнео мишљење да књижевници употребљавају „смешу“ језика, док Т. Павловић сматра да се језик од доба Доситеја Обрадовића све више „чисти“,¹⁰⁰ тако да српски књижевници, почетком четврте деценије, користе само једно наречје, срп-

⁹³ О Теодору Павловићу вид.: Н. Радојчић, *Матица српска и словенска узајамност*, [у зборнику]: *Матица српска 1826—1926*, Нови Сад, 381—409; М. Малетин, *Теодор Павловић*, Гласник Историског друштва у Новом Саду, Нови Сад 1935, књ. VIII, св. 3, 371—396; Б. Живановић, *Словенски програм Теодора Павловића у „Србском народном листу“*, Научни састанак слависта у Вукове дане 1979, Београд 1980, књ. 9, 269—281.

⁹⁴ П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 16. Коментар Теодора Павловића је, између осталог, и овај: „али иначе разлика е у овимъ књигама као између сневаня и бденія“.

⁹⁵ Коментар Теодора Павловића на предговор књиге *Пјеванија црногорска и херцеговачка* је: „Съ додатимъ изязненіяма коя читателя више сбуне негъ што га освестити могу“ (*Ibid.*, 11).

⁹⁶ *Ibid.*, 5. У уводном делу Шафарикове расправе испустио је Теодор Павловић део реченице која се односи на Вука Караџића. „Сербли греческог вјероисповједанија употребљавају кирилическа слова, и пишу јошт и данас понајвише осим Г. Вука Стефановића Караџића и гакоји његови последоватеља“. П. Ј. Шафарик, *Преглед*, књ. 34, 4.

⁹⁷ „но онъ самъ места међу списатељи имати неможе“ (*Ibid.*, књ. 35, 15).

⁹⁸ „Све сама истина, кою съ горкимъ сердца сокрушениемъ призна ти морамо!“ (*Ibid.*, 23); „И ово е истина...“ (*Ibid.*, 24); „Све истина!!!“ (*Ibid.*, 25).

⁹⁹ *Ibid.*, 25.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 28.

ско.¹⁰¹ Као пример Т. Павловић наводи језик у делима Георгија Магарашевића, Павла Берића, Милоша Светића и Павла Атанацковића.¹⁰² Вукове заслуге су, наставља у истој напомени, на пољу издавања српских народних песама, а не на језичком плану.¹⁰³ Из примедбе избијају неке несугласице између Вука Караџића и Т. Павловића,¹⁰⁴ али када је у питању језик уредник је донекле био у праву, Вук, се, наиме, исцрпно користио свим типовима језика преводeћи *Нови завјет*.¹⁰⁵

Уреднику „Летописа матице српске“ Т. Павловићу мора се данас одати дужно признање што је објавио расправу *Преглед* (1833). У време полемика око оснивања и рада Матице српске,¹⁰⁶ у време полемика у којима се није обазирало на тон и у којима најчешће није било мере, и у годинама великих нетрпељивости међу књижевницима, када је свако бранио неко своје виђење књижевних феномена и сматрао да је само он у праву, Т. Павловић је покушао да ставовима неутралног посматрача расправом *Преглед* (1833) скрене пажњу да нова српска литература овим језичким и другим бојевима сама себи штети.

Објављивање Шафарикове расправе на страницама „Летописа Матице српске“ пример је праве уређивачке политике. Стога будућим истраживачима рада Т. Павловића пружа овај потез један нов извор за проучавање његове делатности. Када се све напомене и примедбе Т. Павловића пажљиво ишчитају мислим да се може, уз извесне ограде, констатовати да се његово виђење у потпуности поклапа са ставовима и критиком коју је изнео Шафарик, али он то као уредник часописа, у средине у којој је живео и радио, није смогао снаге у потпуности да призна.

Своје неслагање са ставовима изнетим у Шафариковој расправи обелоданила су још двојица књижевника, његових савременика.

На крају расправе као пример смеше језика о којој је писао штампао је Шафарик песму *Преображеније* Јована Пачића, а овај је, поврећен овим Шафариковим потезом, упутио

¹⁰¹ *Ibid.*, 28.

¹⁰² *Ibid.*, 28—29.

¹⁰³ *Ibid.*, 29.

¹⁰⁴ Исп.: Ж. Младеновић, *Вук Караџић и Матица српска*, Београд 1965, 72—84.

¹⁰⁵ В. Мошин, *Вуков Нови завјет*, [у књизи]: В. Караџић, *Нови завјет*, Београд 1974, 651—710.

¹⁰⁶ Ж. Младеновић, *Вук Караџић*, 84—95; В. Караџић, *Даница*, Београд 1969, 486—497; К. Paul, *P. J. Šafarík a Srbska Matica*, *Časopis Narodního musea*, Prag 1927, 286—297.

писмо уреднику „Летописа Матице српске“.¹⁰⁷ Јован Пачић је врло јасно ставио читаоцима и аутору расправе до знања да је он за стари начин писања и да свој језик неће да мења.¹⁰⁸ У доста благом тону пребацује Јован Пачић Шафарику да је овај прегледао збирку стихова, у којој се налазила и поменута песма, штампао објављеније на њу а да у то време није стављао сличне примедбе.

Јован Пачић је, наравно сметнуо са ума да неколико година раније Шафарик није учествовао у полемикама око језика и да је своје мишљење отворено изнео тек у расправи *Преглед* (1833). Стиче се стога утисак да се Јовану Пачићу указала само добра прилика да јавно изнесе своје ставове. Да Шафарик није у расправи навео песму *Преображеније* интервенција Јована Пачића не би ни уследила.

Трећи књижевник који је реаговао на Шафарикову расправу био је Георгије Захаријадис. Повод су, наравно, биле оштре речи Шафарика о његовој граматичи.¹⁰⁹ Под псеудонимом Критон Филосерб објавио је Георгије Захаријадис у Будиму књигу¹¹⁰ у којој је оштро, не бирајући речи, напао Шафарика. Повређена сујета Захаријадиса није се обазирала на тон, није имао никаквих обзира у нападима на Шафарика. Он је врло вешто манипулисао са цитатима из Шафарикове расправе, користећи се само оним деловима који су њему одговарали. Георгије Захаријадис је желео да његова књига буде критика Шафарикове расправе, али то је књига у којој се критика претворила у исмевање, рушење и вребање, књига каквим је српска литература и пре и после обиловала.

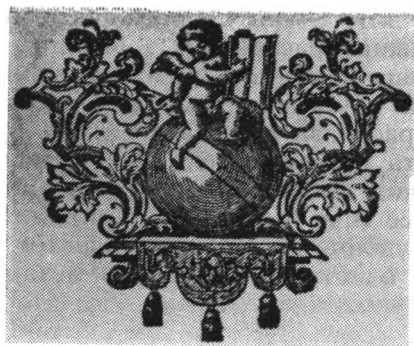
По објављивању расправе у „Летопису Матице српске“ и реаговању тројице поменутих књижевника Шафарик се није оглашавао нити се упуштао у полемике. О реакцијама које је изазвала његова расправа сигурно је имао прилике да дозна или лично прочита поменуте текстове. Ауторима никада није одговорио. Са првом двојицом још је и могао да дискутује и полемиче, а што се тиче Георгија Захаријадиса и његове књиге она је доживела судбину коју слична књига и треба да доживи. Пропратило ју је од стране Шафарика ћутање.

¹⁰⁷ Ј. Пачић, Г. Капетана Пачића Уреднику Летописа, Србскиј Летописъ, Будим 1834, књ. 36, 102—108. О Јовану Пачићу вид.: М. Клеут, Библиографија Јована Пачића, Зборник за славистику, Нови Сад 1974, св. 7, 191—203.

¹⁰⁸ Ј. Пачић, Г. Капетана Пачића, 103—104.

¹⁰⁹ „Ово е управо само наука правописанія, и то доста худа, ал не доста поучителна...“ (П. Ј. Шафарик, *Преглед*, 5).

¹¹⁰ Судь самоглсны или забавно дѣло Лукіана Самосатеа, Будим 1834. О Георгију Захаријадису вид.: Ж. Милсавец, Шафарик и „Летопис Матице српске“, 122—123; I. A. Papadrianos, *Der griechische Gelhrte Georgios Zachariadis und sein Beitrag zum slawischen Schrifttum im 19. Jahrhundert*, Balkan Studies, Thessaloniki 1976, Vol. 17, №. 1, 79—91.



**СИТНИЈИ КЊИЖЕВНО-ПУБЛИЦИСТИЧКИ
И НАУЧНИ ТЕКСТОВИ
(1833—1842)**

hat. Obwohl in Einzelheiten zu ihrem Vortheile von der rügenischen verschieden, lehrt sie doch in der Hauptsache dasselbe, die Heiligkeit und Unverletzbarkeit des Gewässers. Sie steht Dlugossus bist. Polon. VII. ad ann. 1278, ed. Lips. 1711, 814 C, und lautet folgendermassen: apud cracoviensem diocesim lacus quidam, et in longum et in latum notabili spatio porrectus, et infestatione daemouum, a piscatura et usu illius homines variis terribis et impedimentis arcentium, infamis habebatur. Cum itaque eo anno hyems solito asperior provenisset, piscaturam lacus tentatori viciniores quinque crucibus et sanctorum reliquiis atque vexillis assumptis lacum accedunt. Et laxatis retibus in capturam, prima quidem vice magna adnitentia et labore sagenam, velut gravidam, trahentes, tres tantummodo pisciculos percipiunt. Altera laxatione sagena in orbem conforta, contractaque, casso labore sudarunt. In tertia vero, quae et ipsa maximam ingerebat trahentibus fatigam, captum et extractum monstrum terribile apparuit, cuius orali rubri, ignei et flammigeri cervix in caprarum caput desinebat. Quo visu universi, qui conveniant, ingenti pavore attoniti sunt, ut crucibus et vexillis relictis pallati et tremebundi, quo quomque sors ferret, diffugerint. Quorum nonnulli morbidis alceribus fore affecti. Monstrum autem terrore hominibus ingesto in aquam subitus glaciem desiliens, et per lacus amplitudinem, quasi pennigero volato discurrens strepitum etiam et sonitum horribilem edebat. Es ist sehr bedauerwerth, dass Dlugoss den See nicht genannt und so gleich bestimmt auf den unstreitig mythisch wichtigen Ort hingewiesen hat. Ich habe bis jetzt vergebens nach dem See gesucht, und kann auch die Erzählung nicht weiter, als im Dlugoss und Cromer, welcher sie offenbar aus diesem entlehnte, verfolgen. Die Sage selbst ist gewiss von mythologischem Werthe, denn offenbar ist das ziegenköpfige Ungeheuer eine verunstaltete Götterfigur und die bösertige Krankheit, welche die Menschen überfällt, erscheint vollkommen als Strafe für das Wagniss, ein der Gottheit geheiligtes Gewässer zu entweihen.

(Wird fortgesetzt.)

2. Bibliographische Uebersicht der Sammlungen slawischer Volkslieder.

Von P. J. Schafarik.

(Schluss des Artikels von Seite 320.)

III. Südslawische Lieder.

A. Serbische.

a) Gedruckte.

42) Ruhmesrede (razgovor zgodni) des slawischen Volkes von Andreas Kaczić Mioszić. Venedig 1756. 8. 396 S. Diese Ausgabe wurde einige Mal neu aufgelegt; die neueste von ihnen ist: Ruhmesrede des slowenischen Volkes von Andreas Kaczić, herausgegeben von V. J. Dunder. Wien 1836. 8. I. 416, II. 382.

Kaczić schrieb im Geiste der Volkslieder. Einige Lieder in seiner Sammlung sind rein volksthümlich, und zwar: Von der Hochzeit des Siinjanin Janko, S. 119 (Auszg. von 1801). Von Sekula und Mustajpasza und Dragoman S. 120. Von Jurivch Senjanin, S. 239; andere, wie z. B. das Lied von Radostav, einigermaßen verändert. Auszüge aus Kaczić sind: Liederbuch von Kowaczewiç, Ofen 1818, 8. (mit cyrillischer Schrift); das Leben des Djordje Kastrioti Skenderbeg, von Popović, Ofen 1826. 8. S. 75—127. Lateinische Uebersetzung: Descr.

Расправа *Преглед најновијег књижевства илирских Славјана*, писана у годинама пред Шафариков одлазак из Новог Сада у Праг, представља његов последњи обимнији штампани текст о новој српској књижевности. Све до смрти, до 1861. године, посветио се више српском средњовековном наслеђу и проучавању старих споменика културе.¹

У првих неколико година по досељењу у Праг усредсређиће пажњу само на једну личност нове српске књижевности. Реч је, наравно, о Вуку Караџићу и његовим књигама, за које Шафарик увек има времена и простора да их прикаже, макар и у најкраћим цртама.²

Већ у књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* наговестио је свој интерес за прозодију и овом ће се позабавити у раду *Ohledy metrickeho veršovani illyrskych Slovanů*.³ У чланку и „иначе веома оштром“⁴ према српском уметничком песништву, „које ни до каквог савршенства није дошло“,⁵ он је уздигао вредност народних песама „у оним опште познатим од Г. Вука Стефановића Караџића изданим“⁶ збиркама.

У наредном прилогу објављеном на страницама „Часописа Чешког музеја“ Шафарик поново пише о Вуку Караџићу, односно о четвртој књизи лајпцишког издања српских народних

¹ Вид.: К. Paul, *Pavel Josef Šafařík*, Prag 1961, 131—286.

² Исп.: К. Paul, *P. J. Šafařík a Vuk Stefanović Karadžić*, Slavia, Prag 1929, sv. 3, 551—584; М. Черна, *Чешка штампа о Вуку за његова живота*, Ковчежић, Београд 1964, књ. 6, 58—67.

³ V. Behinjova, *Vuk Karadžić u delima Pavla Šafaříka*, Kovčezić, Beograd 1966, knj. 7, 9.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

песама.⁷ Нова књига избором и вредношћу не заостаје за претходним, а за ово издање се „са сигурношћу може тврдити да не садржи у себи ништа туђе ни подметнуто осим чисте, оригиналне народне песме“.⁸

Годину дана касније, 1834, у истом часопису Шафарик исписује да је „високоучени скупљач народних песама“⁹ Вук Караџић припремио „обимну збирку народних пословица“.¹⁰ Ово обавештење о новој књизи добио је Шафарик сигурно од Вука и то у оно време када су два табака књиге била одштампана, а пре интервенције Лукијана Мушицког, којом је коначно издавање пословица одложено за неколико година.¹¹

Последњи Шафариков прилог из ове групе односи се на књигу Вука Караџића *Montenegro und die Montenegriner*.¹² У приказу се Шафарик осврнуо на многе нетачности и нагађања о Црној Гори и Црногорцима у дотадашњој литератури. Истакао је Вуково изванредно познавање прилика у Црној Гори и драгоцене етнографске белешке, а у наставку је дао кратак садржај дела и препоручио да се оно преведе на чешки језик.¹³

2.

Шафариков живот у Прагу током четврте деценије прошлога века значио је и његово све веће удаљавање од српске књижевности. Од Срба контакте је редовније одржавао само са Вуком Караџићем. До најновијих издања српских списатеља тешко је долазио.

Почетком пролећа 1837. године добио је преко неименованих пријатеља прво годиште алманаха „Уранија“ и приказао га на страницама листа „Пчела“.¹⁴

⁷ P. J. Šafarik, *Slovenské narodni pisne. Literni zpravy*, Časopis Ceskeho museum, Prag 1833, 445—452.

⁸ *Ibid.*, 450.

⁹ P. J. Šafarik, *Literatura illyrských Slovanu. Literni zpravy*, Časopis Ceskeho museum, Prag 1834, 113—116.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Вид.: Р. Грујић, *Мушицкова акција против Вукова издања народних пословица*, Гласник Историског друштва у Новом Саду, Нови Сад 1929, књ. 2, св. 1, 101—103; В. Караџић, *Српске народне пословице*. Приредио Мирослав Пантић, Београд 1965, 601—605; Г. Добрашиновић, *Архивска грађа о Вуку Караџићу*, Београд 1970, 226—229; Г. Добрашиновић, *Библиографија списа Вука Караџића*, Београд 1974, 46.

¹² *Montenegro und die Montenegriner. Ein Beitrag zur Kenntniss der europäischen Türkei und des serbischen Volkes. Stuttgart, Tübingen 1837*, Časopis Ceskeho museuma, Prag 1837, 368—370.

¹³ Вид.: В. Караџић, *О Црној Гори. Разни списи*. Приредио Голуб Добрашиновић, Београд 1972, 620—621; 632; Г. Добрашиновић, *Библиографија списа*, Београд 1974, 50—51.

¹⁴ P. J. Šafarik, *Notizen, Ost und West*, Prag 1837, br. 4, 32.

У уводном делу Шафарик изражава жаљење што се српске књиге тешко набављају у Прагу и алманах „Уранија“ је као „сваки цењени гост двоструко добродошао“.¹⁵ Осврнуо се, затим, на претходне периодичне публикације издаване у Србији, односно на „Забавник“ Димитрија Давидовића, а на основу предговора у алманаху „Уранија“ изводи закључак да је његов уредник Димитрије Исаиловић. Код читалачке публике поменута двојица стваралаца су, по Шафарику, „са становишта културе врло познати“.¹⁶

Први део „Ураније“ испуњен је једноставним и кратким причама, „посве моралне тенденције“,¹⁷ омиљених код читалачке публике. Шафарик набраја ауторе и радове штампане у алманаху, али не улази у оцењивање њихових вредности. Понегде је само исписао кратку белешку о самим ауторима. За Анку Обреновић је навео њено породично порекло, о Сими Милутиновићу Сарајлији саопштава да је запослен издавањем нових дела у Лајпцигу.¹⁸ Ни песме Антуна Михановића није вредновао, али је за њега интересантна сарадња овог хрватског писца у српском алманаху. То би, по Шафарику, могло да се препозна као предзнак чвршћег уједињења Јужних Словена.¹⁹

Годину дана по објављивању приказа алманаха „Уранија“ Шафарик се поново огласио на страницама „Часописа Чешког музеја“ једним дужим прилогом о словенским књижевностима.²⁰ Рад је компонован од кратких и сажетих бележака о књигама и периодичним публикацијама објављеним на српском, пољском и руском језику.

Део прилога који се односи на српску књижевност није слика све укупне литерарне делатности у Срба. Прву белешку сачинио је према *Објављенију* на прву књигу *Стихотворенија* „славног српског песника“ Лукијана Мушицког, добијеног, највероватније, од Георгија Мушицког. Код свих Јужних Словена Лукијан Мушицки је високо поштован „својом ученошћу, и искреном несравњивом љубављу према народу и потпором унапређењу књижевности“.²¹

И наредне две белешке о периодичним публикацијама у Срба су кратке. У Пешти је Антоније Арнот почео да издаје

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ P. J. Šafarik, *Literni zpravy ze Slovanska, Časopis Českeho museum, Prag 1838, 102—107.* Рад је прештампан на немачки језик: *Mittheilungen über slawische Literatur, Ost und West, Prag 1838, br. 44, 182; br. 45, 186; br. 46, 196.*

²¹ *Ibid.*

лист „Српска новина или магазин за хумор, књижевност и моду“ а после краће паузе поново се штампа „Летопис Матице српске“ под уредништвом Теодора Павловића. Први број за 1837. годину концепцијом и избором задовољио је рецензента, али је овај ставио озбиљне примедбе на квалитет штампе и многобројне грешке.

Шафарик је затим поменуо издање дела Доситеја Обрадовића у Србији, подвукао ново издање *Пјеваније* Симе Милутиновића Сарајлије и скренуо пажњу на *Историју Црне Горе* истог аутора, која је због старих повеља „од великог интереса и значаја“.²²

О српској књижевности исписаће неколико редова и у једном осврту на књижевност јужнословенских народа штампаним под насловом *Illyrská literatura*.²³ Најобимнији део овог прилога посвећен је Игњату Кристијановићу, следи затим белешка о словеначкој и на крају о српској књижевности.

Шафарик се сасвим кратко задржао на новим бројевима „Летописа Матице српске“, обавестио читаоце да је штампана прва књига *Стихотворенија* Лукијана Мушицког и, на крају, објавио део писма добијеног од Вука Караџића. Овај је јављао да је протеклу зиму провео у Вуковару, да је прикупио српске народне песме за нову књигу, затим пословице, као и то да је забележио 12.000 речи којих нема у првом издању *Српског рјечника*.

Наставак чланка *Illyrska literatura* штампао је Шафарик у наредној свесци „Часописа Чешког музеја“ под истим насловом. И док је први део овога прилога преведен и објављен на немачком језику у листу »Ost und West« наставка је Станко Враз пренео на странице »Danice Ilirske« у Загребу.²⁴

Прилог се по својој унутрашњој структури не разликује од овде претходно разматраних мањих радова. Опет су то кратке вести и белешке библиографског карактера. Шафарик је, једноставно, нотирао наслове нових књига које је добио. Новитета из продукције српске литературе није имао много и укупно их је донео шест.

„Летопис Матице српске“ је сада редовније добијао и он је „унутрашњим садржајем сличан претходном броју“. Од периодичних публикација, односно новина, Срби сада имају три.

²² Ibid.

²³ P. J. Šafarik, *Illyrska literatura*, Časopis Českeho museum, Prag 1838, 256—259. Овај део рада је преведен на немачки језик: *Illyrische Literatur*, Ost und West, Prag 1838, br. 84, 345; br. 85, 349.

²⁴ P. J. Šafarik, *Illyrska literatura*, Časopis Českeho museum, Prag 1838, 430—432. Овај део рада превео је Stanko Vraz: *Razsudak najnovijih plodovah slovesnosti ilirske*, Danica Ilirska, Zagreb 1838, br. 51, 201—202; br. 52, 208; 1839, br. 1, 4.

У Пешти Теодор Павловић издаје „Српске народне новине“ и „Српски народни лист“ док у Србији Димитрије Исаиловић уређује „Српске новине“.

Имена Димитрија Исаиловића и Теодора Павловића помињао је Шафарик и раније, као што сам већ то показао, а у овом о којем је реч први пут се среће име Јован Суботић. Шафарик је нотирао његова два рада. Први је *Лира* објављен у Будиму 1838. године, други стихови *Увјенчана надежда*, штампани исте године у Будиму поводом инсталације Стефана Станковића за митрополита карловачког.

3.

Дугогодишње бављење народном поезиом заокружио је Шафарик радом под насловом *Библиографски преглед збирки словенских народних песама*.²⁵ Од свих прилога у којима се дотицао нове српске књижевности рад под горњим насловом најчешће је прештампаван, чак шест пута. Четири године по објављивању на страницама „Часописа Чешког музеја“ прештампав га је Петар Дубровски с малим допунама добијеним вероватно од самога Шафарика,²⁶ годину дана потом рад је преведен на немачки језик,²⁷ а са овога издања штампао га је Милош Радојчић у Пешти за српске читаоце,²⁸ *Библиографски преглед*, је, најзад, према истраживањима Карела Паула поново објављен на чешком и пољском језику, а шести пут у трећој књизи Шафарикових сабраних списа.²⁹

У кратком предговору испред библиографског прегледа осврнуо се Шафарик на народну поезију Словена и потребу израде једног пописа штампаних збирки. До пре двадесет година, истиче он, словенска народна поезија није била још

²⁵ *Bibliograficky prehled sbirek Slovanskych narodnich pisni*, Časopis Ceskeho museum, Prag 1838, 545—561.

²⁶ *Przegląd bibliograficzny zbiorow slowianskich pisani ludu, przez P. J. Szafarzyka*, *Библиографическое обозрѣние сборниковъ славянскихъ народныхъ песень*. Статја П. Ј. Шафарика. Денница Jutzenka, Varšava 1842, књ. 1, бр. 22, 269—275; бр. 23, 281—289. Вид.: М. Живанчевић, *Вук и Пољаци*, Ковчежић, Београд 1964, књ. 6, 243.

²⁷ *Bibliographische Uebersicht der Sammlungen slawischer Volkslieder* Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, Leipzig 1843, sv. 5, 320—325, sv. 6, 408—414.

²⁸ *Нешто о србскимъ народнымъ песамама*, Пештанско-будимскій скоротеча, Пешта 1844, ч. 33, 192—194.

²⁹ К. Paul, *Prehled tištěnych praci Pavla Josefa Šafarika*, Bratislava, Bratislava 1931, sv. 4, 496; P. J. Šafarik, *Sebrane spisi*, Prag 1865, deo 3, 396—411.

довољно позната, али је у годинама када је настајао текст она, захваљујући труду многобројних истраживача, освојила најширу читалачку публику. С обзиром на многобројне штампане збирке по разним градовима и народима било је потребно изградити један овакав библиографски преглед.³⁰

Словенске народне песме пописао је Шафарик у шест целина, од руских преко бугарских, јужнословенских, чешких и пољских до лужичких. Јужнословенске збирке су подељене у три мање групе: српске, хрватске и карантинске.³¹ Обележене су бројевима али је у оквиру једне библиографске јединице донео податке о преводима на друге језике, као и белешке о потоњим издањима.

Прва збирка нотирана међу српским је књига Андрије Качића Миошића *Разговор угодни народа словинског* из 1756. године.³² Овде је свакако интересантна Шафарикова белешка о томе да је „Качић писао песме у духу народне поезије“³³ као и напомена о још два, између осталих, издања његове књиге. Реч је, прво, о делу *Песнословка* Гаврила Ковачевића за које је наведено да је прво издање Качићевих песама штампаних ћирилицом.³⁴ Истичем овај податак, јер је у науци било уобичајено да се оно цитира према постхумно објављеној књизи о књижевностима јужнословенских народа.³⁵ Шафарик је, такође, имао прилику да прелиста и дело Јована Стерије Поповића о Скендербегу, те је навео и стране између којих је аутор објавио неколико песама из књиге Андрије Качића Миошића.³⁶

Из наслова Шафарикова рада читалац би у првом третку помислио да су пописане само поједине збирке српских народних песама. Међутим, нотиране су и оне књиге у којима су песме биле само додате, обично, на крају издања. Поред поменутог дела Јована Стерије Поповића ту се срећу и путопис Алберта Фортиса *Viaggio in Dalmazia*, с напоменом да се ту налази песма о Хасанагиници коју је Гете превео на немачки

³⁰ Превод овог Шафариковог рада на немачки језик рађен је према првом издању у „Часопису Чешког музеја“ и „Данице“ Петра Дубровског. Сви наводи из овог *Библиографског прегледа* дати су стога према издању на немачком језику.

³¹ P. J. Šafarik, *Bibliographische Uebersicht*, 320, 408—411.

³² *Ibid.*, 408.

³³ *Ibid.*, 408.

³⁴ *Ibid.*, 408.

³⁵ Л. Бурчић, *О првом ћирилском издању Качићева разговора угодног*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1962, књ. 9/10, 23—34.

³⁶ Вид.: Ј. Грчић, *Млади Стерија као биограф*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, Нови Сад 1930, књ. 3, св. 1, 73—79.

језик,³⁷ затим *Повест философа Синдина*, Будим 1809,³⁸ *Сабор истине и науке* Јована Стејића, Београд 1832.³⁹

Највећу пажњу, ипак, посветио је Вуку Стефановићу Карацићу и његовом издавању српских народних песама. Забележене су збирке штампане до 1841. године, као и многобројни преводи. Овај Шафариков попис први је покушај исцрпнијег библиографског прегледа издања српских народних песама до почетка пете деценије прошлога века. С обзиром на вредност и важност овога рада доносим овде Шафариков попис књига Вука Карацића и превода из њих. Ради боље прегледности сваку збирку наводим под засебним бројем, али са свим насловима и подацима који се налазе и у оригиналном тексту:

1. Kleines slawisch-serbisches Volksliederbuch, herausgegeben v. Wuk Stefanović. Wien 1814, 8. I. 120.⁴⁰
2. Serbisches Volksliederbuch. 1815, 8. 262.⁴¹
3. Serbische Volkslieder, gesammelt und herausgegeben von Wuk Stef. Karadžić. I. Th. Lpzg. 1824. 8. LXII — 316, enthält verschiedene Frauenlieder.⁴²
4. 2. Th. 1823. 305, enthält die ältesten Heldenlieder.⁴³
5. 3. Th. 1823. 309, gibt neuere Heldenlieder.⁴⁴
6. 4. Th. Wien 1838, 368, gibt verschiedene Heldenlieder.⁴⁵
7. Eine erschöpfene Kritik über diese Sammlung mit deutscher Uebersetzung von Kopitar in den Jahrbücher der Literatur, 1825, Th. 3, S. 159—277.⁴⁶
8. Ueber die neuste Auffassung langer Heldendichter aus dem Munde des Volkes in Serbien, zur Vergleichung mit Homer und Ossian, nebst einer Uebersicht des merk-

³⁷ P. J. Šafarik, *Bibliographische Uebersicht*, 409. Исп.: М. Ћурчин, *Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur*, Leipzig 1905, 210—220; P. Kersche, G. Kersche, *Bibliographie der Literaturen Jugoslaviens in deutscher Übersetzung 1755 bis 1977*, Wien 1978, 68—77.

³⁸ P. J. Šafarik, *Bibliographische Uebersicht*, 409; Исп.: Ј. Копитар, *Serbica*, Нови Сад 1984, 130—132.

³⁹ П. Ј. Шафарик, *Bibliographische Uebersicht*, 409. Вид.: К. Богдановић, *Јован Стејић*, [у књизи]: *Члаци и прилози о српској књижевности прве половине XIX века*, Нови Сад 1914, 82—109.

⁴⁰ Г. Добрашиновић, *Библиографија списа Вука Карацића*, Београд 1974, 15/1.

⁴¹ *Ibid.*, 18/6.

⁴² *Ibid.*, 31/33.

⁴³ *Ibid.*, 30/32.

⁴⁴ *Ibid.*, 29/31. Код Шафарика је грешка у броју страна. Треба да стоји 399.

⁴⁵ *Ibid.*, 44/53. Код Шафарика је грешка у години издања. Уместо 1838. треба да стоји 1833.

⁴⁶ Ј. Копитар, *Serbische Volkslieder*, Jahrbücher der Literatur, Wien 1825, Bd. 30, 159—277. Преп.: Ј. Копитар, *Spisov. II. Del. Srednje doba. Doba sodelovanja v »Jahrbücher der Literatur« 1818—1834*, Ljubljana 1945, knj. 2, 3—127.

- würdigsten und Längsten jener Lieder. Von J. S. Vater. Abgedruckt in Wuk Stefanowicz Karadžić serbisch. Gramm. verdeutscht und mit einer Vorr. von J. Grimm. Lpzg. 1824. 8. S. 55—57.⁴⁷
9. Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitete von Talvj (Th. A. L. v. Jacob, jetzt Robinson). Bd. I. Halle 1825. 8. 293. Bd. II. 1835. 330.⁴⁸
 10. Serbische Hoheitlieder, herausgegeben von Wuk Karadžić, metrisch übersetzt u. von einer Einleitung von Eug. Wesely. Pesth 1826, 8. 196.⁴⁹
 11. Wila. Serbische Volkslieder und Heldenmärchen von W. Gerhard, Abth. I. Lpzg. 1828. 8. 426. Abth. II. 317.⁵⁰
 12. Servian popular poetry translated by John Bowring. London 1827. 8. XLVIII. 235.⁵¹
 13. Slawische Volkslieder, gesammelt von Fr. Lad. Czelenkowsky. Prag 1822—27. 8. I. II. III. Serbische Volkslieder befinden sich Th. I. S. 164—190. II. 122—185. III. 150—211, entnommen aus der Sammlung von Wuk Stefanowicz.⁵²
 14. In der Zeitschrift des böhm. Museums 1829, I. 25. 1830. II. 143. 1832. II. 138.⁵³
 15. Hanka Jungmann's Literatur, S. 57—65.⁵⁴
 16. russisch von Kastorski, Lpzg. 1838.⁵⁵
 17. Es giebt auch eine magyarische Übersetzung von Sekač.⁵⁶

⁴⁷ Г. Добрашиновић, *Библиографија списа*, 34/36. Вид.: М. Сурџин, *Das serbische Volkslied*, 114—115; Д. Хениг, *Фатер, Караџић и Јакоб Грим*, Научни састанак слависта у Вукове дане 1975, књ. 4, св. 2, 23—53.

⁴⁸ Г. Добрашиновић, *Библиографија списа*, 126/199; 127/200. Шафарик је нотирао прву књигу првог и другу другога издања.

⁴⁹ *Ibid.*, 128/201. Код Шафарика треба исправити број страна, уместо 96 стоји 196.

⁵⁰ *Ibid.*, 131/204. Број страна првог тома је 416 а не 426 као што је код Шафарика.

⁵¹ *Ibid.*, 129/202.

⁵² *Ibid.*, 125/198. Г. Добрашиновић је нотирао само песме штампане у другој књизи. Вид.: Н. Борбевић, *Фр. Ладислав Челаковски и наше народно стваралаштво*, Зборник за славистику, Нови Сад 1974, св. 6, 97—127.

⁵³ *Pisně srbské národní*, Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechách. Prag 1829, 25—32; *Pisně junacke. Kralevič Marko a Vila*, Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechách, Prag, 1830, 143—148; *Svatební srbské písně*, Časopis Českeho museum, Prag 1832, 138—142.

⁵⁴ Исп.: *Historie literatury česke aneb soustavný přehled spisů českých a krátkou historii narodu, osvícení a jazyka*, Prag 1825.

⁵⁵ *Сербские народные песни*, Лајпциг 1838. Вид.: Б. Н. Путилов, *Јужнословенска балада и руска култура*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 1974, Београд 1975, књ. 4, св. 1, 225.

⁵⁶ Г. Добрашиновић, *Библиографија списа*, 138/213. Вид.: М. Veselinović-Andelić, *Srpskohrvatska narodna poezija u mađarskoj književnosti XIX i XX veka*, Novi Sad 1968, 46—71.

18. Serbische Volkslieder, gesammelt und herausgeg. v. Wuk Stef. Karadžić. 1. Th. verschiedene Frauenlieder. Wien 1841. 8. 640. Im 1. Th. dieser merklich vermehrten Ausgabe befinden sich 793 Volkslieder. 2. Th. soll noch diesen Winter folgen.⁵⁷
19. Illyrischer Morgenstern. Agram 1835—1836. 8. 23. Er gibt einige Volkslieder, zum Theil aus der Sammlung von Wuk Stefanowcz, zum Theil aus dem Volkskunde, und zwar: i. J. 1835. Nr. 45, 46, 50. 1836. Nr. 24, 25. 32. 38. 40—48.⁵⁸

Као што се из нотираних збирки и књига може видети, Шафарик је наслове преводио на немачки језик али у њиховом бележењу није био свуда доследан. У библиографском прегледу очигледне су и многобројне грешке у датирању или броју страна неке књиге.

Међутим, без обзира на све пропусте за исцрпније истраживање рецепције српске народне поезије у деветнаестом веку овај Шафариков преглед изузетно је значајан.

То је, прво, први покушај да се изради једна радна библиографија Вукових збирки српских народних песама, избора из њих као и превода на стране језике. Она, наравно, није потпуна, али је будућим истраживачима могла да послужи као солидна основа за израду једне исцрпније библиографије.

За рецепцију српске народне поезије, друго, овај Шафариков попис има посебну важност јер је он забележио и две библиографске јединице које нисам нашао у до сада најисцрпнијем прегледу радова Вука Караџића које је објавио Голуб Добрашиновић.⁵⁹

⁵⁷ Г. Добрашиновић, *Библиографија списа*, 52/70.

⁵⁸ Шафарик је у овој библиографској јединици навео само наслов листа на немачком језику, године и бројеви у којима су објављене народне песме. Реч је о листу »Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska« односно »Danica Ilirska« који је у Загребу издавао и уређивао Људевит Гај. Прегледао сам наведене бројеве и утврдио да се ради о следећим песмама: *Car Lazar i carica Milica*, 1835, br. 45, 278—280; *Kosovka djevojka*, 1835, br. 46, 282—283; *Predrag i Nenad*, 1835, br. 50, i = 300 |; *Najbolji lov*, 1836, br. 24, 93; *Mali Radoica*, 1836, br. 25, 97—98; *Marko Kraljević i Musa Kesedžija*, 1836, br. 32, 125—128; *Milan-beg i Dragutin-beg*, 1936, br. 38, 149—150; *Ana Karlovička*, 1836, br. 40, 157—158; *Ban od Legjana*, 1836, br. 41, 161—163; *Zidanje Skadra*, 1836, br. 42, 165—167; *Sokol Kraljevića Marka*, 1836, br. 43, 169—170; *Žalostna pjesma plemenite Asan-Agince*, 1836, br. 44, 173—174; *O smerti Kulin-kapetana*, 1836, br. 45, 177—178; *Prirodna sloboda*, 1836, br. 46, 181; *Zenića kneza Lazara*, 1836, br. 47, 185—186; *Gjuro Čarnoević*, 1836, br. 48, 185—130.

⁵⁹ Г. Добрашиновић, *Библиографија списа Вука Караџића*, Београд 1974.

У поменутој библиографији нотирани су, између осталих, и преводи српских народних песама Ладислава Челаковског.⁶⁰ Но, док Г. Добрашиновић бележи само наслов друге књиге ових превода, Шафарик доноси потпуније податке.⁶¹ Према њему се и у другом и у трећем тому исте збирке налазе, такође, народне песме у преводу Л. Челаковског.⁶²

И библиографска јединица наведена под бројем шеснаест остала је ван интересовања наших истраживача. Шафарик је међу првима нотирао књигу народних песама објављену у Лајпцигу 1838. године. У њој је одштампано „више од десет балада“ у преводу Михаила Касторског.⁶³

Две поменуте књиге Л. Челаковског и М. Касторског значајан су Шафариков допринос истраживању рецепције српске народне поезије у 19. веку. У свакој од наредних библиографија ове две књиге ће увек морати да нађу своја места.

У *Библиографском прегледу* Шафарик није изоставио ни име Симе Милутиновића Сарајлије. Очегледно да је у раду желео постићи што већу исцрпност, те су и књиге Симе Милутиновића нашле место у оквиру три библиографске јединице.

1. Cernogorische und hercegowinische Gesänge, gesammelt von Czuber Czojkowicz Cernogorac (Sim. Milutinovicz), herausgeg. v. Jos. Milowuk. Th. I. Ofen 1833. 8. 160. Mehr ist nicht erschienen. Besonders Heldenlieder gibt die folgende (Nr. 55), vermehrte und verbesserte Sammlung.⁶⁴
54. Geschichte Cernogora's, vom Anfange bis in die neuste Zeit, von Sim. Milutinowicz Sarajlija. Belgrad 1835. 4. 120. Es befinden sich hier t Volksheldenlieder, S. 14—20. 35—44. 50—54. 71—75. 85—90. 96—100.⁶⁵
55. Cernogorische und herzegowinische Gesänge, gesammelt von Czuber Czojkowicz Cernogorac (Sim. Milutinovicz). Lpzg. 1837. 8. 358.
157 Heldenlieder, von denen W. Gerhard hundert verdeutsch u. zum Drucke fertig gemacht hat. (In dem Theile »Zorica« von Sim. Milutinowicz Sarajlija, Ofen

⁶⁰ *Ibid.*, 125/198.

⁶¹ P. J. Safarik, *Bibliographische Uebersicht*, 410.

⁶² Исп.: Н. Борђевић, *Фр. Ладислав Челаковски*, 112—113.

⁶³ Б. Н. Путилов, *Јужнословенска балада*, 225.

⁶⁴ Д. Кириловић, *Каталог Библиотеке Матице српске. И. Српске књиге 1491—1847*, Нови Сад 1950, 84/728.

⁶⁵ Д. Кириловић, *Каталог*, 239/1530. О народним песмама у овој књизи Симе Милутиновића Сарајлије вид.: Н. Банашевић, *Песме о најстаријој црногорској историји у „Пјеванију“ Симе Милутиновића, Зборник радова САН, књ. X*, Институт за проучавање књижевности, књ. 1, Београд 1951, 275—299.

1817. 8. 81, sind die Lieder über Mark Kralewicz u. A. blos Nachahmungen, aber im Ganzen nicht national).⁶⁶

Шафарик је и наслове књига Симе Милутиновића Сарајлије преводио на немачки језик, бележећи, уз то, и остале библиографске податке. Грешака у оваквом опису има мање него у нотирању Вукових списа, овде је само једна у јединици број 55.

У Шафариковим описима књига Симе Милутиновића Сарајлије најзначајније су, свакако, његове кратке белешке испод наслова збирки. Оне указују на то да је Шафарик у Милутиновићев књижевни опус био добро познат, он је књиге имао прилике детаљно да прелиста и упозна се с њиховим садржајем. Само тако се може објаснити податак да је у јединици 54 Шафарик забележио и седам јуначких песама које је Милутиновић укомпоновао у *Историју Црне Горе*.

О осталим књижевним производима у Срба Шафарик је писао, само о онима до којих је могао да дође, кратке и сажете информативне прилоге у којима није улазио у оцењивање вредности разматраних дела. Његови краћи прилози свели су се у бити на сличне којима су обиловале оновремене периодичне публикације. Важно је било забележити као информацију најновије штампане књиге у Срба.

⁶⁶ Д. Кириловић, *Каталог*, 240/1537: Број страница је 358, а не 335 као што је забележио Шафарик. О преводима В. Герхарда српских народних песама вид.: Н. Röhling, *Wermittler der Kritik: Wilhelm Gerhard und Sima Milutinović*, Die Welt der Slaven, München 1966, sv. 3, 251—268.

⁶⁷ Н. Банашевић, *Песме*, 287, 289, 290, 293, 295.



**ЕНЦИКЛОПЕДИЈСКИ ПРЕГЛЕД
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ**

PAVEL JOSEF SAFARÍK

SLOVANSKÝ NÁRODOPIS

703

K vydání přispěla
HANA HYNKOVÁ

za spolupráce
JOSEFA HURSKÉHO
a LUBOŠE REHÁČKA

703

NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
PRAHA 1955

Fg 574

Још током рада на књизи *Slovanske starožitnosti* желео је Шафарик да изда „две историјске мапе“¹ али идеју није успео да реализује и, уместо њих, објавио је 1842. године савремену карту словенских језика, уз књижицу *Slovanský národopis*,² која је, како је већ у науци истакнуто, само „објашњење карте“.³

Грађу за поменуто дело прикупљао је Шафарик током неколико година са разних страна, из разних публикација, као и контаката с многим словенским научницима и књижевницима. Када су у питању јужнословенски језици, Шафарик се нарочито „ослонио на Вукове информације“⁴ уз њега и на Људевита Гаја, Томаса Миклоушића, Јеремију Гагића, Димитрија Фрушића, Димитрија Милаковића, који су му слали драгоцене податке и грађу.⁵

Књижица *Slovanský národopis* стекла је одмах по објављивању велику популарност. Исте године прештампаана је у Прагу, где је до краја пете деценије још једном издана,⁶ а преведена је и на неколико европских језика, руски, пољски и не-

¹ P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*. Druhé vydání, Prag 1842, III.

² P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*, Prag 1842. Уз књижицу је као прилог објављено седам мапа.

³ С. Н. Томић, *Књижевни и научни рад*, књ. 202—203, 119.

⁴ V. Behinjova, *Vuk Karadžić u delima Pavla Šafarika*, Ковчежић, Београд 1966, књ. VI, 18.

⁵ О Шафариковом раду на књизи прикупљању грабе и њеном штампању исцрпније су писали: J. Hůrský, *Vznik a poslání Šafarikova Slovanskeho národopisu*, [у књизи]. P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*, Prag 1955; K. Paul, *Pavel Josef Šafarik*, Prag 1961, 206—219.

⁶ P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*, Prag 1849.

мачки.⁷ Последње, критичко, издање приређено је средином педесетих година овога века.⁸

2.

У објављенију на књижицу *Slovanský národopis*, које је штампано и у нашим оновременим периодичним публикацијама,⁹ изнео је Шафарик, укратко, садржај, указујући на то да је реч, у суштини, у покушају да се кроз краће текстове о словенским језицима и њиховим дијалектима пружи слика свих словенских језика, њихове распрострањености и богатства. Он је стога „имао више на уму етнографску но лингвистичку страну словенског света“.¹⁰

Књига *Slovanský národopis* подељена је у неколико поглавља у којима је изнесена подела словенских језика и њихових дијалеката, с краћим текстовима о књижевностима појединих народа. Језици су подељени на југоисточне,¹¹ обрађени су руски, бугарски и илирски, и западне,¹² разматрани су лешки, чешки, лужичко-српски и полабски.

У оквиру илирског језика, који ме овде највише и интересује, подела је идентична оној која се код Шафарика искристалисала још почетком тридесетих година, током рада на обимној историји јужнословенских књижевности. Он Србе дели према вероисповедној припадности, на источне, православне,¹³ и западне, католике,¹⁴ а једина модификација огледа се у томе што је међу Илире „римске вере“¹⁵ убројао, поред писаца Дубровника, Босне и Далмације, и Људевита Гаја, с којим почиње ново доба „књижевности Илира“.¹⁶ Српском наречју прикључена је и глаголица, а хрватско је сведено само на кајкавски дијалекат.¹⁷

Већ у овде поменутом објављенију на књигу *Slovanský národopis* саопштио је аутор читаоцима да ће уз свако на-

⁷ О преводима и издањима Шафарикове књижице исп.: К. Paul, *Přehled tištěných prací Pavla Josefa Šafařika*, Bratislava, Bratislava 1931, čslo. 4, 688—689; К. Paul, *Pavel Josef, Šafařik*, 215—219.

⁸ P. J. Šafařik, *Slovanský národopis*. K vydání připravila Hana Nýkova, za spolupráce Josefa Hůrského a Luboše Reháčka, Prag 1955.

⁹ Упоредити, на пример, огласе у листу »Danica Ilirska«, Zagreb 1842, бр. 19, 76; бр. 13, 52; бр. 30, 120.

¹⁰ С. Н. Томић, *Књижевни и научни рад*, књ. 202—203, 119.

¹¹ P. J. Šafařik, *Slovanský národopis*, Prag 1955, 20—78.

¹² *Ibid.*, 79—112.

¹³ *Ibid.*, 64.

¹⁴ *Ibid.*, 64.

¹⁵ *Ibid.*, 66—67.

¹⁶ *Ibid.*, 65.

¹⁷ *Ibid.*, 67—69.

речје бити написани и „некоји мали погледи на књижество, његове удесе и садашње стање“.¹⁸ Ови „мали погледи“ су, у ствари, кратки и сажети прегледи књижевности јужнословенских народа на којима је Шафарик радио у последњим годинама свог боравка у Новом Саду.

3.

У књижици *Slovanský národopis* прилог Шафарика о српској литератури енциклопедијског је карактера, она је сажето представљена у континуитету од почетка писмености до године када је текст настао с поменом најважнијих писаца и краћим пописом штамарија.¹⁹

Токове српске књижевности оделио је аутор у две засебне целине, два периода. Први почиње примањем хришћанства и траје све до 18. века.²⁰ У њему су од писаца истакнути Стефан Првовенчани, Свети Сава, Доментијан, архиепископ Данило, а последњи из овога низа је Борђе Бранковић, писац „српске историје“,²¹ остале у рукопису.²²

Други период, од обнове књижевности међу „аустријским Србима“²³ до 1842. године, обрадио је Шафарик у непуних четрнаест редова. Он разматра настанак нове српске књижевности у друштвеном контексту. У односу на периодизацију коју је изнео 1826. године²⁴ чини корак даље. У књижици *Slovanský národopis* услове за настанак нове српске књижевности везује за две године. За Србе у 18. веку од велике је важности развој новог „духовног живота под жезлом аустријским [1733, 1741]“.²⁵

Другу годину из наведеног цитата, 1741, лако је одгонетнути, њу је Шафарик забележио, индиректно, још 1826. у књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* помињањем имена Христофора Жефаровића.²⁶ У књизи *Slovanský národopis* име је изостало, али је зато дата година када је објављено прво издање дела *Стематографија. Изображеније оружјј Илирических*, који су у Бечу, с бакро-резних плоча, отиснули Христофор Жефаровић и Тома Месмер.²⁷

¹⁸ *Sveslavjanska věst, Danica Ilirska, Zagreb 1842, br. 19, 76.*

¹⁹ P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*, 64—65.

²⁰ *Ibid.*, 64.

²¹ *Ibid.*, 65.

²² *Ibid.*, 65.

²³ *Ibid.*, 65.

²⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte, 1825, 210—211.*

²⁵ P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*, 65.

²⁶ P. J. Šafarik, *Geschichte, 1825, 210.*

²⁷ Вид.: *Стематографија. Изображеније оружјј Илирических*. Изрезали у бакру Христофор Жефаровић и Тома Месмер. Приредио Динко Давидов, Нови Сад 1972.

И док је годину, име писца и дело у овом случају лако разрешити други датум изазива у првом тренутку недоумицу. Према досадашњим истраживањима на плану српске књиге 18. века године 1733. испод штампарских преса није отиснуто ни једно дело.²⁸ Стога ме је ова година упутила на личност Вићентија Јовановића и Шафариков прилог о њему у постхумно објављеној књизи *Geschichte der serbischen Literatur*.²⁹ Биографију митрополитову преписао је Шафарик од Јована Чапловића, о чему ће још бити речи, и у тексту интервенисао само на неколико места. Уз име београдско-карловачког митрополита, који је ову дужност обављао од 1731. до 1733, записао је годину 1733,³⁰ а нешто даље у тексту и речи да је митрополит, користећи се старим изворима и с обзиром на локалне околности, „написао известна манастирска правила“.³¹

Када се поменута дела, године и личности посматрају у широком друштвеном контексту јасно је да Шафарик примењује исте методолошке поставке у проучавању књижевних феномена као што је то чинио двадесетих и тридесетих година 19. века. Он је за бакрорезе Христофора Жефаровића наговестио оно што су потоња истраживања Динка Давидова потврдила. *Стематографија* је „изражавала и одражавала савремене културне, уметничке и национално-политичке тежње“³² српског народа у 18. веку. Рад Вићентија Јовановића³³ као митрополита на развоју писмености код Срба, његова школа у Сремским Крловцима са Емануилом Козачинским, и регулисање правила понашања и рада у оним круговима друштва који су, у тим годинама, били одговорни за духовни напредак свога народа указује да је Шафарик покушао да нађе дела која су била од подстрека за овај развитак. Он, дакле, истиче околности

²⁸ Исп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964; *Прилози српској библиографији XVIII века*, Инђија 1983.

²⁹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 301—302.

³⁰ *Ibid.*, 301.

³¹ *Ibid.*, 301. О Монашким правилима митрополита Вићентија Јовановића писао је у неколико махова и Димитрије Руварац. Ако се пажљиво исчитају ти његови радови може се рећи да је он био на трагу непознате српске књиге 18. века која би у многоме обогатила нашу књижевну баштину. Исп.: Д. Руварац, *Правила митрополита Вићентија Јовановића и Павла Ненадовића за протопрезвитере*, Српски Сион, Ср. Карловци, 1903, св. 9, 273; Д. Руварац, *Вићентије Јовановић, митрополит београдско-карловачки*, Весник српске цркве, Београд, 1926, св. 3, 155; Д. Руварац, *Српска митрополија Карловачка око половине XVIII века*, Срем. Карловци 1902, 24.

³² *Стематографија*, 5.

³³ Вид.: Д. Руварац, *Историјско-критичка црта о Вићентију Јовановићу православног митрополиту београдском и карловачком (1731—1737)*, Земун 1886; М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу. Прилози за историју митрополитства му 1731—1737*, Нови Сад 1900; В. Ерчић, *Мануил (Михаил) Козачинскиј и његова Траедокумедија*, Нови Сад—Београд 1980.

у којима се нова књижевност рађа и подвлачи чињенице које то предочавају.

У краћем прилогу о новој српској књижевности наводи Шафарик имена само четири списатеља. Доситеј Обрадовић је писац „узвишеног духа и дубоке мудрости“,³⁴ његова дела имају „највиши морални садржај“.³⁵ Од песника „синуо је изнад свих“³⁶ Лукијан Мушички. Рад Вука Караџића значајан је на плану језика, лексике и издавања народних песама,³⁷ а својим интересом за народну поезију „заслужује пажњу“ Сима Милутиновић Сарајлија.³⁸

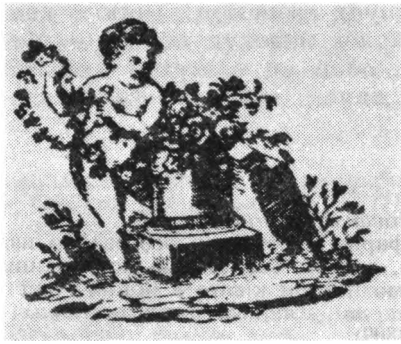
³⁴ P. Šafarik, *Slovanský národopis*, 65.

³⁵ *Ibid.*: 65. Шафарик је нотирао београдско издање сабраних дела Доситеја Обрадовића, али их све ставља под годину издања 1833. иако је тада штампано само четири књиге а осталих пет три наредне године (вид.: *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519—1867*, Београд 1973, 281—2/1809).

³⁶ P. J. Šafarik, *Slovanský národopis*, 65. Уз име Лукијана Мушичког забележена је само година његове смрти, 1837.

³⁷ *Ibid.*, 65. Шафарик нотира књиге Вука Караџића само по годинама издања без пуних наслова. Године 1814. и 1818. односе се на издавање граматика српског језика, 1818. на *Српски рјечник*, и 1814, 1823, и 1840. на издавање српских народних песама. Последњи датум очигледна је грешка, збирка *Српске народне пјесме* штампана је 1841. у Бечу (вид.: Г. Добрашчиновић, *Библиографија списа Вука Караџића*, Београд 1974, 52).

³⁸ *Ibid.*, 65. Поред имена Симе Милутиновића Сарајлије штампана је година 1837. С обзиром да П. Ј. Шафарик скреће пажњу на збирку народних песама у питању је књига *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, Лајпциг 1837.



**БИОГРАФСКО-БИБЛИОГРАФСКА ИСТОРИЈА
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ**

PAUL JOS. ŠAFARÍK'S
GESCHICHTE
DER
SERBISCHEN LITERATUR.

AUS DESSEN HANDSCHRIFTLICHEM NACHLASSE

HERAUSGEGEBEN

VON

JOSEF JIREČEK.

II. ABTHEILUNG.

Prag, 1865.

VERLAG VON FRIEDRICH TEMPSKY.

Почетком четврте деценије прошлога века, тачније 2. фебруара 1832. године, писао је Шафарик пријатељу Јану Колару, у једном од многобројних дописа које су њих двојица изменили, да је привео крају рад на „историји књижевности илирских народа“¹ која би могла да се штампа и по обиму би износила „60 или 70 табака“.² Богату књижевно-историјску грађу Шафарик није имао прилике да за живота види уобличену у штампаној књизи, тек три године након његове смрти манускрипт дела *Geschichte der südslawischen Literatur* приредио је за штампу Јозеф Јиречек.³

Шафариково дело о јужнословенским књижевностима настало је током ауторовог дугогодишњег боравка у Новом Саду.⁴ Данас је тешко утврдити, и поред доступне преписке, када је почео са прикупљањем грађе и њеним обликовањем. Највероватније да је највећи део посла обављен у оних неколико година по штампању књиге *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, дакле, после 1826. године. Крајем треће деценије почео је да компоњује обимну историју, од грађе с којом је већ располагао и нове коју је у међувремену прикупио. Објављеније које је штампао у „Летопису Матице српске“, о које је овде већ било речи, и преписка с мно-

¹ K. Jireček, *P. J. Šafařík mezy Jihoslovany*, Osvěta, Prag 1895, číslo 10, 887.

² *Ibid.*, 887.

³ Paul Jos. Šafařík's *Geschichte der südslawischen Literatur*. Aus dessen handschriftlichem Nachlasse Herausgegeben von Josef Jireček. Prag 1864, Bd. 1; 1865, Bd. 2, 3.

⁴ Уп.: K. Jireček, *P. J. Šafařík mezy Jihoslovany*, 884—891; С. Н. Томић, *Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1899, књ. 198, 27—28; Б. Магарашевић, *У спомен Павлу Јосифу Шафарику*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 17—18; K. Paul, *Pavel Josef Šafařík*, Prag 1961, 111—112.

гобројним личностима, Људевитом Гајом,⁵ Томасом Миклоушићем,⁶ Вуком Караџићем,⁷ на пример, указује на то да је Шафарик крајем двадесетих и почетком тридесетих година прошлога века интензивно радио на овом делу.⁸

Но, разочараност средином у којој је живео четрнаест година, жеља за одласком из Новог Сада, која се из године у годину увећавала,⁹ припреме и штампање књижице *Serbische Lesekörner* и најзад селидба из Новог Сада у Праг 1833. године толико су окупирале Шафарика да он није имао снаге и могућности да манускрипт коначно уобличи, да обави последњу редакцију, и преда је штампарији.

Када се расправља о новој српској књижевности у књизи *Geschichte der südslawischen Literatur*, може се закључити да је грађа, коју је 1855. године за штампу приредио Јозеф Јиречек, прикупљена и обикована у једну целину до Шафарикове селидбе у Праг, дакле до 1833. године. У оних неколико деценија које је провео живећи у Прагу Шафарик је само у неколико наврата допунио манускрипт годинама смрти појединих личности. У питању су Сава Текелија, Стефан Стратимировић, Лукијан Мушички, Милован Видаковић, Димитрије Давидовић, Димитрије Фрушић и Димитрије Неофитовић.¹⁰

Према општој слици коју пружа манускрипт Шафариковог дела очигледно је да последња редакција текста није извршена. Стога данас истраживачима његовог опуса преостаје само да изнесе претпоставке о томе да ли би дело, да га је аутор сам издао, концепцијски претрпело веће или мање измене, да ли би наслови појединих одељака били другачији и да ли би и осталим књижевностима били природати културно-историјски уводи, као што је то учињено у трећој књизи, којом је обухваћена српска књижевност.

⁵ K. Paul, *Dopisy čecoslovenských spisovatelů Stanku Vrazovi a Ljudevitu Gajovi*, Prag 1923.

⁶ I. Kukuljević Sakcinski, *Prinesci za povijest književnosti hrvatske*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb 1875, knj. 12, 66—80, 82—87, 88—90.

⁷ Љ. Стојановић, *Вукова прениска*, Београд 1909, књ. IV, 618—706.

⁸ Уп.: V. A. Francev, *Korespondence Pavla Josefa Šafarika*, Prag 1927, knj. II, 850—851, 919, 922.

⁹ K. Jireček, *P. J. Šafarik mezy Jihoslovany*, číslo 10, 887—891; K. Paul, *Pavel Josef Šafarik*, 111—112.

¹⁰ У својој студији Сима Н. Томић је трагао и за оним подацима које је П. Ј. Шафарик унео после 1833. године, али на основу штампане књиге (*Књижевни и научни рад*, књ. 198, 28—29). Датуми смрти наведених личности дао сам поређењем манускрипта и текста који је за штампу приредио Јозеф Јиречек (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 332/106; 324/111; 328/126; 333/153; 337/179; 338/181; 358/271. P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, Mns. sv. 2, 17/106; 18—19/111; 22/126; 27/153; 30—31/179; 31/181; 44/271).

У овом делу расправе о новој српској књижевности ја ћу се користити штампаним текстом и манускриптом у оном облику у којем су они и сачувани до наших дана.

2.

Рукопис трећег тома дела *Geschichte der südslawischen Literatur* под насловом Р. Ј. Šafarik, *Geschichte der serbischen Literatur* похрањен је у Прагу у Народном музеју.¹¹ Он обухвата две свеске, прва има 112 а друга 76 листова, чије су величине 22×36,5 cm.¹² На првом листу обимније свеске руком Шафарика исписан је наслов *Geschichte der serbischen Literatur*, и испуњен текстом који је Јозеф Јиречек објавио у првом делу трећег тома књиге *Geschichte der südslawischen Literatur*.

Други свезак, за предмет мога истраживања и важнији, има 76 листова, од којих су неки накнадно убачени, подељен је у две веће целине, као што је то учињено и у штампаној књизи. У насловима ових целина запажају се неке разлике између манускрипта и текста који је приредио за штампу Јозеф Јиречек, те је, стога, потребно указати и на нека не-слагања.

Прву целину, у којој су биографије писаца, објавио је Јозеф Јиречек под насловом *Reihenfolge serbischer Schriftsteller vom 1730 bis 1830*¹³ док у манускрипту наслов гласи *Reihenfolge serbischer Schriftsteller seit 1733*.¹⁴ Друга целина је у књизи насловљена као *Reihenfolge der serbischen Werke von 1730 bis 1830*.¹⁵ а у рукопису *II. Periode J. 1733—1833. Bibliographie*.¹⁶

У штампаној књизи изостављене су три личности, оне у низу писаца заузимају последња места, Милош Николић, Петар Теодосијевић и Данило Младеновић.¹⁷

Бројеви уз имена и презимена књижевника не слажу се у манускрипту и штампаној књизи, јер је Јозеф Јиречек бројем обележио и име Георгија Зорића, чија је биографија исписана на мањем листу и накнадно улепљена у свезак.¹⁸ Приређивач је изоставио и првобитне биографије Симе Милутиновића

¹¹ Сигнатура: IX А 9. Захваљујући предусретљивости Смиљане Наумовић располажем микрофилмом манускрипта. По њему сам и поредио текст оригинала и штампане књиге.

¹² F. M. Bartoš, *Soupis rukopisu Narodniho musea v Praze*, Prag 1925 knj. 1, 2.

¹³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 301.

¹⁴ *Ibid.*, Mns. sv. 2, 1.

¹⁵ *Ibid.*, 362.

¹⁶ *Ibid.*, Mns, sv. 2, 49. У манускрипту је прво исписана година 1741, затим је пречртана и изнад ње забележена 1733.

¹⁷ У рукопису су три наведене личности обележене бројевима 282, 283, 284, а иза имена и презимена стоји година 1832 (Исп.: P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, Mns, sv. 2, 46).

¹⁸ P. Šafarik, *Geschichte*, 1865, Mns., sv. 2, 41.

Сарајлије¹⁹ и Јосифа Миловука,²⁰ а штампао текст који је, такође, накнадно исписан на новим листовима и улепљен у свезак.

Јозеф Јиречек је у штампаном тексту испуштао реченице из биографија појединих писца. Ова изостављања нису толико приметна у књизи али су у многоме умањиле вредност Шафариковог рада, нарочито у прилозима о Георгију Михаљевићу,²¹ Николају Шимићу,²² Димитрију Исаиловићу,²³ Радонићу,²⁴ Атанасију Теодоровићу,²⁵ Петру Јовановићу²⁶ итд.

Приређивач је, затим, у биографијама Шафарикових савременика свуда мењао поједине делове реченица, уместо речи »gegenwertig« или »und ist nun« штампано је обично »war im J. 1830« или »830 war«.²⁷ чиме је учињен покушај да се последња редакција временски ограничи на године 1830. и 1831.

У штампаној књизи има и таквих грешака које су уносиле забуну код потоњих истраживача. Драстичан пример запажа се у биографији Јакова Герчића. Уместо имена града „Пресбург“ Јозеф Јиречек је објавио „Ст. Петесбург“,²⁸ што је и Николу Радојчића навело да са свим оградама прихвати овај податак.²⁹

У другом делу одељка о новој српској књижевности, у библиографском прегледу, разлика има, на жалост, још више. Приређивач је испуштао делове текста,³⁰ чак и целе библиографске јединице.³¹ Запажају се и многе разлике у датирању³² што је и потоње истраживаче српске књижевне баштине збуњивало те се дешавало да се исте грешке преносе из дела у дело а да нико не нађе за сходно да их исправи.³³

¹⁹ *Ibid.*, 39.

²⁰ *Ibid.*, 43.

²¹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 332; Mns., sv. 2, 25.

²² *Ibid.*, 334; *Ibid.*, 27.

²³ *Ibid.*, 339; *Ibid.*, 32.

²⁴ *Ibid.*, 341; *Ibid.*, 34.

²⁵ *Ibid.*, 344; *Ibid.*, 37.

²⁶ *Ibid.*, 344; *Ibid.*, 37.

²⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 343/207; 345/225; 355/249; 357/267.

²⁸ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 357; Mns. sv. 2, 43.

²⁹ Н. Радојчић, *Јаков Герчић. Први српски покушај велике опште историје*, Годишњица Николе Чулића, Београд 1928, књ. 37, 79.

³⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 366/311, Mns. sv. 2, 54; 382/401, Mns. sv. 2, 67; 439/777, Mns., sv. 2, 107.

³¹ *Ibid.*, Mns., sv. 2, 54, 88.

³² *Ibid.*, 382/402, Mns., sv. 2, 67; 385/409, Mns., sv. 2, 69.

³³ Најдрастичнији је пример у случају једног објављенија Михаила Бојација. У мунускрипту се налази следећа реченица као коментар: »Angekündigt in Davidović's serbischer Zeitung 1819 N. 30 und 52« (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, Mns. sv. 2, 61). Јозеф Јиречек је објавио годину 1829 (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 376/365), а од њега попрешан податак преузели су Стојан Новаковић (*Српска библиографија*, 150/727) и Душан Панковић (*Српске библиографије*, 355/1404).

Већ ове наведене разлике између Шафариковог манускрипта и штампаног дела, које је приредио Јозеф Јиречек, указују на потребу пажљивијег коришћења књиге. Приређивач се често слободно односио према оригиналу, интервенцијама у тексту трудио се да временски лоцира настанак дела. Шафарикова реч није у потпуности поштована, па, шта више, Јозеф Јиречек је покушао и да сам допуни текст неким подацима које је знао.³⁴

Због оваквог односа приређивача према оригиналу осећа се данас потреба и за једним новим издањем Шафарикове књиге о српској књижевности, а ја ћу у даљњем тексту, када то буде потребно, увек указати на ове и друге разлике које постоје. Стога је овај део расправе о Шафариковом раду на српској књижевности рађен према штампаној књизи, уз стално консултовање манускрипта.

3.

Пре него што је приступио „приказу духовне културе Срба и набрајању њихових литерних производа“³⁵ Шафарик се задржао на „политичкој судбини“³⁶ српског народа.

Ови цитати из уводних реченица књиге *Geschichte der serbischen Literatur* јасно указују на Шафариков предмет истраживања. Уобличавајући прикупљену грађу, почетком тридесетих година прошлога века, поново је, наиме, у жижу свога рада поставио духовну културу српскога народа, овога пута, наравно у оквиру духовне културе јужнословенских народа. Ово приказивање духовне културе Срба има своје зачетке у делу *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* из 1826. године, где је аутор био ограничен простором, с обзиром на то да су књижевна стремљења Срба представљена са осталим словенским књижевностима.

Ограничавајући се на књижевности јужнословенских народа, а самим тим и српску књижевност, Шафарик је, у основи, задржао исти предмет истраживања, духовну културу.

Предмет истраживања не дефинише директно, шта је он и шта обухвата, али посредно предочава читаоцу шта под тим подразумева, и то у библиографском прегледу нове српске књижевности, у поглављу где је пописао дела из историје и географије. Шафарик разликује политичку,³⁷ црквену³⁸ и кул-

³⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 362/285; 364/292; 370/333.

³⁵ *Ibid.*, 4.

³⁶ *Ibid.*, 4.

³⁷ *Ibid.*, 417—426.

³⁸ *Ibid.*, 426—427.

турну историју,³⁹ а у овој последњој историју књижевности и историју индустрије.⁴⁰

Унутар историје књижевности налазе се и нека дела о којима је већ било речи, књиге Павла Соларића *Поминак књижески*, Лазара Бојића *Памјатник мужем* и Лукијана Мушицког *Библиографија српска*. Уз њих је, овога пута, Шафарик додао и два полемичка текста Јосифа Миловука⁴¹ о Матици српској, њеном оснивању и раду, затим Глигорија Јакшића⁴² о Препарандији у Сомбору и превод Езоповог житија Јована Миоковића.⁴³

Ако се од наведених аутора изузме име последњег, Јована Миоковића, произлази да је Шафарик под историјом књижевности подразумевао прикупљање библиографске грађе (Лукијан Мушицки), биографије књижевника (Лазар Бојић), податке о штампарској делатности и историји српске књиге (Павле Соларић), рад учених друштава (Јосиф Миловук), као и проблеме школства (Глигорије Јакшић). Поменути аутори и њихова дела нашла су се неколико година раније у књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* међу историјама књижевности, али овај проширени списак указује на ширину Шафариковог сагледавања проблематике. Историја књижевности је за Шафарика само део истраживања културних тековина и његов преглед се није ограничио само на дела белетристике, или лепе књижевности, већ на све радове који су одраз културног стања српског народа, од дела теолошког садржаја преко медицине, географије, педагогије до песничких и прозних остварења.

Нека од ових дела које је Шафарик сврстао у историје књижевности изазивају недоумицу, нарочито превод Јована Миоковића, којему очигледно није место у овом списку, као и рад Глигорија Јакшића, под тим именом забележили су га само Шафарик и по њему Стојан Новаковић.⁴⁴ Ако се, међутим, још једном подсетимо на то да Шафарик ипак није изра-

³⁹ *Ibid.*, 427—428.

⁴⁰ *Ibid.*, 427—428; 428.

⁴¹ *Ibid.*, 428/708, 709. *Зачатје и истино оснoвање Матице сербске*, Будим 1829; *Протак за толкованје и красну ону кулу у селу кое е у Лѣтопису частици 18-тој печатно*, Будим 1829 (Д. Кириловић, *Каталог*, 74) 624, 625). О овим полемичким текстовима Јосифа Миловука видети: Ж. Младеновић, *Вук Караџић и Матица српска*, Београд 1965, 57—61.

⁴² Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 428/705; Григ. Јакшича *О заведе-ниу препарандски школа у С. Андриу* 1812 (У Буд. 1812?).

⁴³ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 428/706; Јоа. Миоковића *Житје Езопово съ придаткомъ нѣколикихъ басней изъ превода Г. Сергиа Волчкова*, превед. съ русскиск. на слав. — серб. езикъ. Въ Будимъ 1814. 8°. 126 стр.

⁴⁴ Р. Ј. Šafarik, *Gescichte*, 1865, 428/705; Ст. Новаковић, *Српска библијографија*, 89/424.

дио коначну редакцију текста, и да и у неким другим областима у књизи није доследан, остаје чињеница да је он у историју књижевности, у оквиру културне историје, сврстао дела за која је веровао да им је ту место.

Литерарне творевине народа југоисточне Европе он сагледава и проучава као део њихових културних тековина. Историја књижевности Срба обухвата сва дела, била она штампана или рукописна, чији су аутори Срби. У обзир су дошли радови писани на страним језицима. Међу писцима и њиховим остварењима могу се наћи и они за које је данас тешко рећи која им је делатност била превасходна, и најважнија, на ово се, уосталом, у доба просветитељства често и заборављало, али сви су они дали своје доприносе културном развоју српског народа у 18. и првим деценијама 19. века.

Шафарик трага за личностима уметницима, Христофором Жефаровићем и Захаријем Орфелином, за издавачима периодичних публикација, Димитријем Давидовићем и Георгијем Магарашевићем, лекарима, Петром Милорадовићем, Димитријем Фрушчићем, адвокатима, Јованом Мушкатиновићем, или официрима, Савом Продановићем, на пример, као и многобројним просветним радницима, Василијем Булићем, Глигоријем Гершићем итд. Испуниће Шафарик листове сачуваног нам манускрипта подацима о људима чији су животи протекли у путовањима по расцепаној Европи у трагању за новим сазнањима, Доситеј Обрадовић, Атанасије Стојковић или Григорије Јакшић, или за детаљима о делима припадника високог црквеног клера, Стефан Стратимировић, Јосиф Путник, Вићентије Јовановић.

Између овде поменутих личности и свих оних које читалац може наћи у манускрипту или у штампаној књизи разлике су, наравно, велике у животима које су проводили или у позивима којима су се бавили, али у свакоме од њих појединачно постоји једна заједничка нит која их сврстава у исти низ. Сви су они допринели, неко мање а неко више, успону српске културе 18. и првих деценија 19. века.

Напоменуо сам већ да у књизи *Geschichte der slawischen sprache und Literatur nach allen Mundarten* из 1826. године и грађи коју је Шафарик почео да обликује крајем двадесетих и почетком тридесетих година 19. века, а која је објављена 1865. године, постоји заједнички предмет истраживања, а то је духовна култура. Иста констатација може се усвојити и у случају када се расправља о Шафариковом методу, који је у својој бити биографско-библиографски. Он се назире у поминутој књизи из 1826. године. трима кратким биографијама, Јована Рајића, Доситеја Обрадовића и Глигорија Трлајића, као и пописом имена осталих стваралаца, бележењем њихових занимања и насловима штампаних радова.

У књизи *Geschichte der serbischen Literatur* усвојен је исти приступ грађи, детаљно и широко развијен. У другом одељку књиге, у одељку где је расправљано о новој српској књижевности, материјал је разматран кроз две веће целине које се међусобно преплићу.

Коришћење биографско-библиографског метода омогућило је Шафарику да нову српску књижевност и српску културу 18. и првих деценија 19. века презентира кроз описе наслова, садржаје књижевних дела и биографије стваралаца. Он се упушта у критичка разматрања већ само констатује стање културних и књижевних тековина српског народа неколико деценија по великој сеоби 1690. године до почетка литерарне продукције у Кнежевини Србији, почетком тридесетих година 19. века.

Обимној грађи о новој српској књижевности поново приступа у духу методолошких поставки Лудвига Вахлера, о којима је већ исцрпно расправљано. Историчар књижевности Шафарик проучава литературу са постављеним задатком да се опише стање културног развоја српског народа без улажења у критичко оцењивање тога стања.

Методолошки гледано, дакле, нема никаквих разлика између књиге *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* из 1826. године и грабе коју је Шафарик обликовао само неколико година касније. И даље је он остао присталица писаца историја књижевности 18. века, а новим делом им се још више и приближио. Није усвајао методолошке поставке нових књижевних историчара који су себи у Немачкој већ почели да крче нове путеве.⁴⁵ Код Шафарика је још увек у првом плану биографија књижевника и наравно језик којим се ови служе.

4.

Књижевности јужнословенских народа обрадио је Шафарик у пет већих и засебних целина, словеначка *Slowenische Literatur*),⁴⁶ глагољска (*Glagolitische Literatur*),⁴⁷ илирска (*Illiri-*

⁴⁵ Исп.: В. Hüppauf, *Literaturgeschichte zwischen Revolution und Reaktion. Aus dem Anfängen der Germanistik 1830—1870*, Frankfurt am Main, Athenäum Verlag, 1972; К. Weimar, *Zur Geschichte der Literaturwissenschaft. Forschungsbericht*, Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, Stuttgart 1976, Bd., L, Heft 1—2, 298—364.

⁴⁶ P. J. Šafarik, *Geschichte der südslawischen Literatur*, Prag 1864, Bd. 1, 1—149.

⁴⁷ *Ibid.*, 153—192.

sche Literatur),⁴⁸ хрватска (*Kroatische Literatur*)⁴⁹ и српска књижевност (*Serbische Literatur*).⁵⁰ Прве четири овде наведене књижевности подељене су у две целине. У првој су у низу побележени аутори по времену њиховог појављивања на књижевном пољу, с најважнијим биографским белешкама, док су у другој по струкама записане штампане књиге, периодичне публикације као и рукописи. Ова подела по струкама изведена је на основу материјала којим је располагао, тако да се она разликује када су у питању хрватска, словеначка и илирска литература на једној а глагољска на другој страни.⁵¹ Ни једну од поменутих литература није пропратио културно-историјским уводом, као што је то случај код српске књижевности, већ је одмах почео да ређа имена писаца.

Када се ова концепција приказивања књижевности народа југоисточне Европе упореди са текстовима објављеним у књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* запажају се очигледне разлике. Глагољској књижевности дао је у овом прегледу с почетка тридесетих година много више простора и самосталности, период њеног трајања врло је дуг, од Николе из 1222. године до Јосифа Фрање Новака из првих деценија 19. века. Код хрватске књижевности, први писац је Михаило Бучић из 16. века а последњи Јосип Кундека, уз чије име је годинама 1832, подвучено је веће просторно ограничење у оквиру Провинцијалне Хрватске, док је словеначка књижевност проширена именима писаца и њихових дела.

Једна од разлика огледа се и у поновном увођењу термина Илирска литература. Неколико година раније Шафарик је указао на разноликост употребе поменутог термина у европској науци тога доба. Њиме су се означавали час Срби, час јужни Словени, час, опет, народи који су живели на територији Славоније и Далмације.⁵² Он га је тада одбацио, јер је овај „кроз употребу и злоупотребу“⁵³ постао многозначан. Али почетком тридесетих година Шафарик се поново користи терминима Илир и Илирска Књижевност, са свим оним недоследностима које је 1826. године желео да превазиђе и задржаће га и у каснијим радовима, у расправи *Pregled najnovijeg knjižestva ilirskih Slavjana* (1833) и књижици *Slowanský národopis* (1842).

⁴⁸ *Ibid.*, 1865, Bd. 2, 1—269.

⁴⁹ *Ibid.*, 273—382.

⁵⁰ *Ibid.*, 1865, Bd. 3.

⁵¹ Уп.: P. J. Safarik, *Geschichte*, 1826, 226—270.

⁵² На ову недоследност у употреби термина Илир исцрпно је указао у једној од многобројних рецензија књиге *Geschichte aller wendisch-slavischen Staaten* Лудвига Гепкардија (Уп.: *Geschichte Allgemeine Literatur-Zeitung*, Jena 1797, Bd. 1, №. 59, St. 465—471; №. 60, St. 473—477).

⁵³ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1826, 23.

Последњи, трећи, том књиге *Geschichte der sudslawischen Literatur*, под насловом *Geschichte der serbischen Literatur*, посвећен је српској књижевности. Аутор је, у уводној речи, ограничава на „литературу Срба грчког ритуала“⁵⁴ који се у писању служе „ћирилским алфабетом“.⁵⁵

Књига *Geschichte der serbischen Literatur* подељена је у два одељка.⁵⁶ У првом су штампане претходне белешке аутора, затим је у неколико поглавља разматрана политичка историја Срба,⁵⁷ расправљано је о српској држави, цркви и народном животу,⁵⁸ испитани су проблеми језика и књижевности.⁵⁹ Последњи део овог првог одељка посвећен је старој српској књижевности.⁶⁰ Цео овај одељак у ствари је преглед културно-историјског развика српског народа од долазка на територију југоисточне Европе до првих деценија 19. века, с посебним акцентом на српско језичко и књижевно наслеђе до првих деценија 18. века.

Други одељак овог тома обухвата српску књижевност 18. и првих деценија 19. века. Грађа је обрађена као и код осталих литература јужнословенских народа, први део је попис стваралаца, други библиографски преглед књига и рукописа.

Шафарик је српску књижевност разматрао као једну целину одељену у два засебна периода. Концепција приказивања нове српске књижевности израђена је на тај начин што је надграђен и развијен преглед из књиге *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Све области духовног стваралаштва Срба у току неколико векова добиле су много више простора, периодизација је уочљивије изведена. Српска књижевност није ограничена ни просторно ни временски, већ је праћен континуитет њеног развика и проблеми са којима се она суочавала.

Међу књижевностима јужнословенских народа српској је дато највише простора, о њој је Шафарик сакупио и најобимнију грађу, али се ипак може закључити да су све литературе приказане на један схематизован начин. Књижевности појединих народа постале су компактније и заокруженије целине, али је, на жалост, изостало детаљније и исцрпније истраживање њихових међусобних додира и преплитања.

⁵⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 4.

⁵⁵ *Ibid.*, 4.

⁵⁶ *Ibid.*, 1—299, 301—482. И други одељак у којем је разматрана нова српска књижевност има засебан наслован лист, а пагинација Шафариковог текста дата је у континуитету.

⁵⁷ *Ibid.*, 4—32.

⁵⁸ *Ibid.*, 33—94.

⁵⁹ *Ibid.*, 94—137.

⁶⁰ *Ibid.*, 138—242.

5.

Током дугогодишњег боравка у Новом Саду и бављења српском књижевношћу прикупио је Шафарик обимну грађу расућу по књигама и периодичним публикацијама на разним језицима, грађу коју и данас користимо као изворе за српску књижевну баштину. Наравно, многи од ових извора само су сведочанство о једном трајању и интересу читалачке публике за литературу која је покушавала да нађе стазе свога развоја а Шафарик се потрудио да их све обједини на једном месту и уз њихову помоћ и њихово сведочанство испише преко стотину страна манускрипта и обликује историју нове српске књижевности, књижевности 18. и првих деценија 19. века.

У крајој уводној речи приређивача Шафарикове књиге *Geschichte der serbischen Literatur* дат је списак најважнијих извора,⁶¹ а већину од њих заинтересовани читалац може да нађе у облику скраћеница на страницама књиге. Ј. Јиречек се није упуштао у детаљније испитивање Шафариковог односа према изворима, као што није умео, што се из поменутог пописа да закључити, многе прилоге о новој српској књижевности штампане по периодичним публикацијама. Потребно је стога овде детаљније се позабавити грађом којом се Шафарик користио, указати на изворе и његов однос према коришћеном материјалу. Биће, наравно, речи о оним деловима књиге у којима је предочена српска књижевна баштина 18. и првих деценија 19. века.

У првој целини о новој српској књижевности, у манускрипту наслов је *Reihenfolge serbischer Schriftsteller seit 1733*,⁶² бележио је Шафарик своје изворе скраћеницама и оне су, у већини случајева дате на крају појединих биографија. Када је реч о књигама доноси само презиме аутора или скраћен наслов: „Чапловић II“,⁶³ „Бојић“,⁶⁴ „Horanyi“,⁶⁵ „Егел, Енгел

⁶¹ P. J. Šafarik, *Geschichte, 1865, Abtheilung II, XII—XIII.*

⁶² *Ibid.*, Mns. sv. 2, 1.

⁶³ P. J. Šafarik, *Geschichte, 1865, 301—2/71* (В. Јовановић); 303/76 (С. Балеовић); 304/78, 79 (Софроније Поповић, Рафаил Рашковић); 309/87 (Синесије Живковић); 310—319/93 (Доситеј Обрадовић); 3, 320/96 (Константин Филипићес); 322/100 (Димитрије Георгијевић) 323/107 (Јован Јовановић); 328/121 (Кирил Живковић); 329/132 (Максим Рашић); 330/135 (Јосиф Путник); 332/143 (Марко Добрић); 333/149 (Сава Поповић).

⁶⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte, 1865, 303/706* (Стефан Балеовић); 304/78, 79 (Софрониј Поповић, Рафаил Рашковић); 304—7 (Јован Рајић); 310—9/93 (Доситеј Обрадовић); 320/96 (Константин Филипићес); 322/100 (Димитрије Георгијевић); 323/107 (Јован Јовановић); 3, 326—7/118 (Глигорије Трлајић); 329/132 (Максим Рашић); 330—1/136 (Атанасије Стојковић); 332/143 (Марко Добрић); 333/149 (Сава Поповић).

⁶⁵ P. J. Šafarik, *Geschichte, 1865, 302/72* (Дионисије Новаковић); 304—7/80 (Јован Рајић); 308/85 (Захарија Орфелин); 320/98 (Атанасије Димитријевић Секереш); 360 (Петар Милорадовић); 360 (Мојсеј Рашковић).

II“⁶⁶ „Евгениј, Словар“⁶⁷ итд. За периодичне публикације записан је, најчешће, број свеске, по негде година издања и стране, „Серб. Љетопис 1826 Heft 4. С. XII“⁶⁸ „Слованка I, 230—231“, „Ofner Zeitung 1825“⁷⁰ итд. Ове скраћенице не користи Шафарик доследно, на неким местима наведени су исцрпнији подаци, али исто тако и скраћенице на основу којих није могућно одмах утврдити о којем је листу или публикацији реч.

Међу изворима које Шафарик користи у исцрпљујућим и заморним трагањима за српском књижевном и културном баштином 18. и првих деценија 19. века истиче се неколико дела која су писцу послужили као основа, као грађа коју је он преузимао или допуњавао подацима из других радова.

Лексикон угарских писаца Алексија или Елека Хорањија,⁷¹ у којем су у другој половини 18. века српски ствараоци уврштени међу мађарске књижевнике, био је од прворазредног значаја подацима о писцима и као такав драгоцен извор за многа европска лексикографска остварења с краја 18. и почетка 19. века.⁷² На Хорањијеве биографске и библиографске белешке ослонио се Шафарик испisuјући животописе Дионисија Новаковића,⁷³ Јована Рајића,⁷⁴ Захарије Орфелина,⁷⁵ Атанасија Димитријевића Секереша,⁷⁶ Петра Милорадовића⁷⁷ и Мојсеја

⁶⁶ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 307—8/84 (Александар Морвај); 323/106 (Сава Текелија); 323/109 (Стефан Новаковић).

⁶⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 303—4/77 (Макарије Петровић); 308—9/86 (Софроније Младеновић).

⁶⁸ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 302/72 (Дионисије Новаковић); 39, 309/87 (Синесије Живковић); 310—319/93 (Доситеј Обрадовић); 319—320/94 (Стефан Вујановски); 321—322/99 (Теодор Јанковић Миријевски); 326/114 (Аврам Мразовић); 329/134 (Сава Продановић); 333/149 (Сава Поповић).

⁶⁹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 309/89 (Христијан Фридрих Темлер); 330—1/136 (Атанасије Стојковић).

⁷⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 337—8/180 (Урош Несторовић).

⁷¹ A. Horanyi, *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notarum*, Viennae 1775, Bd. 1; 1776, Bd. 2; Posonii 1777, Bd. 3. О Хорањију видети: G. Kokay, *A magyar iródomörténet bibliografia 1772—1849*, Budapest 1975, 485; D. Zličić, *XVIII. Száza di szerb írók Horányi Elek lexikonában*, A Hungarologia interet tudományos körlemenyei, Novi Sad, III, 1971, sram 5—6, 52—56.

⁷² De Luca, *Das gelehrte Oesterreich. Ein Versuch. Das ersten Bandes erstes Stück*, Wien 1776, 376; *Fortsetzung und Ergänzungen zu Christian Gottlieb Jöchers allgemeinem Gelehrten Lexiko*, Leipzig 1816, Bd. 5, St. 1163—1164, 838—839; Bd. 6, 1276.

⁷³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 302/72; A. Horanyi, *Memoria*, Bd. III, 689.

⁷⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 304—7/80; A. Horanyi, *Memoria*, Bd. III, 130.

⁷⁵ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 308/85; A. Horanyi, *Memoria*, Bd. II, 705—706.

⁷⁶ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 320/98; A. Horanyi, *Memoria*, Bd. I, 517.

⁷⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 360; A. Horanyi, *Memoria*, Bd. II, 659.

Рашковића.⁷⁸ У животописима поменутих аутора Хорањијев текст послужило је као основа коју је Шафарик надградио подацима из других извора.

Тако је, на пример, Тихомир Остојић указао на то да је Шафарик из „из Хорањија и Алтера“⁷⁹ црпео податке за биографију Захарије Орфелина.

Слично је поступио у обликовању биографије Дионисија Новаковића.⁸⁰ Податке је прикупио из неколико извора, али, у основи, поновио је текст Хорањијев:

»NOVAKOVICH (Dionisius) Budensis, Ecclesiae orientalis Gracei ritus non uniti Episcopus, Administratorque Episcopatus eiusdem ritus Transilvaniensis. (...) Theologiae Professore, quam ageret apud Neoplantenses, patrio vulgavit fermone opusculum hius inscriptionis...«

»72. Dionisij Novaković (1741—1744) aus Ofen, zuletzt seit 5. Sept. 1750—1770 Bischof von Ofen und Administrator des Bisthums von Siebenbürgen, verfasste, als Hierodiakon in Neusatz und Lehrer an der dortigen, von Bischof Visarion Pavlović (erw. 1730, st. 1757) unterhaltenen philosophisch-theologischen Lehranstalt, im Auftrag des letztgenannten Bischof, mehrere religiöse Schriften...«

(A. Horaniy, *Memoria*, Bd. 3, 689)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 302)

Шафариков текст је, као што се може запазити, проширен многобројним датумима којих нема код Хорањија. Они су преузети из неколико прилога објављених у „Летопису Матице српске“ и укомповани у првобитни текст.⁸¹

„5. Иоанікій Новаковичъ, потвржденъ за Епископа Будимскогъ чрезъ Придворну Депутацию 5. Септ. 1750. а чрезъ Маѳарску Канцелларию 3. Ноемвр. 1750“

(Назначеніе Сербски Епископа, XII)

У овој белешци о Дионисију Новаковићу нема друге године (1770) коју запажамо у Шафариковом тексту. Он ју је преузео из истог чланка из „Летописа Матице српске“, где је,

⁷⁸ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 360; A. Horaniy, *Memoria*, Bd. III, 145.

⁷⁹ Т. Остојић, *Захарија Орфелин. Живот и рад му*, Београд 1923, 15.

⁸⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 302/72.

⁸¹ *Назначеніе Сербски Епископа подъ владѣніемъ Август. Дома австрійскога, Сербска лѣтописъ, Будим 1826, част 7, XII.*

као наредни будимски епископ, записан Арсеније Радивојевић под годином 1770.⁸² Датуми које је уз име Висариона Павловића навео у облим заградама нашао је Шафарик такође у истом овде цитираном прилогу из „Летописа Матице српске“.⁸³

Шафарик се, наравно, није задовољио само овим подацима. Он је један од рукописа Дионисија Новаковића имао прилике и сам да прелиста, о чему је оставио белешку у библиографском прегледу књига,⁸⁴ и из предговора сазнао нешто више о школи Висариона Павловића у Новом Саду.⁸⁵

За Шафариков однос према првобитном тексту и, уопште, за његов однос према изворима навешћу овде још један цитат из предлошка, односно Хорањијевог прилога, и тог истог у књизи *Geschichte der serbischen Literatur*.

»virum omnigena eruditione clarum, ita cum primus inter Theologos sui ritus insignem acumine, iudicioque acerrimo praestaret«

(A. Horaniy, *Memoria*, Bd. 3, 689)

»virum omnigena eruditione clarum, qui inter theologos sui ritus insignem sibi vindicavit locum, cum magno ingenii acumine iudicioque acerrimo praestaret«

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 302)

Вредност стваралаштва Дионисија Новаковића Шафарик не износи сам већ преко Алексија Хорањија, мењајући притом стилски реченицу предлошка. Претпостављам да је преузео Хорањијеву оцену само зато што није имао прилике да лично прочита све радове Дионисија Новаковића.

Шафарик је често допуњавао Хорањијеве прилоге о српским ствараоцима новим подацима. Као што сам тај детаљ истакао поређењем предлошка и Шафарикове биографије Дионисија Новаковића, задржаћу се овде на још једном сличном примеру. Реч је о Петру Милорадовићу:

»Miloradovich (Petrus) Medicinae Doctor, gente Illyrio-Serbus. Hic dum Halae Salicae arti operam navaret, edidit Opusculum, sub hoc titulo . . .«

(A. Horaniy, *Memoria*, Bd. 2, 659)

»Peter Miloradović (1765), Doctor der Medicin und Physicus zu St. Andrä, liess, während er noch in Halle Medicin studierte, ans Licht treten . . .«

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 360)

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 461/917.

⁸⁵ *Ibid.*

Предложак је допуњен једним, али зато врло важним податком. Петар Милорадовић је, наиме, био лекар у Сентандреји. У многобројним оскудним прилозима о Србима лекарима, о њиховом стваралаштву, овакав детаљ који је Шафарик унео у кратку белешку о Петру Милорадовићу вредан је пажње.

Шафарик се у биографској белешци о Петру Милорадовићу није задржао само на уношењу поменутог новог податка већ је пажљиво покушао да нотира и потпуне наслове лекарових књига. Он је, чак, забележио четири књиге, код А. Хорањија налазе се само три. Као пример навешћу овде наслов најпознатије Милорадовићеве књиге онако како су је нотирали А. Хорањи и Шафарик како би се виделе разлике према оригиналном.⁸⁶

»Orthodoxae Fidei Catholicae, atque Apostolicae Ecclesiae Orientalis Graecanae Dogmata, in usum adolescentum, Gymnasii Neoplantensis, anno MDCCLXV«.

(A. Horaniy, *Memoria*, Bd. 2, 659)

»Orthodoxa fidei catholicae atque apostolicae ecclesia orientalis graecanae dogmata potiora, et ad salutem aeternam creditu pernecessaria, in usum adolescentum gymnasii Neoplantensis excerpta, Halea Salicae 1765. 8^o., p. 62«

(P. J. Safarik, *Geschichte*, 1865, 360)

»Orthodoxae fidei catholicae, atque apostolicae ecclesiae orientalis graecana dogmata potiora et ad salutem aeternam creditu pernecessaria in usum adolescentium gymnasii neo-plantensis excerpta studio et industria Petri Milloradovich Halea Salicae, Litteris Beyesianis, MDDCLXV«

(U. Krsić, *Petar Miloradović*, 26—27)

У односу на наслов који је донео А. Хорањи Шафарик се, очигледно, потрудио да га пажљивије препише са оригинала без скраћивања ако се наравно изузме изостављање имена и презимена аутора испред места штампања.

И на осталим страницама књиге *Geschichte der serbischen Literatur* послужиће Шафарику Хорањијево дело као драгоцен извор. Он обазриво и пажљиво усваја и преноси податке, проверава их и допуњује осталим изворима који су му били на располагању.⁸⁷ Свакако да је овакав поступак донекле услов-

⁸⁶ У. Крстић, *Петар Милорадовић — први новосањанин лекар*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1961, књ. VIII, 5—54.

⁸⁷ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1865, 363/289 (Захарија Орфелин); 365/304 (Захарија Орфелин); 371/339 (Захарија Орфелин); 372/347 (Атанасије Димитријевић Секереш); 423/677 (Захарија Орфелин); 461/916 (Захарија Орфелин); 475/1019 (Захарија Орфелин).

љен и чињеницом да А. Хорањи српске писце сврстава у угарску књижевност, те је стога, било потребно из изворног текста елиминисати ту политичку димензију. С друге стране, од објављивања Хорањијевог дела протекло је више од пола столећа и Шафарик је покушао да биографије књижевника обогати новим подацима, који су, у међувремену, прикупљени или штампани.

Књижицама Лазара Бојића, *Памјатник мужем* и Јована Чапловића *Slavonien und zum Theil Croatien* послужило се Шафарик током рада на новој српској књижевности више него раније у делу *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, а много више него што је то у књизи *Geschichte der serbischen Literatur* и назначено.

У низу српских стваралаца и културних прегалаца унео је личности које су у пописима штампане код Лазара Бојића⁸⁸ и Јована Чапловића.⁸⁹ Реч је о оним именима и презименима о којима није могао да нађе ближе биографске податке, али је сматрао да је и њима место у књизи, у једном историјско-књижевном прегледу.⁹⁰ На ове пописе Шафарик је сам упућивао ограбујујући се од могућих грешака и неспоруазума око имена појединих личности.⁹¹

Од Лазара Бојића преузео је Шафарик, осим имена са поменутог пописа, и биографије Григорија Трлајића⁹² и Атанасија Стојковића.⁹³ Он из предлогака црпи само најважније биографске податке, избегавајући, истовремено, слаткоречивост и хвалоспеве Бојићеве.

„Григорій Терлаичъ родио се лѣта 1766. Јаннуаріа 25-га у Мохолу — Бачкомъ Комітату — отъ родителя: Иоанна и Пелагіе. Провео є любко свое младости пролетѣ у жи-

»118. Grigorij Terlaić, geboren zu Mohol im bačer Komitat den 25. Jän. 1766, studierte die Grammatik und Rhetorik auf dem Archigymnasium in Ofen, hierauf die

⁸⁸ А. Бојић, *Памјатникъ мужемъ*, 22—26.

⁸⁹ J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. 2, 266—269.

⁹⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 303/76 (Стефан Балеовић); 304/78 (Софроније Поповић); 304/79 (Рафаил Рашковић); 320/96 (Константин Филигидес); 322/100 (Димитрије Георгијевић); 329/132 (Максим Рашић); 332/143 (Марко Добрић); 333/149 (Сава Поповић); 335/146 (Јован Поповић).

⁹¹ »... wird auf der Liste bei Boić und Čaplović abgedruckten« (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 307); »... kommt bloss auf der Liste bei Boić und Čaplović als serbischer Schriftsteller vor« (*Ibid.*, 304).

⁹² А. Бојић, *Памјатникъ мужемъ*, 68—69; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 326—7/118.

⁹³ А. Бојић, *Памјатникъ мужемъ*, 81—96; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 330—1/136.

тейскими упражненіями. [...] у Будимскомъ Архі-Гимназіу-му соверши Риторику. У третьей грамматикальной классі, первый будущи, получи штпендіум [...] ...прейде из Венгріе у Аустрію, и соверши у Віенни філософію. После філософіе ступи во училище права Аустрійски...

(Л. Божић, *Памятникъ мужемъ*, 67—69)

„Изъ Россіе богато обдаренъ вратисе у премило и предраго отечество свое, кое возвращеніе сви взоромъ удивленія полнымъ глedahу и любовь и приверженость нѣгову ко отечеству хвалами даже до небесъ возвошаху: По пришествіи из Россіе ухлѣбленіе добіе при Славено-Сербской типографіи у Віени.

(*Ibid.*, 71)

Исто овако преузимање само важнијих података из биографије запажа се и у другом примеру који ћу овде навести. Реч је о животопису Атанасија Стојковића, који је, такође, коришћен за обликовање новог текста.

„Стойковичъ е у Руми Сремскогъ Комітата мѣсту отъ родителя: Иоанна и Анне 20-га Септемвриа 1773 лѣта во великолѣпный овай произишао свѣтъ. У време дѣтинства нѣговогъ были су у Руми славне грамматикалне латинске Школе, коимъ онъ научився, приимнсе званія учителскогъ.“

(Л. Божић, *Памятникъ мужемъ*, 82)

Philosophie und die Recht in Wien ...

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 326)

»...von wo er indess bald, reichlich beschenkt, nach Wien zurückkehrte und eine Anstellung bei der serbischen Typographie des Stephan von Novaković annahm.«

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 327)

»136. Athanasij Stojković, geboren zu Ruma im sirmier Komitat am 20. Sept. 1733, lernte die ersten Anfangsgründe der lateinischen Sprache in seinem Geburtsort, wo damals eine lateinische Grammatikalschule blühte ...

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 330)

„Садъ похити у Сегединъ, гди неполучивъ желенія, сирѣчь да бы чрезъ теченіе одинаго года Хуманіора слушати могао, дойде у Пешту и отъ овуѣ у Шопрон. Овде чрезъ едногодишнѣ кодъ Евангеликовъ теченіе повтори граматикалне класе и соверши Риторику и Поезимъ. За показати да е онъ у состоянію прошеніе свое во дѣйствіе произвести, вратисе у Сегединъ, Філософію слушати. Садъ су га морали приимити!“

(*Ibid.*, 83)

„Выше отъ нѣговы дѣла неймамо на Славено-Сербскомъ діалекту писанныхъ; ибо е позванъ быо за Пруфессора фвзике Императорскаго Университета Харковскаго съ обдержаніемъ 2000 рублій и 180 дуката за путь. У нѣму е много род изгубио“.

(*Ibid.*, 93)

»... setzte darauf die Studien in Oedenburg an dem dortigen evangelischen Lyceum fort, wo er die oberste Klasse der Grammatik, ferner die Humaniora absolvirte, und hörte hierauf die Philosophie zu Segedin«.

(*Ibid.*, 330)

»... und er wurde im J. 1803 als Professor der Physik auf die Universität Charkov berufen«.

(*Ibid.*, 330)

У Шафариковом тексту биографија Григорија Трлајића и Атанасија Стојковића читалац може да нађе поједине датуме и догађаје из живота књижевника који су представљали важније и преломне тренутке у њиховим битисањима. У новонасталом тексту инсистира се искључиво на фактографским чињеницама и оне се компонују у једну нову затворену целину.

Преостале две биографије из књижице Лазара Бојића различито су коришћене. Животопис Јована Рајића служи као основ за надградњу, а код Доситеја Обрадовића дело је наведено само као литература. С обзиром на значај који је Шафарик придавао поменутиим личностима о њиховим животописима биће ниже више речи.

Поред књига А. Хораџија и Л. Бојића, о којима је горе било речи, један од најважнијих Шафарикових извора за српску књижевну баштину 18. и првих деценија 19. века био је путопис Јована Чапловића *Slavinien und zum Theil Croatien*. По-

менуто дело нудило је разноврсну грађу, од библиографског прегледа нове српске књижевности до многобројних биографских података, те је Шафарик из њега црпео веће целине и укомпоновао их у своју књигу *Geschichte der serbischen Literatur*.⁹⁴

Осим већ поменутог пописа књижевника, који је и Ј. Чапловић преузео од Л. Бојића, Шафарик је за неке биографије једноставно преписао изворни текст с мањим стилским обрадама:

»12. Cyrill Zsvkovic, im J. 1768 erwählt, starb 1808. Er kannte ausser der serbischen Sprache noch die italienische, und sonst keine«.

»121. Kyril Zivković, Bischof von Pakrac, im J. 1786 erwählt, starb 1808. Er kannte, bemerkt Caplović, ausser der serbische Sprache nur noch italienische, und sonst keine«.

(J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. 2, 154)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 328)

Подаци се из Шафарикове књиге и предлошка слажу, Шафарик је само другачије укомпоновао синтагму »Bischof von Pakrac« пошто се Кирил Живковић код Чапловића налази у низу владика Пакрачке епархије.

Други пример који ћу овде навести из Чапловићеве књиге карактеристичан је за Шафарикову обраду. Ради се о биографији митрополита Викентија Јовановића, првог из низа српских стваралаца 18. века. Уводни текст биографије потиче од Шафарика, а затим се наставља деловима преузетим од Ј. Чапловића.

»71. Vikentij Jovanović (1733), zuerst seit 11. Sept. 1726 griechisch-orientalischer Bischof von Arad, hierauf im J. 1731 den 7. März a. St. zum Erzbischof und Metropolitenerwählt, lebte zu Belgrad, welches damals, von dem pozarevacer Frieden bis zum belgrader Tractat, unter der österreichischen Regierung stand. Er starb den 6. Juni 1737 a. St.«
(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 301)

⁹⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 301—2/71 (Викентије Јовановић); 303/76 (Стефан Балеовић); 304/78 (Софроније Поповић); 304/79 (Рафаил Рашковић); 309/87 (Синасије Живковић); 310—19/93 (Доситеј Обрадовић); 320/96 (Константин Филицидес); 322/100 (Димитрије Георгијевић); 323/107 (Јован Јовановић); 328/121 (Кирил Живковић); 329/132 (Максим Рашић); 330/135 (Јосиф Путник); 332/143 (Марко Добрић); 333/149 (Сава Поповић); 382/398 (Доситеј Обрадовић); 418/648 (Павле Јулинац); 454/876 (Атанасије Секереш); 463/931 (Доситеј Обрадовић).

Све датуме које је навео Шафарик не налазе се код Ј. Чапловића и он послужио подацима које је нашао у овде већ навођеним прилозима из „Летописа Матице српске“. У њима су штампани пописи српских митрополита и епископа у 18. веку с годинама избора и смрти. Стога је Шафарик у свом тексту свуда стављао напомену да су датуми донети по старом календару.⁹⁵ Наставак митрополитове биографије сада је Шафарик једноставно преписао од Ј. Чапловића:

»Ewig bleibt der Name dieses Ehrenmannes bei der serbischen Nation im dankbaren Andenken, denn er war der Stifter der Carlowitzer, Eszeker, und Dalyaer lateinische Schulen. Auch bethätigte er seinem Eifer für das gemeine Wol dadurch, dass er ein Huszaren-Regiment errichtete, welches unter dem Namen des illyrischen Huszaren-Regiments sich in Italien auszeichnete. Anfangs war er selbst Oberster und Proprietär desselben, aber im J. 1736 ward es dem Fürsten Cantakuzer verliehen«.

»Er starb den 6. Juni 1737 a. St. Ewig bleibt, sagt Caplović, der Name dieses Ehrenmannes bei der serbischen Nation in dankbaren Andenken denn er war der Stifter der karloviceer, eseker und dalyaer lateinischen Schulen. Auch bethätigte er seinen Eifer für das gemeine Wohl, dadurch, dass er ein Huszaren-regiment errichtete, welches unter dem Namen des illyrischen Huszarenregiments sich in Italien auszeichnete Anfangs war er selbst Oberster und Proprietär desselben, aber im J. 1736 ward es dem Fürsten Kantakuzen verliehen«.

(J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. 2, 67—68)

P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 301)

Разлика у тексту нема ако се, наравно, изузму правописне. Шафарик се позвао на Чапловића и пренео оригиналне реченице предлошка градећи њима једну целину са својим уводним делом.

У наставку митрополитове биографије Шафарик се поново послужио Чапловићем, али је, прво, унео један део реченице који се не налази у оригиналу.

»...im Jahre 1733, mit Benutzung aller Obigen Quellen und Observanzen, und mit Rücksichtnahme auf die Lo-

»Wir führen ihn hier an der Spitze der serbischen Schriftsteller neuerer Zeit an, weil er im J. 1733, mit Benützung äl-

⁹⁵ Назначение, XI.

calumstände gewisse Klosterregeln, und liess sie an alle Klöster vertheilen.

(*Ibid.*, 178—179)

Из предлошка је поново истргнут један део, измењен почетак и објашњено зашто попис српских стваралаца 18. века почиње митрополитом Викентијем Јовановићем, а у наставку је једноставно преписан прилог о значају Монашких правила. Из извора је, затим, пренео још један део, али је унео у биографију и свој текст:

»... ja auch in speciellen Fällen den Fehlenden zu Gemüthe geführt.

Der nämliche Gegenstand beschäftigte auch die im J. 1776 gehaltene Synode. Ein Klosterregulierungs-Entwurf, von einem zur unirten Kirche gehörenden Individuum verfasst, ward der Synode mitgetheilt; und von dieser mit einigen Abänderungen angenommen...

(*Ibid.*, 179, 170)

Део реченице који сам навео на почетку цитата потиче из претходног пасуса. Шафарик је изнео мишљење да Монашка правила митрополита Вићентија Јовановића никада нису штампана, а затим се поново ослонио на Чапловића и пренео краћи прилог о књизи објављеној 1776. године.

У Шафариковој биографији митрополита Викентија Јовановића запажа се шест мањих целина. Три потичу од Шафарика а преостале од Ј. Чапловића и оне се наизменично смењују. Уводни део обликовао је из разних извора, затим је, у следећој мањој целини, објаснио зашто митрополита ставља на прво место међу српским ствараоцима, а потом је изнео мишљење да Монашка правила никада нису штампана. Он је

terer Quellen und Observanzen und mit Rücksichtnahme auf die Localumstände, gewisse Klosterregeln verfasste und sie an alle Klöster vertheilen liess«.

(*Ibid.*, 301)

»... ja auch in speciellen Fällen den Fehlenden zu Gemüthe geführt. Sie sind aber bis jetzt durch den Druck nicht bekannt gemacht worden; denn die unten (№) angeführten sind davon ganz verschieden. Im J. 1776 nämlich ward von der Synode ein ursprünglich von einem zur unirten Kirche übertretenen Individuum, Athanasius Szekeres, verfasster Klosterregulierungsentwurf samt Klosterregeln mit einigen Abänderungen angenommen...

(*Ibid.*, 301—302)

тако повезао разне делове предлошка између себе, с обзиром да је из Чапловићеве књиге са разних страна преузимао текст.

Шафарикова биографија митрополита Викентија Јовановића карактеристична је за његов однос према изворима. Он се није устручавао да предлошак препише од речи до речи, али је, истовремено интервенисао у оним деловима где је сматрао то за потребним. Мислим овде на првом месту на његов став да Монашка правила никада нису штампана, као и уношење имена Атанасија Димитријевића Секереша у предлошак.⁹⁶

У овим трагањима за изворима Шафарика потребно је посветити пажњу часопису на чијим је страницама све до почетка тридесетих година прошлога века штампано прегршт прилога из којих је он марљиво ексципирао грађу. Реч је, наравно, о „Летопису матице српске“ и то о оним бројевима које је уредио Георгије Магарашевић. Шафариков однос према „Летопису Матице српске“ сличан је као и у овде претходно изнесеним примерима. Он варира од преузимања само важнијих података из разних чланака до целокупних биографија.

За животописе Стефана Вујановског⁹⁷ и Теодора Јанковића Миријевског⁹⁸ послужио се Шафарик текстовима објављеним у „Летопису Матице српске“⁹⁹ за кратке и сажете биографије, преведећи их притом на немачки језик.

Задржаћу се овде на биографији Теодора Јанковића Миријевског и у најважнијим цртама описати Шафариков поступак:

„Иоштъ за времена Кралѣвства Сербскогъ отликоваше се Фамілія Янковича красныма добродѣтелима мужества и юначества. — Год. 1459 преселисе изъ внутрєнности Сербіе у село *Миріево* недалеко отъ Бѣограда, а одавде, по истеченію многотъ време-

»99. Theodor Jovannović Janковић von Mirijevo (1776), wurde zu Kamenica im sirmierer Komitat im J. 1741 geboren. Seine Eltern wohnten früher in Mirijevo, einem Dorfe unweit Belgrad in Serbien,

⁹⁶ Шафарик ће и у библиографском прегледу нотирати да је Атанасије Секереш издао *Монашка правила 1777* (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 454/876). Вид.: М. Костић, *Гроф Колер*, 120—1, 126; М. Костић, *Доситејев пријатељ и саветник Секереш*, Глас САНУ CCLVI, Одељење друштвених наука, књ. 12, Београд 1963, 25—57; Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 137—8/138.

⁹⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 319—29/94.

⁹⁸ *Ibid.*, 321—2/99.

⁹⁹ *Стефан отъ Вуяновскій*, Сербска лѣтописъ, Будим 1826, част 4, 21—28.

на и претерпѣнију разны у томъ сбывшице бѣда и жалостны приключенія, у Каменицу близу Петроварадина, гди се Теодоръ роди...

(Биографическе черте, 21)

Почетак прилога о Теодору Јанковићу Миријевском обликовао је Шафарик као и остале животописе у књизи. Навео је име и презиме, као и место и датум рођења и све те податке нашао је у наслову чланка штампаног у „Летопису Матице српске“. Читаоце је, такође, упознао и са старином породице Јанковић.¹⁰⁰

„Одячавши отиде у Карловцы и съ великомъ ревностию учти почне у ондашњој Гимназији како латинскій езѣкъ тако и друге науке. [...] Но блаженопочившии Викентий Иоаннович отъ Видакъ, онда бывшии Епископъ Темишварскій, све друге предупреди, и у свой заслугама о роду китнястѣи вѣнацъ и оваи новѣи богатороднѣи цвѣтъ уплете; ерь се онъ младолѣтнѣи Янковича благодушно приими и по природној својој и ревностној къ прославленію имена Сербскогъ и распространенію народногъ просвѣщенія великоименникой и многостручно засвѣдоченной любви, отечески по стара о изображенію изредны духа и сердце нѣговогъ дарованія.

Ради продолженія наука пошлѣ га онъ своимъ собстве-

und leiteten ihre Abkunft veon einem alten adeligen Geschlechte vor«.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 321)

»Theodor besuchte die damalige lateinische Schule zu Karlovic und machte hier solche Forschrite in den Wissenschaften, dass er die besondere Aufmersamkeit des Erzbischofs und Metropolitens Vincenz Joannović Vidak errgte und sich sein Wohlwollen erwarb.

Dieser schickte ihn auf eigene Kosten nach Wien, und liess

¹⁰⁰ *Сербљи, адвокати маѣарскій, Сербска лѣтописъ, Будим 1828, част 14, 1—19; P. J. Šafarik, Geschichte, 1865, 322/105 (Јован Мушкатиновић); 328/125 (Јефтимје Јовановић); 334/157 (Николај Шимић); 338/182 (Симеон Петровић); 342/200 (Петар Стојишић); 342/201 (Михаило Витковић); 342/202 (Павле Берић); 342—3/206 8 (Јован Поповић Мостарски); 344/215 (Лазар Милетић); 345/227 (Евгеније Бурковић); 346/230 (Јован Хаѣић).*

нымъ иждивеніемъ у Виену, гди све філософическе и юридическе науке съ великимъ успѣхомъ соверши, бавећи се много и прилѣжно съ чтеніемъ классически дѣла како на стары, тако и новы езыци, стараюћи се и радећи о свомъ поредѣ други Хофагената изображенію.“

(*Ibid.*, 21—23)

Када се паралелни цитати упореде запажа се колико је Шафарик предложак прилагођавао своме стилу писања и обликовања животописа. Он је као и у неколико претходних примера првобитан текст сажимао и из њега црпео само фактографске чињенице. Избегавао је многобројне похвале упућиване личностима о којима је писано и задржавао се само на важнијим датумима.

„По томъ кодъ Оберстера Фекетія, свои важны послова ради у Виены онда бивша, выше отъ године дана као секретарь пребуде. Кадъ се пакъ овај по сретномъ совершенію свога дѣла опетъ својой Регименты врати, вратисе и Янковичъ къ своме благодѣтелю, Епископу Викентію, и кодъ нѣга као секретарь званія свога дужности на особенно свогъ принціпала задовольство дуже времена точно оправляше. Мебу тымъ започне по императорской наредбы Абтъ отъ Саганъ народне школе по наслѣдственныма Австрійскимъ державама заводити. Дворскій военный совѣтъ, имаюћи онда цѣлый Банатъ подъ своимъ непосредственнымъ управленіемъ, наименуе год. 1773. народны по Темишварскомъ Банату греконеунитски шко-

ihn dort Philosophie und Rechte studieren.

(*Ibid.*, 321)

»Nach mehrjährigem Aufenthalte in dieser Kaiserstadt

kehrte nach Karlovic zurück

und bekleidete eine Zeit lang bei seinem Wohlthäter, dem Erzbischofe, die Stelle eines Sekretärs.

Bei der regulirung der Normalschulen in den k.k. Erblanden 1733 wurde Janković vom k.k. Hofkriegsrath zum Direktor der griechisch-orient-

ла Директоромъ Янковича, мужа, колико свое за то дѣло особенне способности, толико честности и са свима пріятногъ обхожденія ради, свима любима и отъ своју починаема.“

talischen Normalschulen im Banater Bezirk ernannt«.

(*Ibid.*, 23—24)

(*Ibid.*, 321)

И у наставку паралелних цитата види се да Шафарик из предлошка и даље преузима само важније датуме или догађаје из биографије Теодора Јанковића Миријевског. Понеке детаље он поново изоставља. У првом цитату то је реченица о Урошу Несторовићу, коју сам и ја испустио, а у другом рад Миријевског код Фекетија у Бечу. Али, без обзира на сва сажимања предлошка, биографија Теодора Јанковића Миријевског писана је од стране Шафарика у једном континуитету и из ње може да се добије заокружена слика о раду једног од директора српских школа.

За важније дате из живота српских стваралаца нудио је „Летопис Матице српске“ прегршт података којима се Шафарик често користио. Мислим овде на прилоге о Србима адвокатима у Угарској, који су се бавили и књижевним радом, из њих је црпео датуме када се који адвокат почео бавити својим послом.¹⁰¹ У друга два прилога, из пописа архиепископа, митрополита и епископа, налазио је податке о оним личностима које су одиграле значајне улоге у духовном развоју српскога народа у 18. и првим деценијама 19. века.¹⁰² У „Летопису Матице српске“ штампане су и аутобиографске белешке из рукописа Јована Рајића,¹⁰³ о чему ће ниже још бити речи, а понека имена налазио је и у напоменама појединих прило-

¹⁰¹ *Биографическе черте*, 21.

¹⁰² *Назначеніе избранія и смерти Сербски Архиепископа и Митрополита подъ владѣніемъ Август. Дома Австрійскога*, Сербска Лѣтописъ, Будим 1826, част 5, 13—19; *Назначеніе Сербски Епископа подъ владѣніемъ Август. Дома Австрійскога*, Сербска Лѣтописъ, Будим 1826, част 7, IX—XVI; Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 301—2/71 (Викентије Јовановић); 302/72 (Анионисије Новаковић); 307/83 (Павле Ненадовић); 309/87 (Синесије Живковић); 310/92 (Јован Георгијевић); 323/107 (Јован Јовановић); 328/121 (Кирил Живковић); 328/124 (Петар Петровић); 330/135 (Јосиф Путник).

¹⁰³ (*Изъ оригиналногъ рукописа почившаго Гд. Раича*), Сербскій Лѣтописъ, Будим 1831, част 24, 50—54; *Монастырь Ковиль, Сербска Лѣтописъ*, Будим 1828, част 14, 17—19; *Мореплованіе Івана Раича 1758 года*, Сербскій Лѣтописъ, Будим 1831, част 24, 24—56; Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 304—7/80 (Јован Рајић).

га. Реч је о Сави Поповићу¹⁰⁴ и Сави Продановићу.¹⁰⁵ Они су, у ствари, и добар пример да се укаже на то колико се Шафарик трудио да прикупи имена и најмање познатих личности само да би његов низ српских стваралаца био што исцрпнији.

„(ер се е овим послом, колико е поне мени познато, нитко, осим покојног Фелдмаршаллаитнанта Продановића занимао не) [...] Овај е Генерал списао кратке биографије свију Серб. Генерала“

(Г. Магарашевић, *Биографичке черте*, 42)

»134. Sava Prodanović, k.k. Feldmarschall-Lieutenant, starb in Ruhestand zu Mitrovic um das J. 1826, soll kurtze Biographien serbischer Generale verfasst haben«.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 329)

Аутор није, како се то из предлошка види, практично располагао никаквим подацима од којих би могао да обликује обимнију биографију генерала Продановића. Али, он се задовољио и самим поменом његовог имена. У свом низу српских стваралаца 18. и првих деценија 19. века инсистирао је на што ширем кругу личности.

Шафарик се није задржао само на овим овде поменутим важнијим изворима, на књигама А. Хорањија, Ј. Бојића, Ј. Чапловића као и прилозима из „Летописа Матице српске“, већ је уложио много труда да прикупи и другу што разноврснију грађу. Највеће проблеме имао је свакако с периодичним публикацијама, нарочито оним штампаним на немачком језику до којих је у Новом Саду тешко долазио. Из оваквих публикација је, као и из „Летописа Матице српске“, нотирао свако име којим је могао да прошири круг српских стваралаца. Поменуо сам већ да је на основу података из једног прилога обликовао биографију Захарије Орфелина, а овде ћу на још једном примеру показати како је то учинио са личношћу Павла Петровића фон Соколовића:¹⁰⁶

¹⁰⁴ Г. Магарашевић, *Биографичке черте славних Сербала, Србска летопись*, Будим 1825, част 1, 42; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 329/134 (Сава Продановић).

¹⁰⁵ А. Мушички, *Ода, Србска летопись*, Будим 1825, част 3, 28; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 333/149 (Сава Поповић).

¹⁰⁶ *Todesfälle von J. 1824*, Allgemeine Repertorium der neusten in- und ausländischer Literatur, Leipzig 1824, Bd. 2, St. 1, 76; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 361. Исп.: В. Сечански, *Штампарија и књиговезница Емануила Јанковића, Зборник музеја примењене уметности, Београд 1982—83*, св. 26—27, 49—50.

»Am 12. May M. Paul Petrovich von Sokolowicz aus Serbien, Uebersetzer russischer Schriften, zu Leipzig, der sich um die Univ. auch durch Stiftungen im J. 1809 verdient, hat, 52 J. alt.«.

»Paul Petrović von Sokolović aus Serbien, starb am 12. Mai 1824 in Leipzig, 52 Jahre alt, Uebersetzer russischer Schriften, der sich um die leipziger Universität auch durch Stiftungen im J. 1809 verdient gemacht hat«.

(Todesfälle, 78)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 361)

Разлика у предлошку и прилогу који је Шафарик исписао нема, првобитни текст само је преобликован као и у осталим случајевима, када је грађа без допуна преузимања из извора.

У Шафариковом низу српских књижевника највећи је број његових савременика, људи који су се на пољу литературе почели огледати у првим деценијама 19. века. Многе од њих је лично познавао,¹⁰⁷ неки су му били ученици током дугогодишњег рада у Гимназији,¹⁰⁸ други, опет, колеге на школама у Новом Саду, Ср. Карловцима и Сомбору¹⁰⁹ те није имао проблема с прикупљањем најважнијих њихових биографских података.

Изворе за многобројне биографске белешке треба тражити и у обавештењима које је добијао лично, усмено или писмено. О једном писцу, Теодосију, писцу грешком унесеном у круг стваралаца нове српске књижевности, податке је добио од Арсенија Гаговића преко митрополита Стратимировића:

»... nach einer dem karlovicer Erzbischof und metropoliten, Stephan Stratimirović von Kulpin, durch den pivaer Archimandriten und chilandarer Prohegumen Arsenije Gagović 1803 mitgetheilten Nachricht ...

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 307)

Друге стваралац, Глигорије Јакшић,¹¹⁰ сам је доставио Шафарику податке о себи:

»... heisst es von ihm in den mir mitgetheilten Nachrichten ...«

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 339)

¹⁰⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 328/126 (Лукијан Мушицки); 344—5/221 (Георгије Магарашевић); 333/153 (Милосав Видаковић).

¹⁰⁸ *Ibid.*, 352/235 (Атанасије Николић).

¹⁰⁹ *Ibid.*; 344/219 (Атанасије Теодоровић); 344/220 (Петар Јовановић); 345/222 (Игњатије Јовановић); 346/230 (Јован Хаџић); 357/265 (Јаков Герчић).

¹¹⁰ *Ibid.*, 339/189 (Глигорије Јакшић).

Имена српских књижевника и културних прегалаца налазио је Шафарик и на насловним листовима књига и то је разлог што се у појединим биографијама налазе само шгури подаци о личностима. Василије Протић превео је 1772. године једно сказаније,¹¹¹ Сава Лазаревић био је „преводилац“ код Илирске дворске депутације у Бечу,¹¹² а Аврам Петровић свештеник у Новом Саду.¹¹³

Као извори коришћене су, најзад, и белешке преписивача многобројних рукописа. Ови преписивачи остављали су по манускриптима разне податке од којих је Шафарик успео да испише краће биографске белешке. Право мало Шафариково мајсторство у обликовању животописа Константина Студеничког покажу у наредном примеру:

„... трудих ся ѿ преписании книги сея азъ менши во іеромонасѣхъ ігумень Константинъ, святаы и царскія обители и лавры свято-успенскія Студеническія постриженик, бывшии еуфімеріи пещанскіи. Начата се бысть писати ся книги сія лѣто 1742 въ Пещи, а соверши ся въ лѣто 1748 во вышереченой славно-сербской лаврѣ Студеничкѣй...“

(Ј. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, II, Београд 1983, 159/2964)

»74. Konstantin (1742—1748), zuerst (1742) Pfarradministrator in Pest, hierauf (1748) Hegumen des Kl. Studenica in Serbien, ist uns bloss als ein sehr fleissiger Abschreiber des Branković'schen Geschichtswerkes bekannt«.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 303)

На основу само овога записа Шафарик је унео Константина Студеничког у низ српских стваралаца. Каснија истраживања показала су да се преписивач *Хроника* Борба Бранковића бавио и песништвом, а Шафарикова заслуга јесте у томе што је Константина покушао да осветли са само неколико по-

¹¹¹ *Ibid.*, 320/95; 471/987. Уп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 115/115.

¹¹² P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 320/97; 376/363. Уп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 120/120.

¹¹³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 324/110; 469/972. Уп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 220/239; В. Сечански, *Сувремене публикације око Тамишварског сабора 1790. године*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1974, књ. XI, св. 1—2, 217.

датака и да му већ тада, 1865. године, нађе место међу српским књижевницима.¹¹⁴

За други део одељка о новој српској књижевности, за преглед штампаних књига и рукописа, Шафарик није могао баш у потпуности да се ослони на библиографска остварења првих деценија 19. века. Она су била сувише разноврсна, непотпуна и несигурна по обради грађе. Свакако да је неке од њих чешће консултовао, књижицу П. Соларића, две библиографије објављене у „Летопису Матице српске“, Георгија Магарашевића и Павла Берића,¹¹⁵ али то му се није чинило довољним и у потпуности вредним.

Стога је Шафарик преостало само да се, прво, сам упусти у мукотрпна прегледања српске штампане речи и њено потписивање. За овакав рад њему су на располагању биле јавне библиотеке, гимназијска у Новом Саду, гимназијска и митрополијска у Сремским Карловцима, као и приватне, јер у Новом Саду „многи грађани имају по примерак сваке српске књиге“.¹¹⁶

Податке и наслове добијао је Шафарик и од многобројних познаника које је имао, Георгија Магарашевића, Адама Драгосављевића, Лукијана Мушицког итд. Истраживања која је сам обавио и друговања с многим суграђанима омогућили су му да забележи исцрпан преглед српских књига, без којег би цело његово дело било много сиромашније.

Но, свестан чињенице да вероватно ипак неће моћи да се домогне сваке српске књиге, настале или објављене у 18. и првим деценијама 19. века, Шафарик се послужио и многобројним секундарним изворима. Међу најважнијим били су му каталози појединих штампарија, из којих је преписивао наслове. Реч је, наравно, на првом месту, о штампарији Димитрија Теодосија у Венецији.

„Букварь или Началное Ученіе хотящѣмъ учитися книгъ писмены Славенскими. Въ Венециі, 1801. Въ 8. Пис. К р. Л. — :15“

„Букварь или началное ученіе хотящимъ учити ся книгъ писмены славенскими. Въ Венециі 1801. 8°.“

(П. Соларић, *Поминак*, 70)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 363/290)

¹¹⁴ Исп.: И. Веселинов, *Једна песма Константина Студеничког из 1751. године*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1972, књ. XX, св. 1, 37—46.

¹¹⁵ П. Соларић, *Поминак књижескиј*, Венеција 1810; Г. Магарашевић, *Назначеніе Србски књиги*, Србска лѣтописъ, Будим 1825, част 1, 156—160; П. Берић, *Славено-србска библиографія од године 17.. до конца 1828. сложена по азбучноме реду Списателя с Додатком назначенія они дѣла, коя су без имена издательва изишле*, Србска лѣтописъ, Будим 1829, част 18, 107—122.

¹¹⁶ J. Emler, *Dopisy Pavla Jos. Šafarika Janu Kollarovi*, Časopis Musea kralovství českého, Prag 1873, sv. 2, 144.

„Гласъ Порфироносца по Псалму XIV. со стихами Любезнѣйшимъ Сербіаномъ, отъ Ефрема Лазаровича, Карлштадтскія Юности Нормалнаго Учителя, и Кралевства Мажарскаго Института Пенсіоналнаго Сочлена. Въ Венеціи, 1810. Въ 8. Пис. К. р.“

(*Ibid.*, 71)

„Сѣтованіе наученнаго младаго Человѣка, изъ Русскогъ на Сербскій языкъ преведено отъ З. О. въ Новомъ Садѣ 1764. Въ Венеціи. Въ 16. Пис. К. р.“

(*Ibid.*, 83)

„Ефрема Лазаровича Гласъ Порфироносца по псалму XIV. со стихами любезнѣйшимъ Сербіаномъ. Въ Венеціи 1810 8°.“

(*Ibid.*, 381/393)

„Сѣтованіе наученаго младаго человѣка, изъ рускогъ на сербскій языкъ преведенно отъ З. О. (Захар. Орфелина) въ Новомосадѣ. Въ Венеціи въ тип. Дим. Θεодосія 1764. 16°.“

(*Ibid.*, 381/395)

Шафарик је донекле наслове из Соларићеве књиге прилагођавао своме библиографском опису. Покушао је да изједначи разна правописна правила у погледу писања малих и великих слова, изостављао је свуда напомену о азбуци и цени књига. Из Соларићевог наслова у другом примеру изоставио је податке о писцу,¹¹⁷ док је у трећем случају правилно разрешио аутора.¹¹⁸ Наслове из Соларићевих књига је, дакле, Шафарик прилагођавао своме принципу нотирања и преносио их у манускрипт али извор је ипак остао уочљив.

Док је код Павла Соларића налазио целовите наслове књига, каталози Универзитетске штампарије у Будиму задавали су му више мука.¹¹⁹

„Каллиграфіа въ дестѣ съ 18 изображ. фол. 1 комадъ 2 kr. — Große Vorschriften, bestehend in 18 Blätter, das Stück ... 2 kr.“

(*Catalogus*, 101)

„Калиграфіа въ десетѣ съ 18 изображ. Въ Буд., Fol. Ofn. Catal. 1799.“

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 366/309)

¹¹⁷ Уп.: *Каталог*, 202/1304.

¹¹⁸ Уп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 68/62.

¹¹⁹ Вид.: Љ. Дурковић-Јакшић, *Библиографија српских књижевних каталога до 1945*, Библиотекар, Београд 1956, бр. 3—4, 217—218; Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 302—5/335; 339/380; P. Király, *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777—1848*, Budapest 1983, 492.

„Тояжде, малыя прописы съ 15 изображен: Kleine Vorschriften, bestehend in 15 Blätt er 4. das Stück ... 2 kr.“.

(*Ibid.*, 101)

„Дояжде, малыя прописы, съ 15 изображ. Бъ Буд. 4°. Ofn. Cat. 1799.“.

(*Ibid.*, 366/310)

У наведеним примерима и сличним, које читалац може наћи у књизи *Geschichte der serbischen Literatur*, Шафарик се увек напоменом о извору ограбивао од могућих неспоразума.¹²⁰

Дешавало се да и податке из неких каталога преузме из друге руке без провере и тада је преносио и грешку претходника. Јозеф Добровски је, наиме, из каталога Будимске штампарије преписао и наслов једне од књига, а по њему то је учинио и Шафарик:

»Propovied' d. i. Predigt illyrisch und kroatisch von der Einigkeit des Christenthums, 1772 in 4.«

(J. Dobrovski, *Serbica*, 212)

„Проповѣдъ, d. i. Predigt, illyrisch und kroatisch, von der Einigkeit des Christenthums. Wien bei Kurtzböck 1772. 4°. Dobrovský aus dem Ofn. Cat. 1796.“.

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 469/969)

Шафарик је навео аутора од кога је преузео белешку, допунио је библиографску јединицу податком да је књига штампана у Бечу код Курцбека, што је, такође, нашао у уводном тексту код Добровског, али је без провере прихватио годину издања. Она је у цитираном каталогу 1733, а не 1772, као што је то забележио Добровски и од њега, пренео Шафарик.¹²¹

У жељи да нотира сваку штампану и писану реч српских стваралаца 18. и првих деценија 19. века Шафарик је у библиографском попису искористио као изворе и објављенија на српске књиге.

„Лаз. Михаиловича Право наслѣдія по мађарскимъ законима списано.

Angekündigt in Davidović's ser. Zeitung 1818 N. 77“

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 454/873)

¹²⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 366/308, 309, 310; 367/316, 318; 373/348; 439/781; 457/896; 469/969, 970; 472/990; 474/1010.

¹²¹ Вид.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 114—115/114.

Оглас Лазара Михајловића стварно је штампано у помешном броју „Новина српских“.¹²² Како Шафарик није био сигуран да је књига и објављена, он је, једноставно, наслов навео према овом објављенију.

У овом другом делу рада, у библиографском прегледу о новој српској књижевности, Шафарик је поново као један од извора послужио „Летопис Матице српске“. Свакако да је овде један од најинтересантнијих примера преношење појединих одредница из прегледа садржаја поменутог часописа у манускрипт:¹²³

„2. Высокоуч. Г. Милоша Светића. i. Оде: а) Стыдъ I. 120; б) Богу III. 72. в) Сербскомъ поеты III. 77. е) Carpe diem IV. 63. д) Моме роду XIII. 23. е) на слогу XIII. 24. ж) Пѣвцу Арфе Шишатовачке XIV. 36. Палинодіа дебелогъ Ъ III. 84.“

„Мил. Светића (Гоа. Хаџића) Оде, у Срб. Лѣтопису: Стыдъ I. 120. — Богу III. 72. — Срб. поети III. 77. — Carpe diem IV. 63. — Моме роду XIII. 23. — На слогу XIII. 24. — Пѣвцу арфе Шишатовачке XIV. 36. — Палинодіа дебелогъ Јера III. 84 и пр.“

(Содержание, 140)

(P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 388/432)

Почетак библиографске јединице прилагодио је поново своје начину бележења, а затим је једноставно преносио податке из предлошка.

Разноврсној грађи коришћеној као извор за књигу *Geschichte der serbischen Literatur* пришао је Шафарик са већ у најважнијим цртама разрађеном концепцијом приказивања нове српске књижевности. Његов задатак је свакако био истражити што детаљније литерарне и културне токове у 18. и првим деценијама 19. века, упознати се са грађом о штампаријама и њиховим делатностима, записати имена многобројних личности које су, свака у својој области, допринеле развитку духовних стремљења српског народа, нотирати, најзад, свако рукописно или штампано дело настало у распону од неких стотинак година. У складу са оваквом концепцијом Шафарик се трудио да се у својим истраживањима српске културне и књижевне баштине домогне свих извора и из њих, онако како је то одговарало његовом виђењу концепције, црпи податке и обликује једну целину.

Током рада на књизи *Geschichte der serbischen Literatur* Шафарик је успео да прикупи све најважније изворе о српској

¹²² Вид.: Б. С. Костић, *Додаци Новина српски за 1818. годину. Библиографија, Књижевна историја*, Београд, 1980, књ. XIII, св. 50, 306.

¹²³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 376/365; 441/791; 448/873; 472/837.

књижевности 18. и првих деценија 19. века. За грађом је трагао у лексиконима, преписивао је из путописа, преносио наслове књига из библиографија и каталога, користио се рукописним белешкама разних аутора и прилозима из периодичних публикација, а добијао је, најзад, обавештења и лично, од стваралаца или пријатеља. Покушао је, дакле, да се домогне сваког извора без обзира да ли је овај нудио целовитије биографије, исцрпније библиографије или само штуре животописне белешке и непотпуне наслове појединих књига.

У дугогодишњем раду на новој српској књижевности показао је он различит однос према појединим ауторима и то онима који су се и пре њега бавили новом српском књижевношћу. Главна карактеристика овог Шафариковог односа је недоследност у коришћењу грабе разних аутора.

Прилоге А. Хораџија увек је покушао да провери, допуни или из њих елеминише политичку димензију која је у лексикону присутна. Такав однос није показао према радовима Ј. Чапловића и Ј. Добровског. Првом аутору је сувише веровао, што је проистекло из тога што је писац путописа *Slavonien und zum Theil Croatien* живео у крајевима о којима је писао и Шафарик је сматрао да је овај могао да се домогне и тачних података који су и њему били потребни. Стога се дешавало да у манускрипт пренесе грађу без довољно критичког односа према њој. Шафарик је дуго година био и под утицајем ауторитета Ј. Добровског, када је реч о новој српској књижевности, те је и из његових радова преносио податке без провере, што се и из једног од горе наведених примера може закључити.

Поверење у Ј. Чапловића и ауторитет Ј. Добровског спутали су Шафарика да се више посвети радовима Ј. Копитара, личности која је у другој деценији 19. века сигурно најбоље познавала нову српску књижевност. Неки од важнијих прилога Ј. Копитара нису били Шафарику доступни, већ их је он користио из друге руке, преко Ј. Чапловића и Ј. Добровског. Мислим овде на првом месту на Копитарове преводе биографије Доситеја Обрадовића и његов рад о најновијим продукцијама српске књижевности с почетка друге деценије прошлога века.¹²⁴ Шафарик је сметнуо с ума да су Ј. Чапловић и Ј. Добровски Копитарове радове прилагођавали своје виђењу проблематике и оно што је посредством њих доспело до њега био је често прерађен текст без оригиналне вредности.

Иста недоследност према ауторима огледа се и у другом делу одељка о новој српској књижевности у попису штампаних и рукописних књига. Податке преузете од Сопикова¹²⁵ или

¹²⁴ Вид.: Ј. Kopitar, *Serbica*, 93—123; 126—139.

¹²⁵ В. Сопиков, *Опытъ россииской Библиографіи*, Снт. Петербург 1813—1821.

из каталога Будимске штампарије увек је пропраћао потребним напоменама, али је то изостало код наслова пренесених од П. Соларића.

Као што је Шафарик показао недоследност у коришћењу грађе према поменутиим ауторима, иста констатација може се усвојити и за све изворе о којима је горе било речи. Стога се у Шафариковом односу према изворима запажају три карактеристике. Он је, прво, међусобно сучељавао податке прикупљене с разних страна. Преузимао је, друго, фактографску грађу из извора и од ње компоновао нове биографије, и треће, преузимао је податке из извора али без провере.

У прву групу сврстао бих оне изворе кроз које је Шафарик најбоље исказао свој однос према коришћеној грађи, односно оне изворе од којих су написане биографије појединих аутора као компилација. Мислим овде на животописе Дионисија Новаковића, Јована Рајића, Захарије Орфелина, Јосифа Путника и Петра Милорадовића. За животописе поменутих аутора прикупљени су фактографски подаци, али су они, истовремено, проверавани, поређени са другим, те је тако указивано на нека неслагања у разним изворима. У овим случајевима Шафарик се врло критички односи према расположивој грађи, он је не усваја без провере. Дозволио је да се понегде оцртају неуједначености, али и да се добије нов текст који ће бити прихватљив за потоње истраживање српске културне и књижевне баштине. Биографије наведених личности су и најбољи делови Шафариковог поглавља о новој српској књижевности и они су, касније, постали основа за многобројне студије, на пример, о Дионисију Новаковићу,¹²⁶ Јовану Рајићу¹²⁷ или Захарију Орфелину.¹²⁸ Прилози овакве вредности у Шафариковој књизи *Geschichte der serbischen Literatur* су у мањини и штета што је аутор био краткога даха и што исти поступак није успео да примени и у осталим биографијама.

У другој групи Шафарикових извора јесу они из којих, једноставним преписивањем, преноси туђе предлошке у своју књигу. Приметно је, дакле, поново поступак којим се користио и у књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Поступак је очигледан у деловима животописа митрополита Вићентија Јовановића и у биографијама Макарија Петровића, Софронија Младеновића, Доситеја Обрадовића, Стефана Вујановског, Теодора Јанковића Миријевског, Глигорија Јакшића, Кирила Живковића, Атанасија Стојковића и Симе Милутиновића Сарајлије. Ако се из

¹²⁶ А. Ђурчић, *Популарност и неки проблеми ширења Епитома Дионисија Новаковића*, Зборник за друштвене науке, Нови Сад 1963, св. 36, 103—115.

¹²⁷ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952.

¹²⁸ Т. Остојић, *Захарија Орфелин. Живот и рад му*, Београд 1923.

овога низа изузму прилози о Доситеју Обрадовићу, Сими Милутиновићу Сарајлији и Кирилу Живковићу, који су у манускрипт пренети у целинама,¹²⁹ у осталим биографијама запажа се једна важна заједничка одлика. Из предлошка су, наиме, преузимани само поједини делови текста и то највише они у којима је садржана фактографска грађа. Шафарик је првобитне прилоге оголео избегавајући слаткоречивости аутора предлогака и своју пажњу усредредио је само на важније датуме из живота књижевника компоњујући од њих нове текстове. Биографије су, тако, постале краће и сажетије и добиле карактер лексикографских јединица.

Исти поступак применио је Шафарик и у прегледу штампаних и рукописних књига. Из садржаја „Летописа Матице српске“ преносио је, на пример, у целини библиографске јединице или само имена аутора сарадника поменутог часописа.¹³⁰ Из каталога Будимске штампарије узимао је, опет, оне наслове до којих нигде није могао да дође, а захваљујући пријатељским обавештењима прикупио је белешке о многобројним рукописима српских књижевника.

У трећој групи Шафарикових извора налазе се они које је преузимао без провере и преносио у свој манускрипт. Примера за ово има, на жалост, у Шафариковом делу доста и данас је тешко одговорити на питање зашто је то он радио. Мислим да је понекад сувише веровао претходницима, и, уопште, грађи коју је црпео из извора. У жељи да његова књига буде што исцрпнија није био пажљив у преношењу података у манускрипте. Неспоразуме око неких књижевних радова Јована Рајића¹³¹ или Доситеја Обрадовића¹³² свакако је могао да избегне да је пажљивије користио и ишчитао изворе. Ауторитет Ј. Добровског спутао га је да провери неке податке које је овај објавио и о чему је горе већ било речи. Ослонио се, најзад, пре на Ј. Чапловића него на Ј. Копитара.¹³³ У овој групи извора огледа се највише и недоследност у њиховом коришћењу. У приступу изворима изостао је један критички однос према грађи.

Крајем двадесетих и почетком тридесетих година прошлог века, у годинама, дакле, када је радио на манускрипту књиге *Geschichte der serbischen Literatur*, када је обликовао грађу, успео је Шафарик да о новој српској књижевности сазна много више него сви његови претходници на истом

¹²⁹ Вид.: *Der serbische Dichter Symeon Milutinovic, Das Ausland*, München 1831, №. 177, 705—706; №. 178, 710—711; P. J. Safarik, *Geschichte*, 1865, 347—352/234.

¹³⁰ *Содержание Сербске летописи отъ год 1825—1828*, Сербска летопись, Будим 1828, част 15, 135—152.

¹³¹ Вид. напомену 239, 240.

¹³² Вид. напомену 262.

¹³³ Вид. напомену 264.

послу. Прикупио је изворе којима се и данас користимо у трагањима за српском књижевном баштином 18. и првих деценија 19. века. Од својих претходника, и поред свих примедби које му се могу ставити када се расправља о његовом односу према изворима, разликовао се ширином погледа, дубином истраживања и критичким односом према грађи.

Шафарику се, данас, може замерити на поступку који је применио у односу на грађу. Мислим на првом месту на преписивање редова изворника без икаквих измена, али не треба, наравно, заборавити време у којем је манускрипт настајао. Поступак Шафарика био је уобичајен у науци о књижевности прве половине 19. века.

6.

Периодизацију српске културне и књижевне баштине из књиге *Geschichte der serbischen Literatur* предочио је Шафарик у једном мањем прилогу 1842. године, у делцу *Slowan-ský národopis*, о чему је већ горе било речи, и даље је није разрађивао. Она је остала у рукопису све до 1865. године, када је Ј. Лирчек објавио манускрипт о књижевностима Јужних Словена.

У књизи *Geschichte der serbischen Literatur* један детаљ привлачи посебну пажњу када се разматра проблем периодизације.

Шафарик је, наиме, 1826. године врло јасно истакао периодизацију на два плана: културном, почиње са Христофором Жефаровићем, и књижевном, од Захарије Орфелина. У делу о књижевностима јужнословенских народа почеци нових стремљења померени су за једну деценију ближе освиту 18. века, у годину 1733, али је мање разматрана, може се чак закључити да је и у суштини изостала, периодизација српске књижевности. У уводном делу књиге забележио је Шафарик да се народни језик од пре једног столећа, од око године 1733, почео употребљавати у профаној литератури¹³⁴ али ову мисао није даље развио у одељку о новој српској књижевности.

Овакав Шафариков став у чврстој је вези са предметом његовог истраживања, са српском културом. Она је та која је у првом плану, њу је поделио у две засебне целине, од почетка до првих деценија 18. века и од 1733. до 1833. године. Књижевност је одраз стања културе српскога народа и мерило његове вредности а периодизацијом културних тековина врши се и периодизација књижевних токова.

¹³⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 3.

Својом периодизацијом српске културе, почецима нових стремљења у 18. веку, још једном је Шафарик истакао важност спроведених реформи царице Марије Терезије.¹³⁵ За њега нису у првом плану стилске формације већ нова духовна стремљења као одраз ових реформи.¹³⁶ У јеку ових реформи и српска књижевност почела је да улази у нове токове. Шафарик је у књизи разрадио детаљније мисао истакнуту још 1826. године, у делу *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, да нова књижевна стремљења у Срба треба померити ближе освиту 18. века и истраживати животе и дела и оних стваралаца који су се на књижевном пољу појавили пре Доситеја Обрадовића.¹³⁷

7.

У првом делу одељка о новој српској књижевности, у биографском прегледу,¹³⁸ забележио је Шафарик имена две стотине двадесет и шест књижевника кроз краће и дуже животописне белешке.¹³⁹ Последњих дванаест личности из овога низа јесу они књижевници који су писали на страним језицима,¹⁴⁰ што је други низ, док први почиње именима Вићентија Јовановића,¹⁴¹ Дионисија Новаковића¹⁴² и Христофора Жефаровића,¹⁴³ а завршава се, у манускрипту, помињањем Милоша Николића,¹⁴⁴ Петра Теодосијевића¹⁴⁵ и Данила Младеновића.¹⁴⁶

¹³⁵ О реформама у доба царице Марије Терезије вид.: М. Костић, *Гроф Колер као културно-просветни реформатор код Срба у Аустрији у XVIII веку*, Београд 1932.

¹³⁶ Вид.: напомене 135, 137.

¹³⁷ Уп.: Б. Трифуновић, *Стара српска књижевност*, II, Књижевна историја, Београд 1981, књ. XIV, св. 53, 101—123; М. Павић, *Рађање нове српске књижевности*, Београд 1983; Ј. Деретић, *Проблеми историје српске књижевности*, Књижевна реч, Београд 1981, бр. 170, 8—9; бр. 171, 1, 11.

¹³⁸ У манускрипту наслов овог првог дела о новој српској књижевности је *Reihenfolge serbischer Schriftsteller seit 1733* (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, Mns. sv. 2, 1).

¹³⁹ Некима од књижевника и стваралаца није место у низу али с обзиром на Шафариково виђење проблематике они су унети у њега Исп.: P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 307/82 (Теодосије); 307—8/84 (Александар Морвај); 309/89 (Христијан Фридрих Темлер).

¹⁴⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 360—361.

¹⁴¹ *Ibid.*, 301—2/71.

¹⁴² *Ibid.*, 302/72.

¹⁴³ *Ibid.*, 302—3/73.

¹⁴⁴ *Ibid.*, Mns. sv. 2, 46/282.

¹⁴⁵ *Ibid.*, Mns. sv. 2, 46/283.

¹⁴⁶ *Ibid.*, Mns. sv. 2, 46/284.

Уз имена већине књижевника налазе се забележене и поједине године, којима нису означени датуми рођења, као што су то неки потоњи истраживачи закључили,¹⁴⁷ већ године настајања дела, без обзира да ли су она тада штампана или из тога времена потиче рукопис. Зато у низу српских књижевника име Дионисија Новаковића долази пре Захарије Орфелина или Јована Рајића,¹⁴⁸ а Доситеја Обрадовића пре Атанасија Димитријевића Секереша или Саве Лазаревића.¹⁴⁹ У овом бележењу година има, наравно, и неких недоследности, као уосталом и у целој књизи. Неколико књижевника почело је да штампа своје радове и пре датума које је забележио Шафарик. Јован Хаџић и Петар Магић објавили су прва дела, на пример, у „Новинама српским“ још 1821. године, док су у Шафариковом низу они у годинама 1825-ој и 1826-ој.¹⁵⁰

Напоменуо сам да се уз нека имена не налазе године, али се оне посредно могу закључити из прве претходне или из наредне. Уз име Платона Атанацковића чита се година 1815,¹⁵¹ а уз Прокопија Болића 1816,¹⁵² те између њих, дакле под годином 1815, треба водити и Лазара Бојића, Николаја Месаровића, Георгија Поповића и Радонића.¹⁵³

Очигледна је жеља аутора да попише имена што већег броја српских књижевника 18. и првих деценија 19. века, те, стога, биографске белешке варирају од оних обимнијих, о Јовану Рајићу,¹⁵⁴ Доситеју Обрадовићу¹⁵⁵ или Сими Милутиновићу Сарајлији,¹⁵⁶ до помена само неког детаља код Теодора Атанацковића,¹⁵⁷ Максима Рашића¹⁵⁸ или Саве Мркаља.¹⁵⁹

Шафарик није бирао писце које ће унети у књигу, у њој су се нашле и најкрупније личности нове српске књижевности, али и преводиоци и преписивачи, као и они ствараоци за које је имао података да су се на било који начин бавили писменошћу. Шафариков манускрипт, а и штампана књига из 1865. године, личе стога, на лексикон стваралаца нове српске књи-

¹⁴⁷ „А да је није он написао, види се из тога, што је по Шафарик у исти Петровић (стр. 328, бр. 122) рођен у Нештину 1795“ (Д. Руварац, *Прилози за историју српске књижевности*, Бранково коло, Ср. Карловци, 1911, бр. 38, 605); Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 328/112.

¹⁴⁸ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 72/302: Дионисије Новаковић (1741—1744); 304/80: Јован Рајић (1753); 308/85: Захарија Орфелин (1757).

¹⁴⁹ *Ibid.*, 310/93: Доситеј Обрадовић (1772); 320/97: Сава Лазаревић (1774); 320/98: Атанасије Секереш [1774].

¹⁵⁰ *Ibid.*, 346/230; 347/233.

¹⁵¹ *Ibid.*, 341/194.

¹⁵² *Ibid.*, 342/199.

¹⁵³ *Ibid.*, 341/195, 196, 197, 198.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 304—7/80.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 310—9/93.

¹⁵⁶ *Ibid.*, 347—352/234.

¹⁵⁷ *Ibid.*, 323/108.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 329/132.

¹⁵⁹ *Ibid.*, 336/176.

жевности који су разврстани у једном хронолошком низу с подацима које је аутор успео да прикупи са разних страна и из разних извора. Али, лексикон у којем, сем у неколико случајева, нису даване оцене вредности већ је само фиксиран ниво општих сазнања о књижевној и културној баштини српскога народа. За Шафарика писци још увек припадају културним тековинама једног народа без обзира којој су се школи или правцу сами приклањали, њихова делатност у развоју српске културе једини је основ за место у низу. Стваралац је свака личност која се на било ком плану огледала па био он лекар или свештеник, адвокат или цензор, преписивач или официр. Шафарик у је било свеједно да ли неки писац објављује дело у једној од малобројних штампарија или његов манускрипт сакупља праšину у некој од многобројних варошица.

Бележењем рукописа и имена аутора који су их исписивали Шафарик отвара један проблем који је остао актуелан и код свих потоњих писаца историје српске књижевности. Константин Студенички се, на пример, нашао у низу српских књижевника као преписивач једог другог манускрипта,¹⁶⁰ а генерал Сава Продановић опет као писац биографија официра.¹⁶¹ Њиховим делима Шафарик приступа равноправно као и она која су штампана и наша се у многобројним приватним библиотекама. Он, дакле, не прави разлику између рукописне и штампане књиге у 18. и првим деценијама 19. века у биографско-библиографском приступу новој српској књижевности, што наравно није, случај у другим радовима у којима је врло јасно подвучен значај штампане речи. Проблем односа рукописних и штампаних књига је, на жалост, само назначен, њима се Шафарик није више и исцрпније позабавио. Он је остао актуелан и до наших дана и свакако да је то један од проблема који ће морати озбиљније да се изучава. Поменућу овде само српску грађанску поезију као и песму Саве Текелије, која је у рукопису читана и преписивана све до њеног објављивања, у размаку већем од једне деценије.¹⁶²

Интересантно је у овом делу Шафариковог рада, у биографском прегледу, да ствараоци о којима је раније исцрпније писано, или су о њима објављиване животописне белешке, добијају више простора него они који су били његови савременици, које је лично познавао, и од којих је, и у непосредном контакту, могао да прикупи и најситније детаље из живота. Најисцрпније и најобимније су биографије оних књижевника, ако се изузму Вук Караџић и Сима Милутиновић

¹⁶⁰ *Ibid.*, 303/74.

¹⁶¹ *Ibid.*, 329/134.

¹⁶² Б. Маринковић, *Српска грађанска поезија XVIII и с почетка XIX столећа. I—II*, Београд 1966; С. Текелија, *Описаније живота*. Предговор и редакција Александар Форишковић, Београд 1966, 291—293, 374—375.

Сарајлија, који су свој животни и стваралачки пут завршили и заокружили као једну целину. О писцима најновијих токова нове српске књижевности Шафарик је донео најмање података, што је, свакако, штета, јер са многих историчари књижевности и данас покушавају да скину вео заборав. Но, за овај поступак ипак се може дати објашњење.

Шафарик је, као што сам већ напоменуо, уз имена књижевника бележио и године издања када су ови написали или објавили прво дело. Намеће се закључак да је Шафарик у првом плану било дело књижевника, његово стваралаштво, па тек онда биографске дате. Дело и живот су нераскидиви, али дело је то које карактерише књижевника, оно је најважнија значајка једног ствараоца. Разлике између штампаних и рукописних остварења се губе те у први план избија стваралаштво као чин које је већ само по себи довољно да се неко од културних прегалаца нађе уз најпознатија имена нове српске књижевности. Дела су најважније мерило вредности јер од забележене године, од датума стваралачког чина, аутори заслужују своје место у низу, у оквирима нове српске књижевности.

Многобројни Шафарикови савременици су се нашли у низу српских књижевника својим стваралачким чиновима, али њихови животи и дела нису још добили потпуну и заокружену целину, те су и њихови животописи и биографске белешке само овлаш опртане. Стога су приметне велике разлике у белешкама о Захарију Орфелину, Јовану Рајићу и Доситеју Обрадовићу, на једној, и Максиму Рашићу, Петру Дарвару и Петру Матићу, на другој страни. А захваљујући стваралачком чину као једном од мерила за уношење у списак у њему су се нашли Константин Студенички, Сава Продановић као и многобројне белешке о рукописима у другом делу одељка о новој српској књижевности, у библиографском прегледу.

Шафарик је у низ српских стваралаца уврстио и оне личности које су своја дела штампале и на страним језицима, грчком, мађарском, латинском, немачком и руском. Он је, у овом случају, разрадио и надградио нешто што је, колико ми је то познато, први озбиљније почео да изучава Ј. Чапловић у књизи *Slavonien und zum Theil Croatien*. Ј. Чапловић је у једном прилогу, објављеном на мађарском језику,¹⁶³ нашао писце који су своје радове штампали на мађарском и њихова имена једноставно преписао и уврстио их међу српске књижевнике. Од познатијих личности ту су Арон Георгијевић, Јован Мушкатировић и Михаило Витковић.¹⁶⁴

¹⁶³ E. V. J., *Az O-Hitii Magyar Irókról*, Tudományos Gyűjtemény, Pesten 1817, VII. Kötet, 76—81; J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. II, 295—296.

¹⁶⁴ J. Čaplović, *Slavonien*, Bd. II, 296; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 361; 322/105; 342/201.

Пажња Шафарика, за разлику од Ј. Чапловића, није усредсређена само на књижевнике који су себи нашли место у српској и мађарској литератури, већ он у књизи *Geschichte der serbischen Literatur* чини значајан корак даље. Трага и за осталим многобројним ствараоцима који су градили мостове између неколико књижевности. У Шафариковом низу су Михаило Бојација,¹⁶⁵ Димитрије Дарвар¹⁶⁶ и Георгије Захаријадис,¹⁶⁷ који су објављивали и на грчком, Марко Добрић¹⁶⁸ на немачком, као и тројица књижевника који су штампали радове на руском језику, Глигорије Јакшић,¹⁶⁹ Атанасије Стојковић,¹⁷⁰ и Григорије Трлајић.¹⁷¹ Потрудио се да прикупи што више података а најисцрпнији био је у случају Атанасија Стојковића, када је записао чак дванаест његових књига на руском језику.¹⁷²

Да би још више истакао писце који су објављивали на страним језицима Шафарик је дванаест имена издвојио у засебну целину под насловом *Serben, welche bloss in fremden Sprachen schrieben*.¹⁷³ Ту је унео, од Ј. Чапловића, и имена Арона Георгијевића, Василија Алексијевића, Николаја Ангилакија и Стефана Мишколеца,¹⁷⁴ затим петорицу књижевника с њиховим радовима на латинском језику, Јована Апостоновића, Димитрија Черновића, Петра Милорадовића, Мојсеја Рашковића и Јована Живковића,¹⁷⁵ као и тројицу који су дела штампали на немачком језику, Јована фон Михајловића, Паула Петровића фон Соколовића и Саву фон Дамаскина.¹⁷⁶

Све ове Шафарикове белешке и белешчице о књижевницима који су писали на неколико језика дају књизи *Geschichte der serbischen Literatur* једну значајну димензију. То је један од озбиљнијих покушаја да се ствараоци, без обзира на језик којим се служе, уврсте у литературу којима по свом националном опредељењу и припадају, али и да се укаже да њихова дела улазе у широке токове европског културног развоја 18. и 19. века. Ствараоцима се није пришло једнострано, није било покушаја да се они угурају у један шаблон, већ се сходно њиховим националним и књижевним опредељењима кроз стваралачке чинове дозволио да траже себи места и у осталим културама. У њиховим делима запажају се они елементи који

¹⁶⁵ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 335/167.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 329/129.

¹⁶⁷ *Ibid.*, 332/146.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 332/143.

¹⁶⁹ *Ibid.*, 339/189.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 330—331/136.

¹⁷¹ *Ibid.*, 326—7/118.

¹⁷² *Ibid.*, 331/136.

¹⁷³ *Ibid.*, 360.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 361.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 360.

¹⁷⁶ *Ibid.*, 361.

указују на ширину културних и књижевних посматрања и превазилажење језичких и националних граница.

Низом културних и књижевних стваралаца указао је Шафарик на све области духовних прегнућа српског народа, трагао је, кроз преписане или компиловане биографске белешке, за заједничким нитима које повезују и обједињују личности у целину. Ова заједничка нит може се дефинисати као припадност духовној култури Срба и она носи у себи одређене временске и просторне карактеристике.

Временски је Шафарик нову српску књижевност ограничио на период од сто година, али је она омеђена само својим почетком, првим ствараоцем митрополитом Вићентијем Јовановићем као и животописима неколико наредних имена из низа. Док је Шафарик обликовао грађу ова књижевност је још трајала и он је то посредно истакао композицијом, кратким и сажетим биографским белешкама при крају, чиме је низ могао стално да се допуњава именима личности које су се појављивале на књижевном пољу. Оваквим хронолошким низом пратио је временски след настајања књижевних дела трагајући за њиховим узроцима настанка и развитка током 18. и првих деценија 19. века. *Монашка правила* митрополита Вићентија Јовановића јесу, на пример, у нераскидивој вези с настајањем *Стематографије* Христофора Жефаровића и уз многобројна дела историјског садржаја ова нит води до четворотомне *Историје* Јована Рајића. Стихови Захарије Орфелина међу првим су песничким остварењима нове српске књижевности који су се распламсали у доба издавања „Новина српских“ и „Летописа Матице српске“.

И док је нова српска књижевност временски омеђена својим почецима њена просторна карактеристика разбија све дотадашње схеме приказивања. Шафарик нова литерарна струјања просторно не ограничава и не спутава. Главни акценат је, логично, на књижевницима који су потицали из многобројних варошица јужне Угарске, али у низу се налазе и они који су рођени јужно од Саве и Дунава, Милован Видаковић, Вук Караџић, Сима Милутиновић Сарајлија, затим и оне личности које су веће делове својих стваралачких путева проводили у другим земљама, Григорије Трлајић, Атанасије Стојковић, Марко Добрић, Паул Петровић фон Соколовић. Све њих је, без обзира на просторну раштрканост по целој Европи, повезивала припадност српској култури и новим литерарним стремљењима.

Кроз биографске белешке, најзад, указао је Шафарик и на проблематику језика са којом су се сусретали сви писци нове српске књижевности, указао је на све потресе и непоразуме изазване реформом Вука Караџића. У животописима српских књижевника није, ипак, исцрпно писао о језику као што би се то и очекивало. Он је на примерима Емануила

Јанковића и Доситеја Обрадовића¹⁷⁷ подвукао значај који је народном језику придавао.

Други део одељка о новој српској књижевности, у манускрипту под насловом *II. Periode J. 1733—1831 Bibliographie*,¹⁷⁸ представља, као што је већ речено, библиографски попис штампаних и рукописних књига од треће деценије 18. до треће деценије 19. века. Друга година у Шафариковом наслову не одговара стварном стању, јер су поједина забележена дела штампана и после 1831. године.¹⁷⁹

Од три могућности које је имао да би пописао српске књиге, азбучно или по презименима писаца, хронолошки или по годинама штампања и по струкама, Шафарик се определио за комбинацију последње две. Књиге су срећене по струкама у десет засебних целина: *I. Sparchkunde*,¹⁸⁰ *II. Redekünste: Poesie und Prosa*,¹⁸¹ *III. Geschichte und Geographie*,¹⁸² *IV. Philosophie*,¹⁸³ *V. Pädagogik*,¹⁸⁴ *VI. Mathematik*,¹⁸⁵ *VII. Natur- und Gewerbkunde*,¹⁸⁶ *VIII. Medicin*,¹⁸⁷ *IX. Jurisprudenz und Politik*,¹⁸⁸ *X. Theologie*,¹⁸⁹ а у оквиру њих хронолошки.

Библиографија српских књига 18. и првих деценија 19. века по струкама у складу је са овде разматраним предметом и методом истраживања. Она је у потпуности одраз Шафариковог сагледавања проблематике и времена када је граба прикупљана и обрађивана. С обзиром на то да је предмет истраживања српска култура, библиографски преглед обухвата сва штампана дела која је репрезентују. Стога је ирелевантно што књиге имају разнородни садржај — медицина и теологија, физика и драма — оне су, само, одраз културних стремљења српског народа.

Шафарик је прихватио могућност модификације поменутих струка, сажимања, на пример, политике и права, као и историје и географије у заједничке целине или издвајања педагогије у засебну, а све то у зависности од грабе коју му је српска култура нудила. Његов библиографски преглед нису затворене структуре које немају органског додира између себе.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 318—9/322.

¹⁷⁸ *Ibid.*, Mns. sv. 2, 49.

¹⁷⁹ *Ibid.*, 369/329 (Георгије Захаријадис); 385/406 (Лукијан Мушицки); 390/448 (Милош Николић); 413/623 (Василије Чокрљан); 415/629 (Димитрије Давидовић).

¹⁸⁰ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1865, 362—378.

¹⁸¹ *Ibid.*, 378—416.

¹⁸² *Ibid.*, 416—432.

¹⁸³ *Ibid.*, 432—438.

¹⁸⁴ *Ibid.*, 439—443.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 443—447.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 447—450.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 451—453.

¹⁸⁸ *Ibid.*, 453—454.

¹⁸⁹ *Ibid.*, 455—476.

Напротив, грађа је тако обрађена да је дошло до тога да је материјал утицао на сврставање у мање целине, које се дубоко прожимају и преплићу између себе.

Данашњим корисницима Шафариковог дела изгледаће, понекад, ова подела сувише компликована и статична, али у времену када је настајала, када је обликована, била је уобичајена појава. И Лудвиг Вахлер је, на пример, слично поступио у свом обимном делу *Handbuch der Geschichte der Literatur*, прилагођавајући грађу подели и поделу грађи у зависности од тога коју је културу и књижевност описивао.¹⁹⁰ Исти поступак запажа се и у тада најпознатијем и најважнијем лексикографском делу које је излазило током више деценија 19. века, »Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste« под уредништвом Ј. Г. Ерша и Г. Г. Грубера.¹⁹¹

Овако разврстана грађа захтевала је, наравно, исцрпан садржај и потпуне регистре, чега у Шафариковом манускрипту, на жалост, нема. Исти пропуст направљен је и у штампаној књизи. Јозеф Јиречек, шта више, нигде није дао садржај, а регистар личности у већини случајева је неупотребљив.

Предмет библиографске обраде у другом одсеку о новој српској књижевности 18. и првих деценија 19. века у књизи *Geschichte der serbischen Literatur* је сва штампана реч чији су аутори српски писци, а унесена су и многа издања објављена на страним језицима, немачком, руском, мађарском, латинском и грчком као и рукописна дела, за која је аутор знао. У питању су, дакле, све духовне творевине настале у токовима новог културног развика Срба. Ово бележење једно уз друго штампане књиге, привилегија, бакрорезних отисака, периодичних публикација и рукописа једна је од карактеристика Шафарикове књиге. Разлика између њих није прављена јер у библиографији могу да се нађу сва ова дела. Тиме је Шафарик јединствена појава међу историчарима српске књижевности прве половине 19. века. Његовој концепцији данас се, наравно, могу ставити многобројне примедбе али књига о којој је реч своју актуелност није изгубила. Дела за која је почетком тридесетих година прошлога века знао Шафарик и нотирао их у манускрипту увек ће бити подстрек за свестраније испитивање нове српске књижевности.

Шафариков библиографски приказ српске штампане речи 18. и првих деценија 19. века може се сагледати из неколико аспеката.

¹⁹⁰ L. Wachler, *Handbuch*, Th. 1, 5—7. У другом и трећем тому Вахлерове књиге подела наука по струкама разликује се између себе у зависности од тога коју литературу обрађује.

¹⁹¹ *Probe-Heft, Nebst dem Plane des Werks, und Verzeichnissen der Mitarbeiter*, Leipzig 1817. У уводном делу аутори су поделили науку у четрнаест области.

О културном аспекту Шафариковог прегледа већ је горе било речи. Он се огледа у пописивању штампаних и рукописних дела која су мерило вредности српске културе и најочљивији је у историји из 1826. године, он је њена основа. Оцртан још 1826. у првој историји, а овде у потпуности развијен, одраз је Шафариковог схватања књижевности и усвајања методолошких поставки Лудвига Вахлера.

Други аспект Шафариковог прегледа српске штампане и рукописне речи су многобројне персоналне библиографије, пописи радова књижевника, расуте по целој књизи. Оне нису, наравно, одмах уочљиве због принципа по којима је граба распоређена, али се пажљивим читањем могу издвојити. Када се узме у обзир да је манускрипт исписан грабом почетком четврте деценије прошлога века задивљује, ипак, колико је Шафарик био упознат са делатностима српских књижевника. Већина ових персоналних библиографија су основа без којих се данас не може приступити изради нових, ако се наравно жели постићи њихова исцрпност.

Библиографија Доситеја Обрадовића, на пример, дуго ће остати, и поред свих мана, о чему ће још бити рећи, најбоља и најисцрпнија када се испитују његова дела штампана до 1830. године.¹⁹² Слично је и са пописом радова Лукијана Мушицког. У његовом ће случају Шафарик забележити и књиге које су нам и данас недоступне или се не налазе у каталозима најпознатијих библиотека.¹⁹³ Мислим овде на Мушицкову сарадњу у „Новинама српским“, на његове оде објављене у засебним додацима.¹⁹⁴ Пажљиво је праћен и рад продуктивнијих стваралаца Николаја Шимића,¹⁹⁵ Вићентија Ракића¹⁹⁶ и Милована Видаковића,¹⁹⁷ уз чије име су нотирани и рукописи који су ускоро, по престанку Шафариковог рада на манускрипту, и штампани.¹⁹⁸

¹⁹² Вид. напомене: 262—290.

¹⁹³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 383—4; Д. Кириловић, *Каталог Библиотеке Матице српске, I. Српске књиге 1494—1847*, Нови Сад 1950; *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519—1867*, Београд 1974.

¹⁹⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 383—4/403.

¹⁹⁵ *Ibid.*, 381/392; 406/560; 561, 562; 410/597; 411/607; 421/663, 664; 422/673; 425/686, 687; 432/732; 436/754; 438/761.

¹⁹⁶ *Ibid.*, 377/367; 381/391, 391/452; 394/466, 467, 468, 469, 470; 395/479; 427/700; 451/856; 459/908, 909, 910, 911; 468/959, 960; 470/976, 977; 472/992, 993; 473/1002, 1003; 474/1004; 475/1014; 476/1024.

¹⁹⁷ *Ibid.*, 369/328; 394/471, 472, 473, 474; 401/526; 406/568; 407/569, 570, 571, 572; 412/615; 420/656; 471/985.

¹⁹⁸ *Историја српског народа*, 1833, 1835, 1837; *Путешествије у Јерусалим*, 1834; *Благородни отрок*, 1836; *Славенскаја граматика*, 1838; *Пјесн о св. Георгију*, 1839. Исп.: Васиљев, *Библиографија дела Милована Видаковића*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1932, књ. XII, 145—152.

Прикупљајући на једном месту дела српских књижевника Шафарик је на само њему својствен начин израдио персоналне библиографије. Поред засебно штампаних књига помно је, очигледно колико је то било могућно, указивано на сарадњу аутора у појединим часописима или новинама. На тај начин су засебно штампаним књигама природати, у овим персоналним библиографијама, и прилози објављивани у периодичним публикацијама — песничка остварења, на пример, Глигорија Јакшића,¹⁹⁹ преводи Петра Дарвара²⁰⁰ или пословице Севестијана Илића²⁰¹ у додацима „Новина српских“, затим преводи Јована Хашића²⁰² у „Летопису Матице српске“, као и стихови Михаила Витковића²⁰³ и Стефана Стефановића²⁰⁴ у истом часопису.

Жеља Шафарика била је да пружи увид у дела штампана на страним језицима која су остала непозната савременицима. Библиографски подаци о књигама Атанасија Стојковића²⁰⁵ и Глигорија Јакшића²⁰⁶ на руском језику нису своју вредност изгубили ни у наше дане. Овакве белешке дуго ће у нашој науци о књижевности бити једини траг и сведочанства о многостраној делатности стваралаца епохе просветитељства. Сличан закључак може се извести и када се истражује делатност лекара Петра Милорадовића. Све до обимне студије Угљеше Крстића о овом ствараоцу Шафарикове белешке биле су најважнији и најсигурнији извор.²⁰⁷

Бављење периодичним публикацијама истакао бих овде као трећи аспект Шафариковог прегледа штампаних и рукописних дела. Према периодичним публикацијама показивао је током рада увек велики интерес. Оне су за њега биле једно од најважнијих помоћних средстава за развитак литературе.²⁰⁸

Почетком тридесетих година 19. века Шафарик је био први историчар који је најбоље схватио и оценио значај „Новина српских“. С обзиром на специфичност додатака које су ове новине имале успео је да прикупи и забележи неке важније, да их унесе у преглед трудећи се да разреши недоумице

¹⁹⁹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 387/425.

²⁰⁰ *Ibid.*, 438/770.

²⁰¹ *Ibid.*, 378/371.

²⁰² *Ibid.*, 398/496; 399/500.

²⁰³ *Ibid.*, 388/428.

²⁰⁴ *Ibid.*, 389/438.

²⁰⁵ *Ibid.*, 330—1/136.

²⁰⁶ *Ibid.*, 339/189.

²⁰⁷ У. Крстић, *Петар Милорадовић — први новосањанин лекар*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1961, књ. VIII, 5—54.

²⁰⁸ Уп., P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 347.

које оне и данас изазивају.²⁰⁹ Читалачка публика свестраније је била обавештена о присутности преведених дела Саломона Геснера,²¹⁰ Хорација²¹¹ и Виргилија²¹² у другој деценији 19. века. Непосредно је укавано на многоструку делатност Вука Караџића,²¹³ истакнута је песничка вишестраност Атанасија Влаховића,²¹⁴ Глигорија Јакшића²¹⁵ и Јована Сулића.²¹⁶

Понукан оваквим односом Шафарика према „Новинама српским“ Стојан Новаковић ће само неколико година касније, по изласку из штампе књиге *Geschichte der serbischen Literatur*, помније да се позабави овом публикацијом,²¹⁷ а њему ће се, ускор, придружити и други истраживачи.²¹⁸

Сличан интерес показао је Шафарик и према „Летопису Матице српске“, публикацији у којој је и сам сарађивао. Из садржаја поменутог часописа он црпи оне податке које може да укомпонује у персоналне библиографије. Поступак се може тумачити жељом аутора да забележи важнија песничка остварења, преведена и оригинална, као и да истакне све оно што по његовом мишљењу има вредност на страницама „Летописа Матице српске“.

Наредни аспект овог дела Шафарикове књиге тиче се разних објављенија.²¹⁹ Огласи на књиге могу се данас тумачити

²⁰⁹ Исп.: Г. Добрашиновић, *Објављенија. Избор огласа на књиге и листове 1791—1871*, Београд 1974; Б. С. Костић, *Новине српске за 1815. годину*, Књижевна историја, Београд 1981, књ. XIV, св. 54, 297—329; Б. С. Костић, *Новине српске за 1816. годину*, Књижевна историја, Београд 1982, књ. XIV, св. 55, 461—485; Б. С. Костић, *Новине српске за 1817. годину*, Књижевна историја, Београд 1981, књ. XIV, св. 53, 125—155; Б. С. Костић, *Додаци „Новина српски“ за 1818. годину*, Књижевна историја, Београд 1980, књ. XIII, св. 307—343.

²¹⁰ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte, 1865*, 397/492; 397—8/493; 407/577.

²¹¹ *Ibid.*, 388/427.

²¹² *Ibid.*, 398/494.

²¹³ *Ibid.*, 406—7/568; 407/570.

²¹⁴ *Ibid.*, 388/429; 412/613.

²¹⁵ *Ibid.*, 387/425.

²¹⁶ *Ibid.*, 390/450.

²¹⁷ Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 92/440; 98/472; 101/490; 105/507; 109/519; 113/541; 117/559; 121/572; 123/603; 130/626.

²¹⁸ Б. Рајковић, *Библиографија. Допуне и исправке к „Српској библиографији“ новог времена, од Ст. Новаковића*. У Београду 1869, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1872, књ. 113, 328—330; Б. Рајковић, *Српска библиографија. Допуне и исправке*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1875, књ. 118, 112—114; В. Красић, *Библиографија. Допуне и исправке*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1879, књ. 120, 198—201; Б. Рајковић, *Библиографија. Допуне и исправке*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1879, књ. 120, 214—216.

²¹⁹ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte, 1865*, 370/338 (Георгије Захаријадис), 376/365 (Михаило Бојаци); 395/476 (Гаврило Ковачевић); 408/580 (Платон Атанацковић); 425/686 (Николај Шимић); 429/712 (Василије Булић); 430/717 (Пантелејмон Михаиловић); 438/768 (Јован Мљокковић); 439/777 (Димитрије Давидовић); 454/873 (Лазар Михаиловић); 463/934 (Димитрије Нешић); 467/956 (Платон Атанацковић); 468/963 (Георгије Поповић); 473/996 (Михаило Бојаци).

и као Шафарикови извори, али исто тако и као засебне библиографске јединице у низу неког од писаца. Од Шафарика ће се многи списатељи заинтересовати за објављенија, али ће она своје право место наћи тек у књизи Георгија Михаиловића *Српска библиографија XVIII века*.²²⁰

Објављенија је користио Шафарик и као коментар уз наслове књига за које је знао да су штампане, реч је о делима Георгија Захаријадиса²²¹ и Василија Булића,²²² или као извор за оне књиге које су читаоцима остале познате само по насловима, као што су радови Јована Миоковића,²²³ Михаила Бојације,²²⁴ Павла Атанацковића²²⁵ или Лазара Михаловића.²²⁶

У овим трагањима за важнијим аспектима Шафариковог прегледа српске штампане и рукописне књиге треба свакако истаћи његов покушај стварања резимиране библиографије. Напомене и коментари, који варирају од кратких бележака до исцрпнијих приказа садржаја књига или малих расправа о утврђивању ауторства, уочљиви су у појединим деловима историје из 1865. године.

У напоменама библиографског прегледа читаоци су упућени на приказе књига који су објављивани углавном на немачком језику. У белешкама се срећу најчешће имена Ј. Копитара²²⁷ и Ј. Добровског,²²⁸ али и Захарије Орфелина и његових рецензија на страницама првог српског часописа, „Славено-српског магацина“.²²⁹

²²⁰ Исп.: Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 366/5; 239/262; 281/310.

²²¹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 370/338.

²²² *Ibid.*, 429/712.

²²³ *Ibid.*, 438/768.

²²⁴ *Ibid.*, 473/990; 376/365.

²²⁵ *Ibid.*, 467/956.

²²⁶ *Ibid.*, 454/873.

²²⁷ J. Kopitar, *Beiträge zur Übersicht der serbischen literatur in dem österreichischen Kaiserstaate*, Vaterländische Blätter, Wien, IV, 1811, №. 65, 387—391; №. 95, 573—575. P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 365/305 (Сава Мркаљ); 379/380 (Јован Дошеновић); 391/452 (Вићентије Ракић); 394/471 (Милован Видаковић); 401/519 (Јоаким Вујић); 406/565 (Јоаким Вујић); 410/598 (Јоаким Вујић); 421—3/618 *Историја Сундина*; 444/810 (Јован Дошеновић); 447/833 (Јоаким Вујић).

²²⁸ Slavin, Prag 1806, 312—318; 453—459. P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 368/324 (Аврам Мразовић); 373/348 (Теодор Аврамовић); J. Dobrowsky, *Serbica*, Slovanka, Prag 1814, 210—223. P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 363/289 (*Перво учење*...); 363—4/292 (*Буквар*); 369/330 (Стефан Стратимировић); 370/337 (Сава Мркаљ); 376/363 (Сава Лазаревић); 377/369 (Јован Мушкатиrowић); 395/478 (Захарија Орфелин); 447/827 (Захарија Орфелин); 476/1002 (Јован Мушкатиrowић).

²²⁹ *Известія о ученыхъ дѣлахъ, Славено-сербскій Магацинъ*, Венеција 1768, 78—79, 79—80, 87—88. P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 371/399 (*Перви начатки латинског језика*); 443/807 (Василије Дамјановић); 466/949 (Джонисиде Новаковић).

Шафарик није избегавао да у овим напоменама изнесе и мишљење о књигама, није се устручавао да забележи и врло оштре оцене о делима. Тако је, на пример, један рад Димитрија Тирола само „једна безвредна компилација“²³⁰ док је језички приручник Георгија Захаријадиса „бедна граматика“.²³¹

Уколико је неко дело било преведено Шафарик је покушао да, где год је то било могућно, утврди аутора оригинала. Ове напомене су, у време када се често крио изворник, више свесно него несвесно, драгоцене у расправама о оригиналности српске књижевне баштине.²³²

Поједине белешке сведочанство су и о томе колико се већ почетком треће деценије 19. века о неким књигама и њиховим ауторима писало с пуно недоумица, несигурности и нагабања. Стога Шафарикови коментари уз *Житије Петра Великог*²³³ или немачко-српски речник из 1790.²³⁴ године садрже у себи малу литературу о њиховим творцима.

Истакао сам већ да је Шафарик сва дела нове српске књижевности средио по струкама у десет већих целина. Овај аспект његове библиографије значајан је за оне истраживаче који у књизи трагају само за делима из одређене области. Шафарик је ударио темеље изради стручних или специјализованих прегледа српске књиге. Од потоњих стваралаца поступак је надграђиван, али се увек показао као сигурна полазна основа. Овим Шафариковим путем наставио је Ристо Јеремић обрађујући књиге из области медицине,²³⁵ Александра Лазаревић пописујући српске романе,²³⁶ Олга Срдановић-Бараћ у раду

²³⁰ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 368—9/326.

²³¹ *Ibid.*, 369/329.

²³² *Ibid.*, 397/491 (Глигорије Трлајић); 399/504 (Петар Саранда); 399/505 (Јован Михаиловић); 406/567 (Јован Живковић).

²³³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 423/677. Вид.: Л. Ђурчић, *Шест бележака о Орфелиновом Житију Петра Великог* [у каталогу]: *Орфелиново Житије Петра Великог 1772—1972*, Нови Сад 1972, 19—48.

²³⁴ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 373/348. Вид.: С. К. Костић, *Учебници немачког језика код Срба у XVIII веку*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад 1972, књ. XV, св. 2, 518—529.

²³⁵ Р. Јеремић, *Библиографија српске здравствене књижевности 1757—1918*, Београд 1947; М. Д. Грмек, *Inauguralne disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika*, *Starine JAZU*, Zagreb 1951, knj. 43, 97—245; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 451—453.

²³⁶ А. Лазаревић, *Библиографија оригиналних и преведених романа у српској књижевности од 1776. до 1850. године*, Књижевна историја, Београд 1982, књ. XIV, св. 56, 643—663; P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 405—409.

о пољопривредној литератури²³⁷ као и Вељко Миросављевић истражујући дела теолошке садржине.²³⁸

Сви поменути важнији аспекти Шафарикове књиге *Geschichte der serbischen Literatur* пружају једну општу слику о њој, а ја ћу се задржати и на неким важнијим и вреднијим њеним деловима, на Шафариковим прилозима о Јовану Рајићу, Доситеју Обрадовићу, на његовом односу према српској периодици као и на значају за расветљање делатности ствараца о којима се мало зна.

Од личности које су се током 18. века истицале својом делатношћу обратио је Шафарик посебну пажњу Јовану Рајићу кога је „несумњиво високо поштовао“.²³⁹

Већ сама биографија архимандрита манастира Ковиља издваја се од осталих у овој књизи по томе што није преписана из дела претходника, као што је то чињено у већини случајева, већ су из извора, а сви нису ни наведени, црпљени подаци који су укомпоновани у оригинални текст. Биографије Јована Рајића писане од стране А. Хорањија²⁴⁰ и Л. Бојића, односно митрополита Стефана Стратимировића,²⁴¹ које су на крају текста наведене као извори, послужиће само као оквир који ће он попуњити архимандритовим биографским белешкама, објављеним, у годинама када је прилог писан, у „Летопису Матице српске“²⁴² и текстом о Рајићевом значају за српску културу.

Као и код већине биографија, и у случају Јована Рајића ће Шафарик исписати годину у загради, 1753, која у првом тренутку изазива недоумицу.²⁴³ Те године није штампано ни једно Рајићево дело, а нема је ни међу пописаним рукописима српског историчара.²⁴⁴

Али, година 1753 је ипак на страницама књиге *Geschichte der serbischen Literatur* у једном тексту Јована Рајића, у *Трагедији* објављеној 1798. у Будиму.²⁴⁵ Наслов је коректно наве-

²³⁷ О. Срдановић-Бараћ, *Библиографија српске пољопривредне књиге Србије и Војводине у XIX веку*, Београд 1965; П. Ј. Шафарик, *Geschichte*, 1865, 448—450.

²³⁸ В. Миросављевић, *Српске вероучевне књиге у Аустро-Угарској у времену од 1690—1902. год.*, Богословски гласник, Срем. Карловци 1903, књ. 4, св. 3—4, 170—192; св. 5, 300—309; св. 6, 377—385; 1904, књ. 5, св. 1, 27—33; св. 3, 227—229; св. 5, 370—376; св. 6, 463—467; књ. 6, св. 1, 20—32; св. 5, 354—357; св. 6, 402—405; 1905, књ. 7, св. 1, 43—47, св. 4, 275—277; св. 5, 349—353; св. 6, 426—428. Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 455—476.

²³⁹ Н. Радојчић, *Српски историчар*, 166.

²⁴⁰ А. Ногачић, *Memoria*, Vd. III, 130—132.

²⁴¹ Уп.: Н. Радојчић, *Српски историчар*, 162—162.

²⁴² (Из оригиналног рукописа почившаго Гд. Раича Архимандрита Ковиљског), *Сербскій лѣтописъ*, Будим 1831, част 24, 50—54.

²⁴³ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 304—7/80.

²⁴⁴ *Ibid.*, 419/651; 426/695; 429/714; 462/926.

²⁴⁵ *Ibid.*, 399/503, 402/529.

ден, избегнута је само употреба слова грчке азбуке, као и место, година, штампарија и број пагионованих страница, али једина грешка направљена је у преношењу датума настанка рукописа. У штампаном оригиналу она је дата словима црквене азбуке и Шафарик ће уместо да арапским бројевима испише 1733 објавити 1753.

У Шафариковом приказу Рајићева живота тежиште је на архимандритовом раду око *Историје* и цео прилог је компонован тако да она буде у првом плану. Једном дугом реченицом оцртан је Рајићев живот до доласка у Кијев 1753. године, а у најкраћем описане су монашке деценије од 1772. па ће изнети мишљење које каснија критика усваја. Јован Рајић од изузетног значаја за духовни развитак јер ту у Кијеву одлучиће он да пише историју Срба. Све што се наредних година догађало у његовом животу било је подређено раду на прикупљању историјске грађе. Неколико година провео је у лутањима између Срем. Карловаца и Темишвара, „обмањиван и докон“,²⁴⁶ док се, најзад, није смирио у Новом Саду закупањем радом на историји Срба коју је завршио 1768. и касније није на њој радио.²⁴⁷

Око тридесет година после смрти Јована Рајића, у времену када је написан прилог о којем је реч, први пут ће се дати, од једног историчара књижевности, објективна слика његовог рада. Чак и оштре речи критике које је исписао Шафарик упућују на то да се он Рајићевим делом интензивно бавио, и проучавао, оно му је било до детаља познато. О њему ће изнети мишљење које каснија критика усваја. Јован Рајић није довољно познавао језик и код њега је изостао критички однос према употребљеним изворима.²⁴⁸ Песничким остварењима, преради *Траедокомедије* Мануила Козачинског и спеву *Бој змаја с орлови*, недостају истински песнички заноси.²⁴⁹ Но, и поред ових речи критике из Шафариковог прилога избијају и речи пуне хвале и поштовања према Рајићу као једном од најзаслужнијих људи међу Србима новог доба.²⁵⁰

Штампане радове Јована Рајића пописао је Шафарик скоро све.²⁵¹ Истина, он ће то урадити још 1826. године, али сада у складу с концепцијом књиге, њихови су наслови забележени у целини, наведена су места штампања и штампарије,

²⁴⁶ *Ibid.*, 305.

²⁴⁷ *Ibid.*, 305.

²⁴⁸ *Ibid.*, 306.

²⁴⁹ *Ibid.*, 306.

²⁵⁰ *Ibid.*, 306—307.

²⁵¹ *Ibid.*, 385/407; 398/497; 399/503; 418—9/649; 419/650; 651; 425/688; 426/695; 429/714; 462/923; 926; 468/958; 469/967; 472/988, 989.

формати књига и бројеви пагинованих страна. Прва издања или године прештампавања нотирани су само онда када су виђени. Шафарик се трудио да не направи неку кардиналнију грешку, а када је био сигуран да је књига чешће прештампавана додао би, у напомени, и тај податак.²⁵²

И у случају Јована Рајића, ипак, остају недоумице око тога да ли је Шафарик видео баш сваку књигу. Наслов дела Гедсона Криновског *Слово о грешном челојеку*,²⁵³ што је Рајићев први штампани рад, идентичан је уз мања скраћења Шафарика наслову који је објавио П. Соларић,²⁵⁴ али је опет Шафарик навео и број страна које се не налазе код Соларића. Вредно је поменути да су једино Лукијан Мушички и Шафарик нотирали шесто издање књижеце *Катихизис мали*,²⁵⁵ а најпознатије Рајићево дело *Историја разних словенских народова* имао је Шафарик сигурно у рукама.²⁵⁶ Њу је коректно навео, уосталом из ње је ексципирао грађу за многа своја дела, а било му је познато и да је први том штампан у Русији 1795. године.²⁵⁷

Шафариков однос према Јовану Рајићу варира од оштре критике од искреног поштовања. Он је знао да разлучи слабије стране архимандритове од његовог значаја за развитак духовне културе српског народа. Покушај да у књизи донесе и исцрпну библиографију Рајићевих радова сведочи да је желео да се што боље упозна са његовом делатношћу и читаоцима презентира објективно виђење Рајићева дела.

У књизи *Geschichte der serbischen Literatur*, у одељку о новој српској књижевности, највише простора посвећено је Доситеју Обрадовићу, његовом животу²⁵⁸ и делима,²⁵⁹ што наравно не изненађује. Шафарик је увек придавао велику важност Доситеју.

Обимна биографија Доситеја Обрадовића, у штампаној књизи она заузима преко девет страна, није потекла у целини од Шафарика, њему можемо приписати ауторство првих седамнаест редова²⁶⁰ и последње две стране.²⁶¹ Све остало потиче из друге руке.

²⁵² *Ibid.*, 419/650; 472/988.

²⁵³ *Ibid.*, 469/967.

²⁵⁴ П. Соларић, *Поминакъ книжеский*, 82.

²⁵⁵ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1865, 462/923.

²⁵⁶ *Ibid.*, 419/650.

²⁵⁷ *Ibid.*, 419/650.

²⁵⁸ *Ibid.*, 310—319/93.

²⁵⁹ *Ibid.*, 382/398; 387/421; 393/461, 462; 412/616; 423/678; 433/735; 434/742, 743, 744, 745, 746; 463/931; 465/942, 943; 469/971.

²⁶⁰ *Ibid.*, 310.

²⁶¹ *Ibid.*, 318—319.

До сада је већ било уобичајено да се као Шафариков извор наводи књижица Ј. Чапловића,²⁶² који је, опет, Доситејеву биографију из књиге *Памјатник мужем Л. Бојића* „превео на немачки језик“.²⁶³ Овај редослед преношења истог текста из књиге у књигу био је уобичајен у првој половини 19. века и он у случају Доситејеве биографије, како се то сматра у науци, хронолошки посматрано изгледа овако: Лазар Бојић (1815), Јован Чапловић (1819), П. Ј. Шафарик (после 1830).

Међутим, прави аутор Доситејеве биографије у књигама Л. Бојића, Ј. Чапловића и Шафарика јесте Ј. Копитар. Поменута Доситејева биографија код свих аутора је само компилација три текста о српском просветитељу које је Ј. Копитар штампао у размаку од неколико година на немачком језику крајем прве и почетком друге деценије 19. века.²⁶⁴ Ове прилоге је Л. Бојић преводио и прерађивао, Ј. Чапловић пренео у своју књигу компонујући биографију преписивањем са немачког језика тако да она добије логичнији склад, а тај нови текст преузео је од њега Шафарик. Стога је увек када су потоњи истраживачи бележили нека Доситејева дела по Шафарику, а која никада нису штампана, указивали, сасвим логично, на Ј. Чапловића. Шафарик се, ипак, није потпуно задовољио Чапловићевом композицијом текста, већ је отишао корак даље. Прилог је допунио податком о избору Доситеја Обрадовића за министра просвете, навео је да је акт о постављењу штампан у „Летопису Матице српске“.²⁶⁵

Оцена коју је у књизи *Geschichte der serbischen Literatur* исписао Шафарик не разликује се уопште од оцена које је он изнео и у неким другим радовима о новој српској књижевности, а она је овде сходно концепцији проширена. Шафарик још једном подвлачи Доситејев језик као једну од најважнијих

²⁶² Ј. Сапаловић, *Slavonien*, Bd. II, 271—286. Уп.: Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 24/99; М. Костић, *Доситеј Обрадовић у историјској перспективи XVIII и XIX века*, Београд 1952, 77; Г. Михаиловић, *Библиографија дела Доситеја Обрадовића издатих за његова живота*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1961, књ. XXVIII, св. 1—2, 143—148. Вид.: Б. Маринковић, *Маргиналије уз две тобожње песме Доситејеве*, Књижевне новине, Београд, 1959, бр. 95, 6.

²⁶³ Д. Панковић, *Српске библиографије*, 29.

²⁶⁴ Ј. Копитар, *Bruchstücke aus der serbischen Selbst-Biographie des Demetrius Obradowitsch*, Vaterländische Blätter, Wien 1810, №. 11; 16—20; Ј. Копитар, *Vollständiger Auszug aus der serbischen Selbstbiographie des Demetrius Obradowitsch (als Kalugier Dositheus genannt), eines österreichischen Illyriens*, Archiv für Geographie, Historie, Statets- und Kriegskunst, Wien 1811, №. 62—63, 267—272; Ј. Копитар, *Dositje Obradowiç*, Vaterländische Blätter, Wien 1811, №. 61, 365—368.

²⁶⁵ *Декретъ Г. Петровића Георгиа*, Српска летописъ, Будим, 1826, част 6, 223—224.

одлика његовог рада,²⁶⁶ а паралелно са тим констатује се да је једини циљ Доситејевог живота било просвећивање народа.²⁶⁷ Нико од српских писаца није успео да досегне животност, једрину, оригиналитет и топлину Доситејевог стила.²⁶⁸ Најлепши споменик који може да се дигне српском просветитељу треба да буде једно потпуно критичко и коректно издање његових сабраних дела.²⁶⁹

Штампани радови Доситеја Обрадовића пописани су врло исцрпно и у време када је настајала књига *Geschichte der serbischen Literatur*, почетком четврте деценије 19. века, била је то најпотпунија библиографија српског просветитеља, а она ће то дуго и остати, чак и у време када је Ј. Јиречек, 1865, приредио манускрипт за штампу.²⁷⁰ Шафарик је врло добро био информисан о издањима Доситејевих дела *Совјети здравга разума* и *Собранија* као трговачких манипулација Константина Каулиција,²⁷¹ са претпоставком да је Лукијан Мушички издавач *Избраних басни*.²⁷² Читаоци су, затим, упознати с кратким садржајем *Писама* у издању Георгија Магарашевића²⁷³ и *Христотигијом* коју је приредио Константин Пејичић,²⁷⁴ док се уз наслове *Житија* и *Мезимца* налазе белешке о приказима.²⁷⁵

Када се упоредо наслови Доситејевих књига са насловима које је донео Шафарик може се закључити да постоје мале разлике, највеће су у случају *Басни*,²⁷⁶ док су у осталим такве да би им многи потоњи библиографи на томе завидели.

²⁶⁶ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 319.

²⁶⁷ *Ibid.*, 319.

²⁶⁸ *Ibid.*, 319.

²⁶⁹ *Ibid.*, 319.

²⁷⁰ О досадашњим покушајима да се изradi потпуна библиографија радова Доситеја Обрадовића видети: Б. С. Костић, *Грађа за библиографију радова Доситеја Обрадовића, 1*, Ковчежић, Београд 1979—80, књ. XVII, 71—76.

²⁷¹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 434/742, 743.

²⁷² *Ibid.*, 393/462.

²⁷³ *Ibid.*, 412/616.

²⁷⁴ *Ibid.*, 465/942.

²⁷⁵ *Ibid.*, 423/678; 434/744.

²⁷⁶ Дим. Дос. Обрадовича Езопове и прочихъ разнихъ баснотворцевъ басне, съ различниъ языка на слав.-сербскій преведене, и садъ первый редъ съ нравоучителными полезными наставленными издате и сербској юности посевъене. У Лайпцигу у тип. Г. Јоа. Готлиба Еммануила Брайткопфа 1788. 8°. 451 стр.

Езопове и прочихъ разнихъ баснотворцев, съ различниъ езика на славеносербски езикъ преведене, садъ први редъ съ наравоучителными полезными изяснѣниими издате и наставлѣниими издате и сербској юности посевъене басне. У Лайпцику, у Типографіи г. Јоанна Готлоба Еммануила Брайткопфа. 1788.

О насловима двеју књижица Доситеја Обрадовића, обе су нотиране у библиографском прегледу, потребно је овде нешто више рећи због честих забуна и недоумица које су оне изазивале.

На страницама књиге навео је Шафарик следећи наслов једне Доситејеве песме: „Пјсна на взатіе Бѣлграда. У Лайпцигу 1789. (Capalović).²⁷⁷ Ово помињање имена Ј. Чапловића довело је до тога да су многи у њему тражили кривца за податак о песми коју Доситеј никада није објавио. Први је на то скренуо пажњу Стојан Новаковић²⁷⁸ а затим и многи други све до Георгија Михаиловића.²⁷⁹ Међутим, сву одговорност за неспоразуме сноси ипак Шафарик. Он је, очигледно, погрешно прочитао и протумачио реченицу Ј. Чапловића,²⁸⁰ коју је овај опет преузео од Ј. Копитара.²⁸¹ Шафарик није, на жалост, консултовао библиографију Лукијана Мушицког,²⁸² као ни књижицу Лазара Бојића,²⁸³ у којима ових забуна није било.

Ј. Чапловић и Шафарик сnose одговорност и за збрку око једног тобожњег Доситејевог превода. Реч је о збирци беседа и проповеди митрополита Теотокија под насловом *Кириакодромион*, збрку која је и у наше дане остала присутна. Шафарик није, наиме, преносећи Доситејеву биографију од Јована Чапловића у потпуности био сигуран да је Доситеј аутор овог превода и оградио се једним знаком питања.²⁸⁴ Да је Шафарик упоредио Чапловићев текст Доситејеве биографије са оригиналом, чији је аутор Ј. Копитар, сигурно би многе недоумице на време биле разрешене. Ј. Чапловић је, наиме, испустио један део Копитарове реченице, и то онај важнији,

²⁷⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 328/398.

²⁷⁸ Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 24/99.

²⁷⁹ Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, XIX.

²⁸⁰ »Im Jahre 1789 liess er ein serbisches Lied auf Serbiens Befreiung, bei Gelegenheit der Einnahme von Belgrad drucken« (J. Caplovic, *Slavonien*, Bd. II, 285.)

²⁸¹ Im Jahre 1789 liess er ein serbisches Lied auf Serbiens Befreiung bei Gelegenheit der Einnahme von Belgrad durch die Oesterreicher drucken, welches sehr schön sein soll (Schreiber dieses hat es nicht gesehen« (J. Kopitar, *Kleinere Schriften*, 119).

²⁸² Вид.: Д. Панковић, *Српске библиографије*, 214/167.

²⁸³ „Лѣта 1789 дао э пјснѹ о избавленію Сербіе у Виенни при Јосифѹ благородномѹ отѹ Курибекѹ печатати. у 8. страна 8. Тада э Београдѹ храбростію Аустријанаца изѹ руку Агарјански отетѹ био“ (Л. Бојић, *Памятникъ мужемъ*, 60).

²⁸⁴ Шафарик је као коментар забележио и следећу реченицу: »Das Original ist griechisch (Moskau 1796. 4^o. 2 Bd. ?) Obradović soll es, nach Caplovic Slavon. und Croat. II. 286, zu Venedig ins Serbische übersetzt haben. Eine russische Uebersetzung erschien zu Moskau 1805« (P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 463/931).

те је усвојио Доситејев превод као чињеницу,²⁸⁵ а за њима су се повели Стојан Новаковић,²⁸⁶ Мита Костић²⁸⁷ и Милорад Павић.²⁸⁸

Уз име српског просветитеља забележио је Шафарик годину 1772, која, као што је то случај са датумом уз име Јована Рајића, изазива недоумицу.²⁸⁹ Како се наведена година нигде не појављује међу Доситејевим штампаним радовима, можемо је само размотрити у контексту датума везаних за његов живот, иако опет предстоје нека нагабања, јер је те 1772. године Доситеј живео у Бечу.²⁹⁰ На основу Шафариковог, односно Копитаровог, прилога о Доситеју може се само претпоставити да је поменута година повезана са проповедима које је Доситеј држао по Далмацији између 1770. и 1771. године.²⁹¹

Периодичним публикацијама пришао је Шафарик као једним од помоћних средстава за развитак литературе али и као изворима из којих је црпео многобројне податке за писање књиге, те је о њима скупно обимну грађу. Алманахе, календаре, мјесјачослове, часописе и новине сврстао је у различите одељке своје књиге. Та расцепканост у нотирању данас сигурно представља једну од мана, али у времену када је настао манускрипт она је у потпуности одговарала ауторовом сагледавању проблематике.

Новине Стефана Новаковића „Славено-српскија вједомости“²⁹² и „Новине српске“ Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића²⁹³ унете су међу остала дела из историје, а у

²⁸⁵ »Auch soll er dort die treffliche greichische Postille und Predigten (Kiriakodromion) des Erzbischofs Theotok in Moskwa, die die Gebrüder Zosima dort auf Schreibpapier (1796, 4) drucken, und unentgeltlich an alle griechische Kirchen vertheilen liessen — übersetzt haben« (J. Caplović, *Slavonien*, Bd. II, 286).

»Auch soll er dort die vortreffliche greichische Postille und Predigten (Kiriakodromion) des Erzbischofs Theotoki in Moskva, die die Gebrüder Zosima dort auf Schrebpapier haben drucken (1796. 4). und unentgeltlich an alle griechischen Kirchen vertheilen lassen, übersetzt haben; aber Schreiber dieses hat sie nicht gesehen, auch seine Correspondenten in Venedig wollen nichts davon wissen« (J. Kopitar, *Kleinere Schriften*, 119).

²⁸⁶ Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 42/167.

²⁸⁷ Мита Костић је тврдио да је Доситеј Теостокисово дело ипак превео на основу једног штампаног проспекта који је нашао у Архиву у Сремским Карловцима. Али у тексту који је том приликом и објавио нигде се не спомиње Доситеј као преводилац. Уп.: М. Костић, *Доситејев превод Кириакодромиона*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1928, књ. VIII, 245—247.

²⁸⁸ М. Павић, *Рађање нове српске књижевности*, Београд 1983, 594.

²⁸⁹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 310.

²⁹⁰ С. Палавичанин, *Data Dosetiana*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1980, књ. XXVIII, св. 2, 304.

²⁹¹ *Ibid.*, 303—304.

²⁹² P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 425/6909.

²⁹³ *Ibid.*, 426/691 (*Zeitunge*).

оквиру подпоглавља *Материјали за историју*. Календари, мјесјаслови, рожданици, њихова венецијанска бечка и будимска издања налазе се међу списима из математике,²⁹⁴ један мјесјаслов с молитвама у одељку теологије,²⁹⁵ док је већина осталих периодичних публикација сврстана у две мање целине, *Periodische Schiften*²⁹⁶ и *Taschenbücher*²⁹⁷, другог одељка који има наслов *Redekünste: Poesie und Prosa*.

Четири библиографске јединице прве групе обухватају два часописа, Захарије Орфелина²⁹⁸ и Георгија Магарашевића,²⁹⁹ који су пропраћени кратким белешкама. Орфелинов „Славно-српскиј магазин“ садржи неколико рецензија нових српских књига које су штампане у 18. веку.³⁰⁰ Други часопис „Летопис Матице српске“ излази од 1825. године, последња забележена година је 1831, под уредништвом Георгија Магарашевића, Јована Хаџића и Теодора Павловића.³⁰¹

Алманах „Српска пчела“ Павла Стаматовића такође је једна од публикација која се налази у овој групи, али Шафарик нема о њој високо мишљење. У белешци истиче да је она недорасло угледање „Летописа Матице српске“.³⁰²

Последње дело из ове групе периодичних публикација привлачи највећу пажњу. У питању је рад немачког аутора Христијана Феликса Вајса под насловом „Месечна и тримесечна сочиненија“ које је у Будиму објавио Јован Берић.³⁰³ Шафарик је уз, Георгија Магарашевића,³⁰⁴ први историчар књижевности који ово дело сврстава међу периодичне публикације, што потоњи истраживачи нису учинили те је оно остало ван истраживања српске периодике.

Већину забавника, алманаха и календара унео је Шафарик у пододељак *Taschenbücher*, а када се њима прикључе још неколико наслова из других целина може се рећи да је дата једна доста исцрпна библиографија оваквих публикација. Запажа се, понегде, несигурност у годинама и местима издања, али и поред тога овај попис није до данас претрпео веће измене, сви важнији забавници, алманаси и календари налазе се у њему.

²⁹⁴ *Ibid.*, 444—447/816—832 (1. Kalender, 2. Astrologie und Prognostik).

²⁹⁵ *Ibid.*, 475/1013 (Gebetbücher).

²⁹⁶ *Ibid.*, 414/624—627 (Periodische Schriften).

²⁹⁷ *Ibid.*, 414—415/628—635 (Taschenbücher).

²⁹⁸ *Ibid.*, 414/624.

²⁹⁹ *Ibid.*, 414/626.

³⁰⁰ *Ibid.*, 414/624.

³⁰¹ *Ibid.*, 414/626.

³⁰² *Ibid.*, 414/627.

³⁰³ *Ibid.*, 414/625, Исп.: Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 99/478; Д. Кириловић, *Каталог*, 50/402; Д. Панковић, *Српске библиографије*, 563/563; Н. Göbels, *Hundert alte Kinderbücher aus Barock und Aufklärung*, Dortmund 1980, Die bibliophilen Taschenbücher, №. 196, 72—75.

³⁰⁴ Г. Магарашевић, *Смјесце*, Српска летопись, Будим 1828, част 13, 142—146.

Другачија слика добија се из пописа „мјесјацослова“, нарочито будимских издања, од којих је наведен само мањи број.³⁰⁵ Шафарик, очигледно, многе није имао прилике да види, а вероватно није желео да податке узима из друге руке страхујући од могућних грешака и неспоразума.

Од српских новина које су излазиле до времена Шафариковог рада на књизи *Geschichte der serbischen Literatur* њему су биле познате друге и треће. Прве српске новине, новине које су у Бечу издавали браћа Маркидес Пуљо,³⁰⁶ остале су Шафарику непознате, као и његовим савременицима.

Друге српске новине „Славно-српскија вједомостиј“ описаће само једном библиографском јединицом, али још увек је присутна нека несигурност када је у питању време излажења. Неколико година раније, у књизи *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, изнео је мишљење да су новине штампане 1792. и 1793. године,³⁰⁷ док је овога пута прецизнији, али ће годину престанка излажења ипак пропратити знаком питања.³⁰⁸

„Новинама српским“ Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића, периодичном публикацијом која је у Бечу издавана од 1813. до 1822. године, позабавио се Шафарик, као што сам горе већ истакао, врло исцрпно. И у биографијама поменутих личности он подвлачи њихов значај као уредника и редактора,³⁰⁹ док је нотацију у другом делу одељка о новој српској књижевности пропратио веродостојним датумима излажења и времену заједничког уредништва.³¹⁰

Шафариков попис периодичних публикација и данас привлачи пажњу. Он је, очигледно, инсистирао на исцрпности и веродостојности података које је доносио те, стога, његова библиографија периодике представља драгоцену основу за постојеће истраживаче.

У време када је Шафарик радио на књизи *Geschichte der serbischen Literatur* многобројне ствараоце почео је већ да прекрива вео заборава. Тај вео заборава покушао је он да подигне са свих личности без обзира на њихове делатности или утиснуте трагове у духовна прегнућа српског народа, потрудио се да сачува имена и оних лица о којима су извори нудили

³⁰⁵ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 444—447/816—832. Вид.: М. Матицки, *Календари*, Књижевна историја, Београд 1969, књ. I, св. 4, 715—743; М. Матицки, *Прве појаве српских алманаха и календара*, Научни састанак слависта у Вукове дане 1978, Београд 1979, књ. 8, св. 2, 103—115; P. Király, *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777—1848*, Budapest 1983, 492—495.

³⁰⁶ Вид.: В. Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791—1914*. Нови Сад 1980, 13—19.

³⁰⁷ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1826, 214.

³⁰⁸ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 425/690.

³⁰⁹ *Ibid.*, 337/179; 338/181.

³¹⁰ *Ibid.*, 462/691.

тек по неку шкрту реченицу, тек по неки детаљ. А данас ти штури подаци дају Шафариковој књизи велику вредност. Она је и после више од сто година по штампању драгоцен извор за многобројне личности чије животне путеве и стваралаштва тек треба дубље проучити.

Захваљујући Шафариковом пажљивом испитивању српске књижевне баштине могућно је, данас, међу ауторе убројати и двојицу писаца који своја места нису нашли у *Leksikonu pisaca Jugoslavije*.

Први од њих Теодор Атанацковић појавио се, према Шафарику, на књижевној позорници 1824. године.³¹¹ Њега и његово дело *Два надгробна слова* нису забележили савременици те је он међу српске писце уврштен тек по штампању књиге *Geschichte der serbischen Literatur*.³¹² Податак да је Теодор Атанацковић у своје време био „приватни васпитач“³¹³ једно је од ретких сведочанстава које се о њему сачувало, захваљујући Шафарику.³¹⁴

Друга личност изостављена из *Leksikona pisaca Jugoslavije* је Стефан Аћимовић.³¹⁵ Он је „студирао теологију у Карловцима“,³¹⁶ а потом био учитељ у Винковцима. Објавио је два дела исте 1829. године. Једну оду упућену Јосифу Рајачићу,³¹⁷ и књигу *Витежство српско*.³¹⁸

Прикупљајући податке о српским писцима Шафарик се трудио да не направи неку кардиналнију грешку, да не изостави неку личност или да не побрка исте ствараоце. Стога су интересантна два примера која ћу овде навести и на којима ће се најбоље видети колико потоњи историчари књижевности и библиографи нису увек следили истрајност Шафариковог рада.

³¹¹ *Ibid.*, 346/229.

³¹² *Ibid.*, 468/964.

³¹³ *Ibid.*, 346.

³¹⁴ Највероватније да је Теодор Атанацковић био један од клирика богословије у Сремским Карловцима, али ће се тек архивским истраживањима моћи ова претпоставка потврдити. Исп.: Н. Гавриловић, *Карловачка богословија (1794—1920)*, Срем. Карловци 1984, 194. О личности коју је под Именом Теодор Атанацковић забележио П. Ј. Шафарик видети: Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 134/644; Д. Кириловић, *Каталог*, 66/552; М. Павић, *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма. Класицизам*, Београд 1979, 466.

³¹⁵ P. J. Safarik, *Geschichte*, 1865, 355/250.

³¹⁶ *Ibid.*, 355.

³¹⁷ *Ibid.*, 390/445.

³¹⁸ *Ibid.*, 397/488; О Стефану Аћимовићу и његовој делатности видети: А. Арнот, *Српско списатељство*, ч. 11, 47; Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 150/725, 726; Д. Кириловић, *Каталог*, 74/622, 623; А. Огњановић, *Граничарске народне школе и њихови учитељи на територији Војводине од 1774 до 1872. године*, Нови Сад 1964, 76; *Каталог*, 16/108; Д. Панковић, *Српске библиографије*, 28/693.

Реч је, прво, о Василију Дамјановићу који је доживео судбину као ретко ко од његових савременика. Шафарик бележи о њему да је био учитељ у Сентандреји и да је умро 1830. године.³¹⁹ И у биографском и библиографском делу књиге Шафарик је пазио да не побрка двојицу стваралаца истог имена и презимена, односно да Василија Дамјановића учитеља не замени писцем прве српске аритметике, Сомборцем Василијем Дамјановићем.³²⁰ Стога је он пажљиво нотирао и две штампане књижице учитеља Василија Дамјановића. Једна је из 1814. године са стиховима посвећеним цару Александру I,³²¹ а друга потиче из 1817. године и њен наслов је *Вјера древности*.³²² Од српских историчара и библиографа 18. и 19. века једино је Антоније Арнот, поред Шафарика, раздвојио ове две личности истог имена и презимена,³²³ али је зато збрка присутна код Стојана Новаковића,³²⁴ Димитрија Кириловића,³²⁵ Ристе Ковијанића,³²⁶ па чак и у наше дане код Душана Панковића, у његовом раду о историји српске библиографије.³²⁷

Друга личност на коју бих овде скренуо пажњу јесте Атанасије Гојић.³²⁸ Он не спада у значајније песнике српске књижевности 19. века. Испевао је две оде архимандриту а потом и епископу Стефану Станковићу,³²⁹ затим оду Симеону Јосифовићу, пароху сентандрејском³³⁰ и издао једну књигу на мађарском језику 1835. године.³³¹ У Шафариковом манускрипту презиме овога писца забележено је коректно, као Гојић,³³² али већ у књизи *Geschichte der serbischen Literatur* Ј. Жирчек је направио грешку и објавио Бојић,³³³ а од њега је исто презиме преузео и Стојан Новаковић.³³⁴ Ово замењивање презимена Атанасија Гојића уочљиво је, на жалост, и у наше дане у једном од каталога Народне библиотеке у Београду,³³⁵

³¹⁹ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 339/187.

³²⁰ *Ibid.*, 309—10/90.

³²¹ *Ibid.*, 388/426.

³²² *Ibid.*, 416/637.

³²³ А. Арнот, *Србско списатељство*, ч. 55, 219; ч. 58, 231.

³²⁴ Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 95/456; 107/515.

³²⁵ Д. Кириловић, *Каталог*, 13/55; 54/431; 134.

³²⁶ Р. Ковијанић, *О Павлу Јулићу*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1954, књ. I, 43.

³²⁷ Д. Панковић, *Српске библиографије*, 206/112; 253/468; 260/531; 356/1411; 363. О аутору видети: G. Hužvik, *Damjanović, Vasilije mlađi*, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Novi Sad 1972, 559.

³²⁸ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 355/254.

³²⁹ *Ibid.*, 389/440.

³³⁰ *Ibid.*, 355/254.

³³¹ G. Hužvik, *Gojić Atanasije*, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, II Novi Sad 1979, 252.

³³² P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, Mns, sv. 2.

³³³ P. J. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 355/254.

³³⁴ Ст. Новаковић, *Српска библиографија*, 145/697, 698; 150/728.

³³⁵ *Каталог*, 31/208.

као и у историји српске књижевности формације класицизма.³³⁶ Шафарикови следбеници измислили су непостојећег песника. Колико се он трудио да избегне разне замке које су вребале на путу ка правим истинама књижевног наслеђа толико су касније, као што се на два изнета примера види, писци уносили збрку и у оним случајевима када је већ изгледало да је она избегнута.

Ширину сагледавања токова нове српске књижевности исказао је Шафарик уносећи у свој лексикон стваралаца и неке писце само по именима. Као што сам горе већ указао, он је од Л. Бојића и Ј. Чапловића³³⁷ преписао имена и презимена књижевника о којима није располагао никаквим подацима. Уз њихова имена стављао је годину првог штампаног рада, али те наслове није нотирао у библиографији. Стога мислим да је за њих имао неки извор који није назначио у књизи. Када се Шафарикове белешке упореде са грабом коју су прикупљали и његови савременици, може се закључити да непоменути извор треба тражити у радовима, наравно рукописним, Лукијана Мушицког. Само је он, од свих Шафарикових савременика, забележио дела Јована Стефана Баловића, Софронија Поповића, Рафаила Рашковића, Константина Филипидеса, Димитрија Георгијевића, Максима Рашића и Марка Добрића.³³⁸

Ове преузете белешке од Л. Бојића, Ј. Чапловића и Мушицког послужиле су Шафарику да прошири круг српских писаца до крајњих граница својих сазнања, али и да потоњим нараштајима укаже на неке личности којима се треба више позабавити и трагати за њиховим присуствима у развоју српске културе.

Многобројни истраживачи српске књижевне баштине пошли су Шафариковим траговима и покушали нешто више светла да баце на осам горе набројаних личности.

Грађу о Стефану Балеовићу прикупио је на једном месту Боривоје Маринковић презентирајући све оно што се о овоме писцу сачувало у разним публикацијама.³³⁹ Софроније Поповић и Рафаил Рашковић су неколико пута налазили место у српској библиографији 18. века.³⁴⁰ и поред тога што су нам њихове судбине и можда још по неко дело остали непознати. Делатност дворског саветника Филипидеса пл. Гаја, при Курц-

³³⁶ М. Павић, *Историја српске књижевности класицизма*, 298, 363.

³³⁷ Видети напомену 88—91.

³³⁸ Вид.: Д. Панковић, *Српске библиографије*, 201/71; 72; 208/126; 210/137; 227/257; 233/311.

³³⁹ Б. Маринковић, *Вести о Јовану Стефановићу Балеовићу (око 1720—1758) историчару Црне Горе и писцу прве „филозофске дисертације“ у прошлости нашег народа*, Зборник за историју, Нови Сад 1975, св. 11, 196—197.

³⁴⁰ Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 42/29; V. Karanović, *Opera scriptorum*, 30/130.

бековој штампарији у Бечу, нешто је детаљније испитао Мита Костић,³⁴¹ док се о пароху карловачком Димитрију Георгијевићу, писцу говора при инсталацији митрополита Мојсеја Путника, још увек, на жалост, мало зна.³⁴²

За Максима Рашића исписао је Шафарик само податак да је овај био свештеник³⁴³ и упутио на пописе Лазара Бојића и Јована Чапловића. За годину издања Рашићеве књижице *Слово купно с пјеснију* П. Ј. Шафарик је сигурно сазнао од Лукијана Мушицког,³⁴⁴ али је она остала непозната његовим настављачима и њу је у српску библиографију уврстио тек Георгије Михаиловић.³⁴⁵

И Марко Добрић спада у оне личности на које је Шафарик указао у своме попису стваралаца,³⁴⁶ али сарадник устаника у Србији и писац збирке стихова *Blumen der Freundschaft*, још увек није довољно познат.

³⁴¹ М. Костић, *Гроф Колер*, 56—59, 79, 95—86.

³⁴² Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 154/156.

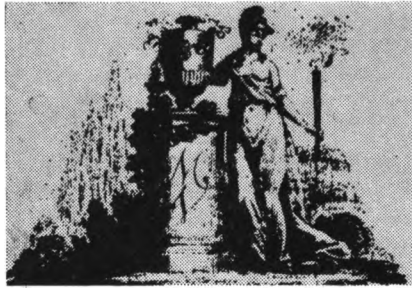
³⁴³ Р. Ј. Šafarik, *Geschichte*, 1865, 329/132.

³⁴⁴ Д. Панковић, *Српске библиографије*, 45.

³⁴⁵ Г. Михаиловић, *Српска библиографија*, 346/389.

³⁴⁶ Уп.: *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Нови Сад 1972, књ. 1, 652.

ЗАКЉУЧАК



У трагању за почецима рада на историји српске књижевности, у трагању за личностима које су се у прошлом веку међу првима занимале најновијим литерарним струјањима у Срба непрестано се враћамо два књигама П. Ј. Шафарика. Првој под насловом *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, објављеној 1826. године у успону његове научне каријере којом је стекао углед у целој Европи, и другој, постхумно штампаној 1865. године под именом *Geschichte der serbischen Literatur*. Враћамо се, уз њих, наравно, и многобројним ситнијим књижевно-публицистичким и научним радовима као сведочанствима о његовом бављењу књижевним наслеђем Срба у 18. и првим деценијама 19. века. Јер, у Шафариковом дугогодишњем животу испреплетаном научном делатношћу и многобројним признањима добијеним за то, али и породичним несрећама и болестима, рад на новој српској књижевности представља, у наведеним књигама и краћим списима, једну заокружену и систематизовану целину.

Помно ишчитавајући две поменуће историје из 1826. и 1865. са жељом да проникне у њихове концепције, предмете истраживања и методолошке приступе аутор ових редова поставио је себи, између осталог, као један од најважнијих задатака да проникне у изворе односно у грађу унете у поменуће књиге. Ово трагање за Шафариковим изворима обављено је са жељом да се утврди шта је у историјама стварно потекло из његовог пера, шта је у њима оно што се може прихватити као његово виђење српске књижевне баштине 18. и првих деценија 19. века, шта је то, најзад, што се Шафарику може приписати као допринос једног историчара књижевности вредновању литерарног наслеђа.

Грађа коју је Шафарик користио обимна је и садржајна. Он је за две историје прикупио скоро све до чега је могао да дође у време када се српском литературом интензивно бавио

док је живео у Новом Саду крајем друге, у трећој и почетком четврте деценије прошлога века. За изворима се трагало у штампаним књигама, периодичним публикацијама, у алманахима, новинама, календарима и часописима, на нашим и страним језицима. Прегледане су многобројне енциклопедије и речници којима је и Шафарик могао да се користи. Међу ауторима текстова налазе се и најпознатија имена науке 18. и 19. века, као што су Јернеј Копитар, Јозеф Добровски, Павле Соларић, Јан Чапловић, Елек Хорањи, али и многобројни непотписани који су као трагове свога стваралаштва остављали само драгоцене белешке и белешчице. Из свих ових краћих и дужих прилога црпео је Шафарик грађу за своје историје и она се може, у зависности од тога како је употребљена, поделити у три веће целине.

У првој су проверени подаци из разних извора од којих је створен нов текст прихватљив и за потоње истраживаче. Такви су, на пример, радови о Дионисију Новаковићу, Захарију Орфелину, Јосифу Путнику и Петру Милорадовићу. Али, оваких одломака у Шафариковим историјама има мало.

Предлошки који су у потпуности или једним њиховим делом пренети у књиге уврштени су у другу целину. Тако је настао већи део поглавља о новој српској књижевности у првој историји из 1826. (у њој су делови преписани из енциклопедије »Brockhaus«, из књижнице Јана Чапловића *Slavonien und zum Theil Croatien*, из мањих радова Јернеја Копитара и Јозефа Добровског, али и преведени одломци из књиге Павла Соларић *Поминак књизески и Српског рјечника Вука Караџића*) као и многобројне биографије у постхумно објављеној књизи *Geschichte der serbischen Literatur* (животописи Вићентија Јовановића, Макарија Петровића, Софронија Младеновића, Доситеја Обрадовића, Стефана Вујановског, Теодора Јанковића Миријевског, Глигорија Јакшића, Кирила Живковића, Атанасија Стојковића, Симе Милутиновића Сарајлије).

Последњој целини припадају подаци преузети без икакве провере, без икаквог критичког односа према изворима. Поменимо овде само белешке о штампаним радовима Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, Саве Мркаља, Емануила Јанковића.

Током рада на утврђивању извора Шафарикових историја нове српске књижевности дошло се до закључка да је он, приликом рада на поменутих књигама, применио поступак који је дефинисан као компилаторски. Предлошке је преписивао у целини, делове оригинала је сажимао, у појединим случајевима мењао је стилски изворник или је, коначно, из њега издвајао фактографску грађу и све то обликовао у нове прилоге и укомпоновао их у историје. Али, делови преузетих текстова просто су чупани из једног органског јединства и механички преносени у нову целину и приликом тог преношења чињене су нове грешке.

Шафариков рад истицан је увек у нашој литератури као примеран. Његове књиге биле су незаобилазни приручници за све истраживаче наше књижевне и културне баштине. Пленео је он потоње читаоце акрибичношћу, а изнад свега високо је цењен његов однос према изворима. Ауторитет и научни глас који је стекао за живота допринели су да се о њему пише с пуно поштовања.

Међутим, резултати до којих се дошло током рада на овој студији мењају наша устаљена мишљења. Шафарикове књиге су често цитиране али се слободно може рећи да нису читане како треба. Поклоници његовог књижевног опуса заборављали су на оновремени однос према ауторству. Заборављали су, наиме, да је свако у време када су настајале овде често помињане историје захватао у туђе дело онолико колико је и како је то њему одговарало. Стога су се грешке које је прaviо Шафарик често преносиле у потоња дела, из једне књиге у другу, све до, на жалост, наших дана.

Током утврђивања извора Шафарикових историја покушало се истовремено, у овом рапчлањавању, и коначном сагледавању шта је стварно настало испод његовог пера, сагледати његов допринос проучавању српске књижевне баштине као историчара књижевности. Закључци о томе могу се свести у неколико тачака.

После кратког прегледа Јернеја Копитара, објављеног под насловом *Patriotische Phantasien eines Slaven*, Шафарикова књига *Geschichte* (1826) прва је општа историја словенских језика и књижевности у којој је и нова српска књижевност нашла своје место.

Целокупну српску књижевност оделио је Шафарик мерилима филолога и развитак нове изучавао кроз „формално раздвајање регионалног дијалекта од црквеног језика и издизање првог на књижевни језик“, али је и данас интересантна подела литерарних струјања у 18. и првим деценијама 19. века размотрених у три фазе. Прва, од године 1764. од Захарија Орфелина, друга од Јована Рајића и Доситеја Обрадовића и трећа од 1813. године од Димитрија Давидовића и Вука Караџића. У Шафариковој периодизацији српска књижевност носи одређене временске и просторне одлике. Временски је ограничена на период од око сто година, али је омеђана само својим почетком. Низ стваралаца који јој припадају остаје отворен и може се допунити новим именима онога тренутка када се објави прва књига или први рад. Нова српска књижевност није просторно ограничена. Њој припадају писци рођени на територији Јужне Угарске, у ондашњој монархији, али и они чији су животни путеви започели јужно од Саве и Дунава, као и ствараоци чија су дела штампана широм Европе, а припадали су српском народу.

Подршка раду Вука Караџића једна је од вредности Шафарикових историја. Многобројни Вукови текстови укомпоновани у књиге послужили су аутору да читаоце упозна са проблематиком језика. Констатовано је и описано стање у језику преко Вука, али тако да је то изгледало и као његово виђење, као виђење неутралног посматрача. Шафарик је избегао да се упушта у полемике у чијој атмосфери је живео и стварао, а његове закључке да су писци спутани „анархијом у писању“ као и „недоследности у ортографији“ и данас можемо прихватити као тачну оцену стања у српској књижевности првих деценија 19. века.

Шафарик је први историчар српске књижевности који је почео да пише о народној и усменој књижевности као једној целини. Усмено стваралаштво Срба унео је у обе историје, из 1826. и 1865. Народна поезија је та којој треба, по Шафарику, посветити више пажње. У њој се морају тражити, јер ће се и наћи, нова песничка врела.

Књига *Geschichte* (1826) један је од најважнијих приручника за рецепцију српске књижевности у 19. веку. За један круг научника она је драгоцен извор (за Лудвига Вахлера, Карла Розенкранца, Карла Ферстера, Ото Дубислава фон Пирха), други су је преписивали (Франц Сартори) или прерађивали и допуњавали (Талфј и Е. фон Олберг). Али, без обзира под чијим именом се поменути књига поново појављивала пред читаоцима нови текст је увек, у основи, садржавао Шафариково виђење нове српске књижевности.

Дело *Geschichte* (1865) својеврстан је био-библиографски лексикон српских стваралаца. У њој је фиксиран један ниво свеопштих знања о српској културној баштини 18. и првих деценија 19. века. Стваралаштво као чин, без обзира да ли је дело штампано или је остало у рукопису, било је довољно да се нека личност нађе у хронолошком низу писаца. У овај низ унео је Шафарик ауторе о којима је поседовао само сведочанства из друге руке (Стефан Балеовић, Софроније Поповић, Рафаил Рашковић, Константин Филипидес, Димитрије Георгијевић, Максим Рашић, Марко Добрић, Сава Поповић, Јован Поповић), списатеље чији је савременик био (Доситеј Обрадовић, Димитрије Давидовић, Вук Караџић, Георгије Магарашевић, Лукијан Мушицки) као и књижевнике који су дела штампали на неком од страних језика, а увек су изражавали своју припадност српском народу (Атанасије Стојковић, Глигорије Трлајић, Петар фон Соколовић, Марко Добрић). Поменути историја, најзад, један је и од најважнијих библиографских приручника српске књижевности 18. и 19. века.

Садржајно приказивање српске литературе у историјама из 1826. и 1865. одраз је Шафариковог приступа књижевности и њеној повесници.

Књижевност је за Шафарика мерило свеукупне вредности духовне културе једног народа. Стога је у поменутиим књигама предмет његовог истраживања духовна култура српског народа у 18. и првим деценијама 19. века. Шафарик се бави радовима из области језика и белетристике, уметности, геологије, медицине, географије, историје, математике, физике итд.

Историја књижевности је за њега само део културне историје. Он разликује политичку, црквену и културну историју, а у оквиру ове последње историју књижевности и историју трговине. Историчар књижевности се бави прикупљањем писане и штампане речи, трага за биографским датама списатеља, обрађује податке о штампаријама, упознаје се са радом учених друштава и занима се школством.

Исцрпну грађу Шафарик је у историјама приказао користећи се трима методама. Етнографском је оцртао карактер и обичаје српског народа, синтетичком је описао литературу у историјском контексту, а аналитичком пописао биографије аутора и њихових штампаних и рукописних творевина.

Он презентира нову српску књижевност животописима стваралаца, насловима и садржајима књига. Описује стање литературе без оцењивања и вредновања тога стања.

Оваквим приступом књижевности, њеној историји, предмету истраживања и коришћеним методама, сврстао се Шафарик међу оне европске ствараоце који су своје узоре тражили и налазили у немачкој науци о књижевности 18. и 19. века. Нашао се уз Лудвига Вахлера, Јохана Ајхорна, Теодора Гресеа, међу оним писцима, дакле, „који су дубоко у традицији историја књижевности старог начина писања“ за које је она само „једна еминентна национална наука која треба да уздигне народно просвећивање“.

Школован у Немачкој на старим традицијама Шафарик почетком треће деценије 19. века, у годинама када марљиво ради на књигама, не прати развитак нових духовних струјања међу историчарима књижевности млађе генерације. За њега је, на пример, важнија подела духовног стваралаштва на поједине области наука него поезије на три природне форме, на епiku, лирику и драму.

Закупљен радом на историји словенских језика и књижевности, утонуо у трагању за старим и рукописним књигама, прекупиран проблемима језика, Шафарик се тек с времена на време огласио по неким прилогом расправљајући у њему о текућој књижевној продукцији у Срба. Сви ти ситнији књижевно-публицистички текстови обрађени су у овој студији у четири мање целине. Прикупљени су сви такви радови, до којих се наравно могло доћи, и то они у којима Шафарик расправља о новој српској књижевности. На једном месту нашло се неколико објављенија на књиге, штампана писма за његова

живота, једна расправа о најновијим књижевним продукцијама у Срба, краћи информативни чланци на немачком језику и један енциклопедијски преглед српске књижевности из 1842. године.

У овим списима разнородног садржаја има неколико значајки које се морају истаћи јер оне имају посебно место у Шафариковом раду на новој српској књижевности.

Шафарик је први историчар српске књижевности који Јовану Пачићу посвећује достојну пажњу. Исписујући објављеније на збирку *Сочиненија песнословска* открио је у Пачићу песника обдареног, зрелог за објављивање обимне књиге стихова. Само је он од свих савременика осетио да се појавила „пјесничка појава изузетно занимљива“. То што његова оцена није наишла на прихватање код савременика није потребно тражити у слабирим стиховима Јована Пачића већ у разлозима који нису књижевног карактера. Пачић је само платио данак многобројним неспоразумима и несугласицама које су владале у српској књижевности.

У овим ситнијим књижевно-публицистичким и научним текстовима потребно је издвојити његово бављење још двојицом песника.

Лукијан Мушицки га је увек привлачио истанчаним осећањем за поезију и патриотским заносима преточеним у мноштво стихова. За кратко време упознао је Шафарик све добре особине, али и слабости, још једног српског стихотворца. Симу Милутиновића Сарајлију уздигао је на пиједестал највећег српског песника и поред тога што се „дивни његов геније у борби живота и судбине“ није вино до врхунских остварења, јер Сима пати од „недостатка ученог воспитанија“ а у изразу га спутава језик.

Међу кратким текстовима посебна пажња је посвећена расправи *Преглед најновијег књижества илирских Славјана* штампаној 1833. године. Ово кратко и „истинито известије“, како га је сам назвао, чланак је који по концепцији и методологији обраде грађе припада оновременим прегледима књижевности објављиваним по многобројним часописима широм Европе. Расправа се издваја од свих осталих текстова о новој српској књижевности критичким освртом на најновију књижевну продукцију у Срба. Први део рада је библиографски и садржи попис књига и рукописа насталих за последњих пет до шест година док је други део вредновање литерарних творевина.

Смисао књижевности, истиче Шафарик, у моралном је уздизању и народном просвећивању. Стога Срби треба да издају побожна, морална и поучителна дела, а као узорима нека им послуже преводи најпознатијих литерарних остварења европских писаца као што су Хорације, Вергилије, Виланд, Волтер, затим прештампавање радова Доситеја Обрадовића и из-

давање народних песама, односно, свеукупног усменог стваралаштва.

Размотрена у токовима оновремених естетских и критичких мерила ова расправа се може уврстити у слична остварења књижевника, као што су Јован Стејић и Јован Стерија Поповић, који су о „књижевности претежно писали с гледишта моралног уздицања и народног васпитања“. Шафариковим схватањем књижевности и односом према дејству књижевног дела може се објаснити његова општа негативна оцена српске књижевности треће и првих година четврте деценије прошлога века. Јаловим романима, сличним театаралним делима и мешавином језика српски списатељи нису могли да утичу на морално уздицање и просвећивање народа.

Други рад на којем је задржана пажња у студији је преглед збирки словенских народних песама. Био је то први озбиљнији покушај да се изради једна радна библиографија издања српских народних песама, избора из њих и превода на стране језике. Она, наравно, није била потпуна али је будућим истраживачима могла да послужи као солидна основа приликом обликовања исцрпније. За рецепцију српске народне поезије, за њену популарност и присутност у Европи онога доба, овај попис има посебну важност јер је аутор нотирао и две библиографске јединице које нису нађене ни у једном од прегледа радова Вука Караџића. Реч је о преводима народних песама Ладислава Челаковског из 1826. и 1827. године, као и Михаила Касторског из 1838.

У књижици *Словански народопис*, штампаној у Прагу 1842. Шафарик је изнео један прилог о српској књижевности који по својој краткоћи и издвајању најважнијих чињеница има све одлике енциклопедијског прилога. Овај „мали поглед“ на нову српску књижевност кратак је и сажет преглед српске литературе на којој је Шафарик радио деценију раније, последњих година боравка у Новом Саду. У њему су своје место нашла само четири књижевника нове српске литературе, а то су Доситеј Обрадовић, Лукијан Мушицки, Сима Милутиновић Сарајлија и Вук Караџић.

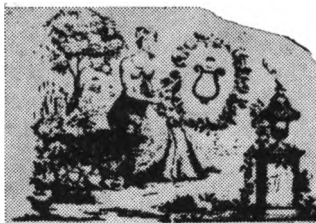
Разматрани ситнији књижевно-публицистички и научни списи имају у Шафариковом опусу значајно место. Оно што је у овим прилозима заједничко то је Шафариков критички однос према новој српској књижевности и изрицање вредносних судова, у складу, наравно, са његовим схватањем књижевности и дејством литерарног дела.

На основу анализе свих Шафарикових радова о новој српској књижевности може се, на крају, извести и један општи закључак.

У књигама *Geschichte (1826)* и *Geschichte (1865)* Шафарик прикупује грађу, разврстава је и констатује стање. Књиге су информативни приручници о свеукупном стваралаштву Срба

у 18. и првим деценијама 19. века. У ситнијим књижевно-публицистичким и научним списима Шафарик чини крупан корак даље. Описује стање, али га и вреднује. Доноси информације о литературном стваралаштву али и изриче судове. Својим мерилима истиче најважније ствараоце, тражи им и налази право место у новој српској књижевности.

ZUSAMMENFASSUNG



In der Nachforschung nach den Anfängen der Arbeit an der Geschichte der serbischen Literatur, in der Nachforschung nach den Persönlichkeiten die sich in den vergangenen Jahrhundert als erste mit der neusten literarischen Strömungen bei den Serben befasst haben, gehen wir immer an die zwei Bücher des P. J. Šafarik zurück, das erste unter der Überschrift *Geschichte der slawischen sprache und Literatur nach allen Mundarten*, erschienen in der Aufstiegszeit seiner wissenschaftlichen Karriere mit dem er sich ein Ansehen in ganz Europa erwarb und das zweite, gedruckt 1865 nach seinem Tode unter der Überschrift *Geschichte der serbischen Literatur*. Ausser denselben gehen wir natürlich zurück an die zahlreichen kleineren literarisch-publizistischen und wissenschaftlichen Arbeiten, als Zeugen über das gesamte literarische Erbe der Serben in dem 18. und in den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts.

In dem Šafariks langen, mit wissenschaftlicher Tätigkeit und vielen Erkennungen die er dafür erhielt, jedoch auch mit familiären Unglücken und Krankheiten durchgeflochtenen Leben, stellt diese Arbeit an der serbischen Literatur des 18. und 19. Jhd. in den angeführten Büchern und in kürzeren Schriften ein abgerundetes und systematisches Ganzes dar. Der serbischen Literatur ist er herangetreten als Literaturhistoriker, aber hat gleichzeitig selbst an ihrer Entwicklung teilgenommen. Er schrieb über sie, aber fand sich selbst unter den Persönlichkeiten die man auch heute in ihre Schöpfer einreihen kann. Denn einer Literatur gehören nicht nur jene die sie schreiben, sondern auch diejenigen die über sie schreiben. In ihr sind eingereiht die Autoren von vielen Erzählungen, erbaulichen Geschichten, Lebensbeschreibungen, lustigen Bühnenstücken und Gedichten und dazu auch alle diejenigen die ihren Entwicklungslauf verfolgt haben in der Bemühung sie zu systematisieren, zu periodisieren, kritisch zu erforschen oder sie literarisch-historisch zu beobachten. P. J. Ša-

farik gehört natürlich zu den zweiten Schöpfergruppe, so dass das von dem Autor dieser Zeilen erarbeitete Studium sich mit dieser seinen Tätigkeit beschäftigt.

Nachdem er sorgfältig die beiden erwähnten Geschichten aus 1826. und 1865. Jahren gelesen hat mit dem Wunsch in ihre Konzeptionen, Forschungsgegenstände und das methodologische Herantreten einzudringen, hat der Autor sich selbst, unter anderem, das Durchschauen der Quellen b. z. w. des in die Bücher hereingebrachten Materials, als eine der wichtigsten Aufgaben gestellt. Diese Nachforschung nach den Šafariks Quellen ist mit dem Wunsch durchgeführt um festzustellen was in den Büchern tatsächlich aus seiner Feder stammt, was ferner in denselben man als seine Sicht der serbischen Literaturerbschaft des 18. und des ersten Jahrzehntes des 19. Jhd. annehmen kann, ferner was ist das was man Šafarik zuschreiben kann als Beitrag eines Literaturhistorikers zur Bewertung des literarischen Erbgutes.

Das von dem Šafarik benutzte Baumaterial ist inhaltsvoll und umfangreich. In den zwei Büchern, in *Geschichte (1826)* und *Geschichte (1865)* hat er fast alles angesammelt zu dem er kommen konnte, in der Zeit als er sich mit der serbischen Literatur intensiv befasst hat, in der Zeit als er in Novi Sad lebte und arbeitete, Ende des zweiten, in der dritten und Anfang des vierten Jahrzehnts des vergangenen Jahrhunderts. Die Quellen wurden in den zahlreichen Arbeiten der Vorgänger gesucht, in den gedruckten Büchern, in den periodischen Publikationen in den Almanachen, Zeitungen, Kalendern und Zeitschriften in unserer und in den fremden Sprachen. Unter den Autoren befinden sich die bekanntesten Namen der Wissenschaft 18. und 19. Jhd. als da sind: Jernej Kopitar, Josef Dabrovski, Pavle Solarić, Jan Čaplović, Georgije Magarašević, Elek Haranji, jedoch auch viele Unbekannte die als Spuren ihrer Schöpfung wertvolle Notizen und Vermerke hinterliessen. Aus allen diesen kleineren oder grösseren Beiträgen schöpfte Šafarik das Baumaterial welches in seinen Geschichten, abhängig davon wie sie gebraucht sind, man in drei grössere Ganze verteilen kann.

In dem ersten sind die geprüften Unterlagen aus verschiedenen Quellen beinhaltet, aus welchen ein neuer Text geschaffen wurde, der auch für die nachherige Forscher annehmbar ist. Jedoch solcher Beiträge in den Šafariks Geschichten gibt es wenig. Solche sind z. B. die Zeilen über Dionisije Novaković, Zaharija Orfelin, Josif Putnik und Petar Miloradović.

Die Beiträge die völlig, oder nur in einem ihren Teil in die Bücher übertragen sind, habe ich in das zweite Ganze eingeteilt. So entstand der grössere Teil der Kapitel über die neue serbische Literatur in dem ersten Buch *Geschichte (1826)*; in ihm sind Teile aus der Enzyklopedie »Brockhaus«, aus dem Büchlein J. Čaplović *Slawonien und zum Teil Croatien*, aus den kleineren Arbeiten J. Kopitars und J. Dobrovskis überschrieben, jedoch auch die über-

setzten Teile aus den Büchern P. Solarićs *Pominak knjižeski* und *Srpski rječnik* V. Karadžićs, als auch zahlreiche Biographien in dem postum veröffentlichten Buch *Geschichte der serbischen Literatur* (1865) als z. B. Lebensbeschreibung Vićentije Jovanovićs, Makarije Popovićs, Sofronije Mladenovićs, Dositej Obradovićs, Stefan Vujanovskis, Teodor Jankovićs Mirijevski, Gligorije Jakšićs, Kiril Živkovićs, Atanasije Stojkovićs, Sima Milutinovićs Sarajlija.

Das letzte Ganze stellen die Angaben dar die ohne jegliche Prüfung, ohne jegliches kritische Verhältnis in die Quellen übernommen wurden. Hier können die Notizen über die gedruckten Arbeiten Jovan Rajićs, Dositej Obradovićs, Sava Mrkalj, Emanuel Jankovićs u. s. w. eingereicht werden.

Im Laufe der Feststellung der Šafariks Quellen, bin ich zu der Schlussfolgerung gekommen, dass er im Laufe der Arbeit an den erwähnten Büchern ein Verfahren angewandt hat, welches ich als kompilatorisch definierte. Die Angaben hat er in ihrem Ganzen überschrieben, Teile des Originals hat er zusammengefasst, in einzelnen Fällen hat er stylistisch die Quellen geändert oder hat aus ihnen das faktographische Material ausgesondert und dies alles in die Geschichte einkomponiert und gestaltet. Aber die Teile der übernommenen Texte sind einfach aus einer organischen Einheit herausgerissen und mechanisch übertragen worden in ein neues Ganze, wobei bei dieser Übertragung neue Fehler entstanden.

Die Arbeit Šafariks wurde immer in der wissenschaftlichen Literatur als beispielhaft hervorgehoben. Seine Bücher waren ausserordentlich bewertet, er hat die späteren Forscher entzückt durch Akribie und vor allem wurde sein Verhältnis zu den Quellen hoch geschätzt. Autorität und der wissenschaftliche Ruf die er gewann führte dazu, dass über ihn mit viel Hochachtung geschrieben wurde, wobei die zwei hier erwähnten Geschichten als die wichtigsten Quellen für die neue serbische Literatur oft zitiert wurden. Die Ergebnisse jedoch zu denen ich gekommen bin und welche ich auch oben kurz dargelegt habe ändern diese angenehme Meinung. Seine Bücher sind oft zitiert, jedoch man kann offen sagen dass sie nicht richtig gelesen wurden. Es wurde nämlich das damalige Verfahren vergessen nach dem jeder ergreift aus dem fremden Werk soviel es ihm entspricht und es wurde vergessen, dass das Problem der Urhebererschaft ein solches Problem ist das uns noch lange bedrängen wird, wenn wir an die Anfangsarbeiten an der Geschichte der serbischen Literatur zurückgreifen.

Bei der Feststellung von Quellen der Šafariks Geschichten habe ich gleichzeitig versucht in dieser Zergliederung seinen Beitrag an der Erfassung des serbischen literarischen Erbgutes festzustellen als des Literaturhistorikers. Die Schlussfolgerungen darüber können auf einige Punkte zurückgeführt werden.

Nach der kurzen Übersicht J. Kopitars, veröffentlicht unter der Überschrift »*Patriotische Phantasien eines Slaven*« ist das Šafariks Buch *Geschichte (1826)* die erste allgemeine Geschichte der slawischen Sprachen und der Literatur in welcher auch die neue serbische Literatur ihren Platz gefunden hat.

Die gesamte serbische Literatur verteilte Šafarik mit den Masstäben eines Philologen und die Entwicklung der neuen erlernte er durch »formelle Absonderung des regionalen Dialekts von der kirchlichen Sprache und Erhebung des ersten auf Literatursprache« jedoch ist heute noch interessant die Verteilung der literarischen Strömungen in 18. und ersten Jahrzehnten des 19. Jhd. betrachtet in drei Phasen. Die erste aus dem Jahre 1764. von Zaharije Orfelin, die zweite von Jovan Rajić und Dositej Obradović und die dritte aus 1813. Jahr von Dimitrije Davidović und Vuk Karadžić. In der Šafariks Periodisation trägt die serbische Literatur bestimmte zeitliche und räumliche Eigenschaften. Zeitlich ist sie begrenzt auf die Zeitspanne von ungefähr 100 Jahren jedoch ist sie nur mit ihrem Anfang begrenzt. Eine Reihe von Schaffenden die ihr gehören bleibt offen und kann mit neuen Namen ergänzt werden in dem Augenblick wenn das erste Buch oder die erste Arbeit veröffentlicht werden. Die neue serbische Literatur ist nicht räumlich begrenzt. Ihr gehören die Schriftsteller geboren in Südungarn in der damaligen österreich-ungarischen Monarchie aber auch diejenigen deren Lebenswege südlich der Save und Donau ihren Anfang haben, als auch die Schöpfer deren Werke in ganz Europa gedruckt wurden und die dem serbischen Volk gehörten.

Einer der Werte der Šafariks Geschichten ist auch seine Unterstützung Vuk Karadžićs. Zahlreiche Vuks Texte sind in die Bücher einkomponiert und dienen dem Autor dazu die Leser mit der Sprachproblematik bekanntzumachen. Er hat den Zustand in der Sprache mittels Vuk festgestellt, jedoch derartig dass es aussah als auch seine Sicht, als die Sicht eines neutralen Beobachters. Auf diese Weise hat er vermieden sich in die Polemiken einzulassen in deren Atmosphäre er lebte und schuf. Šafariks Schlussfolgerungen, die Schriftsteller seien durch »die Anarchie im Schreiben« gefesselt und die »Unfolgerichtigkeit in der Orthographie« sind die nämlichen wie beim Vuk, jedoch können wir sie auch heute annehmen als eine richtige Bewertung des Zustandes in der serbischen Literatur in den ersten Jahrzehnten des 19. Jhd.

Šafarik ist auch der erste Historiker der serbischen Literatur der mit der Forschung und dem Schreiben über die Volks- und Kunstliteratur als ein Ganzes angefangen hat. Die Volkspoesie ist diejenige welcher, laut Šafarik, mehr Aufmerksamkeit zu widmen ist, in ihr müssen gesucht weil auch gefunden werden, die neuen Dichtergellen. Die mündliche Schaffung der Serben welche

er ausserordentlich schätzte und achtete fand deshalb den Platz sowohl in der ersten als auch in der zweiten Geschichte.

Endlich besteht der Wert des Šafarik Buches *Geschichte* (1826) auch darin, dass sie eines der wichtigsten Handbücher für die Rezeption der serbischen Literatur im 19. Jhd. besonders in der deutschen Sprache geworden ist. Für einen Kreis von Wissenschaftlern ist sie eine wertvolle Quelle für Ludwig Vahler, Karl Rosenkranz, Karl Förster, Otto Dubislav von Pirha, während die anderen sie überschrieben, als Franz Sartori oder überarbeiteten und ergänzt haben als Talfi und E. von Olberg. Jedoch ohne Rücksicht darauf unter wessen Namen das genannte Buch wieder vor den Lesern erschien, hat der neue Text immer im Grunde genommen Šafariks Einsicht der neuen serbischen Literatur beibehalten.

Das Buch *Geschichte der serbischen Literatur* (1865) ist ein einzigartiges bio-bibliographisches Lexikon der serbischen Schaffenden. In ihm ist ein Niveau der allgemeinen Kenntnissen über das serbische Kulturerbe des 18. Jhd. fixiert. Das Schaffen als eine Handlung, ohne Rücksicht darauf ob das werk gedruckt oder nur in der Handschrift geblieben ist, ist hinreichend dafür gewesen, dass sich jemand in einer chronologischen Schriftstellerreihe befinde.

Einen Platz in dieser Reihe fanden zahlreiche Autoren über die ein Beweis, dass dieselben etwas geschrieben haben nur aus der zweiten Hand bestand, Stefan Baleović, Sofronije Popović, Rafail Rašković, Konstantin Filipides, Dimitrije Georgijević, Maksim Rašić, Marko Dobrić, Sava Popović, Jovan Popović, desgleichen aber auch die Schriftsteller die ihre Werke in einer Fremdsprache gedruckt haben, Atanasije Stojković, Gligorije Trlajić, Petar von Sokolović, Marko Dobrić, die immer ihre Angehörigkeit dem serbischen Volke ausgedrückt haben.

Šafariks Buch *Geschichte* (1865) ist schliesslich auch eines der wichtigsten bibliographischen Handbücher der serbischen Literatur des 18. und 19. Jhd.

Eine breite und umfassende Darstellung der serbischen Literaturerbe in der *Geschichte* (1826) und *Geschichte* (1865) ist die Widerspiegelung des Zugangs Šafariks an die Literatur und derer Geschichte.

Für Šafarik ist die Literatur ein Masstab des allgemeinen Wertes der geistigen Kultur eines Volkes und ist deshalb der Gegenstand seiner Forschung in den erwähnten Büchern, die geistige Kultur des serbischen Volkes im 18. und in den ersten Jahrzehnten des 19. Jhd. und zwar die Werke der Belletristik, der Sprache als auch Bücher aus dem Gebiet der Kunst, Theologie, Medizin, Geographie, Geschichte, Mathematik und Physik. Hier sind nicht nur die gedruckten Werke gedacht, sondern auch das Ganze handschriftliche Hinterlassenschaft.

Für Šafarik ist auch die Literaturgeschichte nur ein Teil der Kulturgeschichte. Er unterscheidet nämlich zwischen der politischen, kirschlichen und Kulturgeschichte, wobei er im Rahmen dieser letzten die Literatur- und Handelsgeschichte unterscheidet. Der Literaturhistoriker befasst sich mit der Sammlung des gedruckten und geschriebenen Wortes, er forscht die biographischen Angaben des Autors nach, bearbeitet Angaben über Buchdruckereien, macht sich mit der Arbeit der Wissenschaftsgesellschaften bekannt und interessiert sich auch für das Schulwesen. Er stellt die neue serbische Geschichte durch die Lebensbeschreibungen der Schöpfer Überschriften und Bücherinhalte dar. Er beschreibt den Literaturzustand ohne jedoch diesen Zustand zu bewerten und zu beurteilen.

Das ausführliche Baumaterial hat Šafarik in seinen Geschichten dargestellt, indem er drei Methoden benutzte. Durch die ethnographische schilderte er Charakter und Gebräuche des serbischen Volkes, durch die synthetische beschrieb er die Literatur in einem historischen Kontext, wobei er mit der analytischen Methode eine Aufzeichnung der Autorenbiographie und deren gedruckten und handschriftlichen Erzeugnisse gegeben hat.

Mit solchem Herantreten an die Literatur, ihre Geschichte Forschungsgegenstand und benutzte Methoden hat sich Šafarik in diejenige europäischen Schöpfer eingereiht die ihre Vorbilder in der deutschen Literaturwissenschaft des 18. und 19. Jhd. suchten und gefunden haben, er hat sich also mit Ludwig Vohler, den er einmal seinen »geistigen Vater« nannte, ferner mit Johann Eihorn, Theodor Greße u. s. w. zwischen solchen Schriftstellern eingereiht »die sich tief in der Tradition der Literaturgeschichte einer alten Schreibweise befinden« für welche sie nur »eine eminente Nationalwissenschaft ist und welche die Volksaufklärung erhöhen sollte«.

Im Deutschland, auf alten Traditionen geschult in der Zeit des dritten Jahrzehntes des 19. Jhd. als er intensiv an den Büchern arbeitet, hat Šafarik nicht die Entwicklung der neuen geistigen Strömungen zwischen Literaturhistorikern bei den Angehörigen der jüngeren Generation verfolgt. Für ihn ist wichtiger die Verteilung der geistigen Schaffung auf einzelne Wissenschaftsgebiete als der Poesie auf drei Naturformen, auf Epik, Lyrik und Drama.

Eingenommen mit der Arbeit an der Geschichte der slawischen Sprache und Literatur, versunken in Nachforschung nach alten und handschriftlichen Büchern, überokkupert mit Problemen der Sprache hat sich Šafarik nur zeitweilig angekündigt mit bisweiligem Beitrag in welchem er sich mit der laufenden Literaturproduktion bei den Serben auseinandersetzte. Alle diese kleineren literaturpublizistischen Texte sind in diesem Studium durch vier kleinere Ganze bearbeitet. Ich habe alle solchen Arbeiten angesammelt die mir natürlich zugänglich waren und zwar solche in welchen Šafarik erwähnt oder sich mit der neuen serbischen

Literatur auseinandersetzt, auf einer Stelle habe ich angesammelt einige Veröffentlichungen der Bücher, ferner während seines Lebens gedruckte Briefe, eine Auseinandersetzung über die neuesten Literarproduktion der Serben, kürzere Informationsartikel in deutscher Sprache, als eine enzyklopädische Übersicht der serbischen Literatur aus dem Jahre 1842.

In allen diesen Schriften ungleichartigen Inhaltes befinden sich jedoch einige Besonderheiten die man hervorheben muss, da dieselben einen Sonderplatz in Šafariks Werk an der neuen serbischen Literatur einnehmen.

Šafarik ist der erste Historiker der serbischen Literatur der Jovan Pačić die würdige Aufmerksamkeit widmete. Beim Schreiben der Veröffentlichung über die Sammlung *Сочиненија песнословска* (Gedichterische Schaffungen) hat er in Pačić einen begabten Dichter entdeckt der reif ist zur Veröffentlichung des umfassenden Versbuches, nur er hat unter allen Zeitgenossen wahrgenommen, dass eine »poetische Erscheinung besonders interessant erschienen ist«. Dass seine Beurteilung von den Zeitgenossen nicht angenommen wurde, ist nicht in den schwachen Versen Jovan Pačićs zu suchen, sondern in nicht literarischen Gründen. Pačić hat lediglich Abgabe bezahlt den zahlreichen Missverständnissen und Unstimmigkeiten die in der serbischen Literatur herrschten.

In diesen kleineren literarisch-publizistischen und wissenschaftstexten muss Šafariks Beschäftigung mit Wirken und Schaffung noch zwei Dichter abgesondert werden, Lukijan Mušicki hat ihnständig angezogen mit seinem feinen Gefühl für die Poesie, weshalb er einige Male notierte, dass die zerstreuten Gedichte Mušickis angesammelt und auf einer Stelle veröffentlicht werden solten.

In kurzer Zeit, lernte er alle guten Eigenschaften, aber auch die Schwächen noch eines serbischen Vermachers kennen. Sima Milutinović-Sarajlija ist erhoben auf das Piedestal grössten serbischen Dichters, obwohl »sein herrliches Genie in dem Kampf des Lebens und Schicksals« sich nicht bis zu der Spitzenschaffung geschwungen hat. Sima Milutinović leidet an »Mangel der wissenschaftlicher Erziehung« und in dem Ausdruck wird er von der Sprache befangen.

Unter diesen kurzen Texten, zwei davon ziehen besonders die Aufmerksamkeit an. Den ersten druckte Šafarik unter der Überschrift *Übersicht der neuesten Literatur der ilyrischen Slawen* (1830), zunächst in der tschechischen Sprache, später wurde sie übersetzt und gedruckt an den Seiten »Letopis Matice srpske«. Dieser kurze und wahrhafte Bericht wie er ihn nannte ist ein Erkundigungsartikel der nach der Konzeption und Methodologie der Materialbearbeitung zu den derzeitigen Literaturübersichten gehört die in vielen Zeitschriften in ganz Europa veröffentlicht wurden. Die Auseinandersetzung sondert sich von den übrigen

kürzeren Arbeiten aus, als auch das Buch *Geschichte* (1826) und *Geschichte* (1865) durch den kritischen Rückblick auf die neueste literarische Produktion bei den Serben. Der erste Teil der Auseinandersetzung ist biographisch-bibliographisch und umfasst Bücher und Handschriften, entstanden in den letzten fünf bis sechs Jahren, wobei der zweite Teil eine Beurteilung aller literarischen Produktion ist.

Der Sinn der Literatur ist in der moralischen Erhöhung und Volksaufklärung, so dass die Serben religiöse, moralische und erbauliche Werke herausgeben sollten, wobei als Vorbild ihnen die Übersetzungen der bekanntesten literarischen Schöpfungen der europäischen Schriftsteller dienen sollten als da sind: Horatius, Vergil, Wieland, Wolter, ferner das Überdrücken der Werke Dositej Obradović und Herausgabe der Volkslieder b. z. w. der gesamten mündlichen Schöpfung. Diese Auseinandersetzung, betrachtet nach den jenzeitigen ästhetischen und kritischen Maststäben, kann in ähnliche Verwirklichungen jener Schriftsteller eingeordnet werden wie Jovan Stejić und Jovan Sterija Popović, die »über Literatur hauptsächlich vom Standpunkt der moralischen Erhöhung und Volkserziehung« geschrieben haben. Mit Šafarik's Auffassung der Literatur und mit seinem Verhältnis zu der Auswirkung des literarischen Werkes, kann seine allgemeine negative Auswirkung der serbischen Literatur des dritten und in den ersten Jahren des vierten Jahrzehnts des vorigen Jhd. erklärt werden.

Mit der Auseinandersetzung *Преглед* (1833) hat sich Šafarik endgültig zu den Vuks Anhängern eingeordnet und in dem kommenden Jahrzehnt war er in dem Masse mit seiner Tätigkeit ergriffen, dass er über sie ständig in superlativen schrieb.

Die andere Arbeit die in dem Studium die Aufmerksamkeit aufhielt ist die Übersicht der Sammlung der slawischen Volkslieder im Rahman derselben ihren Platz auch die serbischen gefunden haben. Es ist der erste ernstere Versuch um eine Arbeitsbibliographie der Auflage der serbischen Volkslieder, Auswahl daraus und Übersetzung in die fremden Sprachen auszuarbeiten. Sie natürlich war nicht vollständig, jedoch konnte sie den künftigen Forschern als eine solide Grundlage dienen, gelegentlich der Formung einer ausführlicheren. Für die Rezeption der serbischen Volkspoesie, für seine Popularität und Anwesenheit in Europa jener Zeit, hat die Aufzeichnung eine besondere Wichtigkeit, da Šafarik auch zwei bibliographische Einheiten notierte, die ich in keinem der ausführlichen Übersichten über Arbeiten Vuk Karadžićs gefunden habe. Es handelt sich um die Übersetzung der Volkslieder seitens Ladislav Čelakovski aus den Jahren 1826. und 1827. als auch Mihail Kostarski aus dem Jahre 1838.

In dem Büchlein „Словански народопис“ gedruckt in Prag 1842. fand ich ebenfalls einen Beitrag über die serbische Literatur. Dieser hat auf Grund der Bündigkeit, Kürze und Aussonderung von wichtigsten Tatsachen allen Eigenschaften eines kurzen enzyklopädischen Beitrages. Diese »kurze Übersicht« der neuen serbischen Literatur ist eigentlich eine kurze und bündige Übersicht der serbischen Literatur auf der Šafarik ein Jahrzehnt früher in den letzten Jahren seines Aufenthaltes in Novi Sad gearbeitet hat. Die gesamte serbische Literatur ist abermals in zwei Zeitabschnitte gesondert worden. Bis zum Ende des 17. Jhd dauert die alte, seit Beginn des 18. die neue, wobei man von Schriftstellern dieses zweiten die Namen nur von viieren begegnet. Der erste ist Dositej Obradović, ein Schöpfer »erhabenen Geistes und tiefer Klugheit« danach sind hier zwei Dichter, Lukijan Mušicki und Sima Milutinović Sarajlija und natürlich als vierter Vuk Karadžić.

Die betrachteten kleineren literarisch-publizistischen und wissenschaftlichen Arbeiten haben in dem Šafariks Opus einen bedeutenden Platz. Das was in diesem Beiträgen b. z. w. in den grössten Anzahl derselben gemeinsam ist, ist das kritische Verhältnis Šafarik zu der Schöpfung und das Aussprechen von würdigen Urteilen, freilich in Zusammenhang mit seinem Auffassungen der Literatur und Wirkung der literarischen Werke. Deshalb kann man hier einen Vergleich zwischen den erwähnten kürzeren Texten und den Geschichten aus 1826. und 1865. machen.

In den Büchern *Geschichte (1826)* und *Geschichte (1865)* hat Šafarik das Material angesammelt, dasselbe eingeordnet und den Zustand festgestellt. Die Bücher sind informative Handbücher über das gesamte Schaffen der Serben in dem 18. und in den ersten Jahrzehnten des 19. Jhd. In den kleineren literarisch-publizistischen und wissenschaftlichen Schriften, hat Šafarik einen grossen Schritt weiter getan. Er beschreibt den Zustand mit der sofortigen Beurteilung desselben, er informiert über das literarische Schaffen aber spricht auch die Urteile aus, mit seinen Masstäben hebt er die wichtigsten Schaffenden hervor, sucht und findet für dieselben den richtigen Platz in der serbischen Literatur.



ИЗВОРИ

**Библиографија Шафарикових радова о новој
српској књижевности**

**Из литературе о Шафарику и новој српској
књижевности**



БИБЛИОГРАФИЈА ШАФАРИКОВИХ РАДОВА О НОВОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Као основ за библиографију текстова Шафарика о новој српској књижевности послужио је један рад Карела Паула (*Prehled tištenych praci Pavla Josefa Safarika*, Bratislava, Bratislava 1931, sv. 4, 681—709). Прегледани су затим сви важнији Шафарикови прилози штампани по нашим и европским публикацијама, као и књиге објављене за његова живота или по смрти.

Потребно је напоменути да ни попис радова који је објавио најбољи познавалац Шафариковог дела Карел Паул није сасвим исцрпан и коначан. Проблем је, наиме, у одређивању ауторства бележака о новој српској књижевности штампаних у „Библиографским листовима“ Петра И. Кепена. Ко ме, затим, приписати текст о Вуковој „Даници“ објављен у „Летопису Матице српске“? Он није уврштен у ову библиографију зато што се није сачувао оригинал рукописа као и због великих уредничких интервенција које су биле такве природе да ни Шафарик свој прилог није могао више да препозна. Проблем је и у биографији Симе Милутиновића Сарајлије штампаној на немачком језику (*Das Ausland*, München 1831, br. 177, 705—706; br. 178, 710—711). За њега нема потврде да је настао испод Шафариковог пера без обзира што се нашао и у постхумно

објављеној књизи *Geschichte der serbischen Literatur* (Праг 1865, 347—352)

У библиографији коју овде доносим нотирани су сви важнији Шафарикови радови о новој српској књижевности. Дати су исцрпни библиографски описи као и подаци о прештампавању. Напомињем да два рада нисам имао прилике да видим у оригиналу (бр. 10, 14). Први сам имао само у изводима, а други у преводу на немачки језик.

Уз ову библиографију израђен је и регистар списатеља нове српске књижевности о којима је Шафарик писао у својим радовима. Бројеви иза њихових имена упућују на библиографску јединицу.

1817

1. *Promluveni k Slovakum.* — Prvotny peknych umeni neb Literni prilohy k cisraskym kral. Widenskym novinam na rok 1817. číslo 1.

Преш.: Р. Ј. Шафарик, *Literatura, jazyk, spločnost*, Bratislava, Slovenske vydavatelstvo krasnej literatury, 1961, 28—31.

1819

2. *Novi greaci non uniti ritus Gymnasii Neoplatensis auspicia feliciter capta. Adnex est oratio Pauli Josephi Schaffarik. Philos. doct. art. liter. magistri. preseos profess. ac gymnasii directoris. Eruditae societatis latinae Jenensis sodalis.* — Neoplantae apud Joan Jankovits, MDCCCXIX, Fol. paf. XIII.

Преш.: В. Стајић, *Грађа за културну историју Новог Сада*, Нови Сад 1951, 365—380.

3. [*Предговор у Инвентарској књизи гимназијске библиотеке у Новом Саду*]. — Извештај Мушке гимназије у Новом Саду за школску годину 1926/27, Нови Сад 1927, књ. 55, 17—22.

Текст је објавио П. Летић под насловом *Један необјављен књижевни рад Павла Јосифа Шафарика на латинском језику и у преводу*.

1826

4. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten.* — Ofen 1826.

Преш.: *Historical view of the Slavic language in its various dialects*, Andover 1834; *Geschichtliche Uebersicht der sla-*

vischen Sprache in ihren verschiedenen Mundarten und der slavischen Literatur, Für das deutsche Publicum bearbeitet und herausgegeben von E. v. O., Leipzig 1837; *Historical view of the Languages and Literature of the Slavic Nations with a sketch of their popular poetry*. By Talvi, New-York MDCCCL; *Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen und Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volks-Poesie*. Von Talvj. Mit einer Vorrede von Edward Robinson. Deutsche Ausgabe, übertragen und beantwortet von Dr. B. K. Brühl, Leipzig 1852; *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Prag 1869; *Dejiny slovanského jazyka a literatury všetkých nárečí*, Bratislava 1963.

1826

5. *Обявление предчисленія на Сочиненія пѣснословска Іоанна Пачича ц. к. первоог капетана коньчкогъ предчисленія цѣна 3 ff. В. В.* — Нови Сад 1826, [2].

Преш.: (*Обявление предчисленія...*), Сербска лѣтописъ, Будим 1827, част 8, 180—182; Г. Добрашиновић, *Објављенија. Избор огласа на књиге и листове 1791—1871*, Београд 1974, 41—42.

1830

6. *Позывание.* — Сербскій лѣтописъ, Будим 1830, част 21, 150—152.
7. *Z polednich Uher.* [Ze dvojihó psaní P. J. Š. na počátku b. r.]. Časopis společnosti vlasteneckeho Museum v Čechach, Prag 1830, 231—234.

Преш.: V. Běhynova, Z. Hauptova, *Korespondence Pavla Josefa Šafarika s Františkem Palackým*, Prag 1961, 71—76.

1832

8. *Z polednich Uher.* [Ze psaní p. P. J. Š. ku P. na počátku b. r.]. Časopis společnosti vlastenckeho Museum v Čechach, Prag 1832, 109—112.

Преш.: V. Běhynova, Z. Hauptova, *Korespondence Pavla Josefa Šafarika s Františkem Palackým*, Prag 1961, 108—113.

1833

9. *Prehled nejnovější literatury illyrských Slovenuv.* — *Časopis Českého museum*, Prag 1833, sv. 1, 3—55; sv. 2, 164—181.
 Преш.: *Прегледъ најновијегъ књижевства Иллірски Славяна*, Сербскій лѣтописъ, Будим 1833, част 34, 1—28; част 35, 1—33; част 36, 1—19; P. J. Šafarik, *Sebrane spisy*. Díl III, Prag 1865, 261—316.
10. *Ohledy metrického veršování illyrských Slovanu.* — *Krok*. Veřejný spis všenačný, Prag 1833, Díl III, částka 1, 21—43.
11. *Slovanské národní písně. Literní zprávy.* — *Časopis Českého museum*, Prag 1833, 445—452.

1834

12. *Literatura illyrských Slovanu. Literní zprávy.* — *Časopis Českého museum*, Prag 1833, 113—116.

1837

13. *Montenegro und die Montenegriner. Ein Beitrag zur Kenntniss der europäischen Türkei und des serbischen Volkes.* Stuttgart, Tübingen 1837. — *Časopis Českého museum*, Prag 1837, 368—370.
14. *O srbském almanachu Uraniji.* — *Češka včela*, Prag 1837, čl. 18.
 Преш.: *Notizen*, Ost und West, Prag 1837, br. 4, 32.

1838

15. *Literní zpravy ze Slovanske.* — *Časopis Českého Museum*, Prag 1838, 102—107.
 Преш.: *Mittheilungen über slawische Literatur*, Ost und West, Prag 1838, br. 44, 182; br. 45, 186; br. 46, 196.
16. *Illyrska literatura.* — *Časopis Českeho museum*, Prag 1838, 256—259, 430—432.
 Преш.: *Illyrische Literatur*, Ost und West, Prag 1838, br. 84, 345; br. 85, 349; *Razsudak najnoviijh plodovah slovesnosti ilirske*, Danica Ilirska, Zagreb 1838, br. 51, 501—203; br. 52, 208; 1839, br. 1, 4.
17. *Bibliograficky prehled sbirek Slovanskych narodnich pisni.* — *Časopis Českeho museum*, Prag 1838, 545—561.
 Преш.: *Przeglad bibliograficzny zbirow slowianskich piesni ludu*, przez P. J. Szafarzyka. — *Библиографическое обозрѣніе сборниковъ славянскихъ народныхъ песень*. Статья

П. Ј. Шафарика. Денница — Jutrzenka, Varšava 1842, br. 22, 269—275; br. 23, 281—289; *Bibliographische Uebersicht der Sammlungen slawischer Volkslieder*, Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, Leipzig 1843, sv. 5, 320—325; sv. 6, 408—414; М. Радојчић, *Нешто о србскимъ народнымъ песмама*, Пештанско-будимскій скоро-теча, Пешта, 1844, чис. 33, 192—194; P. J. Šafarik, *Sebrane spisy*. Dil III, Prag 1865, 396—411.

1842

18. *Slovansky narodopis*. — Prag 1842.

Преш.: *Slovansky narodopis*, Prag 1842; *Slaven, Russen und Germanen*, Leipzig 1843; *Slovansky narodopis*, Prag 1843, 1849, 1849, 1955.

1865

19. *Geschichte der serbischen Literatur*, Prag 1865.

Аврамовић, Теодор: 4, 19; Алексијевић, Василије: 19; Алексијевић-Милорадовић, Спиридон: 9, 19; Арнот, Антоније: 9, 15, 19; Апостоловић, Јован: 19; Аси-Марковић, Петар: 4, 19; Атанацковић, Платон: 4, 19; Атанацковић, Теодор: 19; Аћимовић, Стефан: 9, 19.

Бајчевић, Гаврил: 4, 19; Балеовић, Стефан: 4, 19; Берић, Јован: 4, 9, 19; Берић, Павле: 4, 9, 19; Бечкеречки, Георгиј: 4, 19; Бојаци, Михаил: 4, 19; Бојић, Лазар: 4, 19; Болић, Прокопије: 4, 19; Бранковић, Аврам: 4, 19; Булић, Василије: 4, 19.

Василијевић, Василије: 19; Везелић, Алексеј: 4, 19; Видаковић, Милован: 1, 4, 9, 19; Вировац, Петар: 9, 19; Витковић, Јован: 19; Витковић, Михаило: 4, 9, 19; Витковић, Петар: 4, 19; Владисављевић, Димитрије: 9, 19; Владисављевић, Михаило: 4, 19; Влаховић, Атанасије: 4, 19; Возаровић, Глигорије: 9; Вујановски, Стефан: 4, 19; Вујић, Јоаким: 4, 9, 19; Вуковић, Сава: 19; Вучерић, Петар: 19.

Гагић, Јеремија: 19; Георгијевић, Арон: 19; Георгијевић, Георгије: 19; Георгијевић, Димитрије: 4, 19; Георгијевић, Јован: 19; Георгијевић, Лазаревић Павле: 19; Георгијевић, Сава: 4, 19;

Гершић, Григорије: 19; Герчић, Јаков: 4, 19; Гојић, Атанасије: 19.

Давидовић, Димитрије: 4, 9, 14, 19; Дамаскин, Сава фон: 19; Дамјановић, Василије: 4, 19; Дамјановић, Василије: 19; Дамјановић, Матеј: 4, 19; Дарвар Николајевић, Димитрије: 4, Дарвар, Петар: 19; Демелић, Петар: 9, 19; Димитријевић, Атанасије Секереш: 4, 19; Добрић, Марко: 4, 19; Дошеновић, Јован: 1, 4, 19; Драгосављевић, Адам: 9, 19.

Бурковић, Евгеније: 9, 19.

Жефаровић, Христофор: 4, 19; Живановић, Јован: 9, 19; Живановић, Синесије: 19; Живковић, Јован: 19; Живковић, Јован: 4, 19; Живковић, Кирил: 4, 19; Живковић, Стефан: 4, 19.

Захаријевић, Георгије: 4, 9, 19; Зелић, Герасим: 4, 19; Зорић, Георгије: 19.

Ивановић, Јефtimiје: 4, 19; Илић, Севастијан: 9, 19; Илић, Тимотеј: 9, 19; Исаиловић, Димитрије: 9, 14, 16, 19.

Јаковљевић, Јован: 19; Јакшић, Глигорије: 4, 19; Јанковић, Емануили: 1, 4, 19; Јанковић, Теодор Миријевски: 19; Јелинић, Арон: 4, 19; Јелисић, Марко: 19; Јовановић, Василије: 9, 19; Јовановић, Викентије: 19; Јовановић, Евгеније: 19; Јовановић, Јефtimiје: 19; Јовановић, Игњат: 19; Јовановић, Јован: 4, 19; Јовановић, Јосиф: 19; Јовановић, Петар: 19; Јосић, Козма: 4, 20; Јосифовић, Антон: 19; Јосифовић, Симеон: 19; Јулинац, Павле: 4, 19.

Карацић, Вук: 1, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19; Кенглац, Павле: 4, 19; Ковачевић, Гаврило: 4, 9, 17, 19; Ковачевић, Лазар: 4; Ковачић, Василије: 19; Константин Студенички: 19; Краљевић, Бенедикт: 4, 19; Кузмановић, Јефрем: 19; Кузмановић, Петар: 19.

Лазаревић, Јефрем: 4, 19; Лазаревић, Јован: 19; Лазаревић, Лазар: 9, 19; Лазаревић, Милош: 9, 19; Лазаревић, Николај: 4, 19; Лазаревић, Сава: 4, 19; Лазић, Глигорије: 4, 9, 19.

Љустина, Викентије: 4, 19.

Магарашевић, Георгије: 4, 7, 9, 19; Максимовић, Аврам: 4, 19; Максимовић, Алекса: 4, 19; Максимовић, Михаило: 4, 19; Максимовић, Урош: 19; Малешевић, Мануил: 4, 19; Маринковић, Константин: 4, 19; Марковић, Стефан: 9, 19; Матић, Петар: 9, 19; Месаровић, Николај: 4, 19; Милетић, Лазар: 4, 19; Миливоин, Јован: 4, 19; Милинковић, Павле: 4, 19; Милковић, Јоаникије: 4, 19; Миловук, Јосиф: 9, 17, 19; Милорадовић, Петар:

4, 19; Милошевић, Стефан: 4, 19; Милутиновић, Симеон Сарајлија: 4, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 19; Миоковић, Јован: 4, 19; Михаљевић, Георгије: 4, 19; Михаиловић, Лазар: 19; Михајловић, Јевстатије: 9, 19; Михајловић, Јован фон: 4, 19; Михајловић, Павел Роза: 9, 19; Михајловић, Пантелејмон: 4, 19; Младеновић, Софроније: 19; Мразовић, Аврам: 4, 19; Мркаљ Сава: 4, 19; Мушицки, Георгије: 15; Мушицки, Лукијан: 1, 4, 7, 8, 9, 15, 16, 18, 19; Мушкатировић, Јован: 4, 19.

Налбановић, Димитрије: 4, 19; Ненадовић Павле: 19; Неофитовић, Димитрије: 19; Несторовић, Урош: 4, 19; Нешић, Димитрије: 19; Нешковић, Атанасије: 4, 19; Николић, Атанасије: 9, 19; Николић, Милош: 19; Новаковић, Дионисије: 19; Новаковић Стефан: 4, 19.

Обрадовић, Доситеј: 4, 8, 9, 15, 18, 19; Обрадовић, Григорије: 19; Обреновић, Анка: 14; Орфелин, Захарија: 4, 19.

Павловић, Теодор: 9, 15, 16, 19; Пантелин, Георгије: 19; Париводић, Исаија: 19; Пачић, Јован: 5, 9, 19; Пејаковић, Јован: 4, 19; Пејичић, Константин: 9, 19; Пејић, Филип: 9, 19; Петровић, Аврам: 4, 19; Петровић, Василије: 19; Петровић, Георгије: 4, 19; Петровић, Макарије: 19; Петровић, Паул фон Соколовић: 19; Петровић, Петар: 4, 9, 17, 19; Петровић, Симеон: 4, 19; Писаровић, Димитрије: 19; Поповић, Георгије: 4, 19; Поповић, Дионисије: 4, 9, 19; Поповић, Јефтимије: 9, 19; Поповић, Јован: 4, 19; Поповић, Јован Мостарски: 19; Поповић, Јован Стерија: 9, 14, 17, 19; Поповић, Милош: 4, 19; Поповић, Сава: 4, 19; Поповић, Софроније: 4, 19; Поповић, Стефан: 19; Продановић, Сава: 19; Протић, Василије: 19; Путник, Јосиф: 4, 19.

Радишић, Вукашин: 14; Радивојевић, Јулијан: 9, 19; Радонић: 19; Рајић, Јован: 1, 4, 9, 19; Рајић, Стефан: 4, 19; Ракић, Викентије: 4, 19; Рашић, Максим: 4, 19; Рашковић, Мојсеј: 19; Рашковић, Рафаил: 4, 19; Рукослав, Јован: 4, 19; Руњанин, Петар: 19.

Саранда, Петар: 4, 19; Соколовић, Петар: 19; Соларић, Павле: 1, 4, 19; Стаматовић, Никола: 4, 9, 19; Стаматовић, Павле: 9, 20; Стејић, Јован: 9, 14, 17, 19; Стефановић, Димитрије: 19; Стефановић, Стефан: 9, 19; Стојадиновић, Владимир Чикош: 9, 19; Стојадиновић, Павле Марков: 4, 19; Стојановић, Исидор: 14; Стојковић, Атанасије: 1, 4, 19; Стојшић, Петар: 9, 19; Стратимировић, Стефан: 4, 19; Суботић, Јован: 16; Сулић, Јован: 19.

Текелија, Сава: 4, 19; Теодоровић, Атанасије: 19; Теодоровић, Живан: 9, 19; Тирол Димитрије: 9, 14, 19; Трлајић, Глигорије: 4, 19.

Ференчевић, Стефан: 4, 19; Филиповић, Константин: 4, 19; Филиповић, Стефан: 4, 19; Фрушић, Димитрије: 19,

Хаџић, Јован: 9, 19; Хаџић, Павле: 4, 19; Хранислав, Георгије: 4, 19.

Церначки, Василије: 19.

Черновиц, Димитрије: 4, 19; Чокрљан, Василије: 19; Чокрљан, Јован: 9, 19.

Шимић, Николај: 4, 19.

ИЗ ЛИТЕРАТУРЕ О ШАФАРИКУ И НОВОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

О раду Шафарика на новој српској књижевности, односно на књижевности 18. и првих деценија 19. века није у науци исцрпније расправљано. У прилозима разнога садржаја допуњаване су његове две историје или су у њима исправљане грешке. Више је писано о Шафариковој свеукупној научној делатности, његовом раду на издавању старих споменика културе, бављењу језиком или је проучаван његов живот у Новом Саду.

Из обимне литературе о Шафарiku коју сам прикупио током рада, њен број прелази три хиљаде јединица, издвојио сам овде само ону грађу која се првенствено односи на његово бављење српском књижевношћу 18. и првих деценија 19. века. Остала коришћена грађа нотирана је у напоменама појединих поглавља.

- Bartl, K.: *German literary history 1777—1835. An annotated bibliography*, Bern—Frankfurt am Main 1976.
- Behinjova, V.: *Vuk Karadžić u delima Pavla Šafarika*, Ковчежић, Београд 1966, књ. 7, 5—18.
- Behinjova, V.: *Pavel Josef Šafarik jako historik a kritik jihoslovenskyh literatur*, Literaturne vztahy Slovakov a južnych Slovenov, Bratislava 1968, 127—137.
- Behinjova, V.—Hauptova, Z.: *Korespondence Pavla Josefa Šafarika s Františkem Palackým*, Prag 1961.
- Brandl, V.: *Život P. J. Šafarika*, Brno 1887.
- Brtan, R.: *Problematika učešća Slovaka u književnom razvoju Srba, Hrvata i Slovenaca*, Научни састанак слависта у Бучево дане 1978, Београд 1980, књ. 8, св. 2, 247—253.
- Brtan, R.: *Slovaci na Karlovskom gymnasiu*, Зборник за славистику, Нови Сад, 1971, св. 2, 16—38.

- Burian, V.: *Safarikovy dopisy slovinci Jer. Kopitarovi v letech 1826 a 1827*, Prag, 1931.
- Vlček, J.: *Medzi vahom a vltavom*, Bratislava 1957, 275—369.
- Врховац, Р.: *П. Ј. Шафарик и српски језик*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 85—112.
- Гавриловић, А.: *Књижевне слике*, Београд 1904.
- Гавриловић, А.: *Павле Јосиф Шафарик. О стогодишњици његова рођења*, Наставник, Београд 1895, књ. 6, св. 5, 261—268.
- Гавриловић, А.: *Књижевно-историјске арабеске*, Наставник, Београд 1911, књ. 22, св. 2—3, 260—268.
- Грчић, Ј.: *Наша преводна књижевност у другој половини 18. и у првој четвртини 19. века*, Гласник историског друштва у Новом Саду, Нови сад 1932, књ. 10, св. 1, 39—55.
- Добрашиновић, Г.: *Објављенија. Избор огласа на књиге и листове 1791—1871*, Београд 1974.
- Борђевић, Б. С.: *Павле Јосиф Шафарик*, Летопис матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 113—233.
- Борђевић, Н.: *Допринос Јозефа Добровског упознавању Европе с нашем културном традицијом*, Зборник за славистику, Нови Сад 1973, св. 4, 9—28.
- Борђевић, Н.: *Шафарик и наша народна књижевност*, Зборник за славистику, Нови Сад 1973, св. 5, 174—179.
- Emler, J.: *Dopisy Pavla Jos. Šafarika Janu Kollarovi*, Časopis Musea kralovství českého, Prag 1873, sv. 2, 119—147; sv. 4, 382—407; 1874, sv. 1, 54—90; sv. 2—3, 278—299; sv. 4, 414—426; 1875, sv. 2, 134—152.
- Живановић, Б.: *Вук, Магарашевић и Шафарик у време покретања Летописа*, Научни састанак слависта у Вукове дане 1973, Београд 1974, књ. 3, 203—216.
- Живановић, Б.: *Георгије Магарашевић 1793—1830*, Нови Сад 1976.
- Живановић, Б.: *Значај боравка П. Ј. Шафарика у Новом Саду за развитак славистике код нас*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1968, књ. 34, св. 3—4, 219—236.
- Живановић, Б.: *Магарашевић и Шафариков преглед руске књижевности*, Зборник за славистику, Нови сад 1974, св. 7, 155—172.
- Živanović, Đ.: *Prvni Šafarikovy styky se Srby a srbskou literaturou*, Prehled kulturních, literarních a školních otázek, Daruvar 1962, knj. 1, 1—16.
- Живановић, Б.: *П. Ј. Шафарик скупљач народних песама*, Ковчежић, Београд 1964, књ. 6, 112—129.
- Живановић, Б.: *Шафарик у Новом Саду — изгнанство*, [у зборнику:] *П. Ј. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 42—106.
- Живанчевић, М.: *Српска књижевност у Деници П. П. Добровског*, [у зборнику:] *Прилози проучавању српско-руских*

- књижевних веза. Прва половина XIX века, Нови Сад 1980, 206—216.
- Živković, D.: *Počeci srpske književne kritike (1817—1860)*, Београд 1957.
- Заснивање националне критике. Приредио Драгиша Живковић, Нови Сад—Београд 1983.
- Ивић, А.: *Архивска грађа о југословенским књижевним и културним радницима 1723—1887*, Београд 1935, књ. 4, 140—173.
- Jagić, V.: *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar*, Berlin 1885.
- Jagić, V.: *Materialien zur Geschichte der slawischen Philologie: P. J. Šafariks Brief nach Karlowitz an den Metropolitan Stanković und den Patriarchen Rajačić*, Archiv für slavische Philologie, Berlin 1893, Bd. 15, 628—635; 16, 617—632.
- Jagić, V.: *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und andern Süd- und Westslaven*, Berlin 1897.
- Jagić, V.: *Južnoslovenska književnost od P. J. Šafarika*, Književnik, Zagreb 1864, 435.
- Јерemiћ, Д. М.: *Мерила раних мерилаца*, Замак културе, Врњачка Бања 1974, сеперат.
- Jireček, J.: *Jedan list Vuka Stefanovića Karadžića i devet listova Jeremije Gagića pokojnom P. J. Šafariku*, Starine JAZU, Zagreb 1882, knj. 14, 137—151.
- Jireček, K.: *P. J. Šafarik mezi Jihoslavy, Osvěta*, Prag, 1895, sv. 5, 389—405; sv. 6, 489—506; sv. 7, 583—600; sv. 8, 691—706; sv. 9, 773—800; sv. 10, 869—892; sv. 11, 978—994; sv. 12, 1061—1072.
- Josef Dobrovsky 1753—1829. Sbornik stati k stemu vyroči smrti Josefa Dobrovskeho*, Prag 1929.
- Караџић, В.: *Даница. Забавник за годину 1826, 1827, 1928, 1829, 1834*, Београд 1969.
- Караџић, В.: *О Црној Гори. Разни списи*, Београд 1972.
- Кноор, G.: *Die Gesamtdarstellungen der deutschen Literatur zu Wilhelm Scherer*, Münster 1952. Dissertazion.
- Ковијанић, Р.: *Шафарик, Колар и Палацки у колу српске омладине*, [у зборнику:] *П. Ј. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 23—41.
- Konstantinović, Z.: *Deutsche Reisebeschreibungen über Serbien und Montenegro*, München 1960.
- Константиновић, З.: *Интересовање за Србе у почетној фази Аустријске компаратистике*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад 1977, књ. 25, св. 1, 87—91.
- Константиновић, З.: *Увод у упоредно проучавање књижевности*, Београд 1984.
- Kopitar, J.: *Kleinere Schriften*, Wien 1857.
- Копитар, Ј.: *Serbica*, Нови Сад 1984.
- Kopitar, J.: *Spisov. II. Del. Srednja doba. Doba sodelovanja v*

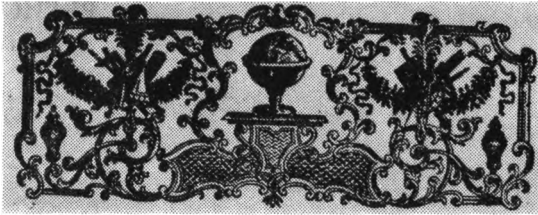
- »*Jahrbücher der Literatur*« 1818—1834, Ljubljana 1944, knj. 1, 1945, knj. 2.
- Костић, М.: *Гроф Колер као културнопросветни реформатор код Срба у Угарској у XVIII веку*, Београд 1932.
- Kralik, O.: *Safarik a Dobrovsky*, Litteraria IV (1960), Bratislava 1961, 119—149.
- Kukuljević Sakcinski, I.: *Prinesci za povijest književnosti hrvatske*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb 1875, knj. 12, 51—110.
- Lempicki, S.: *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*, Göttingen 1968.
- Лесковац, М.: *Антологија старије српске поезије*, Нови Сад 1964.
- Летић, П.: *Један необјављен књижевни рад Павла Јосифа Шафарика*, Извештај Мушке гимназије у Новом Саду за шк[олску] год[ину] 1926/1927, Нови Сад 1927, књ. 55, 17—22.
- Љубинковић, Н.: *Концепције историја књижевности српско-хрватског језичког подручја у деветнаестом веку*, Научни састанак слависта у Вукове дане 1979, Београд 1980, књ. 9, 217—225.
- Magarašević, B.: *Georgije Magarašević 1793—1830. Kulturhistorische Beiträge zu den Anfängen der neueren serbischen Literaturgeschichte*, Heidelberg 1933.
- Магарашевић, Б.: *Патронат Српске новосадске гимназије узима у одбрану Павла Јосифа Шафарика пред Кр. Угарским намесништвом 1824. г.*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 76—84.
- Магарашевић, Б.: *Писма Павла Јосифа Шафарика и Адама Драгосављевића*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1898, књ. 186, 53—75.
- Matovčik, A.: *Listy Pavla Josefa Safarika Martinovi Hamuljakovi*, Bratislava 1965.
- Милисавец, Ж.: *Шафарик и „Летопис Матице српске“*, [у зборнику:] П. Ј. Шафарик (1795—1861), Нови Сад 1963, 107—127.
- Михаиловић, Г.: *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964.
- Младеновић, Ж.: *Вук Караџић и Матица српска*, Београд 1965.
- Мојашевић, М.: *Културно-посредничка улога часописа Das Ausland између Немаца и Југословена (1828—1893)*, Зборник Филозофског факултета, Београд 1955, књ. 3, 421—516.
- Мојашевић, М.: *О немачком изводу из аутобиографије Симе Милутиновића*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд 1976, књ. 42, св. 1—4, 300—311.
- Murko, M.: *Die Literatur zum hundertjährigen Jubiläum P. J. Safarik*, Archiv für slavische Philologie, Berlin 1896, Bd. 18, 557—584.

- Новаковић, Ст.: *Српска библијографија за новију књижевност 1741—1867*, Београд 1869.
- Novotni, J. *Pavel Josef Šafarik*, Prag 1971.
- Павловић, М.: *Шафарик и проблеми историје српскохрватског језика* [у зборнику:] *П. Ј. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 173—185.
- Падејски, П.: *Писма Павла Ј. Шафарика која се тичу Срба, Јавор, Нови Сад 1885*, св. 1, ст. 24—25; св. 2, ст. 56—58; св. 3, ст. 83—85; св. 4, ст. 115—118; св. 8, ст. 245—248; св. 13, ст. 411—413; св. 23, ст. 729—730; св. 25, ст. 795—797.
- Patratnik na slavu stych narozenin Františka Palackeho*, Prag 1898.
- Панковић, Д.: *Српске библиографије 1766—1850*, Београд 1982.
- Paul, K.: *Bart. Kopitar a P. J. Šafarika Geschichte der slavischen Sprache und Literatur*, Prag 1962.
- Paul, K.: *Korespondence P. J. Šafarika s Jihoslovany*, Slavia, Prag 1939, sv. 2—3, 332—338.
- Paul, K.: *Pavel Josef Šafarik a Bartoloméj Kopitar*, Prag 1938.
- Paul, K.: *P. J. Šafarik a Vuk Stefanović Karadžić*, Slavia, Prag 1929, sv. 3, 551—584.
- Paul, K.: *P. J. Šafarika Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Prag 1926.
- Paul, K.: *Pavel Josef Šafarik. Život a dilo*, Prag 1961.
- Paul, K.: *Prehled tištěnych praci Pavla Josefa Šafarika*, Bratislava, Bratislava 1931, sv. 4, 681—709.
- Paul, K.: *Členek P. J. Šafarika o nejnovejši literatuře illyrskych Slovanův*, Prag 1933.
- Почеци српске књижевне критике*. Приредио Јован Деретић, Нови Сад—Београд 1979.
- Прибић, Н.: *Талвј и амерички књижевници*, Научни састанак слависта у вукове дане 1974, Београд 1975, књ. 4, св. 1, 115—122.
- Радојчић, Н.: *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952.
- Радојчић, Н.: *Учитељ наш*, [у зборнику:] *П. Ј. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 7—22.
- Радонић, Ј.: *Владика Јосиф Рајачић, фра Иноћентије Чулић и Павле Јосиф Шафарик*, Историски часопис, Београд 1949, књ. 1, 234—241.
- Рајковић, Б.: *Изабрани списи*, Нови Сад 1950.
- Рачки, Ф.: *Други и трећи део Шафарикове историје јужно-словенске књижевности*, Књижевник, Загреб 1865, 128, 578.
- Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*. Hrsg. Merker Paul, Stammler Wolfgang, Berlin 1925—1931; Bd. 1—4; Berlin 1958—1981, Bd. 1—4.
- Руварац, Д.: *Историјско-критичка црта о Вићентију Јовановићу православном митрополиту београдском и карловачком (1731—1733)*, Земун 1886.

- Руварац, Д.: *Прилози за историју српске књижевности*, Бранково коло, Ср. Карловци 1910, св. 10, 156—158; св. 11, 173—174; 1911, св. 38, 603—605; св. 39, 618—620; св. 40, 634—637; св. 41, 652—654; св. 42, 668—670; св. 43, 684—686.
- Rösel, H.: *Dokumente zur Geschichte der Slawistik in Deutschland*, Berlin 1957.
- Slovenska vzajemnost 1836—1936. Sbornik praci u 100. vyroči vydani rozpravu Jana Kollara o slovenske vzajemnosti*, Prag 1938.
- Стајић, В.: *Грађа за културну историју Новог Сада*, Нови Сад 1947, књ. 1; 1951, књ. 2.
- Стајић, В.: *Новосадске биографије*, Нови Сад, 1936, књ. 1; 1927, књ. 2; 1938, књ. 3; 1939, књ. 4; 1940, књ. 5; 1956, књ. 6.
- Стајић, В.: *Павле Јосиф Шафарик први директор и први професор наше гимназије*, Извештај Мушке гимназије у Новом Саду за школску годину 1926/27, Нови Сад 1927, књ. 55, 3—17.
- Стајић, В.: *Српска православна гимназија у Новом Саду*, Нови Сад 1949.
- Стојановић, Љ.: *Вукова преписка*, Београд 1907, књ. 1; 1908, књ. 2; 1909, књ. 3, књ. 4; 1910, књ. 5; 1912, књ. 6; 1913, књ. 7.
- Таргала, И.: *Почеци рада на историји опште књижевности код Срба*, Београд 1964.
- Томић, С. Н.: *Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика*, *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1898, књ. 197, 55—85; 1899, књ. 198, 1—30; 1899, књ. 199, 88—118; 1899, књ. 200, 111—134; 1900, књ. 201, 102—120; 1900, књ. 202—3, 105—157.
- Francev, V. A.: *Korespondence Pavla Josefa Šafarika. Vzájemne dopisy P. J. Šafarika s ruskými učenci (1825—1861)*, Prag 1927, knj. 1; 1928, knj. 2.
- Francev, V. A.: *»Monumenta Illyrica« P. J. Šafarika*, Prag 1919.
- Filip, M.: *Styky medzi P. J. Šafarikom a slovenskými buditeľmi v. Bačke a v Srijeme*, [у зборнику] *P. J. Шафарик (1795—1861)*, Нови Сад 1963, 200—210.
- Hanuš, J.: *P. J. Šafarika Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Bratislava, Bratislava, 1972, sv. 1, 11—58.
- Hofman, A.: *Die Prager Zeitschrift »Ost und West«*, Berlin 1957.
- Hüppauf, B.: *Literaturgeschichte zwischen Revolution und Reaktion. Aus den Anfängen der Germanistik 1830—1870*, Frankfurt am Main 1972.
- Черна, М.: *Чешка штампа о Вуку за његова живота*, Ковчежић, Београд 1964, књ. 6, 58—67.

- Weimer, K.: *Zur Geschichte der Literaturwissenschaft. Forschungsbericht*, Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, Stuttgart 1976, Bd. 50, 298—364.
- Zeman, H.: *Die österreichische Literatur und ihre literaturgeschichtliche Darstellung vom ausgehenden 18. bis zum frühen 19. Jahrhundert*, [u knjizi:] *Die österreichische Literatur. Ihr Profil an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert. 1750—1830*, Graz 1979, Teil 2, 563—586.

РЕГИСТАР ИМЕНА



Аврамовић, Теодор: 168, 211
Ајзенман (Eisenmann): 52,
Ајхорн, Ј. Г. (Eichhorn, J. G.): 189,
200
Алексијевић, Василије: 161, 211
Алексијевић-Милорадовић, Петар:
211
Андрић, Н.: 18,
Анбелић, М.: 19,
Апостоловић, Јован: 161, 211
Арнолд Р. Ф. (Arnold, R. F.): 24,
25,
Арнот, Антоније: 101, 179, 180, 211
Аси-Марковић, Петар: 211
Атанацковић, Платон: 94, 158, 167,
168, 211
Атанацковић, Теодор: 158, 179, 211
Аџимовић, Стефан: 179, 211

Бајчевић, Гаврил: 211
Балеовић, Стефан: 131, 136, 139,
181, 188, 199, 211
Банашевић, Н.: 108, 109
Бантке, Г. Е.: 57
Бангиш-Каменски, А. Н.: 30
Барта, К. Ј. (Bartel, K. J.): 24,
214
Бартош, Ф. М.: 123
Бауринг, Џ. (Bowring, J.): 106
Берић, Јован: 51, 57, 211
Берић, Павле: 89, 92, 94, 143, 149,
177, 211
Бехинова, В. (Bechynova, V.): 15,
67, 75, 77, 81, 91, 99, 113, 209, 214
Бечкеречки, Георгиј: 211
Блахослав, Ј. Б.: 65
Богдановић, К.: 105

Бојаци, Михаило: 124, 161, 167, 168,
211
Бојић, Лазар: 18, 19, 42, 52, 126,
136—139, 146, 158, 170, 173, 175,
181, 182, 211
Болић, Прокопије: 158, 211
Бонаца, С. (Bonazza S.): 17,
Бошковић, Ј. (Boscovich, J.): 30,
Бранда, В.: 214
Бранковић, Аврам: 85, 211
Бранковић, Борбе: 39, 45, 53, 115,
148
Брен, Е. (Broen, E.): 30,
Брил, Б. (Brühl, B.): 60, 209
Бртањ, Р. (Brtan, R.): 214
Булић, Василије: 127, 167, 168, 211
Бурман, В.: 215
Бучић, Михајло: 129

Вајмар, К. (Weimar, K.): 58, 128,
220
Вајс, Х. Ф. (Weiße, Ch. F.): 177
Василијевић, Василије: 211
Васиљев.: 165
Вахлер, Лудвиг (Vachler, Ludvig):
24—28, 58, 164, 188, 189, 199
Везелић, Алексеј: 211
Вергиаје: 85, 89, 167, 190, 202
Верниг, Ф. (Wernigg, F.): 59,
Весели, Е. (Wessely, E.): 106
Веселинов, И.: 149
Веселиновић-Анбелић, М.: 106,
Видаковић, Милован: 66, 92, 122,
147, 162, 165, 168, 211
Виланд, Х. М. (Wieland, Ch. M.):
52, 85, 89, 190, 202
Вирован, Петар: 211

- Витезовић, Павао: 30,
Витковић, Јован: 211
Витковић, Михаило: 143, 160, 166,
211
Витковић, Петар: 211
Владисављевић, Димитрије: 211
Владисављевић, Михаило: 211
Влаховић, Атанасије: 44, 51, 167,
211
Влачек, Ј.: 215
Возаровић, Глигорије: 211
Вольтер (Voltaire): 89, 190, 202
Враз, С.: 102
Врховац, Рад.: 56, 67, 215
Вујановски, Стефан: 57, 132, 142,
154, 186, 197, 211
Вујић, Јоаким: 49, 92, 168, 211
Вуковић, Сава: 211
Вулетић, В.
Вучерић, Петар: 211
Гавриловић, А.: 215
Гавриловић, Н.: 33, 179
Гагић, Јеремја: 113, 211
Гаговић, Арсеније: 147
Гај, Људевит: 107, 113, 114, 122
Гашпарићкова, В.: 65
Гебелс, Х. (Gybels, Н.): 177
Гедеке, К. (Goedeke, К.): 24, 60,
Георгијевић, Арон: 160, 161, 211
Георгијевић, Георгије: 211
Георгијевић, Димитрије: 131, 136,
139, 181, 182, 188, 199, 211
Георгијевић, Јован: 145, 211
Георгијевић, К.: 84
Георгијевић, Лазаревић Павле: 211
Георгијевић, Сава: 211
Гепхарди, Л. (Gebhardi, L. А.):
29, 129
Герчић, Јаков: 124, 147, 212
Гершић, Григорије: 127, 212
Герхард, В. (Gerhard, W.): 106, 108,
109
Геонер, С. (Geßner, S.): 167
Гете, Јохан Воафганг (Goethe, Jo-
hann Wolfgang): 66, 104,
Гојић, Атанасије: 180, 212
Голдони, Карло (Goldoni, С): 41,
42, 52,
Гресе, Т. (Größe, Т.): 189, 200
Греч, Н.: 29,
Грим, Јакоб (Grimm, Jakob): 66,
106
Грмек, М. А.: 169
Груббер, Г. Г. (Grubber, G. G.): 164
Грујић, Р. М.: 34, 100
Грчић, Ј.: 104, 215
Давидов, Д.: 46, 47, 115, 116,
Давидовић, Димитрије: 20, 30, 47—
49, 53, 57, 89, 101, 122, 127, 151,
163, 167, 178, 187, 188, 198, 212
Дамаскин, Сава фон: 161, 212
Дамјановић, Василије: 168, 180, 212
Дамјановић, Матеј: 212
Данило, архиепископ: 30, 115
Дарвар Николајевић Димитрије:
161, 212
Дарвар, Петар: 160, 166, 215
Де Лука (De Luca): 132
Демелић, Петар: 212
Деретић, Јован: 10, 84, 85, 157
Димитријевић, Атанасије Секере:
131, 132, 135, 139, 142, 158, 212
Добрашчиновић, Г.: 30, 71, 100,
105—108, 117, 167, 209, 215
Добрић, Марко: 131, 136, 139, 161,
162, 182, 188, 199, 212
Добровски, Јозеф (Dobrovsky, Jo-
sef): 15, 17—19, 23, 28, 34, 36,
40, 49, 50, 52, 57, 75, 151, 153, 155,
168, 186, 196
Доментијан: 115
Дошениовић, Јован: 42, 66, 168, 212
Драгојловић, Д. 23,
Драгосављевић, Адам: 84, 149, 212
Дубровски, П.: 103
Дурих, Ф. (Durich, F.): 29,
Дурковић-Јакшић, Љ.: 18, 150
Борђевић, Б. С.: 215
Борђевић, Н.: 18, 66, 106, 108, 215
Бурковић, Евгеније: 143, 212
Емлер, Ј.: 15, 16, 43, 71, 149, 215
Енгел, Ј. Х. (Engel, J. Ch.): 29, 69,
70, 131
Ерчић, В.: 18, 116,
Ерш, Ј. С. (Ersch, J. S.): 33, 164
Жефаровић, Христофор: 30, 45—
47, 53, 57, 115, 127, 156, 157, 162,
212
Живановић, Јован: 212
Живановић, Борбе: 15—17, 20, 29,
55, 65, 66, 71, 72, 76, 93, 215
Живановић, Синесије: 212
Живанчевић, Миаораа: 10, 103, 215
Живковић, А.: 45, 81, 216
Живковић, Јован: 161, 169, 212
Живковић, Кљира: 44, 54, 131, 139,
145, 154, 155, 186, 197, 212
Живковић, Стефан: 212
Жуковски, В. А.: 73

- Захаријадис, Георгије: 44, 95, 161, 163, 167—168, 212
 Зелић, Герасим: 212
 Зличић, Д.: 132
 Зориц, Георгије: 123, 212
- Ивановић, Јефтимије: 212
 Ивић, Алекса: 10, 216
 Ивић, П.
 Игњатовић, Мојсеј: 44, 72,
 Илић, Севастијан: 89, 166, 212
 Илић, Тимогеј: 212
 Исидоровић, Димитрије: 101, 103, 124, 212
 Изократ: 52.
- Јагић, В.: 19, 20, 216
 Јаковљевић, Јован: 212
 Јакшић, Глигорије: 126, 127, 147, 154, 161, 166, 167, 186, 197, 212
 Јакшић, М.: 116
 Јанковић, В.: 18,
 Јанковић, Емануил: 41—43, 57, 66, 163, 186, 197, 212
 Јанковић, Јован: 208
 Јанковић, Теодор Мирзијевски: 132, 142—145, 154, 186, 197, 212
 Јелинић, Арон: 212
 Јелисић, Марко: 212
 Јермић, А. М.: 90, 216
 Јермић, Р.: 169
 Јиречек, Ј.: 81, 121—125, 131, 164, 174, 180, 216
 Јиречек, К.: 15, 72, 82, 121, 122, 216
 Јован Дамаскин: 86,
 Јовановић, Василије: 212
 Јовановић, Викентије: 34, 116, 127, 131, 139—142, 145, 154, 157, 162, 186, 197, 212
 Јовановић, Евгеније: 212
 Јовановић, Јефтимије: 143, 212
 Јовановић, Игњат: 147, 212
 Јовановић, Јован: 131, 139, 145, 212
 Јовановић, Јосиф: 212
 Јовановић, Петар: 124, 147, 212
 Јосиф, Козма: 212
 Јосиф II, цар: 46, 47,
 Јосифовић, Антон: 212
 Јосифовић, Симеон: 212
 Јулинац, Павле: 30, 51—53, 139, 212
- Кампе, Ј. Х. (Campe, J. H.): 52,
 Капетанић, Д.: 17,
 Карановић, В.: 51, 181
- Карашић, Вук: 30—33, 35, 49, 55—59, 65, 66, 76—78, 85, 88, 90—94, 99, 100, 102, 105—107, 117, 122, 159, 162, 167, 186—188, 191, 197, 198, 202, 203, 207, 212, 216
 Касторски, М.: 106, 108, 191, 202
 Качић, Милош Анђрија: 104
 Каулици, Константин: 174
 Кенгелад, Павле: 44, 51, 52, 212
 Капен, Петар I. (Körpen, Petar I.): 68—71, 76, 91, 207
 Керше, Г. (Kersche, G.): 105
 Керше, П. (Kersche, P.): 105
 Кирали, П. (Kiralı, P.): 150, 178
 Кириловић, Д.: 51, 86, 89, 108, 109, 126, 165, 177, 179, 180
 Клеут, М.: 95
 Кноп, Г. (Knoop, G.): 24, 216
 Ковачевић, Гаврило: 52, 86, 104, 167, 212
 Ковачевић, Лазар: 212
 Ковачевић, Василије: 51, 212
 Ковијанић, Р.: 180, 216
 Козачински, Емануил: 48, 116, 171
 Кокај, Б. (Kokay, G.): 132
 Колар, Јан (Kollar, Jan): 15, 16, 67, 84, 121
 Колер, гроф (Koller): 46,
 Константин, студенички: 148, 159, 160, 212
 Константиновић, З.: 17, 58, 59, 216
 Копитар, Јернеј: 16—23, 30, 42, 46, 50, 52, 59, 66, 75, 105, 153, 155, 168, 173, 175, 176, 186, 187, 196, 198, 216
 Костић, Б. С.: 89, 152, 178, 174
 Костић, М.: 46, 50, 142, 157, 173, 176, 182, 216
 Костић, С. К.: 169
 Кралик, О.: 216
 Краљевић, Бенедикт: 212
 Красић, В.: 167
 Крестић, В.: 178
 Криновски, Гедсон: 172
 Кристијановић, Игњат: 102
 Крстић, У.: 135, 166
 Крушински: 73
 Кузмановић, Јефрем: 212
 Кузмановић, Петар: 212
 Кукуљевић Сакцински, Иван: 122, 217
 Кундек, Јосип: 129
 Курцбек, Ј. (Kurzback, J.): 47, 151, 181
- Лазаревић, А.: 169
 Лазаревић, Георгије: 85
 Лаазаревић, Јефрем: 150, 212

- Лазаревић, Јован: 212
 Лазаревић, Лазар: 212
 Лазаревић, Милош: 158, 212
 Лазаревић, Николај: 44, 212
 Лазаревић, Сава: 148, 168, 212
 Лазић, Глигорије: 52, 85, 212
 Лемпички, Зигмунд (Lempicki, Sigmund): 24, 217
 Лесковац, Младен: 72, 73, 217
 Летић, Павле: 208, 217
 Лешчиловскаја, I.: 68
 Лихтенштајн, Ј. М. (Lichtenstein, J. M. Freiherr von): 30, 159, 162, 186, 190, 191, 197, 201, 203, 207, 213
 Миоковић, Јован: 126, 167, 168, 213
 Миросављевић, В.: 86, 170
 Михаљевић, Георгије: 44, 124, 213
 Михаиловић, Г.: 34, 41, 43, 51, 116, 142, 148, 150, 151, 168, 173, 175, 181, 182, 217
 Михаиловић, Лазар: 151, 152, 167, 168, 213
 Михајловић, Јевстатије: 213
 Михајловић, Јован фон: 161, 169, 213
 Михајловић, Павел Рожа: 213
 Михајловић, Пантелејмон: 167, 213
 Михановић, Ангун: 101
 Мицкијевић, А. (Mickiewicz, A.): 57, Младеновић, А.: 56, Младеновић, Ж.: 94, 126, 217
 Младеновић, Данило: 123, 157
 Младеновић, Софронје: 132, 154, 186, 197, 213
 Мојашевић, М.: 217
 Мошин, В.: 94
 Мразовић, Аврам: 44, 54, 132, 168, 213
 Мркаљ, Сава: 42, 158, 168, 186, 197, 213
 Мурко, М.: 217
 Мушицки, Георгије: 101, 213
 Мушицки, Лукијан: 41—44, 54, 66, 70, 71, 76, 78, 84, 86, 100—102, 117, 122, 126, 147, 148, 163, 165, 172, 175, 181, 182, 188, 190, 191, 201, 203, 213
 Мушкатировић, Јован: 51, 127, 143, 160, 168, 213
 Наабановић, Димитрије: 213
 Наумовић, Смиљана: 123
 Ненадовић, Павле: 145, 213
 Неофитовић, Димитрије: 122, 213
 Несторовић, Урош: 132, 145, 213
 Нешић, Димитрије: 167, 213
 Нешковић, Атанасије: 30, 44, 213
 Николић, Атанасије: 85, 147, 213
 Николић, Милош: 123, 157, 163, 213
 Никוליца, М. В.: 68
 Новак, Ј. Ф.: 129
 Новаковић, Дионисије: 131—134, 145, 154, 157, 158, 168, 186, 196, 213
 Новаковић, Стефан: 48, 50, 132, 176, 213
 Новаковић, Ст.: 51, 86, 124, 126, 167, 173, 175—177, 179, 180, 218
 Новотни, Ј.: 218
 Магарашевић, Б.: 217
 Магарашевић, Б.: 15, 82, 121, 217
 Магарашевић, Георгије: 41, 44, 52, 68, 69, 71, 72, 75, 85, 89, 94, 127, 146, 147, 149, 174, 177, 188, 196, 212
 Максимовић, Аврам: 212
 Максимовић, Алекса: 212
 Максимовић, Михаило: 43, 212
 Максимовић, Урош: 212
 Малетин, М.: 93
 Малешевић, Мануил: 212
 Марија Терезија, царица: 46, 47, 50, 157
 Маринковић, Б.: 42, 159, 173, 181
 Маринковић, Константин: 212
 Маркидес Пуљо, браћа: 178
 Марковић, Стефан: 212
 Матић, Петар: 158, 160, 212
 Матицки, М.: 85, 178
 Матовчић, А.: 15, 76 217
 Месаровић, Николај: 158, 212
 Месмер, Тома: 45—47, 115
 Миклаоушић, Томас: 113, 122
 Милаковић, Димитрије: 113,
 Милетић, Лазар: 54, 143, 212
 Миливојин, Јован: 212
 Милинковић, Павле: 212
 Милансавец, Живан: 82, 88, 89, 217
 Милаковић, Јоаникије: 212
 Миловук, Јосиф: 85, 89, 93, 108, 123, 126, 212
 Милорадовић, Петар: 127, 132, 134, 135, 154, 161, 166, 186, 196, 212
 Милошевић, Стефан: 213
 Милутиновић, Симеон Сарајлија: 76, 78, 89, 90, 92, 93, 101, 102, 108, 109, 117, 123, 154, 155, 158,

- Обрадовић, Доситеј: 17—19, 21, 46, 48, 49, 52, 54, 56, 57, 76, 77, 86, 88, 89, 93, 102, 117, 127, 131, 132, 138, 139, 153—155, 157, 158, 160, 163, 165, 170, 172—176, 186—191, 197, 198, 202, 203, 213
- Обрадовић, Григорије: 213
- Обреновић, Анка: 101, 213
- Окиева, Ф. (Ochievia, P. ab): 29,
- Олберг, Едуард фон (Olberg, Eduard von): 60, 188, 199
- Орфелин, Захарија: 46—49, 52, 54, 56, 57, 127, 131—133, 135, 146, 154, 156, 158, 160, 162, 168, 177, 186, 187, 196, 198, 213
- Остојић, Т.: 133
- Павић, М.: 157, 176, 179, 181
- Павловић, Висарион: 134
- Павловић, М.: 56, 67, 217
- Павловић, Теодор: 81, 84, 91-94, 102, 103, 177, 213
- Падејски, П.: 218
- Паланчанин, С.: 176
- Палацки, Франтишек (Palacky, Frantisek): 16, 65, 67, 75—77, 91, 218
- Панковић, Д.: 18, 19, 41, 43, 44, 50, 51—53, 87, 92, 124, 175, 177, 179—182, 218
- Пантелин, Георгије: 213
- Пантић, М.: 18, 19, 100
- Пападријанос, Ј. А.: 95
- Париводић, Исаија: 213
- Паул. К.: 15, 16, 20, 24, 57, 65, 72, 81, 82, 91, 94, 99, 103, 113, 114, 121, 122, 207, 218
- Пачић, Јован: 71—74, 77, 94, 95, 190, 201, 213
- Пејаковић, Јован: 213
- Пејачевић, Ф. (Pejacshevics, F. X.): 29,
- Пејичић, Константин: 174, 213
- Пејић, Филип: 84, 213
- Петровић, Аврам: 148, 213
- Петровић, Василије: 213
- Петровић, Георгије: 44, 213
- Петровић, Д. К.: 19,
- Петровић, Макарије: 132, 154, 186, 197, 213
- Петровић, Паул фон Соколовић: 146, 147, 161, 162, 213
- Петровић, Петар: 145, 213
- Петровић, С.: 73, 74
- Петровић, Симеон: 143, 213
- Пиндар: 66
- Пирх, Ото (Pirch, Otto): 58, 188, 199
- Писаровић, Димитрије: 213
- Плавишић, Р.: 51,
- Плаутарх: 52,
- Погачник, Ј.: 17, 22,
- Поповић, Георгије: 158, 167, 213
- Поповић, Дионисије: 213
- Поповић, Јефтимије: 91, 213
- Поповић, Јован: 136, 188, 199, 213
- Поповић, Јован Мостарски: 143, 213
- Поповић, Јован Стерија: 90, 104, 191, 202, 213
- Поповић, Милош: 213
- Поповић, Сава: 131, 132, 136, 139, 146, 188, 199, 213
- Поповић, Софроније: 131, 136, 139, 181, 188, 199, 213
- Поповић, Стефан: 213
- Пот, И. (Poth, I.): 73
- Претнер, Јован: 77, 86,
- Прибић, Н.: 59, 218
- Продановић, Сава: 127, 132, 146, 159, 160, 213
- Протић, Василије: 148, 213
- Пуркиње, Ј. Е. (Purkune, J. E.): 57,
- Путилов, Б. Н.: 106, 108,
- Путник, Јосиф: 127, 131, 139, 145, 154, 186, 196, 213
- Путник Мојсеј: 182
- Раденић, А.: 87
- Радишић, Вукашин: 213
- Радивојевић, Арсеније: 134
- Радивојевић, Јулијана: 84, 213
- Радовановић, С.: 84
- Радојчић, Милош: 103, 211
- Радојчић, Н.: 19, 43, 93, 124, 170, 218
- Радонић: 124, 158, 213
- Радонић, Ј.: 218
- Рајачић, Јосиф: 179
- Рајић, Јован: 19, 30, 42, 48, 51—54, 57, 66, 69, 70, 86, 127, 131, 132, 138, 145, 154, 155, 158, 160, 170—172, 176, 186, 187, 197, 198, 213
- Рајић, Стефан: 43, 44, 54, 213
- Рајковић, Б.: 47, 167, 218
- Рајмер, Х. (Reimer, H. von): 30,
- Ракић, Викентије: 54, 57, 165, 168, 213
- Раф, Г. К. (Raff, G. Ch.): 52,
- Рачки, Ф.: 218
- Рашић, Максим: 131, 136, 139, 158, 160, 162, 181, 182, 188, 199, 213
- Рашковић, Мојсеј: 131—133, 161, 213

- Рапковић, Рафаил: 131, 136, 139, 181, 188, 199, 212
 Редер, Петер (Rehder, Peter): 10,
 Рөһлинг, Х. (Röhling, H.): 60, 109
 Рөсел, Х. (Rösel, H.): 24, 219
 Розенкранц, Карл (Rosenkranz, Karl): 58, 188, 199
 Руварац, А. 42, 47, 116, 158, 218, 219
 Рукослав, Јован: 51, 213
 Руњанин, Петар: 213
- Саранда, Петар: 213
 Сартори, Франц (Sartori, Franz): 17, 59, 188, 199
 Свети Сава: 115
 Секач, Ј. (Szekacs, J.): 106
 Сечански, В.: 19, 146, 148
 Скерлић, Ј.: 47, 49,
 Смијечевић, Б.: 47,
 Соколовић, Петар: 188, 199, 213
 Соларић, Павле: 17, 39, 41, 44, 51, 52, 54, 66, 126, 149, 150, 154, 172, 186, 196, 197, 213
 Сомијер, В. (Sommiers, Vialla de): 30,
 Соликов, В.: 153
 Срдановић-Барац, О.: 169, 170
 Стајић, В.: 208, 219
 Стаматовић, Никола: 86, 87, 213
 Стаматовић Павле: 77, 85, 93, 177, 213
 Станковић, Стефан: 103, 180
 Стејић, Јован: 86, 90, 105, 191, 202, 213
 Стефан Првовенчани: 115
 Стефановић, Димитрије: 213
 Стефановић, Стефан: 84, 166, 213
 Стојадиновић, Владислав Чикош: 84, 213
 Стојадиновић Павле Марков: 213
 Стојановић, Исидор: 213
 Стојановић, Љ.: 91, 122, 148, 219
 Стојковић, Атанасије: 19, 51, 54, 57, 66, 127, 131, 132, 136, 137, 154, 161, 162, 166, 186, 188, 197, 199, 213
 Стојишић, Петар: 143, 213
 Стратимировић, Стефан: 19, 34, 42, 122, 127, 147, 168, 170, 177, 213
 Стритер, Ј. (Stritter, J. G.): 29,
 Суботић, Јован: 103, 213
 Суботић, К.: 15, 82
 Суворов, Максим: 34, 48,
 Сулић, Јован: 167, 213
- Талфј (Terese Albertine Luise von Jakob): 55, 58—60, 106, 188, 199, 209
 Тартаља, И.: 19, 23, 219
 Текелија, Сава: 122, 132, 159, 213
 Темлер, Христијан Фридрих: 132, 157
 Теодоровић, Атанасије: 124, 147, 213
 Теодоровић, Живан: 213
 Теодосије: 157
 Теодосије, Димитрије: 19, 39, 149, 150
 Теодосије, Пано: 47,
 Теодосијевић, Петар: 123, 157
 Тирол, Димитрије: 85, 86, 169, 213
 Тиртеј: 73
 Томић, Сима Н.: 15, 23, 81, 113, 114, 122, 219
 Трифуновић, Б.: 157
 Трлајић, Глигорије: 19, 52, 54, 127, 131, 136, 137, 161, 162, 169, 188, 199, 213
- Гурчин, М.: 105
 Гурчић, А.: 19, 104, 154, 169
- Фатер, Ј. С. (Vater, J. S.): 33, 106,
 Ференчевић, Стефан: 213
 Ферстер, Карл (Förster, Karl): 57, 58, 188, 199
 Феслер, И. А. (Föbler, I. A.): 37, 39,
 Филиппидес, Константин: 131, 139, 140, 181, 188, 199, 213
 Филиповић, Стефан: 213
 Форишковић, А.: 159
 Љордис, Алберто: 104
 Францев, В. А.: 15, 67, 69, 70, 91, 122, 219
 Фрушић, Димитрије: 20, 113, 122, 127, 178, 213
- Ханка, В.: 106
 Хануш, Ј.: 219
 Хаџтова, З.: 15, 67, 75, 77, 81, 91, 209
 Хаџић, Јован: 72, 143, 147, 152, 158, 166, 177, 214
 Хаџић, Павле: 214
 Хениг, А.: 106
 Хердер, Ј. Г. (Herder, J. G.): 52,
 Хипауф Б. (Hürpauф, В.): 58, 128, 219
 Хофман, А. (Hofman, A.): 219

- Хорани, Елек (Horanyi, Elek): 131,
132—136, 138, 146, 170, 186, 196
Хорације: 85, 89, 167, 190, 202
Хранислав, Георгије: 214
Хужвик, Г.: 180
Хумболат, Александер фон, фунда-
ција (Aleksander von Humboldt-
Stiftung): 10,
Хурски, Ј. (Hursky, J.): 113
Хуфеланд, Х. В. (Hufeland, Ch.
W.): 52
- Цейтлин, Р. М.: 68
Цеман, Х. (Zeman, H.): 33, 59, 220
Церначки, Василије: 214
- Чапловић, Јан: 17, 33—36, 40—43,
48, 52, 116, 131, 136, 138—142, 146,
153, 155, 160, 161, 173, 175, 176,
181, 182, 186, 196
- Челаковски, Фр. А. (Celakovsky,
Fr. L.): 106, 108, 191, 202
Черна, М.: 99, 219
Черновиц, Димитрије: 161, 214
Чокрљан, Василије: 85, 163, 214
Чокрљан, Јован: 214
- Џубакова, М.: 65
- Шафарик, В.: 59,
Шедијус, Л. (Schedius, L.): 42,
Шимек, А. (Schimek, A. M.): 29,
Шимиц, Николај: 44, 124, 143, 165,
167, 214
Шишков, А.: 91
Шлецер, Л. А. (Schlözer, L. A.): 29,
Шмитбауер (Schmitbauer): 47,
Шнирер, Ј. (Schnirer, J.): 47.
Шрек, М. (Schrek, M): 52,
Шумаревић, С.: 47.

Издаје

**Балканолошки институт
Српске академије наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35/IV**

Тираж

1 000 примерака

Штампа

**Београдски издавачки графички завод
Београд, Булевар војводе Мишића 17**

СР — КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ

886.1(091)

КОСТИЋ, Борђе С.

Павле Ј. Шафарик о новој српској књижевности / Борђе С. Костић. — Београд: Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, 1988. — 229 стр. ; 24 см. — (Посебна издања / Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт; књ. 34)

Библиографија Шафарикових радова о новој српској књижевности: стр. 207—214 ; Из литературе о Шафарiku и новој српској књижевности: стр. 214—224.

ISBN 86-7179-002-9

ПК: а. Шафарик, Павле Ј. (1795—1861) — Српска књижевност

Народна библиотека Србије, Београд.